

מערכות

קצא יקב

מערכות

תוכן העניינים

20 שנה לצה"ל

- 2 פקודת יום להקמת צבא-הגנה לישראל
- 3 ימים ראשונים ד. בן-גוריון
- 6 מלחמת הקוממיות, מבצע "קדש", מלחמת ששת הימים — קווים להשואה סא"ל א. אילון

צבא 20

מלחמת ששת הימים

הקרבות בצפון-השומרון

- 14 ● קרבות השריון בעמק דותן ובזבזיה סא"ל א. ריינר
- 21 ● החי"ר בג'נין רס"נ ב"צ כן
- 37 ● הרקע למלחמת ששת הימים בעיני הערבים רס"נ יונה

המלחמה

מבט לאחור

- 41 ● צוות-ההפעלה 1950—1949 רב-אלוף ח. לסקוב
- 45 ● הגבורה במשנת היהדות אלוף הרב ש. גורן
- 50 ● במי התמודדו החשמונאים בשדות-הקרב אל"מ אל. גלילי

מבט לפני

- 59 ● מדע וביטחון אלוף ע. חורב
- 64 ● טכניקות חדשות בשימוש הצבאי ז'י פרזין
- 69 ● המחשב האלקטרוני במלחמה נ. גבעולי

עורך גרפי: דב קרפטי

תצלום השער: נורברט סגל

העורך: סגן-אלוף צבי סיני
עורך-משנה: רב-סרן ל. מרחב

בית ההוצאה של
צבא הגנה לישראל

מערכות

עורך ראשי: אל"מ גרשון ריבלין
קציני המערכת: סא"ל מ. שריג, סרן ש. גפני
צוות המערכת: א. גולדברג, ממ"ק א. רובנשטיין
מרכז המערכת: מ. דרורי
"מערכת-חימוש": קצין עריכה רס"נ י. להט
"מערכת-שריון": ע' קצין-עריכה סגן שאול אברמסקי
"מערכת-ים": קצין עריכה סרן א. שהף
"מערכת-פלס": קצין עריכה סא"ל שלמה לב
"קשר ואלקטרוניקה": קצין עריכה רס"נ מהנדס י. בעל-שם

המערכת והמנהלה: הקריה — ת"א, רח' ג' מס' 1 טל' 692237

קצ"א-קצ"ב (גיד. כרך נ"ב) סיון תשכ"ח

פקודת יום להקמת צבא-הגנה לישראל

עם הקמת מדינת ישראל יצאה ההגנה ממחלת זנחה ונערכה לעבא סדירה. עצום רוב החוב שחייב הישוב והעם היהודי להגנה בכל שלבי קיומה והתפתחותה, מהנעצם הבודדים בימי היסוד הראשונים - בפתיח תקופה ראשונה לציון, גדרה, ראש-פינה, זכרון-ייקוב, כותלה, דרך, השומר - של חלוצי העלייה השנייה, הלגיון העברי במלחמת-העולם הראשונה, מינוי תל-חי, והגיוסול המתמיד של ארגון-ההגנה ארצי בתקופה שבין שתי מלחמות-העולם, הקמת חיל הנוגדים במאורעות 38-1036, יסוד הפלמ"ח ועודי חי"ש, ההתנדבות ההמונית במלחמת-העולם השנייה והקמת הבריגדה העברית הראשונה, ועד מאבקה האדיר של ההגנה במחצית השנייה הראשונה של המלחמה עדנו מ-30 בנובמבר 1947 עד 31 במאי 1948.

בלי הנסיון, התכנון, כושר הפעולה והפיקוד, הנאמנות ורוח הגבורה של ההגנה לא היה הישוב עומד במבחן-הדמים האיום שבא עליה בששת הדשים אלה, ולא היינו מגיעים למדינת ישראל. ובשם דברי הימים של עם ישראל יורה פרק ההגנה בהוד ואון שלא יסח למח. ועכשיו נפתח פרק חדש - מוקם צבא סדיר של מדינת ישראל. צבא החרות והעצמאות של ישראל בארצו, בהתאם לפקדת המשלה הזמנית שנתפרסמה ברבים על צבא-ההגנה לישראל.

בידיו של צבא זה ופקד מעכשיו בטחון העם והמולדת, ומעלת החרות של מדינת ישראל תהיה לעינים לכל העבאות בישראל; ואלה דברי המגילה:

מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקבוצות גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתה על יסודות החרות, העדק והשלום לאור חזונו של עבאי ישראל; תקיים שיוון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מעפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומוון הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.

בלמדו ידיו לקרב ובבוחצו כוחות הרישע והזדון המנסים להרוס קיומו, גידולנו וחרותנו - יישא צבא ישראל בלבו את חזונו היהודי של נביאנו על הימים בהם "לא יישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד כולחמה".

הצבא הסדיר בכדינת ישראל יהיה מורכב מחילודת יבשה מחיל ים ומחיל אויר, לרבות שרותים עבאיים מתאימים.

כל אלה אשר ישרתו עד 1 ביוני 1948 בחטיבות ובענפים שונים והשתתפו בהגנת הישוב ובמלחמות על חרות ישראל, וק כל אלה אשר יגויסו ועכשיו מחדש לפי פקודת ממשלת ישראל - יהיו את עבא-ההגנה לישראל.

כל אחד מהחילים וההיילות המשרתים בעבא חייב להישבע השבעה הבאה:

הגני נשבעות) ומתחייב(ת) בהן עדקי לשמור אמונים למדינת ישראל, להוקרה ולשלום וזונדורה המוסמכים, לקבל על עצמי ללא תנאי וללא סייג עול משימעותו של עבא-ההגנה לישראל. ולצדית לכל העקודות וההוראות הניתנות על ידי הכופדים המוסמכים, ולהקדיש כל כוחותי ואף להקדיב את חיי להגנת המולדת וחרות ישראל". הסנו המוסרי והעשני של כל חייל ומפקד; נאמנות במילוי תפקודו יגישו את עבא-ההגנה לישראל מבטוח עוז לשלום האומה והצולדת.

ר. כ. כ. 111

ראש הממשלה ישי הכיתון

כב' מידר תש"ח, 30 בלמאי 1948
שנה א' לחרות לישראל

ומיום ראשונים

בימי הפוגה אלה שני תפקידים לנו: הכשרת צבאותינו למערכה והכשרת ההת-
 ישרות לעמידה. לא היינו מלומדי-מלחמה (יתכן שזה קצת מטעה בהשתמש
 בביטוי „לא היינו“ — בעבר בלבד). אפס לפני שבעים שנה לא היינו גם מלומדי
 התישבות... מאות ואלפי שנות חיינו בגולה לא הכשירונו להיות בוני ארץ ומדינה;
 זוהי מלאכה לא קלה, וניסיון שבעים השנה של פעולתנו בארץ מוכיח. הוטל עלינו
 לעשות התישבות — ועשינו. הוטל עלינו להתגונן — והקימונו כוח הגנה. היו
 לנו כשלונות ומפלות בהתישבות — וידענו ללמוד מהם ולתקנם, ועדיין עלינו
 ללמוד ולשכלל. היו לנו ליקויים ופגימות בהגנה, אבל אין לנו כל יסוד להתבייש
 במעשה פתח-תקוה, ראשון-לציון והמושבות האחרות בימיהן הראשונים, לא
 בפעולות „השומר“ ומגיני תל-חי ולא באלה שבאו אחריהם עד היום הזה. ולא
 מתוך זלזול במגינים אלה ובכוח ההגנה שיצרו, ארשה לעצמי לקבוע, כי אם לא
 נחרוג מהמסגרת שהיתה קיימת עד היום ולא נלמד מחדש מלאכה זו, הארורה
 מכל המלאכות שבעולם, — כי אין ארורה יותר ממלאכת המלחמה, ואין דבר
 בלתי אנושי, דסטרקטיבי, מבזבז, מכלה, משחית בכל המובנים, ממלאכה זו —
 אם לא נלמד את מלאכת-המלחמה על בוריה, עד כמה שאפשר לפי התנאים
 והצרכים החדשים והנסיבות הנוכחיות — לא תהיה לנו תקומה...

עדיין לא למדנו מלאכת המלחמה, לא חיילינו ולא מפקדינו. אנו
 חייבים ללמוד תוך סערת המלחמה. וללמוד פירושו גם לשכוח דברים שנתישנו,
 להיגמל מהרגלים שלא יסכנו. לא כל מה שהיה טוב במסגרת ה„הגנה“ בימים
 שעברו — יצלח לנו גם עכשיו ולהבא. המצב הוא חדש, התנאים — חדשים,
 והמלחמה — אחרת. מה שהיה טוב בהגנת פתח-תקוה, סג'רה ותל-חי — לא
 יצלח עתה להגנת ירושלים ולהגנת הדרך אליה וכו' ולעמידה בנגב ולשחרור
 הגליל. אנו חייבים ללמוד תורה חדשה, תורה של צבא סדיר ומלחמה מודרנית,
 שלא נתנסינו בה עד היום.

בראשית מערכה זו היו מומחים צבאיים יידיים שאמרו, כי אנו פועלים לא לפי
 תורת המלחמה המקובלת. אנו שומרים על נקודות מבודדות ומפזרים את כוחנו,
 ודבר זה הוא בניגוד לכל תיאוריה ופרקטיקה צבאית. המציאות הוכיחה שהם

כאילו צדקו במידה רבה. לאחר שהצלחנו במשך חמישה חדשים ומעלה להחזיק בכל נקודה — נאלצנו סוף סוף לסגת מכמה מקומות. נעזבו בית-הערבה, צפון ים-המלח, עטרות, נוה-יעקב, נהריים. יום או יומיים לפני הקמת המדינה נפל גוש-עציון. וביום האחרון שלפני ההפוגה, כבש האויב הסורי נקודה בתוך שטח המדינה היהודית — משמר-הירדן. אף-על-פי-כן, כשאנו סוקרים לאחור, מונים האבידות ועושים חשבון כל המערכה — הרי הסיכום אינו שלילי, ודרכנו בדרך כלל היתה נכונה. אָמנם, שולם מחיר יקר מאין כמוהו. נפלו מאות מטובי הנוער בכל הארץ, בעיר ובכפר; יש הורים שכולים, והם נמצאים בכל השדרות, החוגים והמפלגות, והכאב גדול ואינו יודע שום הפליות — לא אידיאולוגיות, ולא פולי-טיות, לא מפלגתיות; קרבנות אלה הם הדבר הקשה ביותר במערכה זו...

אין לנו כל יסוד להתחרט על כך שריתקנו כוחות להגן על כל נקודה ונקודה. יותר מששמרנו על הנקודות — שמרו הנקודות עלינו. חלקם של הישובים במל-חמת המגן שלנו קשה להעריך...

גדול החוב שהישוב חייב למשקים אלה — ותפקידם טרם נסתיים. ובימי הפוגה אלה עלינו להחיש ביצורם של המשקים — קודם כל בכוח אדם ובנשק. ביצורי אבן תועלתם מפוקפקת. מבצרים לא עמדו במבחן כשהורעשו בתותחים, אבל אין כחומה החיה של אנשים, כשהם מצוידים בחומר וברוח. מדינת-ישראל תתבסס על הכוח החי של אנשיה — בכוח זה תלוי גם בנינה וגם בטחונה.

המצב שהועמדנו לפניו חייב אותנו להקים כוח צבאי שבאימונו, ארגונו, ציודו ומשטרו יוכל לעמוד בפני כוחות-צבא סדירים של מדינות ערב. לא קל היה להקים את הדבר. יש מסורת, ומסורת מפוארת שאין להתבייש בה, מסורת של ארגון ה"הגנה". ארגון זה, לא ממשלה הקימה אותו ועל כן לא היה כפוף לה. היה זה חיל-מתנדבים שקם מכוח עצמו וניהל עצמו ופעל במחתרת... להלכה היתה ה"הגנה" כפופה למוסדות הלאומיים, אולם בתנאי-מחתרת היתה כפיפות זו קיימת רק בשאלות עקרוניות... אלמלא היתה קיימת הגנה מתנדבת זו ברוחה החלוצי וביוזמתה החפשית, לא היינו עומדים בחמשת החודשים וחצי שלפני הקמת המדינה, ומי יודע אם היה נשאר זכר מהישוב היהודי בארץ. אולם עם הקמת המדינה, לא השתרר השלום אלא להיפך — החלה פלישת צבאות ערב. והדבר הזה היה צפוי, ולקראת מבחן זה היינו צריכים לכוון תכונתנו הצב-אית. ושינוי זה חייב גם סתירה וגם בנין...

לא הכל היה מן הצורך לסתור. להיפך, ה"הגנה" הורישה לנו ערכים יקרים, שבלי שמירתם וטיפוחם והגברתם לא יהיה ערך רב לחדש, והם: ערכי ה-ת-נדבות, החלוציות, החברות הנאמנה, החזון הציוני, טוהר הנשק שעליהם היתה בנויה ה"הגנה". אבל לאלה היה מן הצורך להוסיף אימון צבאי, משטר צבאי, משמעת צבאית — וכפיפות מוחלטת לשלטון הציבילי העליון של המדינה.

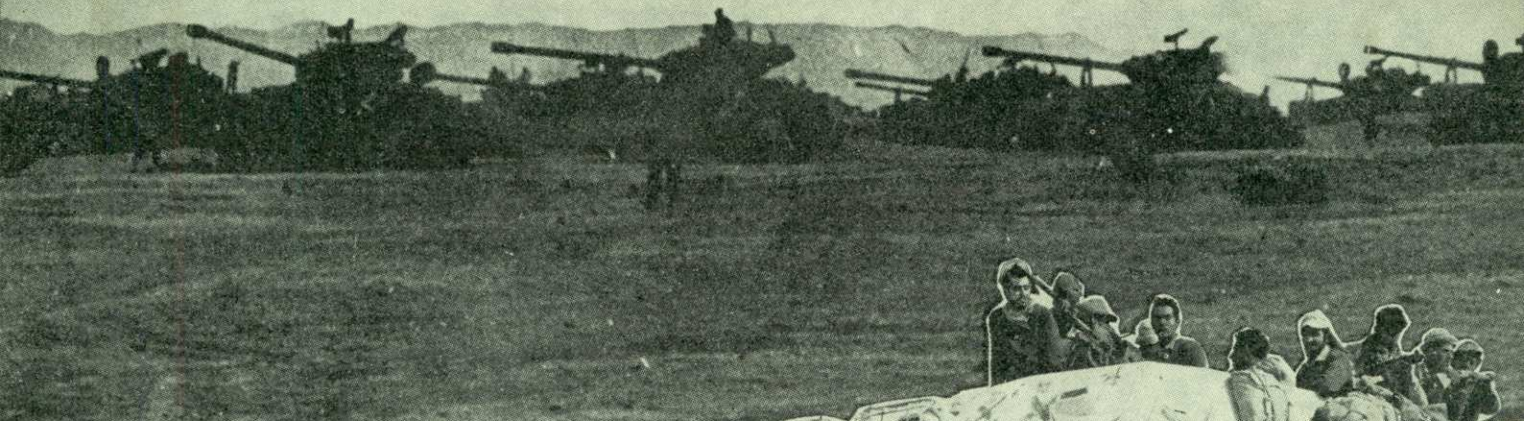
צבא הוא לא לנוי — אלא לבטחון ולהתגוננות. הבטחון לא יפון אם לא נגייס כל כוחות העם. לא נעמוד בלי מאמץ כללי. כולם נתבעים להתגייס. מכל מגויס נדרש המקסימום. לכל מגויס עלינו לתת האימון המשוכלל ביותר. כל הישוב נתבע לעמוד מאחרי המגויסים, כל הפליה ומחיצה בצבא תערער המאמץ הכללי ותחבל ביעילותו של הצבא... גם אויבינו אינם מכירים בשום מחיצות בתוכנו, ואינם מבחינים בין יהודי ליהודי. עלינו לדאוג לדבר אחד, יחיד ומיוחד: להגן על הישוב, על המפעל הציוני, על עתיד האומה...

ואמנם, חלו הרבה שינויים... המעבר מהגנה במחתרת לצבא סדיר הכפוף לממשלה נעשה בלי קשיים יתרים. המפקדים שהיו רגילים לפעול על אחריות עצמם, קיבלו על עצמם הדין באהבה...

עד מלחמה זו ה„הגנה“ היתה רק של מתנדבים. איש לא כפה על מישהו להיות חבר ב„הגנה“ או בפלמ"ח; טובי הנוער הלכו לפלמ"ח והם עבדו והתאמנו במשקים, ובתוך האוירה של עמק־זרעאל, עמק־הירדן והנגב — חושלה רוחם ללא חת. מי שלא רצה לא הלך. עכשיו המצב נשתנה מעיקרו. עכשיו מגייסים אנשים בעל כורחם. בין המגויסים שלנו יש אנאלפאביתים, בני שכונות העוני, ילדים אסופים וילדי רחוב, ויש בני עדות המזרח שחטאנו הרבה להם. הצבא שלנו הוא תמצית הישוב, ודמותו הרוחנית — היא תעצב את פני הישוב. הוא קם תוך סערת־מלחמה, ולפני שאומן כראוי, כבר נשלח לחזית. באחת החזיתות המכריעות, בשבועות האחרונים, השתתפו כמה חיילים שהספיקו להיות בצבא רק שני ימים, רובם מעולי קפריסין. אבל לא היתה לנו ברירה. ירושלים היתה בסכנה, ואנשים אלה הצילו אותה, אם כי מלחמתם היתה בלטרון ולא בירושלים...

אנשי הפלמ"ח גילו מה יכולים נערי ישראל לפעול גם כשהם מעטים וגם כשהם כמעט מחוסרי נשק. הם הביאו אתם את גבורת החזון המתגלם בהתישבותנו — בגולת הכותרת של היצירה הציונית בארץ. רוח זו אינה צריכה להיות נחלת יחידים ונחלת חטיבה אחת, אלא נחלת כל הצבא שלנו! וכולם כאחד מוכשרים לכך. אין בינינו בני־נביאים ונחותי־דרגה, ואין גזע נעלה וגזע שפל. כל נער תימני וכל נער כורדי וכל נער אשכנזי או נער מעדה אחרת, מסוגל להתרומם לדרגת הגבורה העליונה — אם רק ניתן לו מה שנתנו לילדי המשקים ולנערי פלמ"ח; אם נטפל בו באהבה ובאמונה ונקנה לו ערכי תנועתנו וחזון מפעלנו...

לא הטנק ולא התותח ולא מטוס־הקרב עושים את המלחמה — אלא האדם המשתמש בהם ומפעיל אותם. ובאדם הלוחם מכריע לא כוח השרירים ולא חריצות טכנית — אם כי אלה חשובים למדי, אלא רוחו.

מלחמת הקוממיות, מבצע „קדש“, מלחמת ששת הימים - קוים להשואה

סא"ל א. אילון

השנה העשרים לקיומה של מדינת ישראל היא שנת-חג — ובתור שכזאת טבעי כי ייעשו בה ניסיונות סיכום בתחומים שונים הקשורים בתקומתה; ויתכן כי החשוב בין אלה הוא נושא הביטחון, שכן מאז תקומתה ב-1948 ידעה המדינה שלוש מלחמות, ואף פרקי-הזמן שבין מלחמה למלחמה לא היו ימי-רגיעה. אדרבה, דומה כאילו קיימת מעין מחזוריות בעקומת הפעילות הביטחונית של מדינת ישראל: בעקבות מלחמה, שהיא תקופת-שיא בעקומה זו, באה תקופת-רגיעה קצרה והעקומה יורדת; לאחר מכן שבה היא ועולה במהירות, בתקופה של פעילות לוחמה-זעירה — מחד-גיסא, ובימי פעולות מנע, תגמול ואזהרה — מאידך-גיסא, עד הגיעה שוב לשיאה במלחמה חדשה. בעקומה זו ניתן לשבץ גם את שלביה השונים של מלחמת הקוממיות.

התאריך המקובל לתחילתה הוא 30 בנובמבר 1947, היום בו פרץ גלי-הדמים בארץ. אך במידה רבה של צדק ייאמר כי המלחמה ממש, בתור שכזאת, החלה בחודש אפריל, במבצע „נחשון“ — ובעיקר ב-15 במאי 1948, כאשר פלשו לארץ צבאות-ערב הסדירים. עד אותו תאריך פעלו נגדנו כוחות-גריליה ערביים ואנשי צבא מתנדבים ושכירים מן החוץ; ואילו כוחות-המגן העבריים — שהפכו בשלהי מאי לצבא-הגנה-לישראל — השיבו להם בעיקר בפעולות מנע, תגמול ואזהרה. תוך-כדי תהליך זה עלתה עקומת הפעילות הביטחונית עד הגיעה לשיאה — לכדי מלחמה ממש.

9

מלחמת העצמאות - 1948
 (מלחמת העצמאות - 1948)

כניעי הנלחמות ונושכ

במבט ראשון נראה, לכאורה, כי לכל אחת משלוש המלחמות בהן עמדה ישראל מאז החלטת החלוקה ב-29 בנובמבר 1947 — מלחמת הקוממיות, מבצע "קדש" (הוא מערכת טיני 1956) ומלחמת ששת הימים — היו גורמים ומניעים משלה: המניע למלחמת הקוממיות היה רצון הערבים ותקוותם למנוע את ביצוע החלטת החלוקה; המניעים למבצע "קדש" — התערבות האויזון הצבאי בין ישראל למדינות ערב נוכח עסקת הנשק הצ'כית-מצרית, וסכנת התקפה על ישראל, שהפכה מורחשת עם היערכות הצבא המצרי בטיני והקמת פיקוד ערבי משותף למצרים, סוריה וירדן. הפעלת הפדאיון בהיקף גדול לשיבוש חיי היומיום בישראל, וחסמת מיצרי טיראן; ואילו המניע למלחמת ששת הימים היה רצונם של הערבים לבטל את הישגי ישראל במלחמת הקוממיות, לאחר שנדמה היה למצרים כי ביטלה את הישגי מבצע "קדש" עם חסימתם של המיצרים מחדש. אולם לכל המניעים הללו, המייחדים כל מלחמה ומלחמה, מכנה משותף אחד, שהוא-הוא המניע העיקרי לכל המלחמות: שנאת הערבים למדינת ישראל ואי-השלמתם עם עצם קיומה, על כל המשמעויות המתלוות לכך — תחושת הכבוד הלאומי המחולל עקב המפללות, בעיית הפליטים שלא נפתרה, וכיוצא באלה.

אם אמנם נכונה הקביעה כי קיים מניע יסודי אחד לשלוש המלחמות בהן עמדה ישראל עד כה — עשוי היסטוריון העתיד לראותן כמלחמה אחת, נוסח "מלחמת שלושים השנה"; זאת — הגם שהראשונה בהן, מלחמת הקוממיות, נמשכה כשנה וחצי, מהם פחות מרבע ימי לחימה בפועל-ממש. המלחמה השנייה, מבצע "קדש", כל משקה — שבעה ימי לחימה, ומלחמת ששת הימים, כשמה, נמשכה שישה ימים בלבד.

אולם, כנגד אותו היסטוריון יקומו, מן הסתם, אחרים, אשר יטענו כי גם אם קיים קשר בין שלוש מלחמות ישראל מבהיר נת המניע העיקרי המשותף לשלושתן — הנה קיימים ביניהן הבדלים ניכרים (כגון — בתחום זירת הלחימה, היקף הכוחות המתמודדים, יחס האוי"מ והמעצמות, תוצאות המלחמה ומשמעויותיהן) — ואלה מחייבים לראות כל אחת מהן כמלחמה לעצמה.

מלחמת העצמאות - 1948
 (מלחמת העצמאות - 1948)

הזירה

זירות הלחימה בשלוש המלחמות שונות היו. במלחמת הקוממיות היתה הלחימה צמודה תחילה לאזוריה ההתיישבות היהודית, ובהמשכה הועתקה לאזורים נוספים, אף לטיני בדרום ולבנון בצפון. לפחות בשלביה הראשונים היה היתרון הגיאוגרפי-צבאי בידי הערבים, אשר שלטו על דרכי התחבורה; ואילו במבצע "קדש" ובמלחמת ששת הימים הועתקה המלחמה כבר בשלביה הראשונים אל שטחי האויב שמעבר ל"קו הירוק" — במבצע "קדש" לטיני ואל רצועת עזה, ובמלחמת ששת הימים — גם ליהודה והשומרון ולרמת הגולן.

האויב

לעומת השוני הבולט למדי בין זירות הלחימה בשלוש המלחמות, קשה להצביע על שוני יסודי באשר למהות האויב בהן; אך אין הדבר כן באשר להיקפו ולכמות חייליו.

במלחמת הקוממיות עמדנו עד 15 במאי 1948, נוכח כנופיות פלשתינאים ו"צבא ההצלה" של קאוקג'י, ומי-15 במאי ואילך — נוכח צבאות ערב הסדירים: צבא לבנון (כולל "צבא ההצלה"), הצבא הסורי, הלגיון הירדני, חיל-משלוח עיראקי, הצבא המצרי וחיל-משלוח סעודי קטן, אשר פעל בתוך הצבא המצרי. כל הכוחות כולם לא עלו בכמותם על 5-6 דיביזיות חי"ר, ובקושי דיביזיות-שריון אחת; בכלל כמות זו היוו המצרים כשליש בלבד. זאת ועוד: המפקדה הערבית המשותפת לצבאות ערב, שהיתה קיימת לפחות על גבי הנייר, לא היתה בהנהגתם של המצרים, כי אם בראשות ההאשמים ששלטו בעבר-הירדן ובעיראק. שיטת הלחימה של מרבית צבאות ערב היתה בריטית.

ערב מבצע "קדש", באוקטובר 1956, עמדנו בפני הטרדות הפדאיון שפעלו בהשראת צבא מצרים. צבא זה אף עודד תקריות גבול לרוב; ואילו במבצע "קדש" עצמו, אם גם פקחנה, כמובן, עין על גבולותינו עם לבנון, סוריה וירדן — לא עמדנו בפועל אלא מול הצבא המצרי, שכלל-עוצמתו היה שוה-ערך לדיביזיות-שריון אחת ושלוש-ארבע דיביזיות חיל-רגלים. יתרה מזו, חלק מכוחות אלה היו מרותקים לתעלת סואץ, בשל האיום האנגלו-צרפתי באותם ימים ממש.

ערב מלחמת ששת הימים, עמדנו נוכח חבלות "אל-פתח" והטרדות הסורים. במלחמה עצמה עמדו מולנו הצבא המצרי, צבא ירדן, חיל-המשלוח העיראקי וצבא סוריה. היתה זו עוצמה שניתן להשוותה ל-11-12 דיביזיות רגלים ו-3-4 דיביזיות-שריון. מאלה היתה למצרים מחצית הכוחות, והיא שעמדה הפעם בראש המפקדה הערבית המשותפת. מפקדה זו היתה נתונה להשפעה סובייטית, ואף שיטת הלחימה של עיקר צבאות ערב נגזרה על-פי הדוקטרינה הסובייטית.

השוואת היקף הכוחות מולם עמדנו בשלוש המלחמות מצביעה על כך שבמבצע "קדש" לחמנו בפועל בכוחות שהיו מעטים מספרית מאלה שהיו מולנו במלחמת הקוממיות; אולם במלחמת ששת הימים עמדנו בפני כוחות אויב שעוצמתם הכמור תית כפולה בחיל-רגלים, ומשולשת בשריון, ביחס לעוצמה הערבית ב-1948, אם לא למעלה מזה.

כוחותינו

גם כוחה הצבאי של ישראל לא קפא על שמריו; אדרבה, הוא הלך והתעצם. במלחמת הקוממיות בנינו את צה"ל תוך כדי לחימה, והגענו אז לעוצמה שניתן לדמותה לשלוש-ארבע דיביזיות חיל-רגלים (שפעלו ללא מפקדות אוגדתיות) וחסות-שריון אחת. לא עמד אז לרשותנו כוח-צנחנים, וזרועות האויר והים היו עדיין בחיתוליהן, אין תימה, איפוא, כי כוח הלחימה העיקרי שלנו היה חיל-הרגלים, ואף הוא —

הערך

מלחמת העצמאות - 1948

מלחמת העצמאות - 1948

ככל החילות האחרים — רכש את ניסיונו הקרבי תוך כדי לחימתו, הלכה למעשה. העוצבה הגבוהה היתה — אמנם — החטיבה, אך הכוח הלוחם למעשה היו הפלוגה והגדוד. שונים היו פני הדברים במבצע „קדש“, בו היה צה"ל בן שמונה שנים, והעוצמה שהפעיל גדלה — לפחות באשר לשריון. טופחה בו עוצבת צנחנים, ואנשיה צנחו לראשונה בעומק שטחי האויב. גם חיל־הים וחיל־האוויר התעצמו, ובמיוחד חיל־האוויר, שכבר הפך סילוני בחלקו ונעשה מרכיב חשוב בעוצמתו של צה"ל; כמוהו עלתה מאוד חשיבותו של חיל־השריון. עם זאת, לא איבד חיל־הרגלים או את בכורתו בכוחות היבשה; אדרבה, חיל זה היה את רוב הכוח. הכוח הלוחם בפור על היו הגדוד והחטיבה. מן האמור יוצא, כי במבצע „קדש“ כבר עלה צה"ל בדרגה אחת באשר לכוח הלוחם בפועל. זאת, כמובן, בנוסף לעובדה שניסיון־הלחימה הפעם לא היה בחינת יצירת־רגע, שנולדה תוך כדי המלחמה — כבמלחמת הקומי מיות, כי אם נשען על ניסיונה ולקחייה של מלחמה זו ועל ניסיון פעולות־התגמול מאז 1953.

במלחמת ששת הימים כבר היה צה"ל בן 19 שנה, ועוצמתו בתחום השריון גדלה עוד יותר. לרשותו עמדה יותר מעוצבת צנחנים אחת, וזו — יחד עם חיל־האוויר והשריון — הפכו למרכיבי־העוצמה העיקריים של צה"ל. כל אלה הופעלו על־ידי פיקודים והכוח הלוחם למעשה היו החטיבה והאוגדה. גם כאן היתה, איפוא, עליה בדרגה נוספת לעומת 1956. הכוחות היו מנוסים יותר, ופעלו לאור לקחי מלחמת הקוממיות, מבצע „קדש“ ותקופות פעולות־התגמול — אלה שלפני מבצע „קדש“ ואלה שלאחריו.

עם זאת מן הראוי לציין, כי בניגוד למבצע „קדש“ — אשר ניתן לומר כי יחסי־הכוחות הכמותיים בו בינינו לבין המצרים, שרק נגדם לחמנו בפועל, היו שקולים — הרי יחסי־הכוחות הכמותיים במלחמת הקוממיות ובמלחמת ששת הימים היו לרעתנו כדי שתיים לאחת. אולם, בחינה כמותית בלבד של יחסי הכוחות יש בה כדי להטעות, הואיל ובאשר לא יכות שופרה עוצמתה של ישראל לאין ערוך. די אם נזכיר, לדוגמה, כי בעוד שבמלחמת הקוממיות היה היחס בין החי"ר לשריון בצבאנו כדי עשר לאחת, שונה היחס במבצע „קדש“ — כדי שלוש לאחת, ובמלחמת ששת הימים אף השתפר יותר.

האו"ם והמעצמות

יחסי־הכוחות האמורים אינם משקפים את מלוא התמונה, שכן הכרח הוא לראותה גם מנקודת־הראות של יחס האו"ם ככלל, ויחס המעצמות חברותיו לשלוש מלחמותינו. במלחמת הקוממיות מאוחדות היו המעצמות — למעט בריטניה שצידדה בערבים — בדעתן באשר ליכותה של ישראל לקום כמדינה ריבונית. האו"ם הכיר בזכותה של ישראל, גילה יוזמה בצמיצום ממדי הסכסוך, כפה הפוגות, ובסופו־של־דבר הביא לחתימתם של הסכמי שביתת־הנשק. פני הדברים השתנו במבצע „קדש“. הפעם חלוקות היו המעצמות בדעותיהן — ברית־המועצות וארצות־הברית התנגדו למבצע, ואילו בריטניה וצרפת הפעילו את כוחותיהן הצבאיים נגד מצרים. אך שתי מעצמות אלו לא השלימו את משימתן, שכן נכנעו ללחץ

המעצמות הגדולות ולתביעות האו"מ. ישראל עמדה בפני לחץ זה זמן ממושך יותר, אך בסופו של דבר נאלצה להסכים לפתרון שהציע האו"מ, אשר מתוך יוזמתו לחיסול הסכסוך, נטל על עצמו — עלידי הקמת כוח-החירום — את שמירת הגבולות בין ישראל ומצרים, לאחר שייסוג צה"ל מסיני ומרצועת-עזה.

גם במלחמת ששת הימים חלוקות היו המעצמות בדעותיהן, אלא שהפעם השתנו העמדות: ברית-המועצות המשיכה לתמוך בערבים, כפי שתמכה בהם בימי מבצע "קדש", ואילו ארצות-הברית שוב לא הלכה עמה. אדרבה, היא תמכה במאבקנו באו"מ, בעוד שהארגון הבינ-לאומי עצמו גילה אזלת-יד במניעת הסכסוך או בפתרוננו. בריטניה וצרפת, שלחמו במצרים במבצע "קדש", לא עשו זאת הפעם. יתר על כן, צרפת רחקה מישראל ותמכה במידה רבה בערבים.

השלבים העיקריים בשלוש המלחמות

לא בלב קל נסוגה ישראל במבצע "קדש" מן השטחים שנכבשו על ידה, שכן כבר היתה למודת ניסיון בענין זה מימי שלהי מלחמת הקוממיות, בהם נסוגה משטחים אחדים, בלא שנסיגה זו — שהוסכם עליה תמורת הבטחות לשלום מקווה — נשאה פירות-של-ממש.

במלחמת הקוממיות, שהיתה הארוכה במלחמות בהן התנסתה ישראל, היו ארבעה שלבים עיקריים.

השלב הראשון, שנמשך מ-29 בנובמבר 1947 עד 15 במאי 1948*, החל במלחמה זעירה בה היתה היוזמה — מבצע "נחשון" — בידי האויב; אך למן מבצע זה עד 15 במאי עברה היוזמה לידי כוחותינו, ואנו הדפנו את האויב — הכוחות המקומיים והמתנדבים הזרים — והבטחנו את עיקר גבולות החלוקה. ? יתכן, הגילוי האמריקאי

מ-15 במאי ואילך, משהחל השלב השני במלחמה, שוב עברה היוזמה לידי האויב, וכוחותיו פלשו לארץ. מכאן והלאה פעלו צבאות ערבים סדירים, שקיימו את היוזמה בידם עד להפוגה הראשונה, מועד בו נבלמו עלידי כוחותינו. לאחר תקופת-התארגנות קצרה, שפתחה את השלב השלישי במלחמה, נטלו כוחותינו — מ-8 ביולי — את היוזמה לידיהם, ולא הרפו ממנה עד תום המלחמה. הם פעלו תחילה — עד ההפוגה השנייה — נגד הלגיון הירדני בחזית המרכז (במבצע "דני") ונגד "צבא ההצלה" של קאוקג'י בחזית הצפון (במבצע "דקל") תוך בלימה בשאר הגזרות. לאחר מכן, מ-15 באוקטובר ואילך, העבירו כוחותינו את שדה-פעולתם דרומה — כדי להכריע את הצבא המצרי (במבצע "יואב" ובמבצע "חורב"), וצפונה — כדי להכריע את צבאו של קאוקג'י וצבא לבנון (במבצע "חירם"). עתה לא נותר לכוחותינו אלא לפעול לניצולה של ההצלחה, כדי לשחרר את הנגב כולו בואכה אילת

* יש המחלקים שלב זה לשניים — עד מבצע "נחשון" וממנו ואילך — ומונים במלחמה המישה שלבים. אולם, אם נראה את פרק-הזמן עד "נחשון" כתקופת "ביטחון שוטף", נוכל לדבר על קיומם של ארבעה שלבים עיקריים בלבד במלחמת הקוממיות.

היום - 1966

תוצאותיהן של שלוש המלחמות

המחיר אותו שילמנו בשלוש המלחמות בחיי-אדם היה יקר מאוד: כ-6,000 חללים נפלו במלחמת הקוממיות (כחמישית מהם אזרחים), כ-200 חללים היו במבצע "קדש", וכ-800 במלחמת ששת-הימים; ובסך-הכל היו בשלוש המלחמות כ-7,000 חללים. ממוצע החללים ליום-לחימה-בפועל היה גבוה ביותר במלחמת ששת הימים, נמוך ביותר — במבצע "קדש".

מלחמת הקוממיות הבטיחה למדינתנו את גבולות-החלוקה, שנקבעו על-ידי האו"ם ב-1947, ואף מעבר להם (את ירושלים והפרוזדור, הגליל ועוד), אך גבולות אלה היו מלאכותיים במידה רבה. כן הולידה המלחמה את בעיית הפליטים — שלא מצאה את פתרונה עד היום. הישגי מבצע "קדש" היו ברובם קצרי-טווח, אך חשיבותם היתה רבה: השמדת הכוח המצרי בסיני, הפסקת פעילות הפדאיון שבהשראה מצרית, ושקט יחסי בגבול ישראל-מצרים, שלאורכו הוקם חיץ בדמותו של כוח-הירוס בין-לאומי. כן הבטיח המבצע, כמוכן, חופש-שיט במיצרי אילת, וכתוצאה מכך — פיתוח אילת והנגב ופתיחת אופקים חדשים לפעילות מסחרית ומדינית במדינות אפריקה המזרחית, ובמדינות המפרץ הפרסי (בעלות מקורות הנפט העשירים) ודרום-מזרח-אסיה. כמו-כן חדרה תודעת כוח-ההרתעה הישראלי למחשבתם של שליטי ערב והעולם בכלל, ועם ישראל בפרט. ואילו מלחמת ששת הימים, שפרצה משום שהישגי מבצע "קדש" נתקיימו רק זמן קצר-יחסית, הבטיחה לנו את החזרתם של כל הישגי מבצע "קדש" (אותם ניסה האויב לחסל במהייד) וביסוס הישגי מלחמת הקוממיות — לראשונה; ובה למד האויב לחוש בשלישית על בשרו את עוצמתה הצבאית של ישראל.

לקחי המלחמות

תוצאותיהן והישגיהן של שלוש מלחמות ישראל הבלויטו לקחים שחזרו ונשנו במידה רבה בכולן.

● **מוראל** — בכל המלחמות הוכחה החשיבות העליונה של מוראל העם היושב בציון במלחמתו נגד האויב העולה עליו במספר ובציוד, וההכרח לנצל את כל משאבי-כוחו הפיזיים והרוחניים, תוך הסתייעות בעם היהודי כולו. מוראל זה לא נפל, אם לא גבר, במבצע "קדש" ביחס למלחמת הקוממיות; זאת — למרות שבמבצע "קדש" לא חש, אולי, כל פרט ופרט אותה תחושת חוסר-הברירה, כזו שאיפיינה את מלחמותינו ב-1948 וב-1967, שכן בימי "קדש" היתה הלחימה בפועל נגד המצרים בלבד, ונגדם פעלו אף כוחות בריטיים וצרפתיים. גבוה במיוחד היה המוראל במלחמת ששת הימים, בה לא בייש הנוער שגדל במדינת ישראל את קודמיו, לוחמי תש"ח ו"קדש", בהמשיכו את מסורת-הגבורה שלהם.

● **הפיקוד העליון** — בכל המלחמות בלטה החשיבות העצומה של הפיקוד האחיד על כל העוצבות, החילות והזרועות; שכן רק ריכוז זה הוא אשר איפשר תמרון, ריכוז והפעלה נכונה של הגייסות במקום הדרוש ובמהירות הדרושה. זאת ועוד: בכל מלחמה נוספת גברו התושיה, הגמישות וההעזה בתכנוניו של הפיקוד העליון. במבצע "קדש" הופעלו חילות שלא היו קיימים במלחמת הקוממיות, כגון הצנחנים

(במבצע "עובדה") — ועם תום שחרור הנגב נחתם השלב הרביעי במלחמה.

במבצע "קדש" נשענו כוחותינו, למעשה, על הישגי מבצע "עובדה", והזרו — לפחות בתחילה — על פעולתם במבצע "חורב". המבצע, שהחל ב-29 באוקטובר 1956, נחלק לארבעה שלבים עיקריים. השלב הראשון נערך ביום פתיחת המבצע, בו הוצנח גדוד-צנחנים ליד מצבת פארקר, ואילו יתרת חטיבת הצנחנים יצאה אליו בנועה בציר הדרומי של מרחב התמרון בסיני. השלב השני החל ב-30 באוקטובר, ונמשך גם ב-31 בו. בשלב זה החלה הפריצה בציר המרכזי, וחטיבת-הצנחנים חברה לגדוד המוצנח. השלב השלישי היה בן יום אחד בלבד — אחד בנובמבר, ביום זה התנהל הקרב המרכזי, החלה התנועה לאורך מפרץ אילת לעבר מיצרי טיראן, נמשכה ההתכתשות בציר המרכזי, רצועת עזה נותקה על-ידי כיבוש רפיח, וכן החלה ההתקדמות בציר הצפוני. השלב הרביעי והמסיים היה הארוך מכולם, ונמשך מ-2 בנובמבר עד 5 בו. במסגרתו הוצנח גדוד-צנחני גים מוקטן באט-טור, וכוחות נוספים חברו אליו ונעו משם לעבר מיצרי טיראן, לאורך מפרץ סואץ. ההתקדמות דרומה לאורך מפרץ אילת נמשכה עד שרמ-אש-שיח, בציר המרכזי נכבשה אוס-כתף, ותוך קרבות שריון-בשריון הושגה ההתקדמות לקרבת התעלה. כן נכבשה אל-עריש בצפון סיני, וכוחותינו התקדמו לתעלת סואץ. רצועת עזה נכבשה.

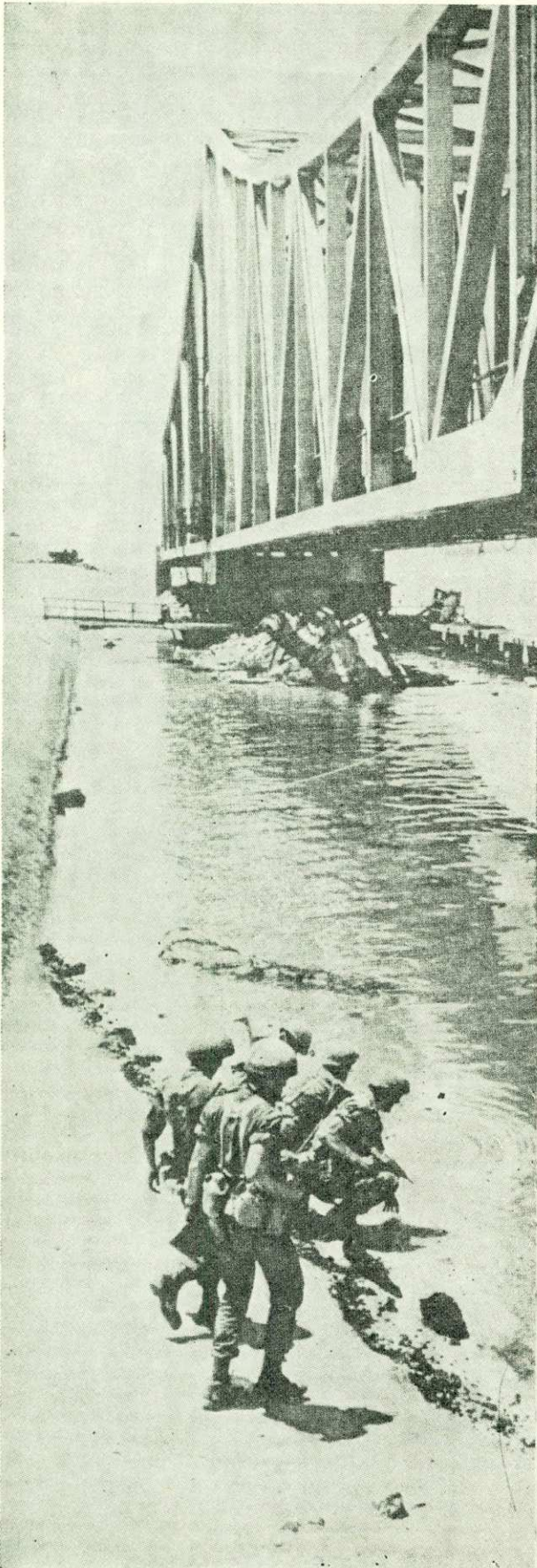
גם מלחמת ששת הימים נחלקה לארבעה שלבים, אם נראה בתקופה שמ-15 במאי עד 4 ביוני, את השלב הראשון במלחמה. בתקופה זו לא היו אמנם התנגשויות פיזיות; היוזמה היתה נתונה בידי האויב העיקרי, מצרים, שהחזירה את צבאה לסיני, סילקה את כוח האו"ם, סגרה את מיצרי טיראן, והבטיחה את השלמת טבעת-הכיתור סביבנו על-ידי כריתת הסכמים צבאיים עם ירדן (ב-30 במאי) ועם עיראק (ב-4 ביוני). ב-5 ביוני נהפכה הקערה על פיה. החל השלב השני במלחמה, שנמשך עד 7 ביוני. בשלב זה נטלה ישראל את היוזמה לידיה, השמידה את חילות-האוויר הערביים, הבקיעה את המערך המצרי בסיני, כבשה את רצועת עזה ועלתה לגבה-ההר בגדה המערבית. מ-7 ביוני עד 9 בו נערך השלב השלישי במלחמה, בו השלימה ישראל את כיבוש הגדה המערבית בהגיעה עד נהר הירדן, השמידה את השריון המצרי ומוטטה את מערכו הצבאי בסיני, פתחה את מיצרי טיראן והתיצבה על תעלת סואץ. ואילו מ-9 ביוני — היום בו החל השלב הרביעי במלחמה — וכלה ב-10 בו, הבקיעה ישראל את המערך הסורי ברמת-הגולן וייצבה קו הנשען על החרמון בצפון, על תלי-הרמה במרכז, ועל הירמוך בדרום.

נמצאנו למדים, איפוא, כי בכל אחת ממלחמותינו היו ארבעה שלבים עיקריים. במלחמת הקוממיות ובמלחמת ששת הימים היתה היוזמה תחילה בידי האויב, אלא שעברה תוך זמן קצר לידינו ושוב לא חזרה לידי של האויב. במבצע "קדש" — היה בבחינת התקפת-נגד מקדימה מצדנו. כן ראוי לציין, כי לעומת מלחמת הקוממיות, בה פעלה ישראל נגד אויביה בלכתה מן הקל אל הכבד, נשתנו פני הדברים במלחמת ששת הימים, בה טיפל צה"ל תחילה באויב העיקרי — הוא מצרים.

הקטנה של היום

?

5

והשריון, לעומק שטחי האויב בזירה אחת. ואילו במלחמת ששת הימים נעשה הדבר בשתי זירות בעת־ובעונה אחת, ולאחר מכן — אף בזירה שלישית.

● אסטרטגיה של גישה עקיפה — הובלטו עקרוֹנות האסטרטגיה של הגישה העקיפה בתכנון ובביצוען של כל מלחמותינו, ואגב כך הובאו לידי ביטוי בקרבותינו גם עקרונות ההפתעה, הריכוז והניידות. עם זאת, כאשר היה הכרח בכך הוכיח צה"ל את כוחו גם בהתקפה ישירה ובי הבקעות. פעולות אלו — של התקפה ישירה — לא זכו כולן להצלחה במלחמת הקוממיות ובמבצע "קדש", מה שאין כן במלחמת ששת הימים — בה הוכתרו כולן בהצלחה.

● ההגנה המרחבית — חשיבותה של ההגנה המרחבית בית בלטה במיוחד במלחמת הקוממיות, בה בלמו יישובי־הספר את הפולשים, חיפו על ארגון כוחו של צה"ל וריכוזו לקראת התקפות, ואף שימשו בסיסים קדמיים להתקפות אלו. חשיבותה הורגשה פחות במבצע "קדש" ובמלחמת ששת הימים, לפי שבשתי מלחמות אלו הועתקה הלחימה מהר ככל האפשר אל שטחי האויב. אולם צה"ל לא הזניח את ההגנה המרחבית; אדרבה, ההכנות לשעת־חירום (בניית מקלטים וכיוצא בזה), הן הן שמנעו במלחמת ששת הימים אבידות בנפש בהפגזות האויב, שהיו קשות במיוחד לאורך הגבול הסורי.

● האימון — בכל המלחמות הובלטה חשיבותו העליונה של האימון בשימוש בנשק לסוגיו בהפעלתו ביום ובלילה; שעות הלילה נוצלו במיוחד במלחמת הקוממיות להשגת ההפתעה הטקטית, אך הצורך בניצולן פחת במבצע "קדש" ובמלחמת ששת הימים, שכן פחת ההכרח לכסות על חולשי־תינו בתחום החימוש. מאידך־גיסא גברו והלכו היקף האימון עצמו ושכלולו — ככל שרכש צה"ל כלים חדשים והתעצם.

● איכות הלוחם ורוחו — בכל מלחמותינו הוכחה בעליל החשיבות שבאיכות מעולה של הלוחם וברוחו האיתנה, ובמיוחד — חשיבותה של רוח המפקדים בכל הרמות, שפעלו בסיסמה "אחרי". הללו הגדילו לעשות במבצע "קדש", ובמיוחד — במלחמת ששת הימים; על כך מעיד גם אחוז האבידות הגבוה בקרב המפקדים, בעיקר במלחמת ששת הימים.

● מבנה וארגון — מלחמת הקוממיות גילתה את הקשיים שבניהול מערכה בזירה רחבת־מדים ובתנאי־שטח קשים בהיעדר אמצעי־ניידות ביבשה, באויר ובים, וכן בחסר־רונם של אמצעי־שליטה אמינים. ואכן, כבר במבצע "קדש" הוכחה, הלכה למעשה, התועלת הרבה שבקיומם של אמצעים אלה, ובהם — חודיה־חנית של צה"ל, השריון והצנחנים. כלומר, הוצדקו בעליל דרך־בנייתו של צה"ל ודרך־ארגונו מאז מלחמת הקוממיות, שכוונו לאפשר לו להעתיק את המל־חמה לעומק שטחי־האויב — מהר ככל האפשר*. דבר זה קיבל משנה־חוקק במלחמת ששת הימים.

* על־כך ראה גם דברי רבי־אלוף חיים לסקוב בעמ' 41 בחוברת זו.

● חיל-האוויר — בעוד שבמלחמת הקוממיות בלטה חולשתו של חיל-האוויר, שאך-זה קם, הנה כבר במבצע „קדש“ הובלטה חשיבותו העליונה — אף כי לא במידה מלאה, בשל הסיוע העקיף שהגישו חילות-האוויר של צרפת ובריטניה במבצע סואץ שלהם. חיל זה הבטיח את השגתה של העליונות האווירית, שאיפשרה חופש-מרון לכוחות-היבשה; כן סיפק החיל סיוע התקפי, תובלתי וסיורי לכוחות אלה. חיל-האוויר התעלה במלחמת ששת הימים, בה לחם לבדו בכל חילות-האוויר של האויב — והכריעם. לאור הישגיו המופלאים של החיל במלחמה זו הובלטה ביתר שאת החשיבות שבהשגת העליונות באוויר מוקדם ככל האפשר.

● מילואים — כיוון שבמלחמת הקוממיות בלטו הקשיים שבהחזקת צבא-מגוייס גדל-ממדים במשך זמן ממושך, באה שיטת גיוס-המילואים לתקן פגם זה; ואולם, רק במבצע „קדש“ הופגנה לראשונה — הלכה למעשה — יכולת התגייסותם של מילואים אלה, אם גם לא היתה עדיין מהירה דיה, ונתגלו בה תקלות. במבצע „קדש“ אף ניכר פער איכותי

בכשרי-הלחימה בין אנשי-המילואים לאנשי השירות הסדיר. שונים היו פני הדברים במלחמת ששת הימים, וזאת — למרות שההתפתחות הטכנית וחידושיה מחייבים אימון יסודי ונמרץ יותר לחייל כחלוף השנים. במלחמה זו נמצאנו למדים כי שיטת אימון וגיוס המילואים הוצדקה אף היא לחלוטין — והם פעלו באורח יעיל ביותר.

● גורם הזמן — מאז מלחמת הקוממיות חלה, לכאורה, מהפכה חברתית במדינות ערב — והיו שראו בכך סכנה האורבת לפתחנו, בטענם כי הזמן פועל לרעתנו; היו שאמרו כי אחת הסיבות לניצחוננו בקלות-יחסית במבצע „קדש“ נעוצה היתה בעובדה שהאויב לא הספיק עד אז לקלוט כהלכה את הנשק החדש שקיבל מאז 1955, ובכך שהמהפכה החברתית עדיין לא פעלה את פעולתה במצרים די הצורך. אולם מלחמת ששת הימים, שבאה 12 שנים לאחר קליטת אותו נשק ואימוצה של הדוקטרינה הסובייטית, הוכיחה כי הפער האיכותי בינינו לבין אויבינו לא זו בלבד שלא הצטמצם — אלא אף התרחב. גורם הזמן לא פעל, אם כן, דווקא לרעתנו.

סיכום

וכלפי חוץ — לקידומן של מדינות מתפתחות ולשלום העולם והאיזור. אך גם מבלי לדון במשימות אלה, ותוך הסתפקות בדיון תמציתי בשלוש המלחמות — עולה בעליל כי עמידתו של צה"ל בהן, בעבר הרחוק והקרוב, הוכיחה כי אכן יעמוד בכל משימותיו גם בעתיד.

אם אך בנו תלוי הדבר, הרי שדי לנו בשלוש מלחמות ב-20 שנה; ודומה כי באותה מידה מחייב ההיגיון לומר כי די לאויב ולמנהיגיו בשואות שהביאו על עצמם בניסיונותיהם החוזרים-ונשנים לתקוף את ישראל ולהצר את צעדינו; אך דומה, עם זאת, כי הגיונו של האויב נשאר מעוות, ועדיין אינו מוצא דרך לשוב מסורו. משום כך אין אנו פטורים, בדבד עם כמיהתנו לשלום המיוחל, להוסיף ולחזק את כוננותנו ואת כוחנו — בהווה וגם בעתיד.

לעשרת הלקחים שנמנו לעיל ניתן להוסיף לקחים אחרים, המאפיינים את צבאנו ב-20 שנותיו — אלא שקצר המצע מהשתרע. משום כך ייאמר רק כי כיוון שהתמיד צה"ל בקיומם של לקחים אלה ובלימודם מאז הקמתו עד עצם הימים האלה — הכריע את צבאות חמש מדינות ערב במלחמת הקוממיות, ניצח את צבא מצרים במבצע „קדש“, ושב והביס ארבעה צבאות של מדינות ערב במלחמת ששת הימים. לא הזכרנו כלל את פעליו האחרים של צה"ל: הבטחת ריבונות המדינה ושלומה בתקופות הרגיעה היחסית שבין המלחמות — בין בדרך של אבטחה „סבילה“ ובין בדרך של אבטחה „פעילה“; התמדתו בבניין עוצמתו ובשכלולה כדי לקיים כוח-הרתעה למניעת מלחמה, ואם תקרה — כדי להכריע בה; ותרומתו כלפי פנים — לקידומה של מדינת ישראל,

הקרבות בצפון-השומרון

מערכת צפון-השומרון התפתחה שלבים-שלבים, ויש לראותה כמכלול אחד, על כל הכוחות שהשתתפו בה. אין לראותה מנותקת מן הקרבות שהתנהלו באותה עת בגזרת ירושלים, ובחלקים אחרים שהיו בידי צבא ירדן. בפרשת-הקרב דלהלן יתוארו מעלליהם של השריון והחי"ר, אשר לחמו — במסגרת פיקוד הצפון — להשתלטות על צפון-השומרון: נקודות המוקד בלחימה היו בעמק דותן ובעמק זבבידה. הדגש בתיאור יושם על קרבותיהן של יחידות-המשנה. השריון וחטיבת הרגלים שהשתלטה על ג'נין והמשיכה דרומה, פעלו במסגרת אוגדה, בפיקודו של האלוף אלעד פלד. נוסף לכך פעלה חטיבת חי"ר לאורך בקעת-הירדן.

קרבות השריון בעמק דותן ובזבזבידה

כתב סא"ל א. ריינר

הפעולה

ב-5 ביוני שעה 1700 חצו כוחות המאמץ העיקרי של החטיבה את "הקרהירוק" (הוא קו שביתת-הנשק הישן) באיזור רס"און. צבא ירדן הגיב מייד. בפתחו באש ארטילרית. האוגדה השיבה באש ארטילרית למטרות נגד-סוללתיות.

משקרבה השדרה לכביש מגידו-ג'נין, פתחו המוצקים הקדמיים של צבא ירדן, מזבזבה דרך תל-תענך ועד מוצבי ג'נין, באש מעמדות-נ"ט ניחות ומתוחמים ללא-רתע. גיפ-סיוור אחד של החטיבה נפגע פגיעה ישירה מאש זו.

כוחות-החטיבה השיבו באש מתוחמי הטנקים ומן המקלעים, ואילו אש הארטילריה של האוגדה הועתקה לעבר קר-המוצב-בים הקדמי של האויב.

לאחר הריכוך עלו הכוחות הקדמיים של החטיבה על מערך ה"נ"ט הקדמי של האויב, בהפיצם את צוותיה-התוחמים שלו.

ביעור היחיד של הרס"ד

כוח-הטנקים חצה את הכביש לעבר אל-יימון וחלף על פני סוללת התוחמים הבינוניים ("לונג-טום"). שהיתה פרוסה במטעיה-הזיתים. סוללה זו, אשר איימה על עמק-ירדן, קוד-מה לפני כן מאיזור יעבד אל מקומה הנוכחי — בו נלכדה עתה — כדי שתוכל להשיג טווח יעיל אל מטרותיה. למראה הטנקים המסתערים נפוצו הצוותים, אך לאחר שחלפו הטנקים על פניהם — שבו למקומם.

וכאן אירע אותו מקרה מוזר שהוא לעתים קרובות חלק ממהלכן של מלחמות. אחרי הטנקים נעו הדרגים המנהלתיים של הכוח, ובתוכם רס"ר משה קולטונבסקי (מוסה).

מספר רס"ר מוסה:

"השדרה נעצרה בדרך העולה אל אל-יימון. מפקד הכוח אמר לי: פלוגת טנקים נכנסה לאל-יימון, ואני מחכה לדיווח כדי להכניס את כל הכוח לכפר. היכנס בינתיים לחורשה שמשמאלנו בה מצויים תוחמים-נ"ט נטושים של האויב. פרק מהם את מנגונייהם.

"בהיכנסי לחורשה לבדי — ראיתי תוחמים בלתי-מוכ"רים לי, אך ודאי וודאי לא היו אלה תוחמים-נ"ט, כפי שנאמר לי. הדבר הבולט בהם היה הקנה. הארוך מן הרגיל. היו שם שני תוחמים ומאחוריהם עמדו משר-איוות-חמושת אחדות. קרוו-פיקוד וחל"מ חמוש במקלע 0.5". העמדות עצמן נראו נטושות.

"שבתי על עקבי וקראתי לשלושה ש"גים להצטרף אלי. בשובנו לחורשה, נפתחה עלינו אש נשק-קל מכיוון העמדות השמאליות. פקדתי על החוליה להשיב אש, ואני עצמי ערכתי עיקוף ימני קל, חלפתי על-פני העמדות, חציתי גדר-אבנים והופעתי בעורף היוזרים. פתחתי בהסתערות עליהם. באותו רגע הופיע אחד הסיירים חיים בק (הג'ינג'י), והסתער במקביל לי, מכיוון עמדת-החיפוי.

"אחד החיילים הירדנים ניסה לקפוץ אל החל"מ ולהפ"עיל את המקלע שמעליו, אך חוסל בטפטו על הרכב.

בימי הכוננות שקדמו למלחמה נערך פיקוד הצפון להגנה בשתי זירותיו — הזירה הסורית והזירה הירדנית.

בבוקר 5 ביוני, כאשר פתחו כוחות פיקוד הדרום במתקפת-נגד על כוחות הצבא המצרי בסיני, הצטרף למלחמה הצבא הירדני, בעל-בריתם של המצרים. הארטילריה הירדנית פתחה באש על שטחינו, גישה בכיוון עמק-ירדן — ודבר זה הביא להפעלה מיידית של כוחות הפיקוד נגד הירדנים. תחילה הופעלה חטיבת השריון של אל"מ משה, אשר קיבל בשעה 1200 את הפקודה, "לפרוץ מייד לעמק דותן ולהשמיד את הארטילריה הירדנית הפרוסה שם".

נתוני הקרקע והאויב

עמק דותן הוא בסיסו של משולש, אשר צלעו המזרחית היא כביש ג'נין-מגידו, וצלעו המערבית — כביש ואדי-ערה. השטח הררי, מכוסה צמחיה ומסולע; התנועה בו ברכב אפשרית רק בדרכי-העפר המתפתלות בין מטעיה-הזיתים ולאורך ערוצי הנחלים.

להגנה על איזור זה הוצבה חטיבת-חי"ר ירדנית, שנסתייעה בגדוד טנקים בינוניים מסוג "פטון מ"47" (כ"30 טנקים), בגדוד תותחי-שדה, במרגמות כבדות ובסוללת תוחמים בינוניים ("לונג-טום"). באגפו הימני של הכוח הירדני, באיזור גשר דאמיה, שהתה חטיבת-שריון ירדנית בהרכב: שני גדודי טנקים בינוניים מסוג "פטון מ"48" (כ"90 טנקים), גדוד חרמ"ש וגדוד תוחמים בינוניים מתנייעים. חטיבה זו מסוגלת היתה להגיע לאיזור עמק דותן תוך שעות אחדות מתחילת הקרבות. נתיב פריצתה לעמק עבר דרך מיצר קבטיה ופתחת ערבה.

לאל"מ משה, מפקד החטיבה, ולממונים עליו במפקדת הפיקוד והאוגדה, היה ברור איפוא כי החטיבה תיאלץ לתקוף כוח העולה עליה מספרית ואיכותית (טנקי "פטון" של האויב לעור מת טנקי "שרמן" של החטיבה).

תכנית הפעולה

אל"מ משה החליט לפעול כדלהלן:

- כוח חרמ"ש-טנקים אחד (שיכונה — כוח א') — בפיקוד דו של רמי — יפרוץ מכיוון כפר-דן, יכבוש את בורקין וייערך על רכסי שפתו הצפונית-מזרחית של עמק דותן.
 - כוח טנקים-חרמ"ש שני (שיכונה — כוח ב') — בפיקודו של לוי — יפרוץ מכיוון ערעה, יכבוש את יעבד וייערך על רכסי שפתו הצפונית-מערבית של עמק דותן.
 - כוח-טנקים — בפיקודו של אדולף — יפרוץ לעמק דותן מכיוון אל-יימון, ישמיד את ארטילריית-האויב הפרוסה שם, וייערך באיזור כפר-קוד.
 - יחידת-הסיוור — בפיקודו של יענקלה — מוגברת בפלוגת-טנקים, תחצה את עמק דותן, תעלה על כביש ג'נין-שכם, ותציב חסימות לעבר מיצר קבטיה ופתחת ערבה.
- בשעה 1530 קיבל אל"מ משה את אישור אלוף הפיקוד ומפקד האוגדה לתכניתו, בקבוצת-פקודות חפוזה שנערכה בעמק מגידו. באותה שעה נמצאו יחידות החטיבה בתנועה, וכדי שלא לאבד זמן, נעשה אף ציוות הכוחות תוך-כדי התנועה.

חייל שני ניסה להטיל רימון לעברי — אך אני יריתי בו והרגתי, לפני שהטיל את רימונו.
 „פירקתי מן התותחים את מדיהכיוון שלהם, שבתי אל מפקד הכוח ודיווחתי על התוצאות.”
 בכך הוסר האיום הארטילרי על עמק־ירעאל.

ההתקדמות וכיבוש נוצבי בורקין

ב־5 ביוני, בשעה 1830, כבש כוח א' (רמי) את כפר־דן, ואילו כוח־הטנקים כבש את אל־ימון. לאחר הכיבושים הללו גברו הקשיים שעיכבו את התקדמות החטיבה, ובעיקר — קשיים הכרוכים בנתוני השטח.

כוח א', שכבש את כפר־דן, התקשה במציאת דרך עוקפת להתקדמות לעבר בורקין. לאחר ניסיונות־שווא אחדים הצליחו מפקדת הכוח, פלוגת־טנקים ופלוגת־חרמ"ש לצאת את הכפר ולהגיע לדרך בורקין—כפר־קוד, תוך עקיפתה של בורקין מדרום. התנועה לעבר מוצב בורקין (נ"ג 328.7) נעשה תה לאחר רדת החשיכה. כאשר הגיעו הכוחות למרחק של כ־700 מטרים מן המוצב נפתחה עליהם אש מנשק־קל והי כוח התפרס. הניסיון להסתייע בארטילריה לא עלה יפה, הואיל ועוד בטרם סיימה הארטילריה לטווח — הגיעו הכוחות לטווח־מגע. בהגיעם לטווח זה הפעילו הטנקים את זרקוריהם — וגילו טנק „פטון”, משאית־תחמושת וכמה גיפי תולדה. הם הסתערו מייד, תוך הנחתת אש על האויב, ופגעו ב„פטון”, במשאית־תחמושת ובגיפים.

תוך־כדי הפעולה נפגע חיים, מפקד פלוגת־הטנקים, באש נשק־קל של האויב, אך נמנע מלדווח על כך עד לאחר השלמת המשימה. רק אז העביר את הפיקוד לסגנו — ופונה בשעה 2030. הצליח כוח א' לכבוש את מוצב בורקין.

*

כוח־הטנקים (אדולף), לאחר שכבש את אל־ימון, ניסה להתקדם לעבר ערוקה, אך לא הצליח בכך מחמת קשיי העבירות. בליתיבריה פנה מפקד הכוח אל מפקד החטיבה וקיבל את אישורו לשוב על עקביו, לעלות לכביש הראשי מגידו—גנין, ולהיכנס לשטח דרך כפר־דן. הטנקים פנו לאחור, חזרו לכביש ועלו דרך כפר־דן על ציר כפר־קוד—בורקין — ואכן הגיעו ממש ברגע הנכון: פלוגת־הטנקים המובילה הגיעה למקום בדיוק כאשר יחידת־הסיוור נתקלה במערך־טנקים ירדני — והיתה זקוקה בדחיפות לתגבור בטנקים.

פעולותיה של יחידת־הסיוור

יחידת־הסיוור עלתה בשעה 2200 על ציר בורקין—כפר־קוד, דרך כפר־דן; היא המשיכה וחצתה את עמק דותן, ולאחר מכן עלתה אל כביש שכס—גנין. בהגיעו לכביש פנה מפקד צוות־הסיוור המוביל, סגן יוסי, לכיוון צומת ערבה.

מספר סגן יוסי:

„לפני הגיענו לכביש שכס—גנין קיבלתי פקודה לנוע לעבר נקודה 40 במפת הקוד. במפה זו היו שתי נקודות

שסימונן 40 — האחת ליד יעבד והאחרת בצומת קבטיה. בחפשי במפה ראיתי דווקא את הנקודה שליד יעבד (שלא היתה הנקודה אליה אמור הייתי להגיע), ולכן פניתי ימינה, לאותו כיוון. על הכביש שיניתי את תבנית התנועה, ועברתי עם זחל־מ־הפיקוד לראש הטור; אחרי נעו הגיפים, ואחריהם — יתרת־הכוח. לאחר כ־200 מטרים השגיח המ"פ בטעותי וכיוון אותי לעבר הנכון. כלומר — לכיוון צומת קבטיה. עצרתי את הטור על־מנת להסתובב ולהזוור על עקבותי, אך לפתע ניתכה עלינו אש נשק־קל מעל מצוק קטן שליד הכביש. באש זו נפצע בידו אחד מחיילי הזחל־מ שלי, אני עצמי נפצעתי קל מרסיסים בפני, והעוזר שלי נפגע. הודעתי למ"פ על ההיתקלות. המ"פ הורה לי להמשיך ולהתקדם לעבר צומת קבטיה, ואילו הוא ימשיך לטפל במארב. ואכן, הוא החל מקדם את הטנקים כדי להשיב אש לאויב.

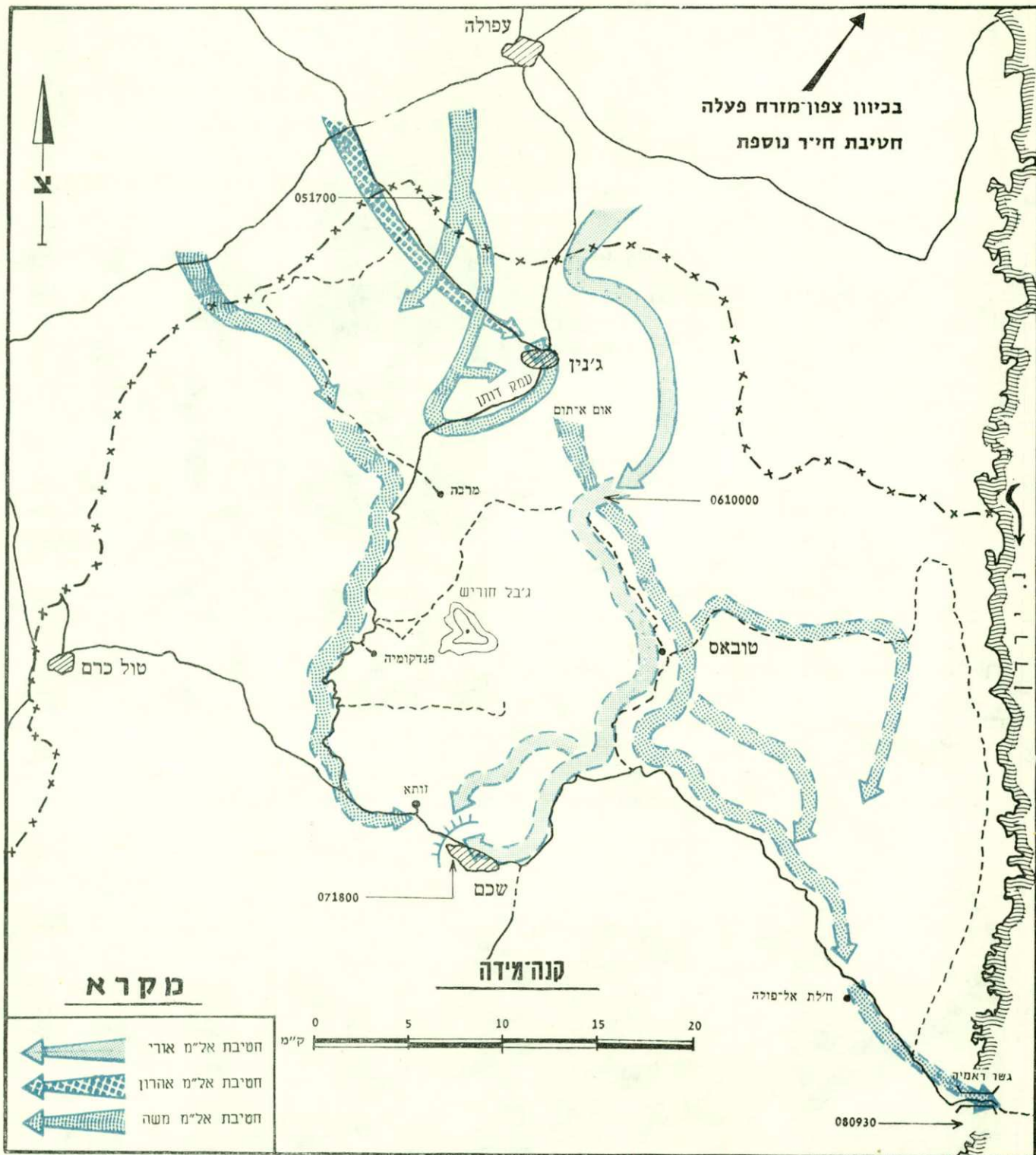
„יצאנו מן השטח המוכה והמשכנו בתנועה בתבנית הרגילה — אולם ללא אורות. התנועה אל הצומת עברה ללא כל תקלות, בחשיכה מוחלטת. בהגיענו לצומת ראיתי מימין לכביש אוהל צבאי וחומה נמוכה. ירדנו מן הרכב כדי לבדוק את האוהל, ואילו את כלי־הרכב עם נהגיהם ומקלעניהם השארתי לחיפוי על הכביש. התקדמנו לכיוון האוהל, ולפתע גיליתי טנק ניצב ממש עליי. התקרבתי לטנק על־מנת לזהותו, ובהגיעי למרחק שני מטרים ממנו, ראיתי מקלען היושב על הצריח ליד מקלע 0.5. לשאלתי: „מי זה?” נעניתי בשאלה: „מן הדא?” ומשאך שמעו חיילי את תשובתו — פתחו כל החברה שעמדו ליד הטנק באש, והפילו מייד את המקלען בטרם הספיק להפעיל את נשקו.

„בו ברגע נפתחה אש חזקה, שניתכה מכל הצדדים, עלינו ועל כלי־הרכב שעמדו על הכביש. התפתחו חי לפי־יריות, וזחל־מ־הפיקוד והגיפים השיבו ממקלעיהם אש חזקה. אך לא עברה דקה וזחל־מ־הפיקוד נפגע ועלה בלהבות; שלושת החיילים אשר בו נפצעו קשה, וכן נפצע קשה נהג־גיפ שירה במקלע. האש שניתכה על כלי־הרכב גברה והלכה. לפתע גיליתי בית ממערב לצומת, בסמוך לכביש — כ־20 מטרים מן האויב. פקדתי על אנשי לשאת את הנפגעים, לחצות את הכביש ולתפוס מחסה מאחורי הבית.

„קשר אלחוטי לא היה לנו, שכן כל מכשירי־הקשר נשאר על כלי־הרכב שעל הכביש. החלטתי לחלץ את כלי־הרכב, על־מנת להקים קשר עם מפקדת־החטיבה. שני כלי־רכב שלנו, גיפ וזחל־מ, שעמדו בסמוך לטנק הפטון — לא נפגעו. נהג־הגיפ ואני יצאנו לחלץ אותם. התקרבנו ועלינו עליהם, התנענו והסתלקנו על הכביש בכיוון מערב. לאחר כ־200 מטרים פנינו לשדות, וחזרנו אל מאחורי הבית שחסה על הכוח.

„לאחר מכן ניסיתי להפעיל בזוקה, אך זו התעקמה כנראה בשעת הקפיצה — ולא פעלה.

„החיילים עלו על הזחל־מ והגיפ, ואנו יצאנו במהירות

מפה מס' 1: תנועת הכוחות

הטנקים הראשונה, שעברה כבר את כפר־דן, חצתה את עמק דותן בצירי־ההתקדמות של יחידת־הסיור והתחברה עמה.

כיבוש יעבד

באותן שעות פעל גם כוח ב', אשר חצה את קו שביתת־הגשק

לעבר יחידת־הסיור. הצלחנו להקים קשר אלו־שני עם מפקדת החטיבה, וכוח המרגמות הכבדות הנחית אש על הצומת, מייד לאחר שהסתלקנו משם.

עתה הוברר בעליל כי יחידת־הסיור תזדקק לתגבורת־טנקים כדי לכבוש את מיצר קבטיה ולאחוז בו כחסימה. פלוגת־

כוחות אויב. סמוך לחצות פתח הכוח בהסתערות על מוצב פלוגתי (נ"ג 334) החולש על יעבד, וכבשו בקרב קשה. באותה עת עצמה נתקל צוות-הסיור של סגן יוסי במוצב הקדמי של צומת ערבה, ודבר זה נתפרש כנראה על-ידי המפקדה הירדנית כמורה על מגמת כיתור ליעבד עצמה; ולפיכך נצטוו הכוחות הירדניים ביעבד לסגת (העיררה עצמה נכבשה אמנם רק למחרת בבוקר).

כיבוש ג'נין

לקראת שעה 0100 ב־6 ביוני, עלתה יתרת כוח-הטנקים על ציר בורקין-כפר-ענן. משימתה העיקרית של החטיבה בשלב זה — השמדת ארטילריית-האויב באיזור — הושלמה.

עתה פיקד מפקד האוגדה: „לעקוף את ג'נין ולסגור עליה מדרום, לתפוס את צומת קבטיה ולחסום את המיצר היורד מקבטיה לעבר עמק דותן“.

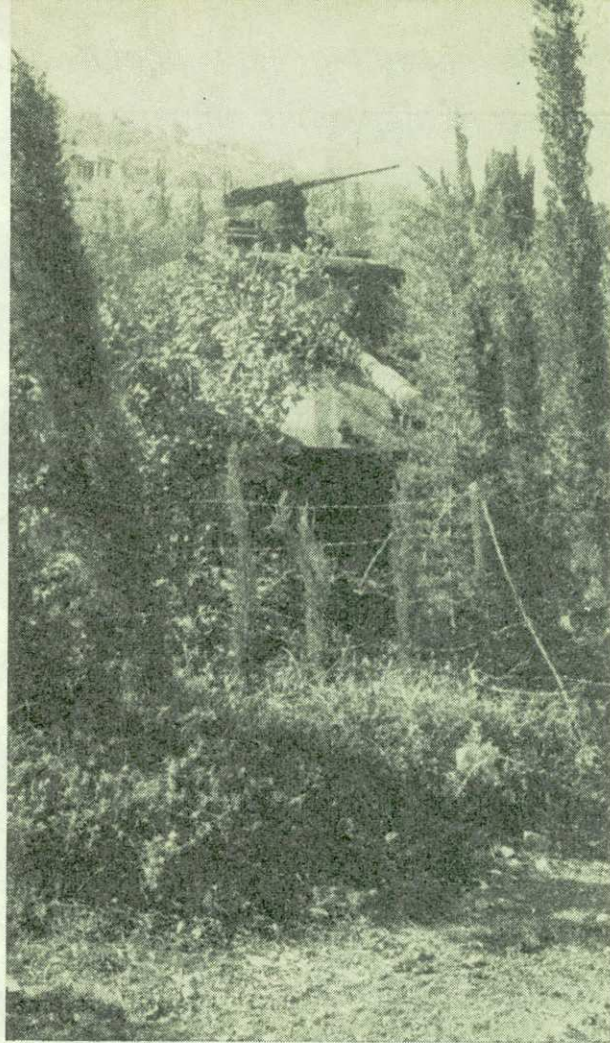
כוחות החטיבה סגרו על ג'נין בשלושה צירים:

— בציר אחד (הפנימי) — כוח א'; בציר השני (המרכזי) — כוח-הטנקים; ואילו בשלישי (החיצוני) — יחידת-הסיור.

הכוחות נעו תוך היתקלויות בטנקי האויב והשמדתם. פלוגת-הטנקים של חיים עלתה מן העורף על שתי מחלקות טנקי „פסון מ־47“, והשמידה אותן בקרב מהיר מטווחים קצרים.

פלוגת-הטנקים של שלמה, שנעה עם יחידת-הסיור, שטפה את צומת קבטיה והשמידה את טנקי-האויב שבצומת, אשר פגעו קודם לכן בצוות-הסיור של יוסי.

פלוגת-הטנקים של יריב חצתה את כביש שכם-ג'נין, ונעה לעבר רכסיה הדרום-מזרחיים של ג'נין. בתנועתה גילתה את מחלקת טנקי ה„פסון“ שהוצבה להגנת העיר, וניהלה אתה קרב-אש מטווחים ארוכים.

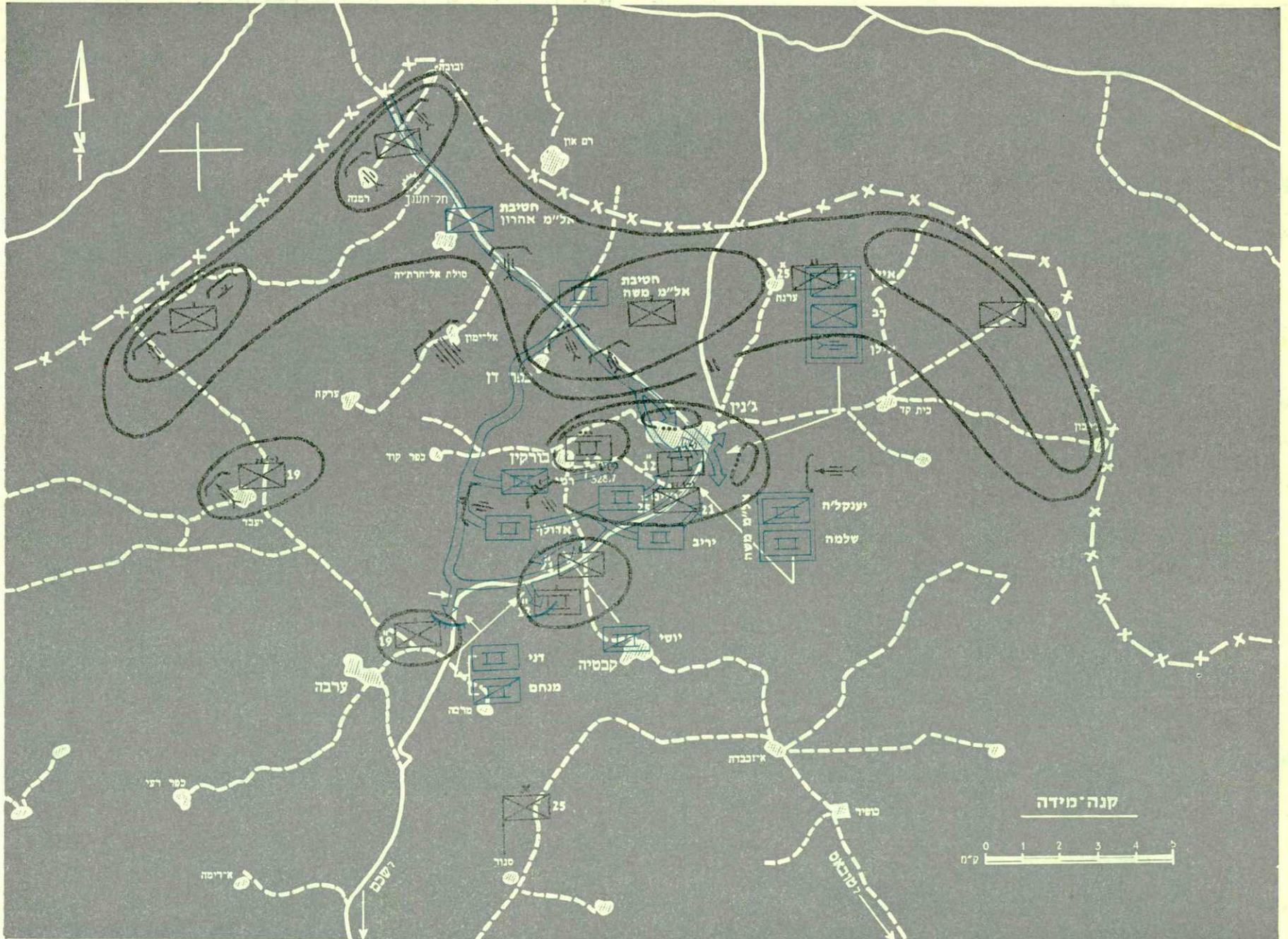

טנק ה„פסון“ הירדני שפגע בצוות-הסיור בצומת קבטיה

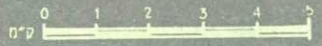
ליד ערערה בשעה 1800 בערך. כוח זה כבש מוצב קדמי ירדני ליד כפר-ענן, ולאחר מכן נע לעבר יעבד, תוך לחימה נגד

כלי-הרכב הפגועים של צוות-הסיור, בצומת קבטיה

קנה מידה

ורביה

רם און

חל' חטונן
חטיבת אל"מ אהרון

סולת אל-חרתיה

חטיבת אל"מ משה

25

25
25
25

אלימון

דן

צוקה

ג'נין

כית קד

בה

19

כפר קד

טרקין

568.7

12

21

יענקל'ה
שלמה

יריב

אדולף

יוסיל

קבטיה

דני

מנחם

מרבה

ערבה

איזנבה

מסיד

25

סנור

ג'טאס

כפר רבי

איריסה

לשונם

הכבודות). יחידת ההנדסה איבטחה את האיזור, כולל מיקוש והיערכות להגנה.

ג'נין כותרה ב-6 ביוני בשעה 0500.

אל"מ משה פקד על יחידת הסיוור להשאיר בצומת קבטיה צוות סיוור ומחלקת טנקים, לנוע יחד עם פלוגת הטנקים לכיוון ג'נין, על-מנת לכבשה. הוא עצמו המתין לכוון בכניסה הדרומית של העיר, נכנס עמו לעיר ופקד על קרב הכיבוש.

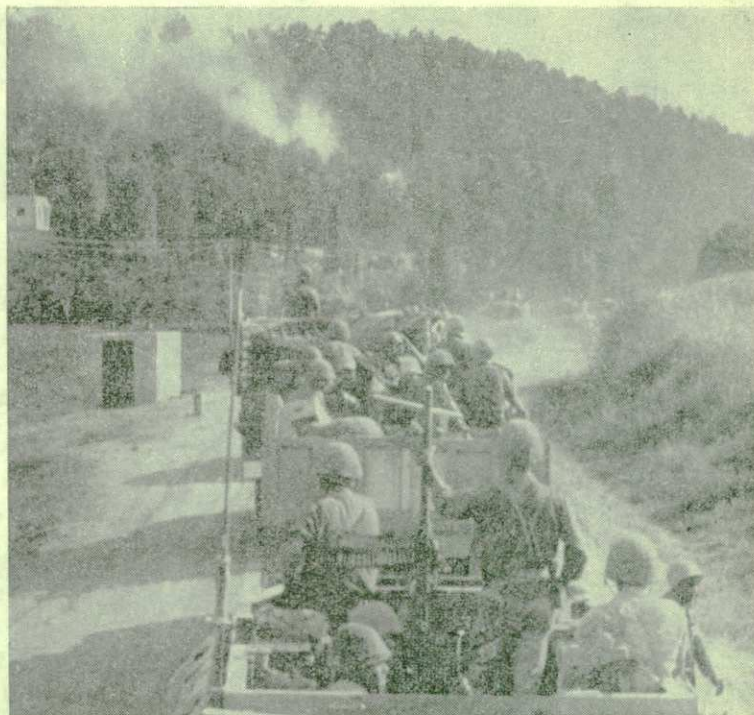
יחידת הסיוור ופלוגת הטנקים נכנסו לעיר סמוך לשעה 0500, ושטפו אותה מדרום לצפון. הם ניהלו קרבות עם הפטוניס, ופיצחו בניינים שהיו מרכזי התנגדות. בהגיעם למרכז העיר פנו לעבר בנין המשטרה, התנגדותה שותקה באש הטנקים; ובשעה 0700 — כשעתיים לאחר הכניסה לעיר — שוב לא ניכרה כל התנגדות מאורגנת בתוכה. נדמה כי עתה לא נותר אלא לחכות לחי"ר, כדי שיטהר את העיר ויבער את קניי התנגדות הנותרים. אך כוחותיו של משה לא יכלו להמתין.

חטיבת השריון הירדנית מס' 40, אשר שהתה ליד גשר דאמיה, נעה לכיוון שכס וקבטיה, ובשעה 0545 הגיעה לצומת קבטיה. מפקד האוגדה הורה לאל"מ משה לפנות מייד את העיר, ולהיערך על מוצביה הדרומיים של ג'נין לקרב שריון בשריון נגד החטיבה הירדנית.

כוחות השריון פינו את ג'נין בשעה 0730, ובמקומם נכנסה — בשעה 0800 — חטיבת חי"ר, בפיקודו של אל"מ אהרון, במגמה לטהר אותה. אך האויב לא פעל לפי הכללים הרצויים לנו — כי אם שב לעמדותיו בתוך ג'נין.

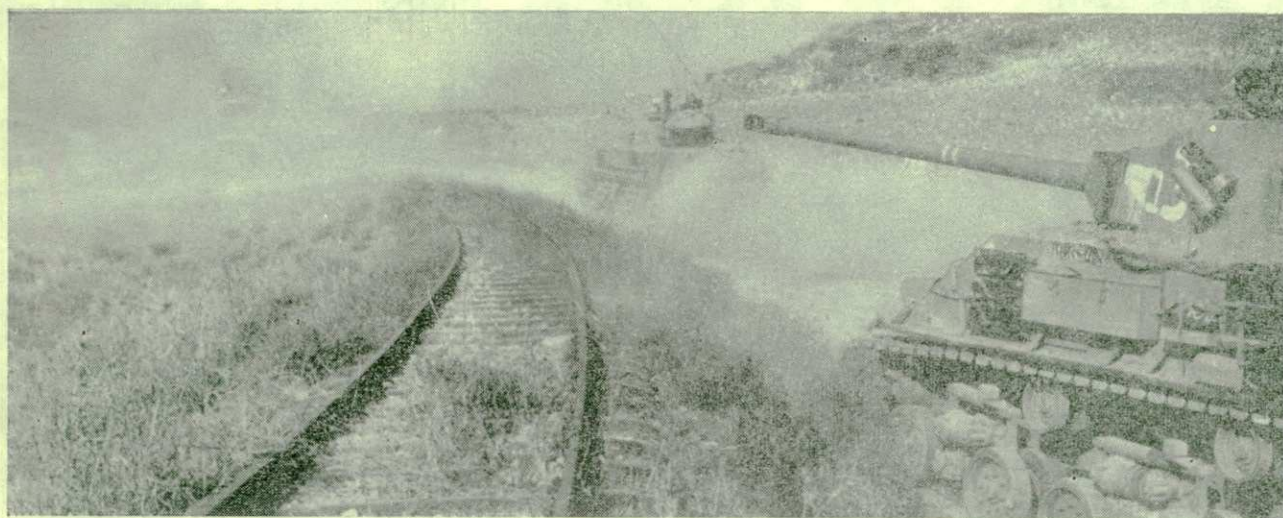
חטיבת החי"ר נאלצה לכבוש את ג'נין מחדש. כניעת ג'נין הושגה רק בצהרי היום, בשעה 1330.

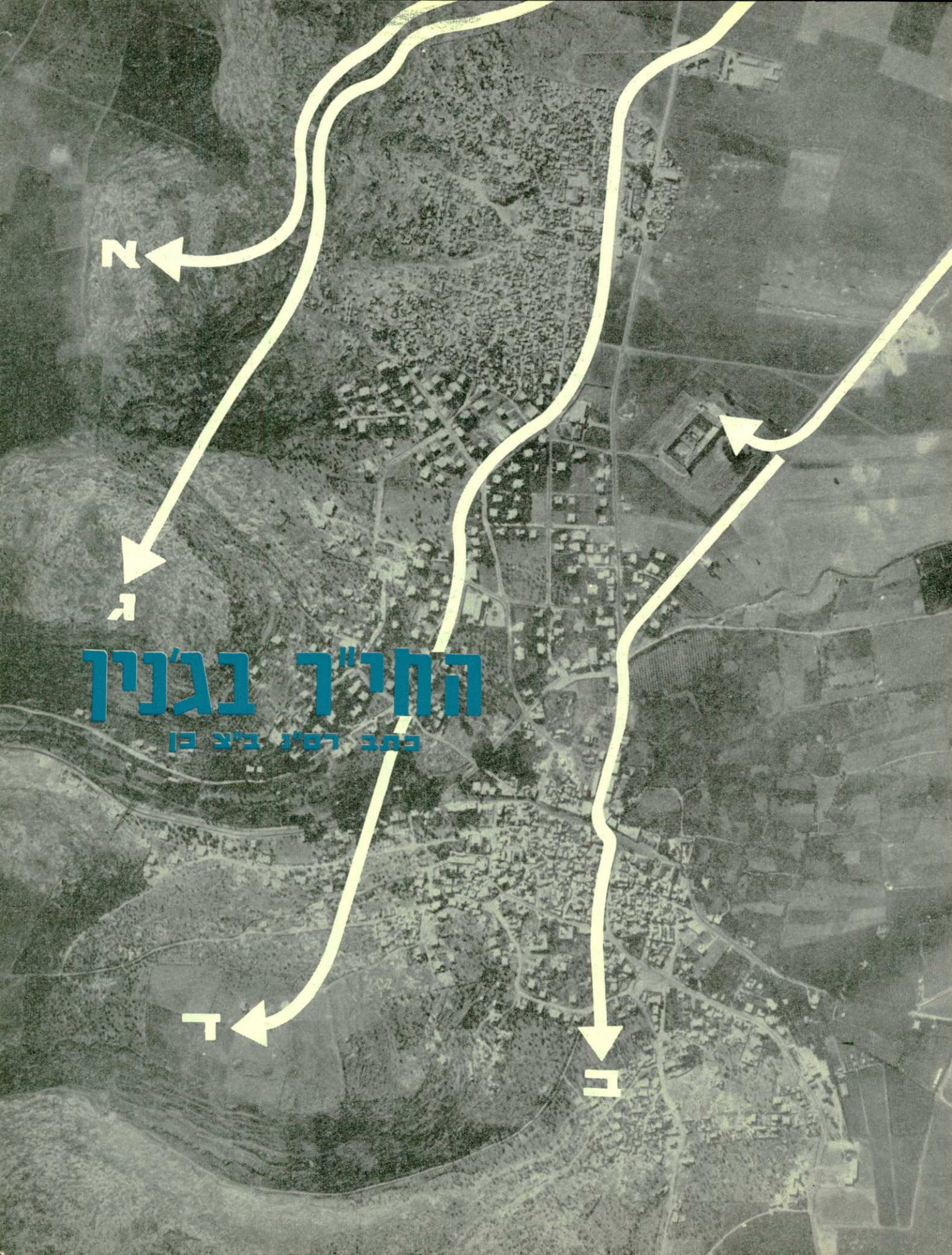
(להלן מובא תיאור פעולתה של חטיבת החי"ר בג'נין. המשך פעולות השריון — בעמוד 28).

השריון יוצא לקדם את פני השריון הירדני

תנועת הכיתור הפתיעה את גדודי החי"ר הירדני שהוצב על משלטי ג'נין. היחידות הקרובות השיבו מלחמה והושמדו במוצביהן; ואילו המרוחקות יותר ניסו לסגת לעבר קבטיה, אך גם הן הושמדו באש הטנקים של יריב. בעת זובעונה אחת עם תנועת הכוחות אורגן בסיס מוצק חטיבתי בגורת כפר קוד- בפיקוד סגן-מפקד החטיבה גרשון (מקום שם התכנסו הדרגים התחזוקתיים והתפרס כוח המרגמות

א

ג

החיר'ר בג'ניו

פ'תב ד'ס"נ ב"צ ב'ן

ד

ב

יום ב', 5.6.1967

את תל־תענך ולפתוח את הציר לתנועה. הוא הדגיש כי אין להתכתש עם האויב אשר בתל, וכי משימה זו תוטל על כוח־שריון שעמד להגיע לגזרה בבוקרו של היום. הגישושים העלו כי התל ניטש מחייליו עוד באותו לילה. הודעה על כך הועברה לאהרן, וב־0640 פקד הלה על זאב להגיע את יחידתו בציר מגידו ולפגשו לא הרחק מן התל למתן פקודות אחרונות.

באותו בוקר כבר פעלה בג'נין חטיבת־שריון שלנו, זו של אל"מ משה, אך משיצאה זו מן העיר כדי לקדם את פני השריון הירדני, חזרו כוחות האויב ותפסוה בשנית.

זאב, מפקד הכוח מספר :

„נפגשתי עם מפקד החטיבה על־יד חורשת־אורנים מזרחה לתל־תענך. השעה היתה אחרי 0730, ובאותה עת תקפו שני מטוסי־אויב מסוג „הנטר“ את האיזור. אל"מ אהרן הורה לי לתקוף מייד את ג'נין ולהשלים את כיבושה במהירות האפשרית. קראתי אלי את המ"פים ובנוסף קצר קבעתי מי יתקוף מימין, מי במרכז, מי בתווך ומי מאחור — בעתודה. תכנית היתה פשוטה; כוח־חוד, המורכב מן הסיירים הרכובים על ג'יפים ויחידת־נ"ט, ינוע קדימה; פלוגה ב', בפיר קודו של דב המכונה, ינקי, תנוע אחריהם בציר הכביש לבניין המשטרה, ולאחר שתכבוש אותו תמשיך למרכז העיר כדי לתפוס את הבתים הגבוהים שבאגף המזרחי של העיר; פלוגה ג', בפיקודו של אריה המכונה, וויסר, תתקוף באיגוף ימני ותשתלט על מבואותיה המערביים של העיר; פלוגה ד', בפיקודו של שחר, תימצא בתווך בין שתי הפלוגות, תחצה את העיר ותעלה לבתיה העליונים; ואילו פלוגה א', בפיר קודו של עוזי, תנוע במרכז הכוח אחרי פלוגתו של שחר — ותשמש עתודה לכיבוש. פלוגה זו תסרוק בדרכה את מבני הציבור באיזור מחנה־הפליטים. מפ־קדת הכוח תתמקם בבניין המשטרה לאחר כיבושו, וגם

המפקדה העיקרית של חטיבת־החיר של אל"מ אהרן היתה ממוקמת, זה היום הרביעי, בתוך חורש עצי־מחט ואקליפטוסים, לא הרחק מצומת מגידו. עבודה קדחתנית התנהלה באגפיה השונים של המפקדה, טלפונים צילצלו, פקודות הורצו ותדריכים להיערכות בהגנה הוכתבו. בכל שרר מתח. מזה ימים אחדים היה כוח זאב מחופר במערכי־הגנה. מוראל היחידה כולה היה גבוה, וחלק מאנשיה אף הספיק לבקר בבית בסוף השבוע האחרון. בשעות הערב התקבלה הוראה ממפקדת החטיבה, בה נאמר כי משימתו של זאב תהיה לטהר את ג'נין, לאחר כיבושה על־ידי השריון.

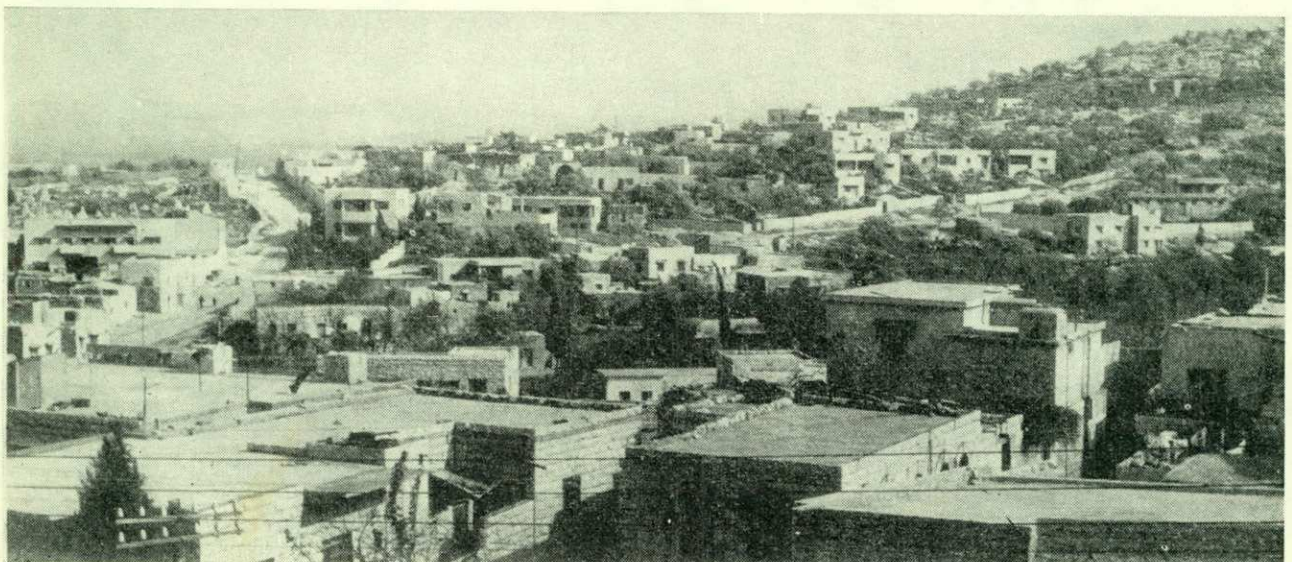
זאב מסר את עיקרי המשימה לסגנו, השאיר לטיפולו את הבעיות השוטפות — והוא עצמו יצא למפקדת החטיבה כדי לאסוף נתונים רבים ככל האפשר על המשימה, על האויב שמולו ועל אופי העיר ותושביה. לאחר הקרב התברר כי בג'נין ובכפרים שמסביב לה היה כגודל־חיר מחופר בחלקו, פחות פלוגה הערוכה במוצב פלוגתי בתל־תענך. כן נמצאה במקום פלוגת טנקי „פטון“, נשק ארטילרי בכמות בלתי ידועה, סוללת תותחים־נ"ט ויחידות הנדסה ומנהלה.

בשעות־הערב המאוחרות של אותו יום הוחלפו אנשי זאב ביחידה אחרת שתפסה את מערכי־ההגנה, וכל הכוח הוסע באוטובוסים לשטח־הכינוס. לאחר חצות, משהגיעו אחרוני האנשים למקום, נתקבלה הפקודה לתזוזה צפונה, הואיל והאיזור הקודם מועד היה להפגזת אויב, לאור ניסיון אותו בוקר, בו הופגזו יישובים בנשק ארטילרי. האנשים חפרו שוחות אישיות וניתנה להם אפשרות למנוחה, אך הוקפד על קיום כוננות לתזוזה מיידית.

יום ג', 6.6.1967

בשעה 0100 הורה אל"מ אהרן לכוח חטיבתי שהיה מורכב מיחידת־הסיור, תותח־נ"ט וכיתת מרגמות 81 מ"מ, בפיר קוד סגן־מפקד החטיבה שאול, לטהר את ציר מגידו, לבדוק

ג'נין — מראה כללי

משטרת ג'נין

אנשיו לעבר מחנה-הפליטים שבאגף המערבי של העיר. בהי כנסם לאיזור מחנה-הפליטים התפצלה הפלוגה לשני כוחות ושניהם סרקו שני רחובות במקביל, עד הגיעם לקצה המחנה בו נעצרו והמתינו — בהתאם להראותיו. מאוחר יותר, לאחר שתפסו יתר הפלוגות את יעדיהן, קודמה הפלוגה ותפסה את גבעה 271.5, שהיא מן הגבוהות באגפה המערבי של ג'נין, וחולשת על העיר ועל הדרך לכפר בורקין.

אילן, קצין התותחנים-נ"ט, מספר:

„קיבלתי פקודה לנוע בחוד לעבר המשטרה. בטווח 800 מטרים מבניין המשטרה פתחתי בירי לעברו. אחר-כך המשכנו להתקדם ותפסנו עמדות בטווח 400 מטרים ממנו. חיילי האויב החלו צולפים עלינו, וחייל שנמצא לידי נפצע. הורדנו את ראשינו, ורק אני נשארתי בתצפית. לא גיליתי כל מטרות, ולפיכך נשארנו בהמתנה, במגמה לסייע לכוחותינו כבסיס-אש.

„לפתע נשמעה מעל לתוח שלי שריקת פגז, ולאחר מכן — התפוצצות חזקה מאחורינו. הדבר נשנה ליד התוח של צוות מס' 2, וחזר בשלישית — ליד התוח שהיה חשוף בשטח. הבחנתי כי הצוות משנה את עמדתו לעבר האגף, והוריתי לצפות על השטחים כדי לגלות את מקור האש. תרתי במשקפת לאורך הרכסים שממולנו, עד שלבסוף הבחנתי על הרכס שבאגף המזרחי של העיר בתמרת-עשן העולה מעל שיח. דבר זה נראה חשוד בעיני, והחלטתי לירות פגז לעבר מטרה זו. כיוון שהתוחחן לא זיהה את המטרה, נאלצתי לכוון את התוחחן לשיח — והדבר גזל זמן רב. אמדתי את הטווח ל-1800 מטרים ונתתי פקודת-אש. הפגז הראשון נפל בטווח קצר מדי, ועל-כן צעקתי, הוסף מאתיים! הפגז השני נורה ופגע בשיח, העיף את הענפים שמסביב — ואז נתגלה טנק, פטון מוסוה היטב. הודעתי מייד למפקדי הצוותים לצפות לעבר מקומות פגזי עותי, אולם מחוסר משקפות ועקב תנוחת עמדותיהם לא הצליחו לזהות את המטרה. לאחר הפגז חשני תיקן התוחחן שלי את פני-העדשה, ובירי השלישי פגע בטנק. המשכתי בירי לעברו, ופגעתי בו בשני פגזים

טנקים. לאחר חילופי-אש נסוגו הירדנים, הפלוגה המשיכה בתנועתה. במעלה הגיא נתגלו נכחה שני טנקים של האויב שזה עתה נפגעו, וקבוצת חיילים שלידם פתחה על הפלוגה באש. הושבה אש, ולאחר מכן נמצא במקום קצין ירדני הרוג. בהגיע המ"פ לגבעה אותה אמור היה לתפוס — 249.5 — דיווח לזאב כי מעבר לכביש קבטיה, על הגבעה שממול, מזהה הוא טנקי אויב, דרגי מנהלה וכן חיילים המתרוצצים בשטח. פלוגתו נערכה במקום להגנה. מפקד-פלוגה ד', שחר, נע עם אנשיו בתווך בין פלוגת דב לפלוגת אריה. אחר-כך פנה מערבה, חצה את השטח הבנוי של מחנה-הפליטים, ובאיגוף עמוק ממערב ירד לכביש ג'נין-קבטיה. תוך-כדי התנועה נורתה על הפלוגה אש וחיילים אחדים נפצעו, אולם לא נתגלתה התנגדות-של-מש. שחר שמע באלחוט את דיווחו של אריה למפקד הכוח וחשש כי בשל קסדותיהם של חייליו (שדמו לקסדות הירדנים) חשב אריה את אנשיו לכוח-אויב — ודיווח בטעות. לפיכך ציין לזאב את מקומו המדויק, והלו הורה לו על משימה חדשה — חסימת הכביש. שחר הציב את חייליו משני עברי הכביש וחסם לכיוון קבטיה.

אלה קורות יואל, קצין מאותה פלוגה:

בדרכם לחסימה נותקו חיילים אחדים, וביניהם יואל, מן הגוף העיקרי של הפלוגה — ומצאו עצמם במבואותיה הדרומיים של ג'נין כשמקלע-אויב מרתק אותם באש. ניסיונות נועזים לשתק את המקלע עלו בתוהו, ולבסוף נפצע יואל בזרועו ובמותנו. זכ דם ומטושטש מכאבים ירד עם שני חיילים לכביש קבטיה, ולתמוהו נתגלתה מולם שירת משאיות של האויב וחיילים מתרוצצים ביניהן. יואל לא איבד את עשתונותו, ובהבחינו בקצה השיירה באמבולנס צבאי שפניו לג'נין, ניגש אל הנהג המופתע ו„שיכנע“ אותו לנסוע לכיוון כוחותינו. כדי לתבאר לחיילינו מי הנוסעים באמבולנס הושיב יואל חייל לבוש בגדים מגומרים על מכסה המנוע, וכך נסע בצוותא שלושה חיילים ישראלים ושלושה פצועים ירדנים ישר לשטח אשר נתפס על-ידי כוחותינו, עד שנעצרו על-ידי הגיפיים של אילן. בכתב הציון-לשבת של יואל נאמר: „תוך היותו פצוע השתלט על אמבולנס-אויב והכריח את נהגו, על כל הנמצאים בתוכו, להביאו לתחנת איסוף-פצועים... גילה תושיה ואומץ לב למופת“.

המ"פ עוזי, אשר פלוגתו שימשה עתודה גדודית, הוליך את

חוט, ומקצר את משך הפעולות תחת אש ובתנאי-קרב".

אילון, מפקד הסיירים, מספר:

"קיבלנו את הפקודה להיכנס לחצר המשטרה שעה שנענו בחוד בציר הכביש, כ-400 מטרים מן המשטרה. לא ידענו אם מצוי בבניין כוח-אויב, וגם לא נאמר לנו דבר על-כך. במשך כל העת ירו עלינו מכיוון

גוספים. הסימן לפיו זיהיתי את הפגיעה היה הבהקראש חזק אשר פרץ בעת הפגיעה, בעוד שבפגיעות הראשונות היתמרו עשן ואבק בלבד. מן הרכס המזרחי לא הוסיפו עוד לירות עלינו. ברצוני לציין כי בעת הצליחות עלינו נוכחתי לדעת כי הקשר הוא עניין מיותר והדבר הטוב ביותר שיש לעשותו הוא לחקות את פעולות המפקד. חיקוי כזה חוסך הסברים מיותרים באל-

פרשת ג'נין - יוני 1948

טילרית של האויב הופנתה גם אל הטור המשוריין ואל המשלטים שלפני העיר.

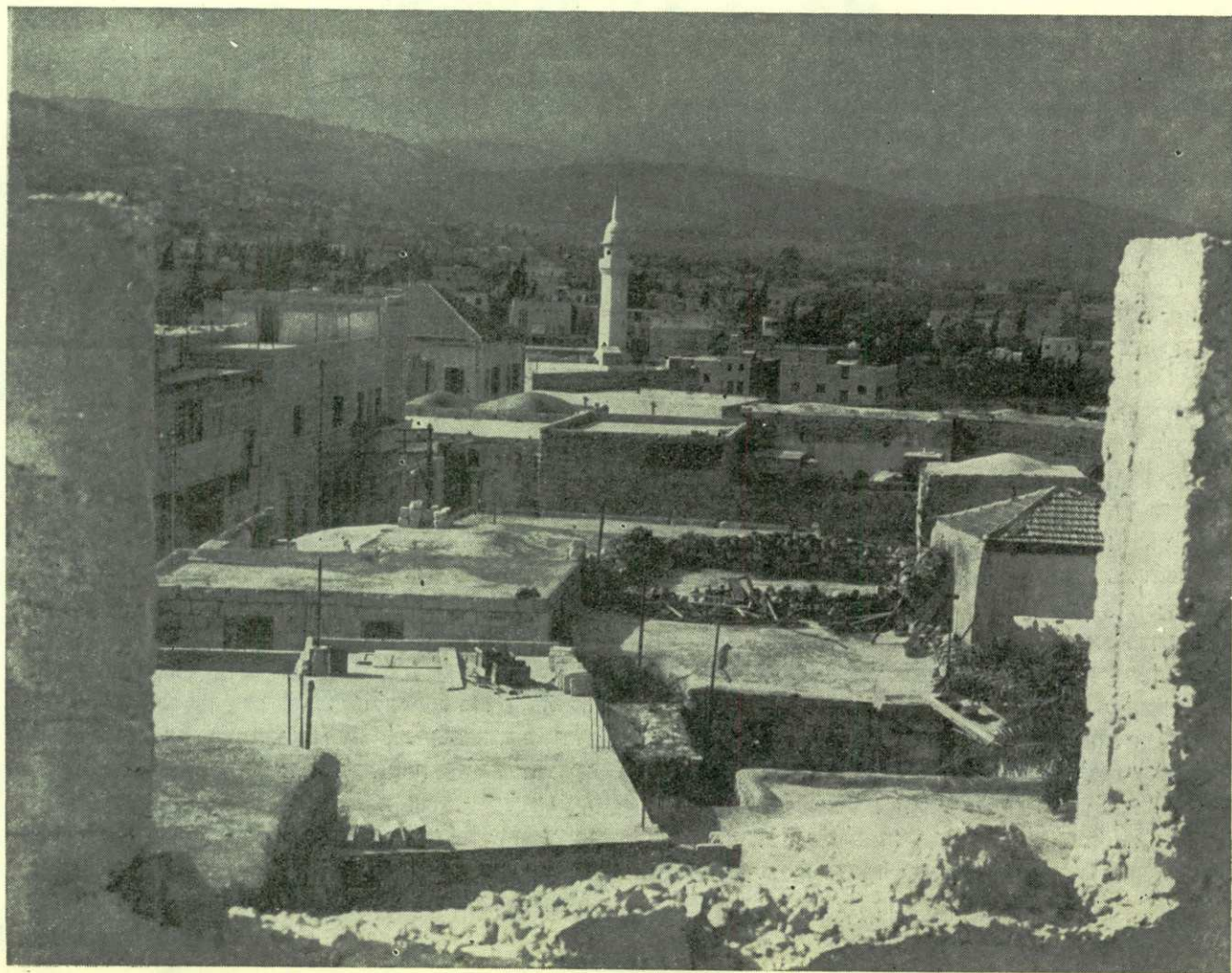
בכניסה לעיר נמצאו מחסומים מאויישים, שפגעו במשוריין המוביל — והדרך נחסמה. כן הוצאו מכלל שימוש במהלך ההפגזה משוריינים אחדים מן הטור המשוריין, וכך שובשה חדירתנו לעיר. מאוחר יותר הועברי לפיקודו של הטור המשוריין שתי פלוגות מחטיבת "גולני", ואני קיבלתי הוראה להתחבר במהירות עם גדוד 21. התקדמנו במבנה פרוס, עברנו את העיר וערכנו התקפת-נגד על הכוח העיראקי. במשלטי גדוד 21 כבר לא נמצא איש, מלבד הרובים; כל היתר נסוגו לתוך העיר ולעבר כוחותינו. בלילה, לאחר שאספנו את הפצועים, קיבלנו פקודה לשמש מאסף לכוחות החטיבה עם נסיגתם. עם שחר — עזבנו אחרונים את העיר בלב כבד; כולנו נשאנו שבועה לחזור אליה ישנית. ואכן — שבנו כעבור 19 שנה.

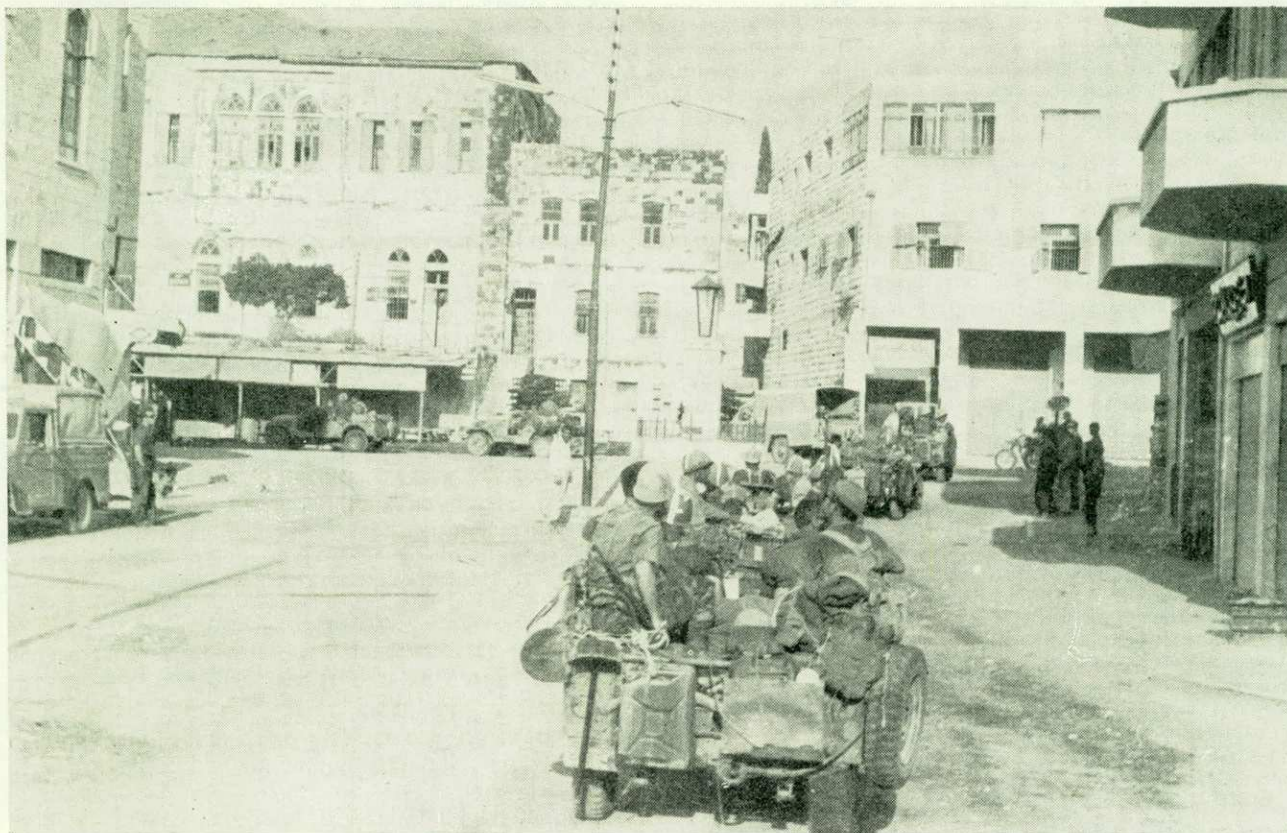
אחד הקצינים הבכירים של החטיבה מספר:

לפני 20 שנה — בימים הראשונים של יוני 1948 — החלה חטיבת "כרמלי", ביחד עם יחידות מחטיבת "גולני", להתרכז להתקפה על ג'נין. הכוחות נעו בהתאם לתכנית דלהלן: גדוד 21 של "כרמלי" היה אמור לכבוש את הרכסים שמדרום-מערב לעיר ולהתבסס עליהם; גדוד 22 של החטיבה היה אמור לכבוש את השטחים השולטים ממזרח לעיר; גדוד 13 (מחטיבת "גולני") — את הכפרים שעל ציר-התנועה אל העיר; ואילו הטור המשוריין, שבפיקודי, אמור היה — לאחר הכיבוש — להיכנס העירה בכביש הראשי, ולנצל את ההצלחה בכיוון שכס.

ההתקפה נערכה במשך הלילה. גדוד 21 כבש את כל יעדיה, ואילו גדוד 22 — רק חלק מהם. גדוד 13 מילא את משימתו, ועם בוקר החלה הפריצה לכיוון העיר. ואולם, באותה שעה החלה התקפת-הנגד העיראקית, שכוונה בעיקר אל מוצבי גדוד 21; ההפגזה האר-

חבט על ג'נין מתוך עמדה ירדנית

הסירת בצומת שכס—יזרעאל בניין

הצבתי את שתי המחלקות משני צדי הכביש כשמחל-קה מס' 2 משמאל ומחלקה מס' 3 מימין. במשך כל אותה עת נמשכו הצליפות עלינו — מייד עם צאתנו נפצעו ארבעה חיילים, ביניהם מפקד מחלקה מס' 2, וסגנו קיבל את הפיקוד על המחלקה. נענו בדילוגים ובחיפוי הדדי לעבר הבתים שמהם ירו עלינו — והשיי-בוננו באש. כן סרקנו הצרות, נכנסנו לבתים וטיהרנום מחדר לחדר. אני נעתי עם מחלקה מס' 2, ועמי גם מקלע "0.3". בהגיענו לצומת הראשון ליד האנדרטה, גברה האש שכוונה אלינו ממשוכת-שיחים ליד בניין שמאחורי האנדרטה. כן נורתה אש מבניין בן קומותיים שבסמוך. מחלקה מס' 3 כבשה את הבניין בן הקומות תיים, הציבה עליו מקלע "0.3" ופתחה באש לכיוון מזרח וצפון-מזרח. בחיפוי אש זו התקדמנו, ותפסנו את הבית ממנו ירה האויב. מחלקה מס' 3 המשיכה עד לתחנת-הדלק, אולם שם נפתחה עליה אש כבדה מצריח המסגד — ושוב נבלמה ההתקדמות. כשהגיעה המחלקה למרחק כמאה מטרים מן המסגד נפגעו שלושה חיילים, ואז נעשתה עבודת-פינוי מצויינת, תחת אש, על-ידי החובש הפלוגתי; הוא צויין אחר כך לשבח על פעולתו זו. הפצועים הוכנסו לתוך חנות שנפרצה ברחוב הראשי. בשלב זה הופיעו ג'יפיה-הסיוור של אילן והם סייעו לנו באש מקלעיהם ואף פינו את הפצועים. כעבור זמן-מה הגיע הנ"ט ולאחר שירה פגזים אחדים

העיר, אך עדיין לא הצלחנו לאכז את מקורות-האש. נכנסנו לחצר, פנינו לפתחה הדרום-מזרחי ופתחנו באש חזקה לעבר הבתים שממול למשטרה. סרקנו את החצר הפנימית ואגפי הבניין, ונוכחנו לדעת כי המקום ריק מאדם. יצאנו לחצר והמשכנו לירות לעבר הבתים, כשכוונתנו לאבטח את הבניין מכיוון העיר. במקביל לנו עקף את הבניין ממערב כוח מפלוגה ב', וגם הוא דיווח כי הבניין ריק. נשארנו במקום כדי לאבטח את כניסת המפקדה".

דב, מפקד פלוגה ב', מספר:

"בציר התנועה שקבע לי זאב היו מגמות אחדות: השתלטות על בניין המשטרה, תפיסת צומת האנדרטה לזכר הטייסים הגרמנים, תפיסת הרחוב הראשי כולל תחנת הדלק, השתלטות על צומת שכס—יזרעאל, וטיהור כל קני-ההתנגדות של האויב.

"בראותי את ג'יפי הסיוור נכנסים לחצר המשטרה, החלטתי כי אין טעם להתפרס ולהתקדם רגלית, ולפיכך המשכנו עם האוטובוסים עד לבניין. האנשים ירדו ונערכו בהתאם לתכנית. מחלקה אחת — למגדל הצפון-מזרחי, ומחלקה שניה — לפתח הראשי של הבניין, שתיהן נכונות לכניסה פנימה. אולם, משהתברר כי הבניין ריק ואין צורך לטהרו, קיבלתי פקודה להשאיר מחלקה במקום ולנוע עם יתר הכוח למרכז העיר.

החיילים המזויינים ייערך פיצוץ בתים. דיווחתי למפקדה, ולפי הוראתה העברתי את האיש לבניין המשטרה. לאחר מכן תפסנו את גבעה 248 והתארגנו להגנה". בעיצומה של המערכה בתחום העיר, ובעקבות דיווחיו של מפקד פלוגה ב', הורה זאב למפקד הסיירים לחוש לעזרת הפלוגה. הסיירת הצטרפה לפלוגה, וסייעה באש לעבר כוח אויב שהתבצר בצריח המסגד ובלם את ההתקדמות. כן פונו שלושה פצועים והועברו לבניין המשטרה. הסיירים גם סייעו בהצבת שתי חסימות — האחת לעבר הכפר בורקי, והאחרת — במבואותיה הדרומיים של העיר, לעבר קבטיה.

משך כל עת הקרב פיטרלה יחידת הסיור החטיבתית בפיקודו של אריק את איזור הקרב, ובעיקר את אגפו המזרחי — וסייעה באש ללחימה. תוך כדי כך "התעשרה" היחידה בגיפיתול"ר אחדים של האויב שנמצאו נטושים בשטח. איישה אותם והפעילתם. טנק-אויב שהגיע בכביש ירעאל מכיוון ג'נין פתח באש לעבר חבורת הפיקוד של אלוף הפיקוד, ושותק רק בזכות תגובה מהירה של גיפיתול"ר-שלל של יחידת הסיור. גם הגיפ"ש של זאב, מפקד הכוח, הותקף באש מן המארב אשר נורתה מטוח קצר. הוא השיב אש והצליח להתחמק. בהגיעו למשטרה שלח מייד זחל"מ ושני גיפיתול"ר לחיסול המארב. בעוד הכוח בתנועתו למקום, נתקלה חבורת הפיקוד של מפקד החטיבה באש מאותו מארב. בינתיים הגיע כוח והתגבר על האויב.

בשעה 1320 הושלם כיבוש העיר. פלוגת אריה נמצאה בגבעה 249.5, פלוגת שחר — במחסום הטנקים במבואותיה הדרומיים של העיר, פלוגת דב — בפרט-נוף שולט במבואותיה המזרחיים של העיר, ופלוגת עוזי — בגבעה 271.5. הסיירים נמצאו בתנועה מתמדת, ונשלחו מדי פעם לנקודות רגישות בעיר. יחידת התותחים הנ"ט תיגברה את חסימת שחר לעבר קבטיה. הצליפות נמשכו עוד שעות אחדות למרות שהמופתי של ג'נין חתם על תעודת הכניעה. בערך בשעה 1500 נחתו פגזים מספר סמוך לבניין המשטרה, וכנראה שנורו מטנק אויב אשר לחם בשריונינו בצומת קבטיה. אחר הצהריים, משלא פסקו הצליפות, הוכנסו שתי מחלקות-טנקים העירה, סובבו בתוכה ושיתקו כל אש שנורתה. כן הגיעו לעיר יחידות ממשמר-הגבול ויחידת הממשל הצבאי שהופקדו על הסדר בעיר. בעת הכיבוש נפצעו 18 מחיילי הכוח; ארבעה חיילים נהרגו ושמונה נפצעו מהתקפת מטוסי-האויב. כל עת הלחימה שימש הכוח של עוזי עתודה לכיבוש העיר, ולאחר מכן תפסו פלוגותיו מערכי-הגנה במוצבים של מועייר, ג'לקמוס ואוס-תות.

מתותחו לעבר צריח המסגד, יכולנו להתקדם — למרות שהצליפות נמשכו. הגענו עד צומת שכס, ושם השארתי תי כיתה בחסימה לכיוון קבטיה, כדי להבטיח כי אנשינו לא יעלו על הפלוגה ויפתחו עליה באש. התקדמנו לעבר בית-הממשלה והגענו עד קצה העיר לכיוון בית-קוד. פניתי שוב מזרחה על-מנת לתפוס פרט-נוף שולט על ציר דיר-אבו-דעף. הצבנו מקלע 0.3" על בניין גבוה, ממנו היתה שליטה על העיר לכיוון צפון ומזרח. בינתיים הספקנו לרכז מספר רב של אזרחים, בהפרידנו בין גברים, נשים וילדים. בערך ב-1230 הופיע המופתי של העיר. בפנותו אלי באנגלית הציג את עצמו כאחראי לאיזור כולו, וביקש הפסקת-אש. בהודיעו כי נכון הוא לערוב להפסקת-האש מצד האויב המקומי. הודעתי לו כי אם לא ייצאו ויתמסרו

המופתי של ג'נין מודיע על כניעת העיר

↑
טל"מ (ורחוקים) ר"ל

קרבות השריון בעמק דותן וזבבידה

(המשך מעמ' 20)

התקפת הנגד של חטיבת השריון הירדנית

יורים על הפטונים בכל כלי הנשק שהיו ברשותנו — תותחי טנקים ומקלעים מקבילים, מרגמה 81 מ"מ, ומקלעי ה"0.5 ומקלעי ה"0.3 שעל הגיפים. ברגע בו פתחנו באש החלו גם טנקי האויב לירות עלינו. השטח היה מישורי, ואנו תפסנו מסתור מאחורי שיחים וצמחייה אחרת. חשנו כאילו היינו עירומים; אש ועשן אפפו אותנו מכל צד. למולנו נעו טנקי האויב בקצב אטי מאוד, ורק כעבור שעה בערך הגיעו לטווח של כ-500 מטרים מאתנו.

„מייד עם הופעת הפטונים דיווחתי למפקד החטיבה וקיבלתי הוראה לסגת, תוך ניהול קרבות-השהיה. לאחר התייעצות קצרה עם מפקד הטנקים, החלטתי להמשיך ולנהל את קרבי-האש מעמדותינו הנוכחיות, ורק אחר כך להתחיל בנסיגה“.

סגן דני, מפקד הטנקים, ממשיך:

„הטנקים הירדניים, שגלשו מבין העצים, ירדו לגיא ונעלמו מעינינו — אך לפתע נגלו לנו מחדש בטווח של כ-800 מטרים. פתחתי באש, ופגעתי בטנק שהופיע ראשון. טנק זה נעצר, וצוותו קפץ החוצה. מייד לאחר מכן הופיע טנק שני, ואני יריתי גם בו, מטווח 800 מטרים, בפגז חודר-שריון. הפגז הראשון פגע, אולם הצוות לא נטש את הטנק, יריתי פגז שני לעבר אותו טנק — והדלקתיו.“

„הטנקים שלי ירו גם הם על טנקי הפטון של ה-אויב; אחד מהם פגע בשלושה טנקים, האחר — ב-שניים ואילו אני פגעתי בעוד טנק. בסך-הכל פגעו הטנקים שלי בתשעה טנקים.“

„לפתע פתחו עלינו באש מטווח כ-1,200 מטרים. היו אלה טנקי פטון שהיו מוסת-תרים בין העצים, והחילונו חשים את פגזיהם הנופלים לידינו. לאחר חילופי-אש שנמשכו כעשר דקות נפגע הטנק שלי. אנו נטשוהו ועברנו לשני הטנקים האחר-רים“.

ממשיך ומספר סגן מנחם:

„לאחר שנפגע הטנק של דני, מפקד הטנקים, התחלנו לנתק מגע; טנקי-האויב נעו על הכביש צפונה והתחב-רו אל כוח-הטנקים העיקרי, ואילו אנחנו נסוגנו מער-בה. לאחר מאות-מטרים אחדות מצאנו עצמנו לפתע ליד עמדת-נ"ט בטווח, כ-

חטיבת-השריון הירדנית יצאה בין-הערביים של יום ב' (5 ביוני) מגשר דאמיה. גדוד-הטנקים מס' 4, ועמו גדוד-החרמ"ש וגדוד התותחים המתנייעים, נעו דרך טובאס לקבטיה כדי לחסום את מיצר קבטיה ולהכות בכוחותינו שתקפו את ג'נין. גדוד-הטנקים מס' 2, מוגבר בפלוגת-חרמ"ש ובסוללת תות-חים מתנייעים, עבר את שכם ונע לערבה, כדי לחסום את פתחת ערבה ולהכות בכוחותינו שתקפו את יעבד.

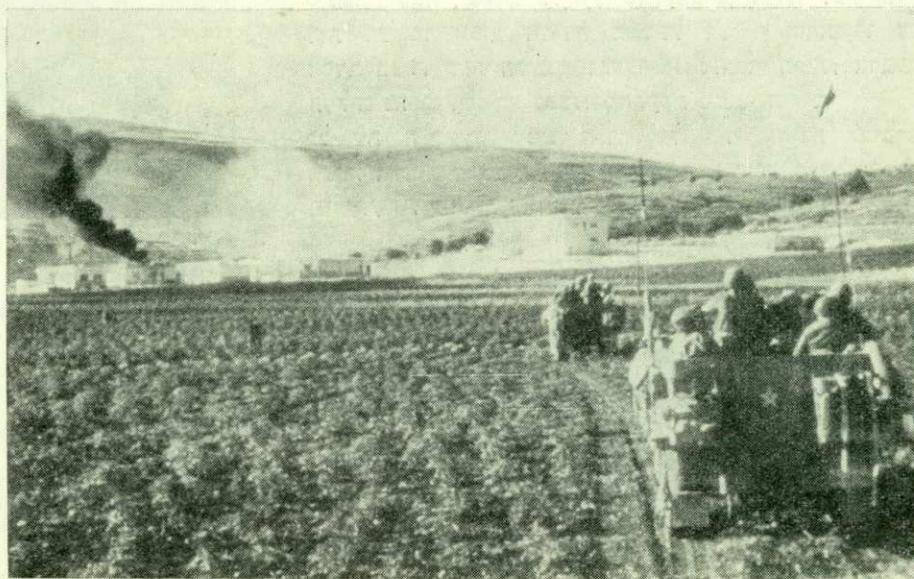
גדוד זה הגיע לפתחת ערבה לפנות בוקר. יחידת-הסיור של חטיבת אל"מ משה, שחסמה את כביש שכם-ג'נין בין ערבה לקבטיה, הבחינה בטנקים המתקדמים וביקשה הנחתה של אש ארטילרית עליהם. החטיבה הנחיתה אש, כולל תאורה, שנצפתה היטב מגבעות כפר-קוד. חוד טנקי ה"פטון" הירד-ניים ניסו לרדת מן הכביש ולהתפרס באיזור שמחוץ לטווח התותחים-נ"ט, אך עלה על שדה-מוקשים ירדני, שהוכן למקרה של התקפה ישראלית. ארבעה טנקי "פטון מ-48" נמצאי בתום הקרבות פגועים ועוזבים בשדות-המוקשים.

גדוד-הטנקים מס' 4 הגיע לצומת קבטיה בשעה 0545 בבוקר 6 ביוני, ונתקל בצוות-הסיור בפיקודו של סגן מנחם ובטנ-קים שבפיקודו של סגן דניאל.

מספר סגן מנחם, מפקד צוות-הסיור:

„הצוות שלי הוצב כחסימה בצומת קבטיה, ותחת פיר קודי נמצאו גם טנקים. אך יצא הכוח העיקרי של החטיבה לג'נין, והנה הופיעו לפתע מתוך מטע זי-תים שמדרום לנו, בטווח כ-1 ק"מ, כ-20—30 טנקי פטון, כשהם פרוסים לכל רוחב הגיא ומתקדמים נכ-חנו. תפסנו עמדות, אנו והטנקים שהיו אתנו, והתחלנו

הסתערות על צומת ערבה

שתקפו באגף שמאל, הגיעו עד לבסיס המוצק עצמו ואילצו את המרגמות הכבדות ואת הדרגים התחזוקתיים של החטיב להסגת מאות מטרים אחדות. ההתפתחות עלולה היתה להיות חמורה, אלמלא הגיעו למקום שלושה טנקי "שרמן", שחזרו זה עתה מתיקונים בעורף. טנקים אלה תפסו מייד עמדות אש, ירו על טנקיהם "פטון" התוקפים, והצליחו להסיגם לאחור.

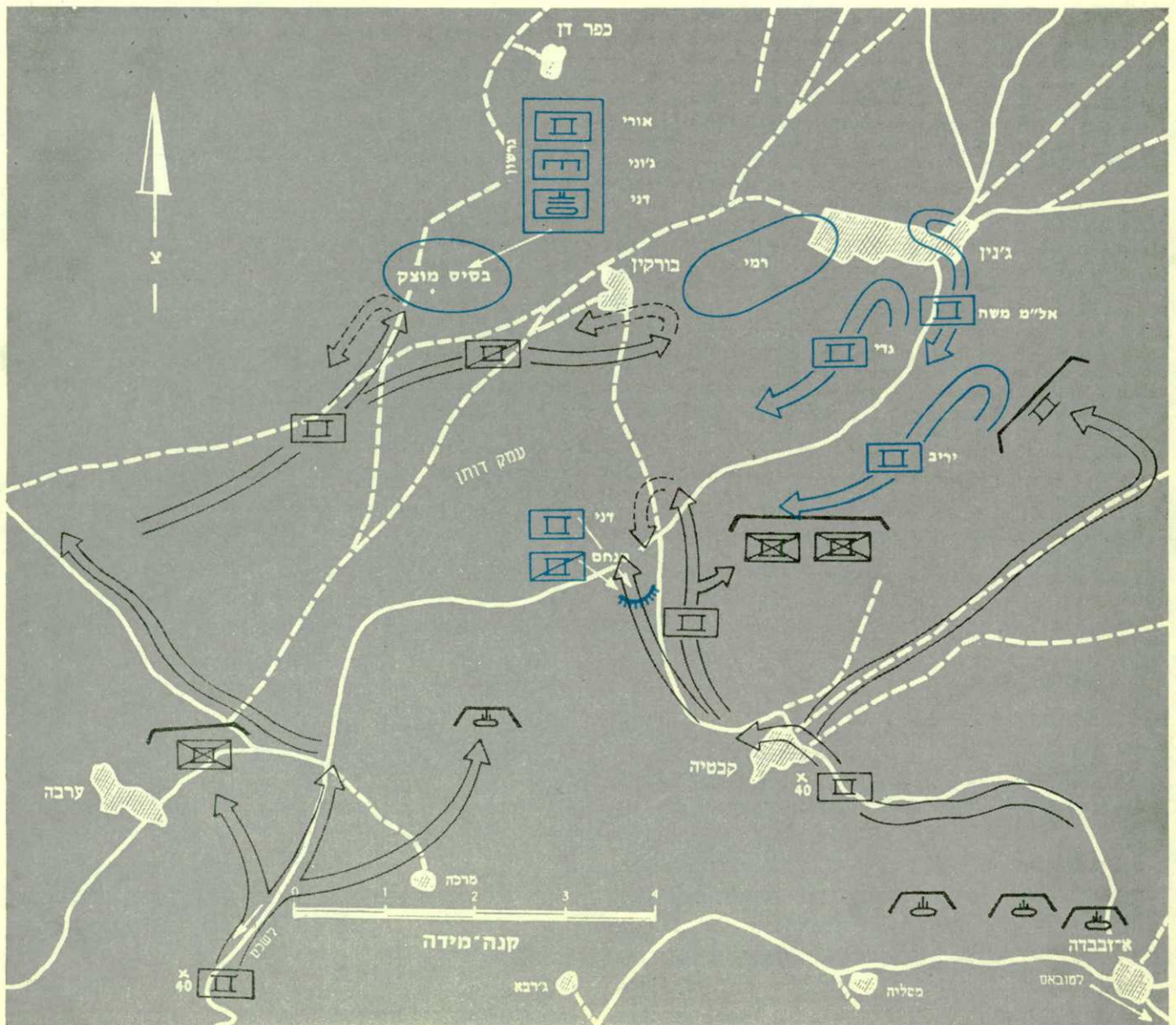
הדיפת התקפת הנגד

הקרב נגד גדוד הטנקים מס' 4 באיזור צומת קבטיה היה קשה יותר; לאחר שנסוג כוח החסימה, נתפס הצומת על ידי האויב, ועתה לא נערך להגנה מול הכוח הירדני שום כוח משלנו. עיקר כוח החטיבה פניו היו לעבר ג'נין ועורפו לקבטיה, ולפיכך היה עליו לפנות לאחור ולהחליף עמדות — מעמדות תקיפה לעבר ג'נין לעמדות הגנה לעבר קבטיה.

מפה מס' 3: הדיפת התקפת הנגד של חטיבת מס' 49

שלקראתנו גולשים שני טנקים ירדניים מתוך מטען הזיתים. כיוון שגם הם הופתעו מהופעתנו השתארו מית, הספקנו לחמוק לתוך ערוצו של נחל, ולהגיע לכביש — בו התחברנו אל כוחות החטיבה שנעו מג'נין אל עבר הצומת עלימנת לקדם כוח טנקים גדול שבא מאיזור דאמיה".

השעה היתה כבר 0800 כאשר נסתיים קרבי ההשהיה שניהלה החסימה. חטיבת השריון הירדנית מס' 40 החזיקה עתה בשני הצמתים — בערבה ובקבטיה; אך היא לא הסתפקה בזאת, ופתחה בהתקפת הנגד. פלוגת טנקים (מוקטנת) מגדוד מס' 2 אשר בצומת ערבה, בליווי מחלקת סיור משורינת, נעה בשטח מכוסה הצמחיה שבמערב עמק דותן, ותקפה את הבסיס המוצק של החטיבה. מחלקת הסיור של האויב תקפה באגף ימין והצליחה להגיע עד לרגלי מוצב בורקין ולהשמיד את הרכב ה"רך" של אחת מפלוגות החרמ"ש; הטנקים שלו,

הכוח שכבש את ג'נין — ועמו מפקד החטיבה, משה, נמצא עתה בתנועה דרומה. אל"מ משה פקד על מפקדי הכוחות להעריך לקרב עם הטנקים הירדניים בצומת קבטיה. הפקוד דה לכוחות הטנקים שעל המוצבים לפנות לאחור, אמנם הוצאה והגיעה אליהם — אך מחמת קשיי הקשר וגורמים אחרים לא נודע למ"מים, יריב וגד, דבר נסיגת החטימה ותפיסת צומת קבטיה על-ידי שריוני האויב והם פנו לאחור בלי לחוש בסכנה. גדי פנה ראשון, ירד ממור צביה הדרום-מערביים של ג'נין לשטח הפתוח, סמוך לצומת קבטיה. כאן נכנס לטווח אש טנקי ה"פטון" של האויב, שחצו קודם לכן את הכביש מערבה ותפסו עמדות במטעים. תוך ניהול הקרב נפגעו ארבעה טנקים, גדי עצמו נפצע, ועמו כל מפקדיהמשנה שלו. הצוותים נטשו את הטנקים לאחר שאלה החלו דולקים ומצאו מחסה בבית משאבה נטוש, לשם גררו את פצועיהם. חלק מן הטנקיסטים הציבו מקלעים שנטלו מן הטנקים מאחורי גוש סלעים — והעסיקו את האויב באש.

יריב, שנע לאחור על הרכסים שממזרח לכביש שכס—ג'נין, ראה את אשר קרה לגדי, ותוך זמן קצר איכן את טנקי האויב, ופתח מייד בפעולה נגדם. המכים הוכו. המחלקה הקדמית של טנקי ה"פטון" הירדניים הושמדה, ואילו המחלקות שממזרח לכביש אוכנו, נפגעו בחלקן, נסוגו מן השטח הפתוח — והפסיקו את אשם לעבר יתרת כוחו של גדי. פלוגת החרמ"ש של כוח הטנקים, שנעה עם יריב, חצתה את הכביש מערבה כדי לחלוץ את נפגעי גדי. אחת המחלקות מפלוגה זו הגיעה לבית המשאבה, וחילצה את הכלואים בו; אך לרוע המזל נפגע אחד הוחל"מים תוך כדי חילוץ והושמד.

החדירה בדיר-אבו-דעיף

וכל הפצועים שהיו בתוכו נהרגו. יריב עדיין היה עסוק בקרב עם כוח טנקי ה"פטון" שבצומת, כאשר נפתחה עליו אש מאגפו המזרחי. כוח בגודל של כפלוגת טנקי "פטון" מגדוד מס' 4 נע מקבטיה למשלטיה הדרום-מזרחיים של ג'נין, הבחין בדרכו בפלוגתו של יריב — ופתח עליה באש, אך ללא נזק.

אף כי הטנקים של יריב לא נפגעו, בהיותם מוצבים בעמדות טובות, החליט מפקד החטיבה בשלב זה לפנות את כוחותיו שממזרח לכביש, ולהיערך ל"מעוז חטיבתי" על גבעות הסלעים שם מערבו לו. השעה היתה דקות אחדות אחרי 0900 — ומערך הכוחות התיצב: הירדנים החזיקו ברכסים הדרומיים של עמק דותן, ובכללם מיצר קבטיה ופתחת ערבה; ואילו כוחותינו החזיקו ברכסים שמצפון לעמק.

ואולם, כוחותינו היו מפוצלים לשני חלקים: "המעוז" — מזה, והבסיס המוצק — מזה. ב"מעוז" נערך הדרג הלוחם (הטנקים והחרמ"ש), ואילו בבסיס המוצק — הדרגים התחזוקתיים והמרגמות הכבדות. הציר שחיבר את שני החלקים עבר בשפתו הצפונית של עמק דותן, ונתון היה לאש טנקי ה"פטון" הירדניים אשר בצומת קבטיה. הבסיס המוצק נשאר בידי יחידת ההנדסה, אך דרגי התחזוקה והמרגמות חזרו על עקבותיהם לכפר-דן, עברו את ג'נין בעת פעולת הטיהור של הטיבת החרמ"ש, ובשעה 1130 הגיעו ל"מעוז". עם הגיעם החלה פעולת התדלוק והתחמוש של הטנקים והוחל"מים, שנשארו כמעט ללא דלק ותחמושת לאחר תנועה ולחימה של לילה ויום, ואחדים מהטנקים כבר נגררו על-ידי אחרים מחמת חוסר דלק במיכליהם.

בית-קוד ותפסו עמדות מעל לכפר. פלוגת הטנקים הקלים הסתערה על הכפר, ונכנסה לתוכו. במקום נמצאו ג'יפיות-תול"ר אחדים ועמדות מספר שנעזבו בחפזן. קידמתי את פלוגת החרמ"ש, כדי שתכבוש את השטח החולש על דיר-אבו-דעיף, ואילו את טנקי ה"סנטוריון" קידמתי לתוך הוואדי שלרגלי הכפר — עד אשר נתקלו במחסום-נט. באותו זמן עצמו שטפה פלוגת הטנקים הקלים את דיר-אבו-דעיף — והצטרף פה אלי."

בעת-ובעונה-אחת עם כיבוש דיר-אבו-דעיף תפס כוח קטן את הכפר דיר-ע'זלה.

יחד עם פעולת צוות-הקרב המשוריין, נשלח צוות-סיוור בפיר קודו של מפקד יחידת-הסיוור, סרן יהודה, כדי לסייר לעבר קבטיה.

התקדמות הכוח לעבר ג'לקמוס נבלמה מחמת מחסומי-נט שנבנו על הצירים. אחד המחסומים, בתוואי המוביל לאום-את-חות, עשוי היה קוביות בטון מזויין—ומוגן על-ידי שדה-מוקשים. המחסום השני, בוואדי צר ותלול שהוביל לג'לקמוס, היה עשוי בטון בלתי-מזויין. תחילה ניסו החבלנים לטפל במחסום הממוקש, אך מלאכת הפינוי היתה קשה, שכן המוקד

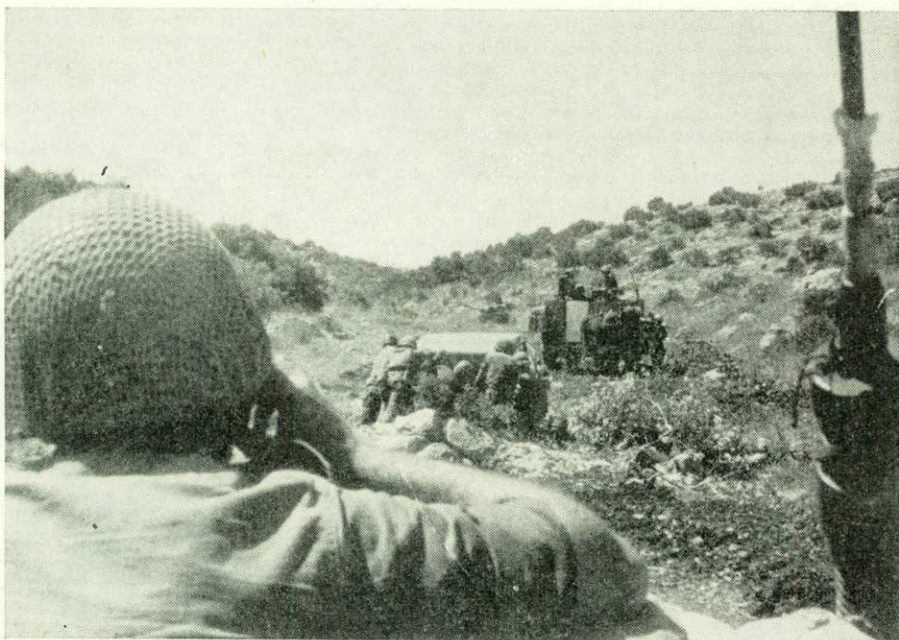
בשעות אחר-הצהריים של 5 ביוני, קיבלה חטיבת-השריון השנייה שפעלה בשומרון, פקודת התראה לתווה לחזית הירדנית — לגזרת ג'נין, כדי להיכנס לפעולה נגד כוחות צבא ירדן בעקבות חטיבת-השריון של אל"מ משה. עם חשיכה החלה החטיבה בתנועתה לעבר עפולה, והגיעה למקום בחי צות הליל. החטיבה כללה: כוח טנקים קלים, כוח חרמ"ש, טנקי "סנטוריון", יחידת-סיוור וכוח תותחים מתנייעים.

בשעה 0200, בבוקר 6 לחודש, החליט אלוף הפיקוד להפנות את חטיבתו של אל"מ אורי מזרח — כדי לחדור בין מוצבי האויב ולהנחית מכה אגפית על חטיבת-השריון הירדנית. מפקד החטיבה קיבל את ההוראה דלהלן: "עליך לכבוש את דיר-אבו-דעיף, לנוע לעבר ג'לקמוס ולכבושה — ולחסום לעבר קבטיה."

דיר-אבו-דעיף הוא כפר גדול, השוכן כשישה קילומטרים ממזרח לג'נין, וממנו יוצאת דרך עוקפת לעבר קבטיה. מעל לכפר שכנו שני מוצבים של צבא ירדן. צוות-קרב בפיקודו של רפול, קיבל ממפקד החטיבה את הפקודה כפי שהוטלה על-ידי אלוף הפיקוד.

מספר רפול, מפקד צוות-הקרב:

"עם קבלת הפקודה, יצאו טנקי ה"סנטוריון" לעבר

העליה בוואדי לג'לקמוס

הטנקים הקלים, שנעה בעקבות טנקי ה"סנטוריון" כבשה את ג'לקמוס, שם נתקלה בהתנגדות קלה בלבד. עתה נע כל הכוח לעבר תלפית.

צוות-הסיור, בפיקודו של סרן אורי הראל, מוגבר במחלקת טנקים קלים, התקדם לעבר תלפית, תוך שהוא מוטרד על-ידי אש מנשק-קל של חיילים ירדניים, שנסוגו מן הגבעות מסביב. לקראת השעה 1000 הגיע החוד לרכס תלפית; לרגליו פרוס היה עמק זבבידה.

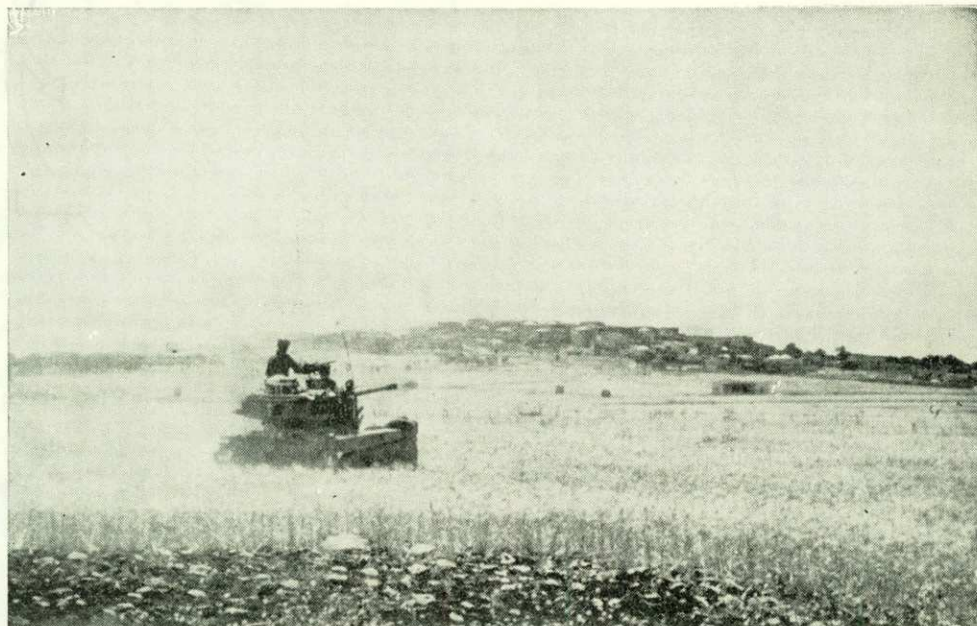
משהגיע כוח הטנקים הקלים לרכס תלפית, פתח באש על טנקי-האויב שנמצאו במחצית הצבאית וברכסי הכפר כופיר. בניסיון להמשיך בתנופה ולכבוש גם את זבבידה ירד צוות-הסיור מן הרכס, וניסה לחצות את העמק, כשמחלקת טנקים קלים אחת נעה יחד עמו, ואילו השתיים האחרות מחפות עליה מעל הרכס. בחצותם את העמק נתקלו צוות-הסיור והטנקים בתול"ר ירדני והשיגו מידוהו. כן אספו תוך כדי התקדמותם את נשקם של חיילים וכפריים שנכנעו; בעת איסוף הנשק נפגע סרן אורי הראל בלבו מ"כדור-צלף ומת במקום. משהגיעו למבואות זבבידה הבחינו כוחותינו בכוחות

שים טמונים היו בין הסלעים, ולפיכך לא פעלו הדקרים שבידי החבלנים ביעילות. טנק "סנטוריון" אחד פיצח שתי קוביות-בטון ביריית תותח, אך החליק על סלע והוריד שרשרת. קצין-החבלה עלה על מוקש-נעל ואיבד רגל. בינתיים בדקה יחידת-הסיור את הוואדי העולה לג'לקמוס, שהוא ואדי צר ובעל מדרון תלול; הירדנים חסמוהו בקוביות-בטון, אך לא מיקשוהו, שכן לא העלו בדעתם כלל ועיקר כי ואדי צר זה עשוי לשמש ציר-תנועה לחטיבה משוריינת. אולם, מפקד יחידת-הסיור הגיע למסקנה כי במאמץ רב אפשרי הדבר, וכך דיווח למפקד החטיבה; ואכן, זה נטש את הרעיון לפרוץ את המחסום הממוקש לעבר אוסאת-תות — והחליט לנוע בוואדי לעבר ג'לקמוס. הכוח פנה לעבר הוואדי —

החל עולה בו. בהגיעו למחסום פיצח אחד הטנקים בשתי יריות-תותח קוביות-בטון, והכוח עבר את המחסום והמשיך להתקדם — כשהוא נתקל בדרכו בקשיים רבים.

יחידת-הסיור הובילה בראש, אחריה נעו טנקי ה"סנטוריון" ואחריהם — הטנקים הקלים. משהגיע הסיור לכתף ג'לקמוס, גילה מפקד-הסיירת טנקי "פטון" ירדניים מצפון-מערב לכפר. הוא דיווח על כך למפקד הטנקים הקלים — ומפקד כוח זה שיגר את טנקי ה"סנטוריון", אשר פגעו — בעשר הדקות הבאות — בשני טנקי-אויב, ואילו השלישי כרת. פלוגת

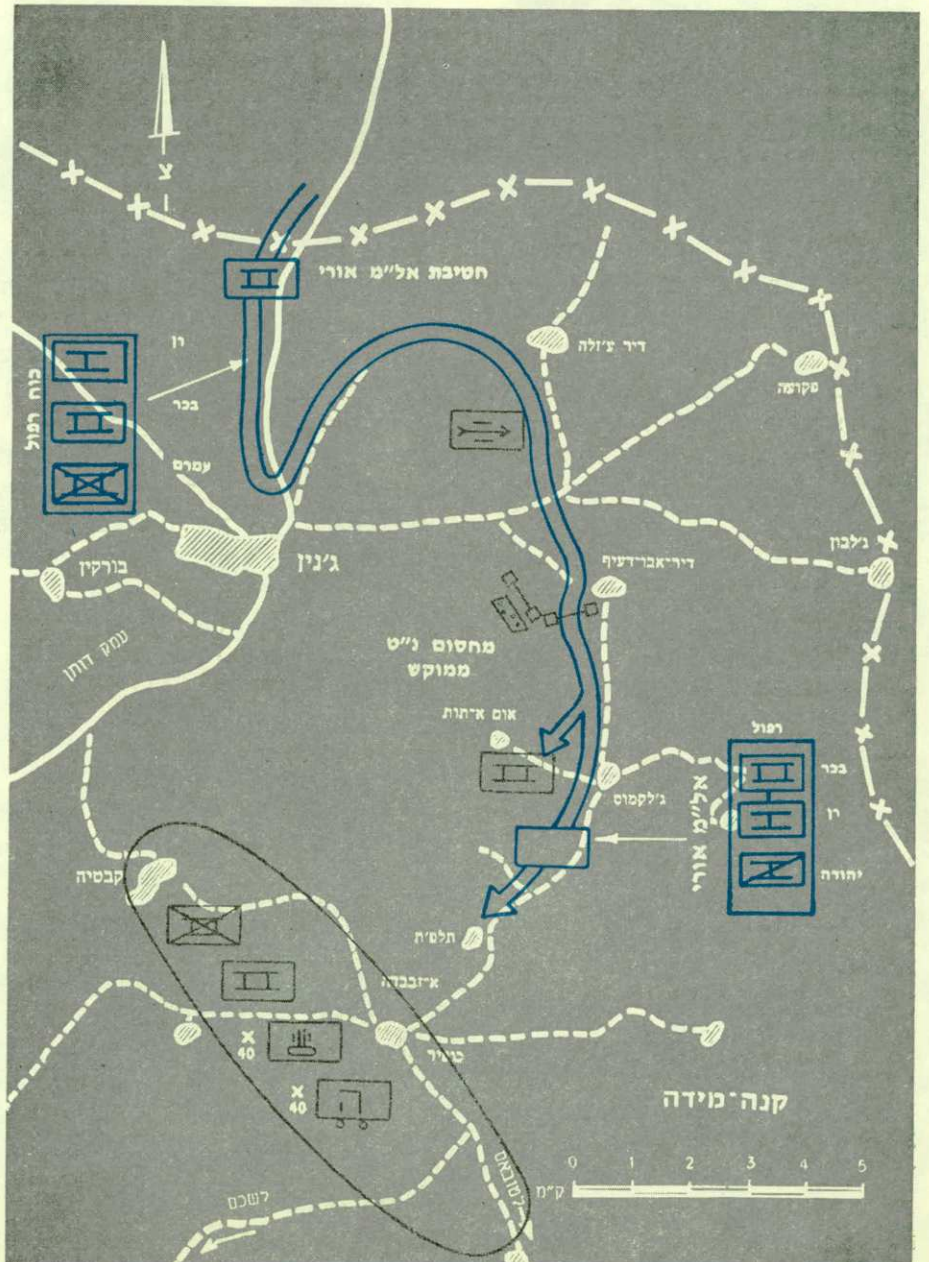
הסתערות הטנקים הקלים על ג'לקמוס

ירדניים שחנו בשטח שבין מחנה זבב'דה לכופ'ר, וביניהם טנקים מסוג „פטון”. גם מפקד החטיבה, שעמד בתצפית על רכס תלפית, הבחין בטנקים, והורה לכות לחזור לרכס. טנקי ה„סנטוריון” פתחו באש לעבר טנקי ה„פטון” בבקעה ופגעו בטנקי-אויב אחדים.

בינתיים הגיעו לרכס תלפית גם יתר כוחות החטיבה, שנעו מעפולה דרך דיר-אברדיעף ועלו בדרך-לא-דרך עד ג'לקמוס. הפלוגות שנמצאו במשך כל היום במגע עם האויב נסוגו אחורה לשם תדלוק ותחמוש, ואת מקומן תפסו כוחות רעננים. ציר טובאס-קבטיה נחסם באש: תחילה לא הבינו הירדניים מהיכן יורים בהם, וכלי-רכב שונים משלהם ניסו עדיין להשיג תמש בציר — אך נפגעו ונדלקו. הבאים אחריהם ניסו להת-

מפה מס' 4: ההדירה של חטיבת אורי

רחק מטווח האש תוך נסיעה על הגבעות ובמטעי-הזיתים, אולם לשם רדפה אחריהם אשי-הארטילריה של החטיבה, ורובם נותרו נטושים ופגועים בשטח.

בשעה 1000 לערך, משהגיע חוד חטיבתו של אל"מ אורי לרכס תלפית, נוצר בזירה מצב חדש: בעוד שחטיבת-השריון הירדנית ניסתה להכות את חטיבת-השריון של אל"מ משה, נמצאה היא עצמה מותקפת באגפה על-ידי חטיבתו של אל"מ אורי. מכה אגפית זו השיגה את מטרתה: משה זו ואילך שהתה חטיבת-השריון הירדנית במקומה, ולא ביצעה פעור לות התקפיות נגד חטיבתו של אל"מ משה בעמק דותן. משעה 1000 ועד שעה 1400 השתררה בעמק דותן מעין הפור-גה, שהופרעה על-ידי חילופי-אש של טנקים וארטילריה — אך לא נערכה כל תנועה על-ידי שני הצדדים. בשעה 1400 פרץ לפתע קרב מקומי — בו ניסו הירדנים לבצע „מחטף”.

קרב החילוץ בעמק דותן

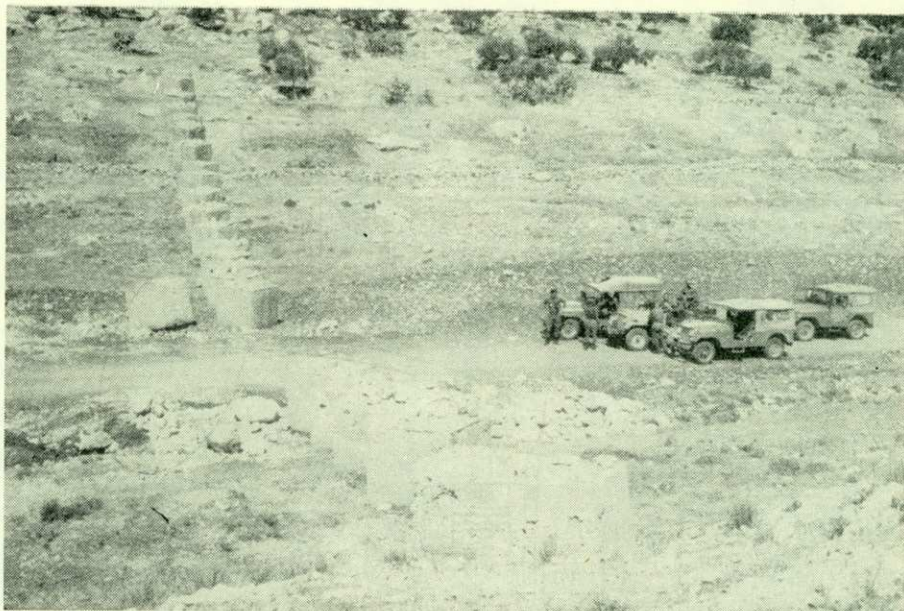
יחידת-הסיור של חטיבת-השריון של אל"מ משה, אשר הצתה בליל 5-6 ביוני את עמק דותן, השיגה אירה במקום-החסימה הראשון שלה כ-4 טנקים, שנתקעו עקב תקלות טכניות. עם טנקים אלה נשאר המ"מ סגן משה. במשך שעות לפני-הצהריים של יום 6 ביוני נעשו ניסיונות לתקן את התקלות ולחלץ את הטנקים — ואחד מהם אכן תוקן.

מספר על כך סגן משה:

„בלילה שבין 5-6 ביוני צורפתי ליחידת-הסיור עם שלושה טנקים שבפיקודי. בעברנו בכפר-דן, התהפך אחד הטנקים, ולפיכך המ-שכתי עם שניים בלבד. „בעלותנו על כביש ג'נין-שכס נתקל אחד הטנקים בסוללה והוריד שרשרת, וכן נשבר ההינע שלו. דבר זה אירע בעת היתקלות עם כוח-חי"ר, שפתח באש על צוות-הסיור. „מאוחר יותר, בהיתקלות בטנקי-ה„פטון” הירדניים, על-ידי בית-הקברות, נתקע נות מצבריו. ב-6 ביוני בשעות הבוקר ביקשתי מ-טנק שעבר במקום לגרור

לעבר כוחותיו של אל"מ אורי בי תלפית. הטנקים הירדניים שהיו על רכס כופיר פתחו באש בלתי יעילה מטווח גדול, אך סוללות התותחים המתנייעים המטירו אש צפופה ויעילה.

תוך כדי ההנחתה נראו הכוחות הירדניים נסוגים מקבטיה; תחילה ניסו לנוע בכביש, אך אש הטנקים הקלים וטנקי ה"סנטוריון" חסמה את דרכם, ולפיכך עקפו את הגבעות ומטעי הזיתים שבער מק מערכם, אך בעקיפה זו נתקלו בקשיים קרקעיים ונעצרו*. מצומת ערבה התנהלה נסיגה מסודרת יותר. בצומת הושארו כוחות השהיה ואילו הכוח נסוג לרכסי סילת אד'הר.

מחסום הנ"ט של עקבה, אחר שחטיבתו של אל"מ אורי עברה בו

הכרעה בעקבה ובקבטיה

לקראת ערב הושלמה התארגנות הכוחות, וכן נשלמו היתכנות למתקפה. חטיבתו של אל"מ אורי התכוננה לתקוף בלילה, לעלות על ציר זבדיה—טובאס, לכבוש את טובאס, ולהימצא בכוננות לכיבוש שכס. חטיבתו של אל"מ משה התכוננה לתקוף עם שחר את הצמתים ערבה וקבטיה, ולנוע דרך טובאס לגדת הירדן באיזור דאמיה, ודרך סילת אד'הר לעבר שכס. אל"מ אורי שיגר שני צוותי-סיור לעבר עמדות-השריון של צבא ירדן באיזור כופיר ועקבה — האחד בפיקודו של סרן יהודה, מפקד יחידת הסיור, והאחר בפיקודו של סגן חנני, סגנו של יהודה. הצוותים הגיעו עד לעמדות שריון-האויב, ודיווחו כי צוותי הטנקים עסוקים בהתארגנות. מפקד החטיבה קיווה להפתיע את הירדנים עוד בשלב ההתארגנות; וכינס מייד את קבוצת הפקודות, אשר מעטים בלבד מבין משתתפיה נותרו בה ערים וזוכרים לספר כי נאמר להם: „אתם עייפים — אך הם עייפים יותר“. אל"מ אורי צדק. חטיבה מס' 40 הירדנית עשתה, בקירוב, את אשר עשתה חטיבתו. הכוחות הירדניים נעו מגשר דאמיה בליל 5-6 ביוני, שעה שנעה חטיבתו של אל"מ אורי אל עבר עפולה. במשך יום 6 בחודש נעו שתי החטיבות ונלחמו, ועתה ניצבו זו לעומת זו בחצות ליל 6-7 ביוני. חיילי שני הכוחות היו עייפים במידה שווה, ובעלי הרצון האיתן מביניהם — עתידים היו להצליח.

עשרים דקות לאחר הצות החלה החטיבה בהפגזת עמדות הטנקים והחרמ"ש הירדניים. זמן-מה לאחר תחילת ההפגזה נורו פצצות-תאורה 81 מ"מ, כדי להאיר את השטח, ולאחר מכן יצאו כוחות-השריון להתקפה. כשצוותי-הסיור חזרו והוצבו לנווט את מאמצי-התקיפה. תנועת הכוחות נעשתה באורות מלאים. היה זה חיזיון נדיר: שדרות טנקים וחל"מים באורות מלאים, השטה מואר בפצצות-תאורה, ובכל מקום ומקום זוהרים הבהקי-ההפגזה. תחילה נכבשה זבדיה על-ידי פלוגת טנקים ופלוגת החרמ"ש, בפיקודו של מישקה, והללו פנו

לסגת, כשאנו נתונים כל העת באש בלתי-פוסקת. רבים מן האנשים בזחל"מ שלי ובזחל"מים האחרים נפגעו. לפתע נפגע הזחל"מ שלי — והחל לבעור. פקדתי על האנשים לנטשו ולהמשיך דרכם ברגל, בעוד אני מנסה להצילו ולנהוג בו הלאה. התכוונתי להגיע אל חורשת זיתים שליד אל-מנשיה, בה נמצאו יחידות משלנו. בדרך פגשתי את יענקל'ה, מפקד יחידת-הסיור, שיצא לקראתי. רק לאחר מכן הוברר לי כי יחידת-הסיור ופלוגת-הטנקים חיפו על נסיגתי. כאשר ראה אותי יענקל'ה צעק לי: „ג'וני, עזוב את הזחל"מ, הוא עומד להתפוצץ — עבור לזחל"מ שלי!“ אני התעקשתי, והמשיך לנסוע לכיוון החורשה. הוא המשיך בדרכו, כש-לפתע, בהסתובבו לאחור, נפגע במצחו מקליע — ונהרג במקום.

„עתה נוכחתי כי אין אפשרות להציל את הזחל"מ שלי, ולפיכך זרקתי החוצה את הנשק שבתוכו והמסמכים — וקפצתי גם אני ממנו. לא התרחקתי אלא צעדים אחדים והזחל"מ התפוצץ.“

הכוחות הירדניים לא הבינו, למעשה, את אשר אירע לנגד עיניהם. כניסתן של כוחות-ההנדסה, יחידת-הסיור ופלוגת הטנקים של יריב, וכן ההנחתה הארטילרית המרוכזת, שבאו כדי לחלץ אנשי-צוות אחדים, בעת ובעונה אחת עם המכה האגפית שהונחתה על-ידי חטיבתו של אל"מ אורי — נתפרשה על-ידם כראשית מתקפה לעבר הצמתים קבטיה וערבה, ובהתאם לכך הסיקו, כנראה, את מסקנותיהם: כוחותיהם החלו בנסיגה לעבר מחסום עקבה במזרח ורכסי סילת אד'הר בדרום.

לחיפוי על נסיגתם לעבר מחסום עקבה פתחו הירדנים באש

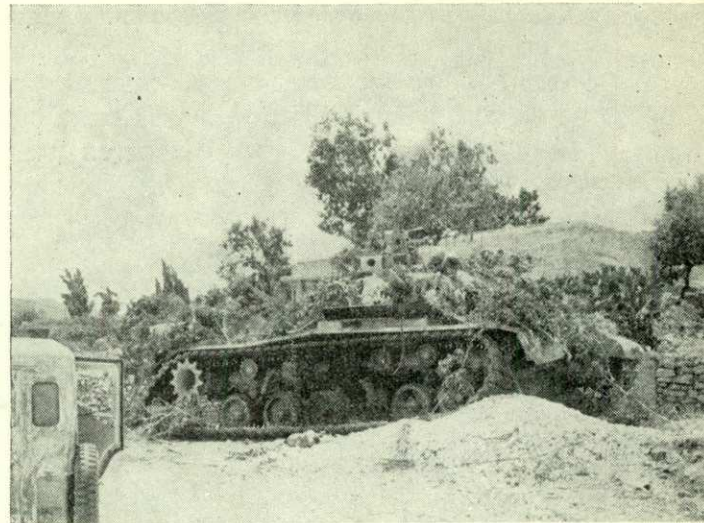
* תחקיר שנערך לאחר המלחמה הבחיר כי מכל הכוח שהגיע למיצר בקבטיה לא הצליחו להיחלץ לעבר מחסום ערבה אלא 2 מחלקות „פוטונים“; כל היתר הושמדו או נתפסו כשהם נטושים.

כנראה, על הדעת תנועה כזאת של כוחותינו בלילה. צוותי-
 הטנקים ונושאות-הגייסות המשוריינות של הירדנים נתפסו מחוץ
 לכליהם. חלק מהם אף לא הבין כי כוחותינו הם הנעים בציר.
 בציר השני, ציר הבקעה, נע מפקד כוח הטנקים הקלים,
 רפול ועמו פלוגת טנקים קלים בפיקודו של רן, מנווטים
 על-ידי צוות הסיוור בפיקודו של יהודה. כוח זה הגיע למח-
 סום-הנ"ט של עקבה, פרץ אותו — ופנה ימינה לעבר מבו-
 אות טובאס, שם התחבר עם פלוגתו של גיל.

משעברו כוחותינו ושטפו הלאה, החלו חלק מן הצוותים היר-
 דניים שבים לכלי-רכבם; ואולם הם נתקלו בכוחות מן "הגל
 השני", בפיקודו של מישקה, שהיו עמו פלוגת-חרמ"ש
 ומחלקת טנקי "סנטוריון". טנקי ה"סנטוריון" פגעו בטנקים
 ובנושאות-הגייסות המשוריינות של הירדנים ואילו חיילי-
 החבמ"ש ירו בצוותי-האויב בנשק קל. הם אף פגעו בתת-מק-
 לעים וברימונים בצוותים ירדניים שהיו בתוך כלי-רכבם.

טובאס עצמה נמצאה ריקה מכוחות; כוחות חטיבת אורי חל-
 פו על פניה והמשיכו בהדירתם לעבר שכס, בהותירם מאחור
 ריהם את שריון האויב, חלקו הגדול מושמד ומיעוטו נטוש.
 כיבוש שכס וטיהורה הם פרשה בפני עצמה — והיא תסופר
 בהרחבה בהזדמנות אחרת.

לפנות בוקר באותו יום, 7 ביוני, פתחה חטיבתו של אל"מ
 משה בהתקפה על צומת קבטיה וצומת ערבה — וכבשה
 אותם בסערה. בשעה 0800 כבר התחברו שתי החטיבות. טיהור
 צפון השומרון הושלם.

טנק "פטון" ירדני, שנפגע בזבזיחה

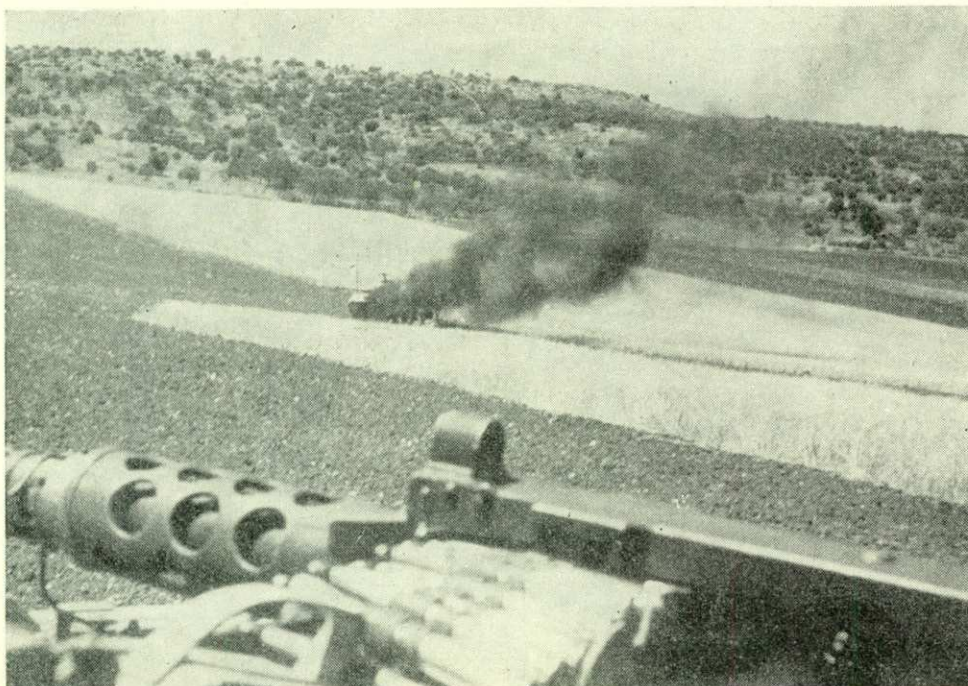
לאחר-מכן וחסמו את הציר לעבר קבטיה. לאחר שנחסם
 הציר, החלו כוחותינו נעים לטובאס בשני צירים, בפיקודו
 של רפול.

בציר האחד, ציר הכביש, נעו מחלקת טנקי "סנטוריון" ופלוגת
 גת טנקים קלים בפיקודו של גיל, ואחריהן — פלוגת-חרמ"ש
 בפיקודו של עוזי. הפתעת האויב היתה רבה, הוא לא העלה,

סיכום

היטב; יחידותיו פעלו בהתאם לתכנית. בג'נין חזרו כוחות-
 החי"ר לעמדותיהם לאחר שהופגזו ונשטפו על-ידי כוח שריון,

הכוחות הירדניים התגלו כאויב שאין לזלזל בו: חייליו
 ומפקדיו הזוטרים — אנשי רגלים, שריון וארטילריה — לחמו

טנק ירדני "פטון",
 שנפגע על-ידי כוחותינו
 בעמק זבזיחה, בוער

הרקע למלחמת ששת הימים

בעיני הערבים

מצרים וכניסתה למלחמה

ד"ר יונה

تأخذ من كل شطوط الارض وموانئها وتديها.
وف ألف ميدان تحرير
وف قلب سهول أمريكا الجنوبية ..
وف انحولا وغيطان الفستاق ..

في همس الموج الساكت متظمن ليك ..
في النسمه اللي شايله ف أنفاسها أنفاسك ..
واللي بتعلي وتنزل وترفرف على سينا
وتعلد. عا ألف مدنه ..

קודת-מבט ערבית, ועל כן יתבסס בעיקרו על פרסו-
מי העיתונות הערבית ועל השידורים הערביים.
כמובן, עדיין לא התפרסם הכל — וללא ספק תיור-
תרנה נקודות רבות וחשובות בבחינת נעלם כל עוד
לא ייפתחו הארכיונים המדיניים של מדינות ערב,
ובמיוחד — אלה של מצרים. למרות זאת מאפשר
גם החומר שכבר פורסם לשרטט תמונה נאמנה על-
אודות צעדיהם המדיניים והצבאיים של שכנינו בתקו-
פה הרת-גורל באשר לקיומה של מדינת ישראל; כן
משקף חומר זה היטב את האווירה ואת הלך-הרו-
חות ששררו באותו פרק-זמן בעולם הערבי. לצורך
מאמר זה בחרנו להגביל את עצמנו לחומר שהת-

ברצוני להביע מעל במה זו את תודתי העמוקה לרס"ד ד. אשר
סייע לי רבות באיסוף החומר.

מבוא

סיכומי-ביניים והערכות ראשונות על-אודות מלחמת
ששת הימים החלו מתפרסמים ימים ספורים בלבד
לאחר תום הקרבות. בחודשים שחלפו מאז המלח-
מה הוצפנו בשפע פרסומים — מהם קצרי-יריעה
ומהם מקיפים יותר — על-אודות המלחמה ושל-
שת השבועות שקדמו לה. פרסומים אלה התבססו
בעיקרם על תיאורי-לוחמים ועל חומר מן העיתו-
נות הישראלית והבין-לאומית. דהיינו, הם מתארים
בעיקר את אשר התרחש בישראל ערב המלחמה —
ואת פעולות צה"ל לפני המערכה ובמהלכה. מאידך
גיסא — אשר אירע בתקופה הנדונה במדינות ערב,
שימש בדרך כלל כהארת-רקע בלבד לתיאור הצד
הישראלי.

במאמר זה ייעשה ניסיון לתאר את המאורעות מנ-

„העניין הערבי“ באשר — כך טענו הדוברים — לא היתה לערבים כל כוונה אמיתית לממש את אי-מיהם. רבים במדינות המערב נוטים, אמנם, לקבל הצהרות-בדיעבד מעין אלה; אך דומה כי אין כל סיבה שגם אנו בישראל נלך שולל אחר דיבורים „מתונים“ ו„ריאליסטיים“ אלה — שהרי בסופו-של-דבר נסגרו המיצרים בפני השיט הישראלי בכוונה ברורה להחניק את קיומנו הכלכלי, וצבא שמנה כמאה אלף איש לא בכדי רוכז לאורך גבולה הדרומי של ישראל. מכאן עולה בעליל כי כדי להבין נכונה את ההתפתחויות שהביאו למלחמת ששת הימים, חייבים אנו להצמצם לאשר התפרסם תוך כדי ההתרחשויות — ולא לאחריהן, שכן דברים אלה, והם בלבד, משקפים את כוונותיהם האמיתיות של שליטי מדינות ערב.

פרסם מאז 13 במאי עד ליום בו פרצה המלחמה — 5 ביוני. אמנם, החומר שהתפרסם — וממשיך להתפרסם — בעיתונות הערבית מאז פרוץ המלחמה ול-אחריה מעניין ומאלף; אולם, הוא נושא כולו את חותם התבוסה שנחלו מדינות ערב במלחמה — ולפי-כך רבים בו דברי ההתנצלות והטחת האשמה כל-פי גורמים ואישים שונים, הגזמות ו„חכמה שלאחר מעשה“, ולמרות העניין הרב הטמון בהם — אין ספק כי התמונה המתקבלת מהם מסולפת לא במעט על-ידי הכותבים או הנואמים הערבים. להדגמת קביעה זו די להזכיר, כי בעת ועידת-הפסגה של שליטי מדינות ערב, שנערכה לאחר המלחמה בח'רטום בירת סודאן, נאמר בפומבי, כי התעמולה הקיצונית והאיומים בהשמדתה של ישראל, שאיפיינו את דבריהם של שופרות-התעמולה הערביים, היו בעוכרי

תחילת ריכוז הכוחות בסיני

באוקטובר 1966 בין מצרים לסוריה, אין זו האחרונה ניצבת עוד בודדה מול האיום הישראלי. אופייניים לנימה החדשה של השידורים היו דבריו של פרשן רדיו קהיר ב-14 במאי:

„הכרזותיהם של אבא אבן ולוי אשכול, בהן מואשמת סוריה בשיגור פדאניים לישראל, מצביעות בבירור על ניסיון מצדם להכין את דעת-הקהל העולמית כדי לחפות על מעשה-תוקפנות ישראלי חדש. אם תעז ישראל לצאת להרפתקה חדשה, כדי לשרת את מטרות ארה"ב, בריטניה והריאקציה באיזור כולו (קרי ירדן, סעודיה, לוב ותוניסיה) — תיתקל, ללא ספק, בתגובה מספקת לא רק מצד סוריה, ולא רק בתוקף הסכס-ההגנה המשותף (עם מצרים), אלא תמצא את העמים כולם מלוכדים בחזית אחת...“

לכאורה, הכל שגרתי; לפרשנויות מעין אלה הורגלנו, כפי שהורגל אליהן העולם הערבי במשך השנים האחרונות, בלא שאירע דבר בעקבותיהן. אמנם, בפרשנות שצוטטה לעיל הודגש קיומו של הסכס-הגנה בין שתי המדינות ה„מהפכניות“, אולם לא היה בה ובדומות לה, כשלעצמן, אפילו כדי רמז בדבר העתיד להתחולל באזורנו במשך שלושת השבועות הבאים.

מדי בוקר קורא קריין רדיו קהיר, בחדשות השעה 0600, את הכותרות הראשיות של העיתונות המקומית לאותו בוקר. בדרך כלל נכללת קריאת הכותרות גם בשידור החדשות בעברית ברדיו קהיר בשעה 0630. אף כי בחירת הכותרות לשני דורים בלשון העברית סלקטיבית, ומתאמת לאופיים המגמתי של שידורים אלה. בשידור החדשות בעברית ב-13 במאי 1967, נקראו מן העיתונות היומית, בין השאר, הכותרות הבאות: „ישראל מאיימת לפלוש לסוריה“; „הגברת המתיחות בר גבול סוריה-ישראל“; „כבר יום קודם לכן, וכן ביומיים הבאים, שידר רדיו קהיר בהבלטה את הכרזותיהם של ראשי-ממשלת ישראל, שרה-ח'וץ והרמטכ"ל רב-אלוף רבין, אותן נשא לרגל הגיגות יום העצמאות ה-19 למדינת ישראל. לדברי פרשני הרדיו, כללו הצהרות אלה איום גלוי לתקוף את סוריה. בשידורים ובדבריי-פרשנות אלה, נכללו הסיסמאות הרגילות בדבר הקשר בין ישראל למדינות-המערב האימפריאליסטיות — אך נשמעה בהם גם נימה נוספת: בתוקף חוזה-ההגנה שנחתם

צבאות ערב נעים לחזית

כאמור היה הכל שגרתי — לכי אורה; אולם עוד בו ביום, 14 במאי, שודרו ברדיו קהיר גם ידיעות אחרות — בעלות משמעות שונה לחלוטין: הפיקוד הצבאי העליון של מצרים התכנס לדיון בראשותו של המושיר (פילדמרשל) עבד אל-חכים עא-מר — סגן ראשון לנשיא מצרים וסגן-המפקד העליון של הכוחות המזוינים — ובו הוחלט על שליחתו של הרמטכ"ל, פריק אואל (גנרל) מוחמד אל-פאווי¹ — בר אופן דחוף לדמשק. בשעות הצהריים פורסמה על-ידי לשכתו של סגן-המפקד העליון „פקודת-קרב מספר 1“². בפקודה הסביר עאמר

1. הערות — ראה עמ' 102-104.

האיחוד הערבי ("רוח אל־יוסף", מצרים)

בסכמו את התפתחות המאורעות בימים הראשונים למתיחות. אמר עבד אנינאצר בנאום אשר נשא ב־22 במאי:

"ב־13 במאי הגיעו אלינו ידיעות מבוססות⁵, לפיהן מרכזת ישראל בגבול סוריה כוחות מזוינים גדולים, הנאמדים ב־11 עד 13 חטיבות; כוחות אלו חולקו לשתי חזיתות — חזית מדרום לכנירת וחזית מצפון לה. (כן קבעו הידיעות) כי ההחלטה היש־ראלית, שנתקבלה באותו זמן, קבעה לצאת לפעולה תוקפנית נגד סוריה החל ב־17 במאי. גם לסוריה היתה אינפורמציה כזאת. על יסוד ידיעות אלו נסע הפריק־אואל פווי לסוריה כדי לתאם בין מצרים לבין סוריה. אמרנו לסורים, כי החלטנו, שאם תהיה תוקפנות נגד סוריה, תיכנס מצרים למערכה מן הרגע הראשון. זה המצב שהיה ב־14 במאי. הכוחות החלו לנוע בכיוון סיני כדי לתפוס את מקומם הטבעי (שם). ב־22 במאי מסרו סוכנויות הידיעות, כי תזוזות אלה היו, בוודאי, תוצאה של תכנית מחושבת, שנקבעה מראש. הנני אומר, כי העניינים התפתחו בדיוק כפי שאני אומר לכם עתה. עד 13 במאי לא היתה (לנו) כלל מחשבה בעניין זה (של הכנסת הכוחות לסיני) בהנחה, כי ישראל — כפי שהיינו סבורים — לא תעז לבצע פעולה תוקפנית נגד מדינה ערבית כלשהי, ולא תעז להשמיע הצהרות כאלה..."

סילוק כוח-החירום של האו"ם

ב־16 במאי נערכה ישיבת הפיקוד הצבאי העליון, בראשותו של המושיר עאמר ובהשתתפותם של הרמטכ"ל, אשר חזר אך זמן קצר קודם־לכן מן השיחות שניהל בדמשק, ושל שר המלחמה, שמס בדראן. אין אנו יודעים מה סוכם באותה ישיבה ממושכת, אולם ניתן לשער, כי הרמטכ"ל דיווח על

לכוחות המזוינים את הרקע המדיני לאירועים, וכן את הער־כת־המצב של הנהגתה המדינית של מצרים באשר למטרות אותן שאפה ישראל להשיג ברכזה את כוחותיה מול החזית הסורית. בהמשך הפקודה, ניתנו לכוחות ההוראות דלהלן:

(א) גיוס הכוחות המזוינים;
(ב) העלאת דרגת־הכוננות של הכוחות המזוינים לדרגת כוננות־מלאה לקרב החל משעה 1430 ב־14 במאי;
(ג) העוצבות והיחידות שנקבעו בתכנית־המבצעים ינועו ממקום־חנייתן הנוכחי לאזורי־הריכוז שנקבעו להן בתכנית;
(ד) הכוחות המזוינים יימצאו בכוננות מלאה לביצוע משימות־קרב בחזית ישראל, בהתאם להתפתחויות.

בשעות־הערב המוקדמות החלה המכוונה הגדולה בפעולתה — היחידות הראשונות, הנמנות על כוחות־היבשה של מצרים, עזבו את מחנות־הקבע שלהן באיזור התעלה, חצוה והחלו בתנועה מזרחה. כן הוחל בגיוס חלקי של המילואים³. שלא כמקובל, ניתן לפעולות אלה פומבי רב בכל שופרות־התער מולה של מצרים — כולל שידורים מפורטים בטלביזיה. רדיו קהיר ורדיו אש־פ (ארגון השחרור הפלשתינאי) הודיעו:

"סוכנות רויטר מסרה, כי יחידות של הצבא המצרי החלו נעות ב־15 במאי אל מחוץ לקהיר. הסוכנות מדווחת, כי הקלות בה נעו הכוחות מעידה כי צעדים אלה נעשים על־פי תכנון מוקדם".

ב־14 במאי חזרה לקהיר משלחת של חברים ב"מועצת האומה" (הפרלמנט המצרי) בראשות יו"ר הבית אנור אס־אדאת, מביקור ממושך בברית־המועצות ובמדינות נוספות של הגוש המזרחי. כפי שמסר נשיא מצרים מאוחר יותר, בנאום "הת־פטרות" ב־9 ביוני, הביאו עמם חברי המשלחת ממוסקבה ידיעות ביון, שנמסרו להם על־ידי הסובייטים, בדבר ריכוזים גדולים של כוחות צה"ל באזורים הצפוניים של ישראל — ובכוננתם לתקוף את סוריה.

ביומיים הבאים המשיכו שופרותיה של מצרים ליתן ביטוי פומבי רעשני לתנועתם של הכוחות לעבר סיני וכן לנכונותה של מצרים להביא, הפעם, לכלל מימוש את הסכם־ההגנה שלה עם סוריה — אם תותקף זו. כך, לדוגמה, שידר רדיו קהיר בבוקר 16 במאי את הקטע הבא מגליון "אל־אהראם" של אותו יום:

"מצב חירום הוכרז בצבא מצרים בעקבות המתיחות בקוי שביתת־הנשק בין סוריה לישראל, בעקבות הריכוזים הצבאיים הגדולים (של ישראל) והאיומים שהושמעו בה בפומבי — כי מתכוננת היא עלות על דמשק... לכתב העיתון נודע ממקורות מהימנים, כי מצרים תיכנס למערכה נגד ישראל אם תהא סוריה מטרה לתוקפנות, אשר תאיים על אד־מתה או על ביטחונה..."

אחמד סעיד, פרשנו הנוודע של "צות אל־ערב"⁴ שילב בשיי־דורו ב־16 במאי נימה קיצונית ומאיימת, שתוך ימים מעטים הפכה נחלתם של כל אמצעי־התעמולה של מצרים:

"קהיר עומדת לצד דמשק בכל כוחה, ומגייסת את צבאה ואת כל אמצעי נשקה למטרה זו (ההגנה על סוריה)... אנו מכריזים כאן, מקהיר, כי האויב לא ינחיל (הפעם) אותה תבוסה שהנחיל בשנת 1956; שכן הפעם תהא זו מלחמה מקיפה, ואנו החלטנו כי כל הערבים יקחו בה חלק... יגשים נא אשכול את אומו, כדי שיראה עצמו מותקף על־ידי צבאות ערב מסוריה ומסיני... מצרים והממשלות המהפכניות וההמו־נים הערביים עומדים נכונים לקראת המערכה וקוראים לאשכול ולכוחות האימפריאליזם לנסות לבצע את זממם — כדי לחרוץ את גורלה של ישראל... אנו מחכים לכם בגבול".

שיחותיו עם מנהיגיה של סוריה. העיתון הרשמי למחצה „אל-אהראם” בגלילינו ב־17 במאי, מגלה מקצת מאשר אירע באותה ישיבה:

„המשייר עאמר הורה לדרוש ממפקד כוחות-החירום בקוי שבי תת-הנשק ישראל-מצרים, הגנרל ההודי ריקיה, כי ירכז את כוחו תיו, יפנה אותם לרצועת עזה ויתרחק מקו הגבול המצרי. זאת— כדי שכוחותיו לא יהיו נתונים לסכנה כלשהי אם תפרוצנה פעולות-איבה.”

בהסתמך על פקודה זו, המשיך „אל-אהראם” בתיאורו, שיגר הרמטכ״ל עוד בו ביום את המכתב הבא אל מפקד כוח החירום:

„הנני להודיעכם, כי הוריתי לכל הכוחות המזוינים של קע״מ, להיות נכונים לפעול נגד ישראל מייד עם ביצוע פעולה תוקפנית נגד מדינה ערבית כלשהי. בהתאם להוראות אלו התקבצו כוחו תינו בסיני, שבגבולנו המזרחי. כדי להבטיח את שלומם של כוחות-החירום הבין-לאומיים התופסים עמדות בנקודות-הפיקוד שבגבולנו, דורש אני כי תזרו לפנותם לאלתר.”

יודם אל לב כי מנוסח המכתב עולה דרישה לפינוי נקודות-התצפית-והביקורת לאורך הגבול עם ישראל, אותן איישו חיילי האו״מ — אך לא דרישה לפינויים המלא של כוחות-החירום ממצרים. כמורכב עולה מנוסח הדברים, כי דרישתה של מצרים לא התייחסה כלל לכוחות האו״מ המצויים בשרם אש-שיח, שכן זו אינה נמצאת לאורך הגבול עם ישראל.

הגנרל ריקיה השיב לרמטכ״ל צבא מצרים, כי אין בסמכותו להיענות לדרישתו, וכי יעבינה למזכיר הכללי של האו״מ בניו-יורק, ואכן — כך עשה. הדרישה המצרית הגיעה לניו-יורק בשעות הלילה המאוחרות, ולמחרת, ב־17 במאי, העביר מזכיר האו״מ לנציג מצרים באו״מ מוחמד עודי אל-קוני את תשובתו: פינוי חיילי כוח-האו״מ מעמדותיהם הקדמיות יבוצע רק על-פי הוראות המזכיר הכללי. אם תעמוד מצרים על דרישתה, יהיה הפינוי מלא — ולא חלקי; סופי — ולא זמני.

אולם, עוד קודם שנתקבלה בקהיר תשובתו של ארתאנט, החלו כוחות צבא מצרים תופסים את נקודות התצפית והביקורת מידי האו״מ. בשידור מיום 18 במאי, בשעה 0600, סיפר רדיו קהיר את אשר נעשה יום קודם לכן:

ב־17 במאי בוצעה בפועל דרישתו של הפריק אואל פאזי, הרמטכ״ל המצרי, אשר הופנתה לגנרל ריקיה, מפקד כוחות-החירום, בדבר נסיגת כל הכוחות מנקודות-התצפית בהן היו ממוקמים — וריכוזם מאחורי קוי שביתת-הנשק ברצועת עזה... וכך נמצאים הכוחות המצריים מאז שחר יום 17 במאי על קו-הגבול המצרי הארוך, המשתרע מרפיח עד מפרץ עקבה.”

המאורעות המשיכו להתגלגל בקצב מהיר. במרכז האו״מ קיים המזכיר הכללי פגישות אחדות עם נציגה הקבוע של קהיר, אולם אלה לא הביאו לכל תמורה שהיא. בקהיר נפגש שר-החוץ של מצרים — מחמוד ריאד — עם נציגיהן של שבע המדינות שמחיליהן הורכב כוח-החירום, ותבע פינוי מלא של כוחותיהן ממצרים. כפי שפורסם מאוחר יותר, הביעו נציגי הודו ויוגוסלביה מייד את הסכמתם לדרישה המצרית, ואילו נציגי שאר המדינות הסתייגו. בערב אותו יום, 17 במאי, שלח שר-החוץ המצרי למזכיר הכללי של האו״מ את האיגרת הבאה:

„ממשלת קע״מ מתכבדת להודיעכם, כי החליטה לשים קץ לנו-כחות כוחות-החירום הבין-לאומיים בשטחיה וברצועת עזה. נא לנקוט בצעדים הדרושים בנדון זה, ולהוציא כוחות אלה בזמן הקרוב ביותר.”

בקהיר התנהלה באותם ימים עצמם פעילות דיפלומטית אינטנסיבית ב־17 במאי הגיע לקהיר סגן ראש-ממשלת סוריה ושר-החוץ שלה, איברהים מאחוס, ונועד עם נאצר. ב־18 במאי נתקבלה איגרת-תמיכה מנשיא אלג'יריה, הוארי בומדיין. שר-החוץ, מחמוד ריאד, נפגש — בזה אחר זה — עם שגריריהן ונציגיהן של רבות מן המדינות המקיימות קשרים דיפלומטיים עם קהיר, והעמידם על נקודת-ההשקפה של מצרים בדבר התפתחות המאורעות בזירה.

ממדינות ערב החלו מגיעות התגובות הראשונות לדרישתה של מצרים לפינוי כוח-החירום משטחה. נשיא סוריה, נור אדיין אל-אתאסי, אמר בנאומו ב־22 במאי בפני חברי הוועד המרכזי של התאחדות הפועלים הערביים: „בשם העם הערבי בסוריה אנו מכריזים על תמיכתנו המוחלטת בצעד המכריע אותו נקטה מצרים בדרישה את פינוי כוחות האו״מ; וזהו זכותה שאינה ניתנת לערעור.”

(המשך בעמ' 73)

ארתאנט בקהיר

נובט לאחור

צוות־ההפעלה 1949-1950

רב־אלוף ח. לסקוב

וכיוצא באלה; אגף כוח־אדם (תחומי ארגון, פרט, קצונה), המתאם קציני־חיל ראשיים כגון משטרה צבאית, רבנות, שלי שות, רפואה, חינוך וכדומה; ואגף האפסנאות, המתאם חילות טכניים ודומיהם.

בדרגים נמוכים יותר הוטלו על כל נושא־תפקיד — גם תפקידי־משנה.

שיטת־מטה משולשת זו, שהיתה מקובלת בצבא הבריטי בימי מלחמת־העולם השניה, שונה מן השיטה המרובעת הקיימת בצבאות ארה"ב וצרפת. לפי השיטה המשולשת בא במקום המפקד החילי (הקיים בשיטה המרובעת) — קצין־חיל ראשי, וכך ניתן לקיים את המבנה העוצבתי הנמוך כמבנה אורגני וקבוע, בו משובצות יחידות חיליות.

חיל־האוויר וחיל־הים שימשו גם כנרועות וגם כחיל, כשהם משולבים בפיקוד תפקודי הכרוך במדיום־הלחימה של כל אחד מהם — האוויר או הים.

צוות ההפעלה

כדי לשכלל את ההדרכה ולקבוע מטבעות־פעולה אחידות אשר לפיהן ינהג הצבא החדש, נתמנה "צוות־ההפעלה" מטרת הצוות היו:

א. להדריך תורת ארגון ומינהל, הפעלה טקטית, עבודת פיקוד ומטה בחטיבות החי"ר והשריון הסדירות, ולוודא שיטה אחידה בכוחות־היבשה.

ב. להקים, יחד עם פיקוד־ההדרכה, קורס בן 1000 חניכים, כדי להכשיר ולהכין סגל פיקודי כפול ל־6-8 חטיבות מילור אית (סגל זה צריך לפעול החל באפריל 1950).

צוות־ההפעלה הורכב מקבוצות־מדריכים וממפקדות. היו לו מטה מתאם ומטה מקצועי מלא, וכן קבוצות מדריכים חיליים

בפרוס שנת העשרים למדינה ולצבאה התעוררה בציבור ההתעניינות בשאלות שונות הכרוכות בימי הקמת המדינה, בהם נבנו ואורגנו כוחות היבשה של צה"ל והפכו, ממה שהיו בראשיתם, בימי מלחמת הקוממיות — לכוח היעיל של ימי מערכת סיני ולאחריה. במאמר זה רצוני לעמוד על אחד הגורמים בהתפתחות זו — הוא "צוות־ההפעלה", שישב על מדוכת ארגונו של צה"ל בשנים 1949-1950.

מלחמת הקוממיות הסתיימה, והיה הכרח להתכונן לתקופת רגיעה — ולבאות. רבים מן המפקדים שוחררו, ואחרים עזבו את השירות מטעמים אישיים או פוליטיים. היה צורך לבנות את הצבא החדש.

מה היה מצב־הכוחות לפני מלחמת־הקוממיות ובמהלכה? באותה תקופה היה הגדוד — יחידת רובאים, והחטיבה — עוצבת רובאים. היו אלה, בעיקר, מסגרות מנהלתיות — ולא אופרטיביות או טקטיות. הסיוע כולו — סיוע ארטילרי ותו־בלתי ואמצעי־קשר — סופק על־ידי המטה־הכללי.

על־יסוד הלקחים שהביאו עמם יוצאי הצבא הבריטי, החלו חודרות לתוך צה"ל שיטות ארגון, מבנה ועבודת־מטה — ואף פקודות — מן הצבא הבריטי.

לקראת סוף מלחמת הקוממיות נקלטה בצה"ל תפיסת־המטה הקובעת קיומם של שלושה אגפים במטה הכללי: ה־A — כוח־אדם; ה־Q — אפסנאות; וה־G — אג"מ; המודיעין שרוי היה בעת ההיא במעמד לא־מוגדר במסגרת אג"מ, במקביל לכך נתקבל הארגון החילי באשר לחילות המקצועיים השונים, להוציא חיל־הרגלים.

תפיסת־המטה שנתקבלה ראתה את עבודת־המטה, מבחינה תפקודית, מבוצעת על־ידי אגף המטה־הכללי (מבצעים, מודיעין, תכנון, הדרכה, תפקידי־מטה), המתאם קציני־חיל ראשיים מבצעים, כגון תותחנים, הנדסת־שדה, קשר, מודיעין

שתיים ממשימות צוות-ההפעלה לא בוצעו על-ידינו: (א) הוא לא קבע את דרכי הארגון, המבנה ועבודת-המטה לפיקוד המרחבי. (ב) הוא לא הפך ל"מנגנון לבית-ספר צבאי גבוה", אף כי החל במשימה זאת.

תוצאות העבודה של הצוות

פקודת-היסוד לכל נושאי כוחות היבשה על אופי המבנה החילי, הארגון לפיקודים מרחביים, תפישת תפקידו של קצין חיל-ראשי במקום מפקד חיל, יחידות פיקודיות, יחידות מטכ"ל והחטיבה המוגברת — פורסמה ב-26 באוגוסט 1949. פקודה שפורסמה ביום 28 באוגוסט 1949, הטילה את הכנת התכנית לכך על צוות-ההפעלה.

בפקודות אלה נאמר בין היתר:

"כוחות השדה בצבא היבשה יאורגנו מחדש במתכונת חטי"ב המוגברת של חיל-רגלים או שריון, אשר תהיה יחידת-שדה בסיסית — ערוכה ומורכבת להיות כוח-מחץ לבצע משימות-קרב באופן עצמאי. לתכלית זו ייכללו באופן אורגני בחטיבה זו סוגי הנשק — חיל-רגלים, חיל-שריון, חיל-תותחנים, חיל-הנדסה, חיל-קשר וכן יחידות-השירותים השונות, אשר בהרכב מתאים יודאו את כושר הביצוע, הקרב והמנהיגות לה העצמית של יחידה זו".

"בתקופת-שלום יהיה הצבא ברובו עתודות, נשען על גרעין מגויס וקבוע של מנגנון-פיקודי, מנהלתי וטכני בכלל יחידות-יסוד אשר בו, שתפקידו יהיה לאמן ולהכשיר את יחידתו לגיוס מהיר וללוחמה מעולה".

"התקופה הקרובה תוקדש להשגת מטרה כפולה:

(א) לארגן חטיבות-עתודה על בסיס מרחבי.

(ב) להכין ולהכשיר את מנגנוני הפיקוד והמנהלה, בעל-המקצוע והטכנאים הדרושים לחטיבה זו".

תפקידי ההגנה בשעת ההתארגנות-מחדש הוטלו על ההגנה המרחבית ו"משמר הגבול".

— לחי"ר (כולל מרגמות ומקלעים בינוניים), למרגמות כבדות, לארטילריית-שדה, לסיור חטיבתי, לארטילריה נגד-טנקים ונגד-מטוסים, לשריון, להנדסת-שדה, לתובלה והספקה, לטכנאים, לרפואה ולמשטרה צבאית. בסך-הכל מונו 37 קצנים, רובם יוצאי הצבא הבריטי ומיעוטם ממפקדי "ההגנה" שלא שירתו בצבא זר.

הרמטכ"ל, רב-אלוף יעקב דורי, העביר למפקד הצוות מסמך כוונתו, כדי לאפשר לו חופש-פעולה.

הצוות הכין חומר-הדרכה תורתי, טקטי וטכני שנתפרסם בלמעלה מ-30 חוברות-הדרכה, וכן הוכנו תכניות-אימון ותרגילים טקטיים לכל היחידות בחטיבות, וכן למפקדות השדה. לאחר הכנה קצרה הוחל בפעולות-ההדרכה. שיתוף-הפעולה בין חברי הצוות היה יפה; ולשיתוף-פעולה דומה זכה הצוות גם ביחידות ובמפקדות אותן הדריך.

נקבעה תורת הפיקוד והמטה — אחריות המפקד, צינורות הפיקוד, תפקידם של קציני-המטה כעוזרי המפקד ומשרתי הגייסות; הוגדרו תפקידיו של קצין-מטה-מתאם ותפקידיו של קצין-מטה-מקצועי, ונקבעה תורת עבודת-מטה ותפישת המטה כמערכת-פיקוד-ודיווח. לשם הבהרה נביא דוגמאות אחדות, מאלה שבא זכרן בתורה זו:

1. המטה צריך להיות מאורגן, בנוי ומתבסס על שיטות-עבודה שיאפשרו לטפל ביעילות בצורכיהן של יחידות-השדה המשרתות תחתיו, כדי שאלו תוכלנה לבצע את המשימה שתוטל עליהן.

2. לאור ניסיון צבאות אחרים וניסיונו הקצר של צה"ל, סוכמו גורמי-יסוד כלהלן:

(א) תפקידם של קציני-המטה הוא לעזור למפקד בתיאום פעולות הדרג המסתער והדרג המשרת ההכרחי להצלחת המשימה.

(ב) לקציני-המטה אין סמכות פיקודית; הם משמשים צינור להעברת פקודות המפקד, אולם יש לראותם כמדברים בשמו. (ג) קיים רק צינור-פיקוד אחד, והוא המוליך מהמטה-הכללי עד ליחידה הקטנה ביותר.

(ד) מבנהו ואופן עבודתו של המטה הוא תוצאה ישירה מהימבנה והמשימה של כוחות השדה; תפקיד המטה הוא לעזור ליחידות-השדה לבצע את תפקידן.

(ה) התפקידים אשר יוטלו על גורמי-המטה השונים חייבים להיות מוגדרים בצורה ברורה, ואופן התיאום ביניהם צריך להיות פשוט ביותר וקצר.

(ו) המטות בדרגי הפיקוד השונים צריכים להיות פשוטים, ומאפשרים קשר-מטה אנכי לאותו גורם במטה המטפל באותה בעיה.

(ז) ביחידות קטנות יכול קצין אחד לשאת בשתי פונקציות של מטה גבוה יותר.

(ח) קציני-חיל ראשיים אינם מפקדים על יחידות חיליות הנכללות ביחידות-השדה.

(ט) אחריות התיאום חלה — אופקית ואנכית — על אותו גורם במטה אשר יום או קיבל הוראה לתכנן או לבצע משימה כלשהי".

„ארגון מערך-ההגנה של הארץ ייעשה על מכשולים טבעיים, אשר כוח-אדם מינימלי בלבד ועוצמת-אש, יהא מספיק כדי לעשותם בלתי ניתנים למעבר. החטיבה תבצע את המשימה ההגנתית על-ידי הקמת בסיס מוצק ועריכת התקפות ממנו; כלומר, הדוקטרינה ההגנתית תהיה תוקפנית ברוחה, בתכנונה ובארגונה. ביצוע המשימה יהיה בשיתוף פעולה עם כוחות האויר והצנחנים ובתיאום מלא.“

„חטיבת חי"ר עצמאית ומוגברת תוכל, בשל ארגונה, לבצע את המלחמה בשלושה גדודים בצוות קרב אחד, ומטה אשר מתאם פעולה של שלושה צוותי-קרב גדודיים. החטיבה תהיה מסוגלת לבצע משימה עצמאית של קרב היתקלות, התקפה, הגנה ונסיגה, וצוותי-הקרב הגדודיים יוכלו אף לבצע משימות עצמאיות קטנות יותר באותם שלבי-קרב.“

„חטיבת-החי"ר המוגברת תהיה עצמאית, ומסוגלת לאי-תלות מבחינה מנהלתית ומבצעית למשך זמן מסוים, וצריכה להיות בנויה כדי להתקיים על אספקה מוטסת ושיתוף פעולה עם חי"ר מוטס.“

בקשר לחטיבת-שריון מוגברת:

„חיל-שריון הוא חיל תוקפני, הפותר את כל בעיותיו הטקטיות על-ידי התקפה. חיל-השריון מתקיף בטורים של צוותי-קרב, על-ידי חידרה בעומק, על ציר אחד או על מספר צירי התקדמות.“

„חיל-שריון ישאף לפגוע באגפים ובעומק של האויב; שריון מכה במקום רך.“

„חיל-שריון יאגוף שטח בנוי ושטח התנגדות חזקה, אשר מצריך הכנה מיוחדת לחיסולו. צוותי-קרב של חי"ר מוטס יחסלו קנייה-התנגדות שהיחלה-שריון חלף על פניהם.“

„חיל-שריון יבצע את משימותיו לפי עקרונות אלה:

- (א) מהירות;
- (ב) הפתעה;
- (ג) תמרון;
- (ד) ריכוז הלם;
- (ה) הפחדה.

„חיל-השריון משלב ומתאם את פעולותיו באופן הדוק עם חיל-רגלים, חיל-צנחנים וסיוע קרוב של חיל-אויר.“

„חיל-שריון לא יתפצל ליחידות קטנות על מנת למנוע או לעכב חירת חיל-שריון של האויב. חיל-שריון יימנע מהתנגשות של שריון-נגד-שריון.“

„גם במקרה של ניצול חיל-שריון לפעולות הגנתיות, יבצע החיל את משימותיו על-ידי התקפה (או התקפה נגדית).“

„חטיבת-השריון העצמאית תארגן כך, שתוכל לבצע משימה עצמאית בשלושה גדודים כצוות קרב אחד ו/או מטה החטיבה, אשר יתאם פעולה של שלושה צוותי-קרב משניים עם משימות עצמאיות קטנות יותר, בכל שלבי הקרב — קרב היתקלות, התקפה, הגנה, נסיגה וקרב-השהיה.“

„חטיבת שריון תהיה עצמאית ומסוגלת לאי-תלות מבחינה מנהלתית ומבצעית למשך זמן מסוים, ותהיה בנויה כדי להתקיים על-ידי אספקה מוטסת ושיתוף פעולה עם צנחנים וחי"ר מוטס.“

„החטיבה תהיה בידידת כולה.“

ואכן כך אורגנו ואומנו החטיבות והתורה נקבעו. קטע מיוחד, הן במשמעות, עשוי להסביר את גישתו של הצוות בנדון זה:

„יש להטיל משמעת בעדינות רבה, בהתחשבות ובשיקול-דעת ובשום פנים לא בגיחות וחוקי-יד. הגורמים המביאים לידי חוסר-משמעת בצבא כיום הם:

(א) חוסר דוגמה אישית של קצינים;

(ב) חוסר פיקוח על חיילים.“

„הצבא הוא מקצוע הדורש רמת התנהגות גבוהה ביותר מקציניו.“

והרי קטע הן במנהיגות:

„תוך כדי קבלת דרגה מאושרת, מקבל על עצמו הקצין אחריות רבה. עליו להבין שעל-ידי הסכמתו לקבל דרגה מקבל הוא על עצמו את האחריות על מצבם הפיזי והרוחני של פקודיו. עליו להיות מוכן, בכל זמן, לתת און קשבת לטענותיהם ובעיותיהם. מתקבל רושם מעציב מאוד, שקצינים עוסקים יותר בעליה בדרגה מאשר בביצוע חובותיהם כקצינים.“

חומר מעניין רב מצוי בדו"ח צוות-ההפעלה, שהוגש ב-1950. הנהגלים, פקודות-המטכ"ל והגדרות התפקידים שנוסחו לאחר מכן התבססו ברובם על החומר שהוכן על-ידי צוות-ההפעלה, אשר נסתייע במשך כל תקופת פעולתו על-ידי פיקוד ההדרגה. סוד ידוע הוא בדבריימי-אנוש כי כאשר נשכחים אלה שעשו מעשה, אות הוא כי הדברים הפכו לנחלת-הכלל — וכך קרה גם לתורת צוות-ההפעלה.

נקודות-מוצא לארגון ולתפעול, שנוסחו על-ידי יוצאי הצבא הבריטי על פי ניסיון מלחמת-העולם השניה, התבססו במידה ניכרת על ניסיונם של הגרמנים, והיו מורכבות ביותר. ניתן לסכמן כך:

- (א) תנועה ואש — חד הם. המנצח יהיה זה אשר יידע לירות באויב את מספר הכדורים הגדול ביותר, בזמן הקצר ביותר — כדי להשמידו; זוהי גם הסיבה לצורך במהירות.
- (ב) המאבק לעליונות באויר הוא מפתח להכרעה על הקרקע, ולא תיתכן הכרעה על הקרקע ללא תנועה; כלומר — ההתקפה היא קרב נייד.
- (ג) שני בחנים נוספים הם כוונות ויכולת לפעולה מיידית — מחד גיסא, וכושר לפעולה מתמדת — מאידך גיסא. בשניהם יש להשיג תמיד יתרון על האויב.
- (ד) המודיעין הוא קריה-הגנה הראשון שלנו. תוך-כדי ביצוע תפקידיו של צוות ההפעלה הוקם קורס מפקדי-פלוגות ומפקדי-גדודים; שלב זה הסתיים בקורס המפקדים

הבכירים, וכך נסגר מעגל אחד בתחום הכשרת המפקדים. נסתיימה ההתאמה בין קורסים למפקדים, תוך הכנסת ארגון ותפעול עוצבתי נמוך על-חילי. קויימו קורסים מקצועיים בכל החילות, וכן הוכנו קורסים לאנשי-מילואים, בחטיבת-החיר-המוגברת ובחטיבת-השריון המוגברת. תפיסתה של עוצבת-המילואים והפיקוד התבססה על עקרון המחוז (Werkkreis) הגרמני. על-ידי כך הושגה ההפרדה בין החטיבות לבין המר-חב שלהן. היה זה שלב ראשון לקראת ניתוקן של החטיבות מהמרחב, שבו עתידים היו להיות כוחות מרחביים בלבד, כפי שהתפתח הדבר במועד מאוחר יותר.

עקרון ה-Werkreis הגרמני פירושו מפקדה מרחבית, אשר ממנה יוצאת מפקדת-שדה. בתפישה זו של מפקדת-שדה שובץ הניסיון הבריטי, הכולל:

- (א) חבורת פיקוד;
- (ב) מפקדה עיקרית;
- (ג) מפקדה עורפית.

בקורסי-המג"דים הועלה מושג שחודש בגרמניה לאחר המל-חמה והוא האוגדה, דהיינו — מפקדה קומפקטית, אשר סדר-הכוחות שלה מורכב „אד-הוק“, לצורך משימה מסויימת. כבר אז היה ברור, כי לאחר שיובהרו וייקבעו מקומו ותפקידו של הפיקוד המרחבי — יבוא גם הפתרון למבנה העוצבתי הגבוה. ואולם עומדים אנו, כאמור, בראשית 1950, ועדיין היו נושאים רבים בבחינת ניצנים בלבד.

נושאי המטה הכללי, מפקדת חיל-האוויר וחיל-הים והפיקודים המרחביים לא נכללו בתחומי של צוות-ההפעלה; אולם עבודת הצוות עשתה רבות לגיבוש אגפי המטה הכללי, מפקדות קציני-החיל הראשיים ופיקוד ההדרכה, וכן להדגשת הצורך בבית ספר צבאי גבוה (לפיקוד ומטה). כך נתגבשה תמונת המטה הכללי, אותו משלימים חיל-האוויר וחיל-הים, המשמ-שים, בעת-ובעונה-אחת, גם כזרועות וגם כמפקדת כוחות מלאים. ארגון זה איפשר גמישות בכפיפת יחידות חילות, פיקודיות ומטכ"ליות כאחת, לעוצבות נמוכות — אם כיח-דות אורגניות ואם כאגד ארטילרי או הנדסי, לפי המשימה. רק במישור המטה הכללי ומשרד הביטחון (העוסק למעשה בתפקידי משרד האספקה הבריטי במלחמת-העולם השניה) — נותר המצב בלתי-מוגדר.

כל המשימות שהוטלו על צוות-ההפעלה, לבד מארגון מפקדת הפיקוד והקמת גרעין לבית-ספר צבאי גבוה — בוצעו במלואן בתקופת-מבחן חמורה לכוחות היבשה. עם תום פעו-לה זו החל השלב הראשון של ניתוק הכוח היבשתי מן המרחב, וכן הוחל בניודן של עוצבות כוחות היבשה.

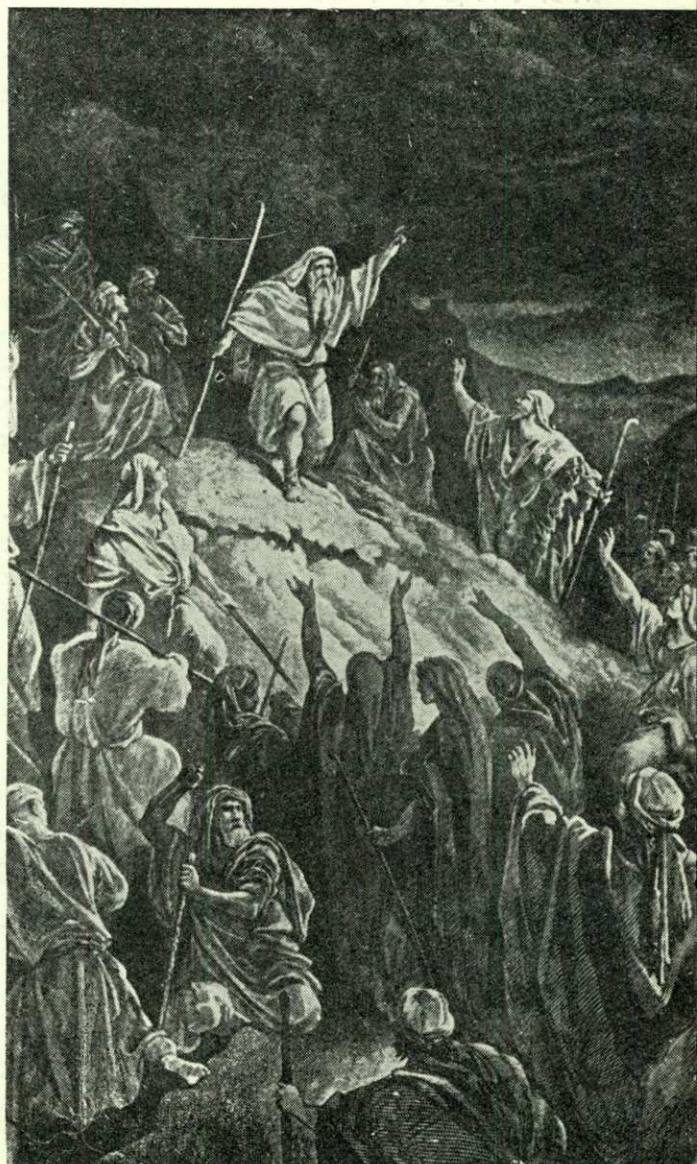

הגבורה במשנת היהדות

אלוף הרב ש. גורן

מידת הגבורה — שתי פנים לה בתורה וביהדות: האחת הריהי גבורת הכוח, הקשורה באומנות-המלחמה ובתכסיסי-הקרב, בבחינת „ולגבורה משיבי מלחמה שערה“¹ — ומניעה הפנימיים הן תכונות נפשיות נעלות, כגון עוֹר־הרוח ואומץ-הלב. והאחרת — הריהי גבורת הרוח, שמהותה ריסון עצמי של יצרים, הרגלים ותאוות, ותכליתה — התגברות על תכונות בלתי-מוסריות ועל נטיות נפשיות שאינן הולמות רמת-אנוש, בבחינת „איזהו גיבור הכובש את יצרו“².

בעיה זו, של השניות (הדואליות) שבסוגי הגבורה כבר נת-עוררה בפילוסופיה האפלטונית בדיאלוג „לאכס“, המיוחס לתקור פה הראשונית של פילוסופיה זו, בה העמיד סוקרטס במבחן הביקורת את ידע האדם על מהותה של הגבורה. ההגדרה של „לאכס“ בשלב הראשון אמרה כי, גיבור הוא מי שרוצה לעמוד במערכה בפני האיובים ואינו בורח — דע לך, שזהו בעל-גבורה³. הרי לפנינו סוג ראשון של גבורת הכוח, או גבורת מלחמה. אולם סוקרטס עורר מייד את גבורת-הרוח, וחתר להגדרה אחידה של הגבורה — בנסותו להוכיח שגבורה אחת היא לנו, כפי דבריו „ואף לא במה שנוגע לנל-חמים בלבד, אלא אף בנוגע לאלה, שמראים גבורה בסכנות-הים וביחס למחלות ולעוני או אף לענייני-המדינה. ויתר-על-כן: לא רק בנוגע להמראים גבורה במה שעלול להכאיב או להפחיד אלא גם בנוגע לאלה, שיודעים להילחם בתאוות ובתענוגים, בין אם הם עומדים בפניהם ובין אם הם בורחים והופכים להם פנים“. ובבקשו אחר הגבורה הכוללת, האחידה, שואל סוקרטס: „מה היא אותה גבורה שהיא נמצאת כתכונה אחת בכל הטיפוסים הנזכרים? בדרך זו מנסה הוא להגיע להגדרה אחידה וכוללת של מידת הגבורה, כדברי תשיבתו של „לאכס“: „נראה לי, איפוא, שהוא מין

1. ישעיה כ"ח ו'. 2. אבות, פרק ד', משנה א'. 3. אפלטון „לאכס“ פרק י"ז (St. II 190).

התחזקות נפשית, אם אני צריך לתת לגבורה הגדרה כללית⁴. לאחר ערעורה של הגדרה זו מגיע סוקרטס להגדרה חדשה לגבורה הכוללת, שהיא "מין חכמה" שמהותה "ידיעת מה שראוי לפחד ממנו ומה שראוי להתחזק בפניו גם במלחמה וגם בשאר העניינים" (או כפי הנוסח היווני: ידיעת הדברים הנוראים והבטוחים או האמיצים)⁵. הפילוסופיה הסוקרטית-אפלטונית, בחיפושיה אחרי הצורה האחידה והכוללת בכל מושג וערך, ראתה גם את מידת הגבורה כערך עליון אחיד, כולל ובלתי־מתחלק — עד התאחדו לבסוף, עם הצדק, השלמות והחכמה, ללא אפשרות להפרדה ביניהם, כפי שהוכיח אפלטון בשיחה זו של "לאקס" ובשאר ספריו. דבר זה נובע מן הראיה האחדותית והשלמה של ה"יש" כולו לפי האסכולה הסוקרטית-אפלטונית.

תפקידה הקוסמוגוני של הגבורה בתורת הקבלה

תורת הקבלה היהודית, לעומת זאת, מכירה בישות המטפיסית העצמאית של הגבורה ובתפקידה הקוסמוגוני — בהיותה הגורם הקוטבי של מידת החסד. זאת — מכיוון שלפי ההשקפה המיסטית של היהדות נחלקת כל היצירה כולה, מבחינה רעיונית-מטפיסית, בין מידת החסד למידת הגבורה, ומבחינה קוסמוגונית — בין הימין לשמאל. הימין הוא ביטוי קוסמוגוני למידת החסד העליון, ואילו השמאל מייצג את מידת-הגבורה כערך מטפיסי. חלוקה זו שבין החסד לגבורה עוברת כחוט השני בין כל עשר "הספירות" שהן ה"יש" המטפיסי בקבלה, וחוצצת בין העולמות העליונים. ואף כי גם לפי שיטת הקבלה, קיימת זיקה הדדית ושילוב אינטגרלי בין החסד לגבורה, על-ידי כך שהיא מניחה סריה אינסופית של חסד שבגבורה וגבורה שבחסד, אין זה מונע ולא פוגע בקיומה העצמאי של כל מידה נכונה בתחום הקוסמולוגי, או של כל ספירה מעשר הספירות בתחום המטפיסי "שאינן להם סוף, עומק ראשית ועומק אחרית, עומק טוב ועומק רע, עומק רום ועומק תחת"⁶. וכן שנינו: "עשר ספירות בלימה נעוץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן, כשלהבת קשורה בגחלת שאדון יחיד ואין לו שני, ולפני אחד מה אתה סופר"⁷.

לפי השקפה זו של תורת הקבלה ניתנת גם מידת הגבורה לחלוקה אינסופית לשתיים: הגבורה שבחסד — והחסד שבגבורה; התפארת שבגבורה והגבורה שבתפארת וכן הלאה עד סוף עשר הספירות, ואחריהן באה בכל ספירה שוב סריה של כל עשר הספירות וכן עד אין סוף. חלוקה זו תואמת את שני סוגי הגבורה המקובלים ביהדות — גבורת הרוח וגבורת הכוח, המיוצגים בכל ההווה המטפיסית והקוסמולוגית גם יחד, והמוצאים את ביטויים ההיסטוריים ההולם במשנת-היהדות בתורה שבכתב ושבעל־פה.

האם נוורגשת השפעה הדדית בין אפלטון להשקפה היהודית?

הדמיון הרב, הגובל בזהות, שבין הגדרת מידת הגבורה אצל אפלטון שהיא "אלו שיודעין להילחם בתאוות ובתענוגים" לבין הגדרתו של בן־זומא (במשנה במסכת אבות), "איהוה

גיבור — הכובש את יצרו", מעוררת בנו את המחשבה בדבר השפעת הפילוסופיה האפלטונית על התגבשות תורת האתיקה היהודית. שכן בן־זומא חי (בסוף המאה הראשונה) בתקופה בה התגבשה הפילוסופיה הניאוראפלטונית בעולם. הוא היה אחד מן הארבעה שנכנסו בפרדס⁸, ונחשב למיסטיקאי חוקר צפונות ולפילוסוף, כמבואר במדרש, "וכבר היה ר' שמעון בן־זומא יושב ותרהה. עבר רבי יהושע ושאל בשלומו פעם ושתיים ולא השיבו; בשלישית השיבו בבחילות... אמר לו, מסתכל הייתי במעשה בראשית, ולא היה בין מים העליונים למים התחתונים אלא כשתיים ושלוש אצבעות, ורוח אלהים מנשבת אין כתוב כאן אלא מרחפת, כעוף הזה שהוא מרפרף בכנפיו וכנפיו נוגעות ואין נוגעות. נהפך ר' יהושע ואמר לתלמידיו, הלך לו בן־זומא"⁹. סיפור אוטנטי זה על בן־זומא מוכיח את נהירתו של חכם זה לפילוסופיה, עד שהזניח את תלמודו בגינה. לכן יתכן, לכאורה, שבדבריו במסכת אבות יוכל מישור להיתלות ולומר כי ניתן לחוש בהם השפעה פילוסופית אפלטונית.

אולם הגדרה הומניסטית-פילוסופית זו של בן־זומא למידת הגבורה, יש לה בספרות התלמודית מקור קדום מן המאה הראשונה בה חי בן־זומא, שהרי היא היתה אחת מעשרת הדברים ששאל אלכסנדרוס מוקדון (במאה הרביעית לפסה"ג) את זקני הנגב: אמר להם אידין מתקרי גיבור? (מי נקרא גיבור) אמרו לו "איהוה גיבור — הכובש את יצרו"¹⁰.

אגדה זו, בדבר הוויכוח הפילוסופי שבין אלכסנדרוס מוקדון לחכמי ישראל, נחשבת למוסמכת, ונמצאו למדים הימנה כי כבר בימי אלכסנדרוס הגדול היתה הגדרה זו של מידת הגבורה שגורה בפי חכמי ישראל. ושם יש גם בה רמז להתקרבות ביחס לתורת המידות, בין שתי השקפות-העולם — בין עולמה של הפילוסופיה היוונית ליהדות? כי הרי אלכסנדרוס, בהיותו תלמיד מובהק של אריסטו¹¹, הכיר בוודאי את הפילוסופיה האפלטונית, גם בתורת האתיקה, למרות חילוקי-הדעות היסודיים ביותר השוררים בין אפלטון לאריסטו. עם כל זאת, יש בכוחנו להוכיח את מקוריותה של ההשקפה היהודית ביחס למידת-הגבורה — כביחס ליתר מידות האדם. הגדרתו של בן־זומא נלמדת במשנה ממקרא מפורש מספר משלי, "טוב ארך אפיים מגיבור ומושל ברוחו מלוכד עיר"¹². מקרא זה, שנכתב קרוב לחמש מאות שנה לפני ימי אפלטון, מעיד על האוטנטיטיות והמקוריות של ההשקפה היהודית בדבר מהותה של הגבורה — עוד בטרם נולד הפילוסוף היווני הראשון¹³.

הגבורה המקובלת - גבורת הכוח, ואילו "גבורת הגבורה" - הריהי גבורת הרוח

גם השקפה הומנית זו של היהדות בדבר מהותה של הגבורה, אינה באה לשלול את גבורת הכוח המקובלת בין בני אדם

4. אפלטון, שם, פרקים י"ח-י"ט (St. II 191-192). 5. שם, כ"ג, 6. ספר יצירה פרק א', משנה ה'. 7. שם, משנה ז'. 8. הגיגה י"ד ב'. 9. מדרש רבה בראשית פ"ב ו', ומעין זה בירושלמי הגיגה פרק א', הלכה א'. 10. מסכת תמיד, דף ל"א ב'. 11. בשנת 343 לפנה"ס נקרא אריסטו על-ידי פיליפ מלך מקדוניה לשמש כמחנך לבנו אלכסנדר, שהיה אז כבן י"ג שנה. 12. משלי ט"ז ל"ב. 13. תלמי מהמאה השישית לפנה"ס נחשב כפילוסוף היווני הראשון.

מידי פשוטו¹⁸. והתלמוד מוסיף על כך „אמר רב כהנא, כשהייתי בן שמונה-עשרה שנה והייתי יודע את כל הש"ס, ולא ידעתי שאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד עכשיו"¹⁹.

ההלכה אינה נכירה בפירושים האלגוריים של האגדה

נמצינו למדים שמבחינת ההלכה אין תוקף לפרשנות האלגורית, וכוונת הכתוב היא כפשוטו — שהוא בא להלל את גבורת הכוח של האדם, וכלי-הזיון האישיים תכשיטים הם לו. הוכחה נוספת לגישתה הריאלית של ההלכה באשר למהות הגבורה, גישה העומדת בסתירה בולטת להשקפה המוסרית-פילוסופית של האגדה, יכולה לשמש סוגיה אחרת בתלמוד — בה ניתן תוקף חוקי בלעדי לגבורת-הכוח כפי שהיא מקובלת בעולם, וכמו שהיא משתקפת כפשוטה בתורה ובנביאים. הסו"ג היה דנה במי שקידש אשה על תנאי „על מנת שאני גיבור אין אומרים (שכדי לקיים את התנאי הוא צריך להיות) כאבנר בן נר וכיוצא בן צרויה, אלא כל שחבריו מתיראים ממנו מפני גבורתו"²⁰. משמע שאין ההלכה מכירה בגבורה מוסרית — מעין זו של בן-זומא — כגבורה מוכרת ומקובלת, ומנקודת השקפתה הגבורה המקובלת הבלעדית היא גבורת הכוח. ואם יקדש אדם אשה „על מנת שאני גיבור“, ויטען כי כוונתו היתה ל„גיבור הכובש את יצרו“, כפי השקפת המשנה (דברי בן-זומא) במסכת אבות — לא יחולו הקידושים, אם לא ימלא אחר התנאי כמוגדר בברייתא „כל שחבריו מתיראים ממנו מפני גבורתו“. וכן קבע הרמב"ם בספרו „היד החזקה"²¹, וכן נפסק בשולחן ערוך, להלכה²². עם זאת קיימת, אמנם, אפשרות סבירה לומר שאין מכאן ראיה להשקפת היהדות על מהותה של גבורה שכן ביחס לקידושים אין הולכים אלא אחר המקובל בין הבריות, ומאחר שבלשון בני-אדם „גיבור“ סתם משמעותו גבורת הכוח, חייבים אנו להניח כי זו היתה גם כוונת המקדש והמתקדשת — גבורה במשמעותה בלשון בני-אדם, ולא על-פי הגדרתם המוסרית-פילוסופית של החכמים.

*

כן יש לדון במקרא אחר, בישעיה: „ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי... ולגבורה משיבי מלחמה שערה"²³. באו חז"ל בתלמוד ופירשו לפי הגדרת הגבורה של בן-זומא: „לגבורה — זה המתגבר על יצרו; משיבי מלחמה: אלו שנושאים ונותנים במלחמתה של תורה; שערה — אלו תלמידי חכמים שמשכי" מין ומעריבין בבתי-כנסיות ובבתי-מדרשות"²⁴, וכן פירש רש"י על התנ"ך ואחריו רוב המפרשים. אולם תרגום יונתן פירש את המקרא כפשוטו, על אף נטייתו — כדרך כלל — לפירושים אלגוריים, ומתוכו עולה כי הכתוב מבטיח לגיבורים אשר ייצאו למלחמה בימות המשיח — כי ישוּבו בשלום לבתיהם. אף לגדעון פנה מלאך ה', ויאמר אליו ה' עמך גיבור החייל"²⁵. ובזכות גבורת כוח זו נאמר „ויפן אליו ה' ויאמר לך בכוחך זה והושעת את ישראל"²⁶. התואר הנערץ והנפוץ ביותר בתנ"ך בתקופת השופטים והמלכים, כאשר נלחמו בני ישראל על נפשם ועל ארצם וחירותם נגד אויביהם העטים עליהם

כבעלת ערך בהשקפת-עולמנו — אלא רק לקבוע דירוג בסולם-הגבורה. כפי שהמקרא עצמו מספר משלי, שהובא כסיוע לדברי בן-זומא, מעיד על כך שאמנם „טוב ארך אפיים מגיבור“, אך אין „ארך אפיים“ בבחינת גבורה בלעדית. השק"פה זו מכירה, אם כן, גם בקיומה של „גבורה“ מקובלת, „שהיא גבורת הכוח“ או „גבורת מלחמה“, והמשנה באה רק לקבוע את סוג הגבורה שבדרג העליון — כפי שמצינו במסכת אבות דר' נתן: איזה גיבור שבגיבורים — זה שכובש את יצרו, שנאמר „טוב ארך אפיים מגיבור"¹⁴. נמצינו למדים שאין הגדרה זו באה לשלול את „גבורת הכוח“, כי אם להג"ד דיר את „הגיבור שבגיבורים“.

כן מצינו באבות דר' נתן הגדרה הומנית אחרת ביחס לגיבור שבגיבורים, הקובעת: „ויש אומרים מי שעושה שוֹנָא אוהבו"¹⁵. מבחינה פילוסופית כללית, השוני שבין הגדרה זו בשם „יש אומרים“ לבין הגדרתו של בן-זומא במשנה טמון בכך ששתייהן שמוֹת, אמנם, את הדגש על גבורת הרוח — אלא שהמשנה, בדומה לאפלטון, מדברת באורה כללי על כיבוש תאוֹת ויצרים פנימיים של האדם, ואילו באבות דר' נתן יורד לפירוט ומדבר על כיבוש יצרי שגאה שבין אדם לחברו על-ידי טיפוח רגשי אהבה ביניהם, וזו היא „גבורת הגבורה“. מכאן אנו למדים, את שני הדרגים של סולם-הגבורה. הדרג התחתון היא גבורת הכוח, והדרג העליון — גבורת הגבורה — רה — גבורת הרוח.

*

החשיבות שהועיד התנ"ך והיהדות למידת הגבורה במובנה המקובל, שהיא גבורת המלחמה, יכולים אנו ללמוד מכמה וכמה פרשיות ומקראות המפורזים על פני הנביאים והכתובים, ושאִינם ניתנים לפירושים אלגוריים מבלי להוציא את המקראות מידי פשוטם. לדוגמה יכול לשמש המקרא „חגור-חרבך על-ירך גיבור הודך והדרך"¹⁶, המשבח ומהלל את גבורת החרב, שהיא הודו והדרו של האדם — והנה בא המדרש ומפרש אותו פירוש אלגורי: חגור חרבך על ירך גיבור — זה משה שזכה לתורה שנמשלה לחרב¹⁷. וגם רש"י בפירושו לתהילים, כתב כי בשבח מלחמתה של תורה, הכתוב מדבר: „חגור חרבך על ירך — להילחם מלחמתה של תורה, והוא הודך והדרך“, וכן מתפרש, לדעתו, כל המזמור לכבוד תלמידי די-חכמים — ולא כפשוטו.

אולם, מקרא זה משמש דוגמה קלטית בהלכה, ממנו למדים שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, שכן ממנו למד ר' אליעזר הגדול כי כלי-זיון אישיים תכשיטין הם לאדם, ומותר לצאת בהם בשבת; כלשון התלמוד: „מאי טעמיה דר' אליעזר דאמר תכשיטין הן לו? דכתיב „חגור-חרבך על-ירך גיבור הודך והדרך“. אמר לו ר' כהנא למר בריה דרב הונא, האי דבברי תורה כתיב (כלומר, הרי זה כתוב על דברי תורה ואיך למדים ממנו על כלי-זיון ממש); אמר לו, אין מקרא יוצא

14. אבות דר' נתן, פרק כ"ג א'. 15. אבות דר' נתן, שם. 16. תהילים מ"ה ד'. 17. מדרש „שחר טוב“ על תהילים מ"ה ו' (הוצאת בורר). 18. שבת בבלי דף ס"ג א'. 19. שבת בבלי, שם, מתורגם ללידי מארמית. 20. קידושין בבלי דף מ"ט ע"ב. 21. הלכות אישות פרק ח', הלכה ה'. 22. אבן העזר סימן ל"ה סיף כ"ט. 23. ישעיה כ"ח ה'—ו'. 24. מגילה בבלי ס"ו ב'. 25. שופטים ו' י"ב. 26. שם, ו' י"ד.

מסביב היה „גיבור חיל“²⁷ ו„גיבורי חיל“ — כאמור אזל חלוצי בני גד ובני ראובן, ואתם תעברו חמושים לפני אחיכם כל גיבורי החיל“²⁸.

האם הסתייגו הנביאים נגבורת הכוח?

נכון שמצינו בנביאים ובכתובים גם הסתייגות מגבורת-הכוח של האדם, ככתוב בירמיה „כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגיבור בגבורתו... כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי“²⁹, וכן אמר שלמה בקהלת „שבתי וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגיבורים המלחמה“³⁰. ועל כך מצינו במדרש: „ולא לגיבורים המלחמה — זה אבנר. אמרו עליו שהיה בטוח בכוחו ואומר, אילולא היה לארץ מקום לאחוז בו הייתי מוזעזע; והיה כל מחנה ישראל שוכב בין שני ארכובותיו, וכיון שנפלה שעתו הכהו יואב בן-צרויה; באותה שעה תפס באבנר וכפתו בידו כפקעת של שתי“³¹. וכן מצינו בכתובים „אין המלך נושע ברוב חיל גיבור לא יוצל ברוב כוח“³². אולם אין באלה כדי להעיב על ההילה למידת-הגבורה שנקשרה על-ידי הנביאים עצמם ועל-ידי ההיסטוריה היהודית לגיבורי ישראל מלומדי-מלחמה, ולאמיצי-הלב ועזי-הנפש שבעם, ככתוב „ואמיץ לבו בגיבורים“³³. ולא באו הכתובים הנזכרים אלא להזהיר אותנו מפני הישענות-יתר על גבורת הכוח. ככתוב „ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את-החיל הזה; וזכרת את ה' אלוהיך כי הוא הנתן לך כוח לעשות חיל“³⁴. אבל מידת הגבורה בהתגלותה בעת הצורך, נחשבת לתכונה נפשית חיובית בתורת היהדות, בהיותה מידה הנקנית במסירות-נפש, כפי שזוכרים, למשל, לשבח ולתהילה שמות הגיבורים אשר לדוד, בכתוב: „אלה שמות הגיבורים אשר לדוד, יושב בשבת תחכמוני ראש השלישי הוא עדינו העצני, על שמונה מאות חזל בפעם אחד“³⁵.

אמנם גם כאן ייחסו חכמינו ז"ל פירוש רוחני ל„גיבורים“, באמרם כי הכוונה לגבורת דוד בתורה, כמו שדרש ר' אבהו: „ואלה שמות גבורותיו של דוד, יושב בשבת... בשעה שהיה יושב בישיבה לא היה יושב על גבי כרים וכסתות אלא על גבי קרקע... ראש השלשים — תהא ראש לשלשת אבות, הוא עדינו העצני, כשהיה יושב ועוסק בתורה, היה מעדן עצמו כתיילע, ובשעה שיוצא למלחמה היה מקשה עצמו כעץ“³⁶. וכן ייחסו חז"ל פירוש אלגורי לדברי המקרא על שלושת

הגיבורים אשר לדוד, ככתוב „ויתאוה דוד ויאמך מי ישקני מים מבאר בית-לחם אשר בשער, ויבקעו שלושת הגברים במחנה פלשתים“. כוונת כתוב זה, לפי דברי ר' חיה בר בא, לומר: „הלכה נצרכה לו, ויבקעו שלושה — ולמה שלושה? שאין הלכה מתבררת בפחות משלושה. או כדברי ר' הונא — הלכות שבויים נצרכה לו“³⁷. אבל גם כאן אין המקראות יוצאי אים מידי פשוטם, ולא באו חז"ל אלא להוסיף גבורת הרוח לגיבורי הכוח. שהרי מלכי יהודה ומלכי ישראל משבחם הכתוב בגבורתם; בדוד הוא אומר „ויאמר חושי אתה ידעת את אביך ואת אנשיו כי גברים המה... ואביך איש מלחמה ולא יליו את הועם“³⁸. ובעשאו מלך ישראל כתוב „ויתר דברי בעשא ואשר עשה וגבורתו הלא-הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל“³⁹. ואף-על-פי שעשה הרע בעיני ה', בכל זאת מציין הכתוב את גבורתו. וכן כתוב ביהוא מלך ישראל „ויתר דברי יהוא וכל אשר עשה וכל-גבורתו הלא הם כתובים על-ספר דברי הימים למלכי ישראל“⁴⁰. ולא רק מלכי ישראל שלא עשו הטוב בעיני ה', אלא גם חזקיהו מלך יהודה משבחו הכתוב בגבורתו, כאמור, „ויתר דברי חזקיהו וכל גבורתו ואשר עשה... הלא-הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה“⁴¹. ברור, אפוא, שגבורת מלחמה נחשבת בתקופת התנ"ך כסגולה וכתואר עליון למלכים, שמניעי-הם עוז-רוח ואומץ-לב במלחמה — לפעמים גם ללא כל קשר לטיבה של המלחמה ולצדקתה. ואם כי משורת הדין להתחשב תמיד ברמתו האישית של הגיבור מבחינה רוחנית ומוסרית מצינו בכתובים — לכאורה — גם חריגות מעיקרון זה, עד כדי אי-התחשבות ברמתם המוסרית של המלחמה והגיבור, מעין המלחמות שבין מלכי יהודה וישראל שבגינן הוכתרו המלכים כגיבורים, על אף אי צדקתן של המלחמות ולמרות רמתם הרוחנית הירודה של המלכים.

הנפנה שחוללה הגלות בהשקפת-היסוד של היהדות בדבר מהותה של גבורה

כדי להסביר את שני הזרמים ביהדות בדבר מהותה של הגבורה, ניתן אולי להניח, כי כל עוד ישב העם על אדמתו והיתה לו היכולת להוכיח את גבורתו הממשית במלחמת ישראל נגד אויביו, נחשבה מידת הגבורה במערכה כתואר וכסגולה נפשית ראויה לשבח, ואולם, עם חורבן הבית השני ואבדן עצמאות ישראל, כאשר נשתה גבורה מישראל, ניתן תוכן חדש למהותה של הגבורה על-ידי חכמי ישראל, כפי שדרש בן-זומא במשנה מסכת אבות, או לפי המשמעות שניתנה לה במסכת אבות דר' נתן — כי כוונת הדברים לגבורה רוחנית, והתואר „גיבור מלחמה“ מתיחס אך ורק לקב"ה, ככתוב „ה' עיוזו וגיבור ה' גיבור מלחמה“⁴².

הסבר זה אינו תופס במישור ההלכתי, באשר הראינו כבר לעיל, כי גם בתקופת המשנה, לאחר חורבן הבית השני, הכירה ההלכה בגבורת הכוח כסגולה בלעדית בהגדרת מידת הגבורה, ולאור תפיסת מחשבה זו נקבעה ההלכה לדורות לפי שיטתו של ר' אליעזר הגדול — כי כליזיון תכשיטים הם לאדם.

27. אצל יפתח, שופטים י"א א', אצל קיש אבי שאול, שמואל א', ט' א' ואצל ירבעם, מלכים א' י"א כ"ח. וכן היה כינויו של בועז „איש גבור חיל“, רות ב' ב' וכן במקומות רבים. מן הראוי לציין כי שום בן-אדם לא כונה בתנ"ך בתואר „גבור מלחמה“ ורק הקב"ה בלבד נקרא כן „ה' גבור מלחמה“ (תהילים כ"ד ח'). וכלפי אדם משתמש הכתוב כמעט תמיד בתואר „גבור חיל“ או „גבור ואיש מלחמה“ (ישעיה ג' ב') וכיוצא באלה; מחוץ לדברי-הימים ב' (י"ג ג'), שם כתוב „גיבורי מלחמה“ על בני אדם, אבל בלשון יחיד על אדם לא מצינו בכתובים. 28. יהושע א' י"ד ובמקור מות רבים אתרים. 29. ירמיה ט' כ"ב-כ"ג. 30. קהלת ט' י"א. 31. ילקוט שמעוני ירמיה רמז רפה. 32. תהילים ל"ג ט"ז. 33. עמוס ב' ט"ז. 34. דברים ח' י"ז י"ח. 35. שמואל ב' כ"ג ח'. 36. מועד קטן בבלי ט"ז ב' 37. ירושלמי, סנהדרין, פרק ב', הלכה ה', וראה בבלי בבא קמא, דף ט' ב' וס"א א', 38. שמואל ב' י"ז ח'. 39. מלכים א' ט"ז ה', 40. מלכים ב' י' ל"ד. 41. מלכים ב' כ' כ'. 42. תהילים כ"ד ח'.

ראוי לציין כי בין שלושת תארי הרשמיים של האל בהם משתמשים אנו בתפילות יום-יום נכלל גם התואר גיבור, כפי שמצינו בתורה: „האל הגדול, הגיבור והנורא“⁴³, וזאת — על אף שלילת כל יתר תארי החיוב של האל מן הבחינה הפילוסופית, כמו שכתב הרמב"ם במורה נבוכים⁴⁴, וכלפי הקב"ה הכוונה היא בוודאי לגבורת מלחמה, ולכן כשמידה זו ברמתה האנושית מופיעה אצל אדם במלחמת-מצוה, נאצלת היא — לפי המסורת היהודית — ממידת הגבורה של הבורא, בבחינת „ובו תדבקון“⁴⁵ — שדרשו חז"ל כי מצוה לדבוק במידותיו של הקב"ה. וכן אמר דוד „לדוד ברוך ה' צורי, המלמד ידי לקרב, אצבעותי למלחמה“⁴⁶, וכן כתוב „וגברתיים בה' ובשמו יתהלכו נאום ה'“⁴⁷, מלמד שמקור הגבורה, האומץ והעוז הוא מהאלקים — וכל עוד מכירים בזאת תהא גם גבורת הכוח אצל האדם בבחינת תואר נעלה וסגולה נפשית עילאית.

חילוקי-השיטות ביחס למהותה של הגבורה לאחר חורבן הבית מוצאים אנו בתלמוד גם כלפי גבורת ה'; בתלמוד מסופר⁴⁸ מדוע השגיט דניאל בנוסח התפילה שלו את תואר הגיבור, ככתוב „ואתפלל לה' אלהי ואתודה ואמרה אנא ה' האל הגדול והנורא שומר הברית והחסד“⁴⁹ — ואילו גיבור לא נאמר, ולמה? „אתא דניאל אמר (כלומר בא דניאל ואמר) נכרים משתעבדים בבניו — איה גבורותיו? לא אמר גיבור“, עד שבאו אנשי כנסת הגדולה והחזירו עטרה ליושנה, „ואמרו אדרבה זוהי גבורת גבורתו — שכובש את כעסו שנותן ארך-אפיים לרשעים“⁵⁰. כתוצאה מהשקפה זו באו אנשי הכנסת הגדולה, והחזירו את תואר הגבורה לנוסח התפילה וקיבלו את ההגדרה הרוחנית-פילוסופית של הגבורה, גם כשהיא מכוונת כלפי הקב"ה.

תורת המזיגה שבין גבורת האם הסתייגו הנביאים

נדמה כי חילוקי-השקפות אלו שבין דניאל לאנשי כנסת הגדולה, שינו את השקפת היהדות על מהותה של הגבורה מכפי שהיתה קודם לכן, בתקופת התנ"ך, שהרי דניאל עשה מעשה והשמיט את תואר הגבורה מתפילתו, על אף שאמר משה רבנו, משום שלדידו גבורה משמעותה כפשוטה — עד

43. דברים י' י"ז. 44. מורה נבוכים, חלק א', פרק נ"ט. 45. דברים י"ג ה'. 46. תהילים קמ"ד א'. 47. זכריה י' י"ב. 48. מס' יומא בבלי, דף ס"ט ב'. 49. דניאל ט' ד'. 50. מס' יומא בבלי, שם. 51. תהילים ק"ג כ'. 52. רבינו יונה על מס' אבות פ"ד, משנה א'.

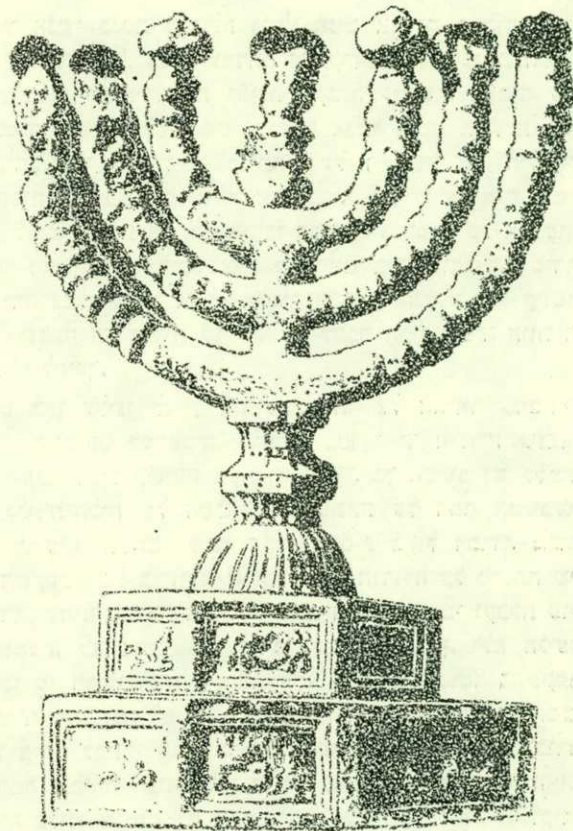
שבאו אנשי כנסת הגדולה וגילו פנים אחרות במהותה של הגבורה בישראל. בגלל עמדתם זו נקראו „אנשי כנסת הגדול לה“, מפני שהחזירו את גדולת הקב"ה ליושנה, כאמור שם בתלמוד (לפי התלמוד הם נקראים אנשי כנסת הגדולה ולא הגדולה, כפי שרגילים לכנותה). עלינו לזכור כי חילוקי-השקפות אלו ביחס למהותה של גבורה, בין דניאל איש חמור דות לאנשי כנסת הגדולה אירעו בסמוך לתקופתו של אפלטון, וכבר ראינו כי חילוקי-דעות מקבילים ביחס להגדרת מידת הגבורה נמצאים גם אצל אפלטון, ולא מן הנמנע הוא קיומה של השפעה חד-צדדית מן היהדות לעבר הפילוסופיה היוונית — ולא להיפך.

אולם כאן עלינו לציין את משמעותו של התואר „גיבורי כוח“, המתייחס למלאכים, ככתוב: „ברכו ה' מלאכי גיבורי כוח עושי דברו לשמוע בקול דברו“⁵¹. מן הכתוב יש ללמוד כי גבורת-הכוח של המלאכים מושתתת על רמת המשמעת שלהם, עקב היותם „עושי דברו לשמוע בקול דברו“. מכאן כי השקפתם של בן-זומא ואנשי כנסת הגדולה על מהותה של גבורה, שהיא כבישת היצרים, כפית הרצון העצמי וקבלת עול המשמעת, לא נולדה עם חורבן הבית הראשון, ולא הגיעה אלינו מן הפילוסופיה היוונית אלא היא יסוד מוסד בהשקפת היהדות מאז ומעולם — השקפה שקבעה דירוג בסולם-המע"לות ביחס לתארי הגבורה, מבלי להפחית מערכה של גבורת מלחמה וגבורת הכוח. שכן כאשר נאצלות מידות אלה האחד רונות עלינו מן השמים מתוך הכרה שמקורן בישות האלקית, הרי מהותה של הסגולה העילאית והתואר העליון שלה הוא „גיבור שבגיבורים“, כאמור באבות דר' נתן „איהו גיבור שבגיבורים? זה שכובש את יצרו ויש אומרים: מי שעושה שונא אהבה“.

שיטה אחרת רואה את הגבורה כמזיגה בין גבורת הכוח לגבורת הרוח, כדברי אחד המפרשים באבות דר' נתן: „אך מגבורת הלב שיש בה שני כוחות להיות גיבור במלחמה ולא יפחד לבו לעולם, וגם כוח כבישת היצר“⁵².

בסיכום ננסה לקבוע את סולם-הגבורה לפי השקפת היהדות: בשלבה הראשוני היא מסתעפת לשני כיוונים: האחד — „גבורת הכוח“, המושתתת על אומץ-לב ועוז-רוח, והאחרת — „גבורת הרוח“, שהיא ריסון יצרים, הרגלים ושנאה. בשלבה העליון היא „גבורת הגבורה“, שכולה אהבה טהורה, נעדרת שנאה ונאצלת מן הגבורה האלהית. גבורה זו היא תשתית לכל המידות הטובות שבנפש האדם. מבחינה קוסמוגנית ומיסטית חודרת מידה מטפיסטית זו בכל העולמות באורח מקביל ומאוזן למידת החסד, ושתיהן מכוונות את ה„ישות“ כולה לקראת הטוב העליון.

במי התמודדו החשמונאים בשדות הקרב

אל"ם א. גלילי

האם מיעוטידיעתנו זה — או התמדתם של מושגי־שגרה בלתי־מבוססים — גזירה הם? דומה כי לאו. המקורות והידיעות שברשותנו אינם עשירים־ביותר; אך אין הם מבוטלים. חלקם מצוי בעין, בצורה „מוכנה“ וגלויה, המחייבת רק תשומת־לב היסטורית וצבאית־מקצועית ראויה — וחלקם מצריך כינוס, ליבון וניפוי. אך משניגש אתה לניסיון כזה — מתברר לך עד־מהרה מה רחוקות מן המציאות כמה מן ההשגות הרזוחות המהלכות כמטבעות נאמנות בקרבנו. נוצר, למשל, מעין הרגל לענות על השאלה: „כיצד יכלו החשמונאים לעמוד בהתמודדות בלתי־שווה כל־כך?“ בשלוש מלים: „בכוחה של הגריליה“. לרוב ניתנת התשובה בלא שנתלבנה לפני כן השאלה: גריליה — מה? מה מהותו של „משחק־הכוחות“ שביניה לבין היריב הסדיר שלה? מהם גורמיו הצבאיים והאחרים? באילו מצבים, וכיצד, מתבטאת פעולתה בהישגים רבי־משקל? אותה תשובה מסתמכת, בדרך־כלל, על „דמות“ הצבא־היריב, כפי שזו טבועה בהכרתנו; ומכאן הצורך בהבהרת העובדות הנוגעות לאותו צבא־יריב. רק כשנבהיר, נוכל לנסות להעביר תחת שבט של ביקורת עובדתית ומחשבתית את המסקנות העולות מניסיונותיה ומבעיותיה של המלחמה האזרחית ויתכן — אף לחדש, במה שיתגלה כטעון־חידוש.

*

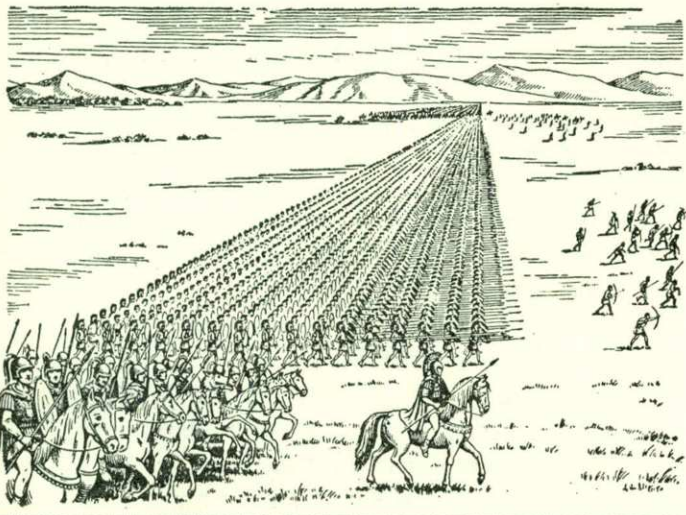
מהם המושגים או תמונות־העבר המצטיירים בתודעתנו בדבר רנו על הופעת כוחות סלביים נגד החשמונאים? הם יהיו

אנו חיים בתקופה המכונה לעתים בשם: „ימי הבית השלישי“; אין תימה, איפוא, כי לא־פעם חוזרות המחשבות אל ימים־עברו; ובעיקר — אל ימי הבית־הראשון וכיבוש הארץ; ושמות כיריחו, גבעון ועמק־אילון הם רקע לתחושה עמוקה, עתים בלתי־מודעת כמעט.

אך דומה לפעמים כי המחשבה דולגת על תקופה, שמכמה־וכמה־בחינות הריהי מעניינת ואף מאלפת. והכוונה, כמובן, לתקופת הבית השני.

ההיסטוריה הצבאית, עשירת־מעשים ועתירת־הלקח של המאה הרביעית וראשית המאה השלישית לפני הספירה נתיחוללה כמעט־כולה — פרט לשני מעשי־מצור במסעו של אלכסנדר הגדול, על צור ועל עזה — מחוץ לגבולותיה של ארץ־ישראל; ומעטות הידיעות על חמישים השנה, בקירוב שבין 280—230 לפסה״נ, שקדמו לתקופת המאמץ הממשי והמתמיד ביותר של שושלת־הסלביים — לכבוש את ארץ־ישראל מידי יריביה התלמיים. מאמץ זה של הסלביים הוא ששימש רקע להתפתחות ההיסטורית ממנה צמח מרד־המכבים. אך התקופה שקדמה — היא מן המעורפלות והמבולבלות שבהיסטוריה־הצבאית, ובעוד שדמותו של צבא אשור, למשל, אשר מצעדיו השאירו עקבות עמוקים בתולדות הארץ, בהירה אולי גם לאיש ממוצע בקרבנו — סתומה היא דמותו של צבא הסלביים, זה אשר כבש את הארץ דור אחד לפני התקוממות החשמונאים, ואשר עמו נאבקו הללו עשרות־בשנים.

ספק אם היתה יד-החשמונאים אי-פעם על העליונה בהתנגדות שות עם כוח סלבקי „פרוס” כזה, במלוא-הרכבו. אין אנו יודעים מה הכיל בשורותיו, למשל, צבאו של ניקנור, שהובס ליד חדשה; ואפילו לגבי קרב אלעשה, בו נפל יהודה — אין ודאות אם היה הגיס של סכנודס בגדר צבא סלבקי „במלוא הרכבו”.

התגלמות עוצמה קיבוצית — הפלנגה המקדונית

לעומת התנגשויות אלו, בהן יכלו אומץ-לב ותחבולה מן הצד היהודי, וטעותו של מפקד בצד הסלבקי, להנחיל ניצחון לחשמונאים — מאלפת אי-הצלחתו של יהודה המכבי במערכת בית-זכריה (אשר בגוש-עציון של ימינו). במערכה זו ניסה יהודה לבלום את התקדמותו של צבא-השדה הסלבקי הגדול (אשר בראשו עמדו המלך-הינוקא אנטיוכוס-החמישי וליסיאס העוצר) אל ירושלים. ובתיאוריה (בספר החשמונאים א' ואצל יוסף בן-מתתיהו ב"מלחמת-היהודים", אך ביחוד ב"קדמוניות"), בצד גוזמאות מספריות וסילופים טקטיים אחדים, נשמעים גם הדים ברורים למפקד הגדול של הכוחות הסלבקיים שנערך שנים לא-רבות קודם-לכן (מסקר-דפניי המוזכר בסקירה זו).

לא פחות מאלפת העובדה כי יוחנן הורקנוס בחר להסתגר בירושלים בפני אנטיוכוס השביעי, כאשר עלה הלו (כנראה ב-133 לפסה"נ) בראש צבא על ארץ יהודה.

אכן, מצבם של החשמונאים כפה עליהם לאמץ את החכמה הטקטית והאסטרטגית (וממילא — גם המדינית) של הימנעות מהתמודדות-הפסד; והיתה זו משימה לא-קלה בארץ יהודה הקטנה.

סיבות חברתיות ומשקיות — ואיונו הפנימי המורכב של צבא-הממלכה — גרמו לכך כי בממלכות ההלניסטיות היתה הפלנגה לרוב בבחינת „נכס שמור”, שאין להפעילו אלא בשעת הכרח. היתה זה הצבא העצמי העיקרי של הממלכה, שהיה מורכב מתנחלים-צבאיים יווניים-מקדוניים, אשר מספרם לא היה רב ביותר יחסית לגודל השטחים והאוכלוסיה הבלתי-יוונית שבהם, ומעמדם בממלכה חייב לנהוג בהם

בערך, אלה: „פלנגה נוסח-מוקדון, כבדה ומסורבלת”; „היעדר גמישות טקטית”; „פילים ופרשים — שלא יצלוהו בארץ הררית”; „צבא סדיר ונוקשה הסר-אונים הוא בלוחמת-גריליה, כנגד חבורות פרטיזניות, בשטחים מבוטרים”. מטב-עות-מחשבה כאלו ודומות להן — מסייעות, כביכול, להבין את ניצחונותיו הרבים של המרד החשמונאי; ואולי — אף את הגדול והחשוב שבכולם, זה הכושר להתמיד, אף בימי-שפל ולמחרת כשלון. מטבעות-מחשבה אלו — כולן יש בהן מן האמת; אך ודאי לא האמת כולה.

סופרים בני-התקופה (מעל לכולם — פוליביוס), וקטעי-ידיעה חשובים שהעלה המחקר הארכיאולוגי, מאפשרים להעלות תמונה נאמנה למדי; וזו אינה עולה בדבדב עם ה„מושגים הרווחים”.

הסיבות לשוני זה בין ה„מקובל” לבין התמונה הריאלית המסתמנת, שלא-פעם יש בה עניין גם בימינו — אינן מעבר להשגתנו בחלקן טמונות הן בתחום המבנה החילי (המורכב, המסועף והמשוכלל למדי) של צבא הלניסטי מוב-הק — כפי שהיה, ללא ספק, הצבא הסלבקי בתקופות זוהרו; חלקן האחר — בתחום הטקטי-טופוגרפי. בצד יתרון נותני של הצבא הסלבקי, היו בו גם גורמים לחולשות, לא-יצלחה, ולבסוף — לא-השגתן של אחדות ממושימותיו המרכזיות. מקורן של החולשות הללו היה, ברובו, נעוץ במבנה הכללי של הממלכה — המדיני, החברתי, הלאומי, האוכ-לוסייתי, המנהלי והתקציבי — ופחות מזה בתכונותיו הצבאיות של כוחה המזויין. נעמוד כאן על אותן תכונות של כוח זה שאופיין היה צבאי מובהק, וראשית כל — על מבנהו החילי.

מבנה הצבא הסלבקי

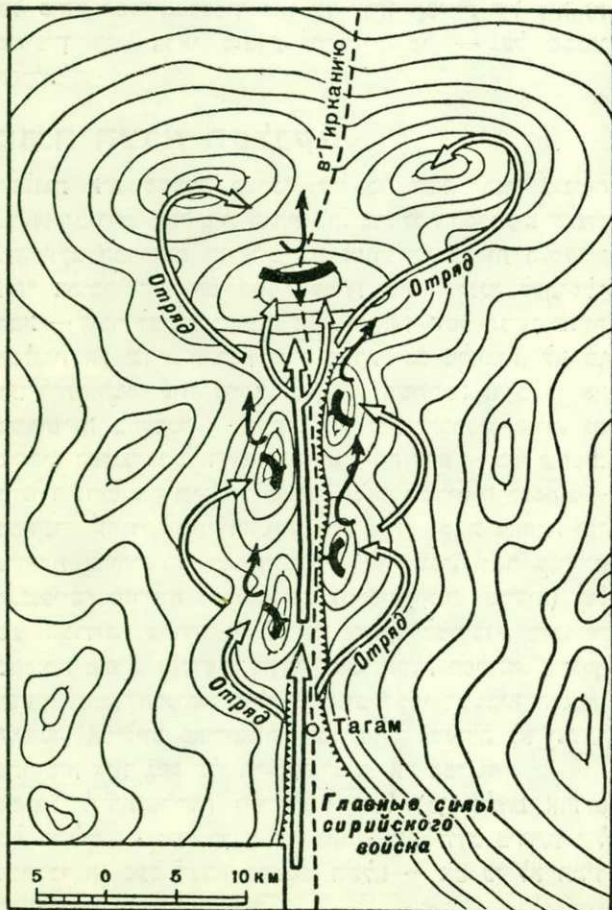
הפלנגה היא שעמדה במרכזו של כל צבא הבנוי ב„נוסח מוקדון”; ברם, שני סייגים היו לה. בממלכת-הסלבקים העצור מה, עקב המרחקים הגדולים בין אזורי ההתנחלות ה„מקדונית” בתוכה, שהם-הם אשר העמידו את הפלנגה לעת-מל-חמה — עבר לעתים תכופות זמן ניכר עד אשר הגיעו כוחות הפלנגה אל שדות-הקרב; והיו בוודאי גם מלחמות, לא מן הגדולות והמכריעות דווקא, בהן לא השתתפה זו כלל; אך משהופיעה במערכה — היתה היא כוח-הכרעה. אולם, גם בהופיע הפלנגה בשדה-המערכה לא היתה אלא — כפי שהטיב להגדיר נואם מקדוני אחד בשלהי המאה השלישית לפסה"נ — בבחינת „עתודת-הלם” ראשית, המשתהית מקצת מאחור, והי מוחזקת בריחוק-מה מן ההתנגשות הראשונה, אשר מנהלים ה„כנפיים” הזריות והתמרונות (גייסות-קלים ופרשים) של שני הצדדים; עתודה — לקראת הצורך, לכשיבוא, בהנחת מהלומה סופית ומכרעת. כאשר, ואם, תקפה הפלנגה, במערך הצפוף וסמור-החניתות שלה, נאמנים דברי המצביא הרומאי המנוסה, אמיליוס פאולוס, על אודותיה: „מעולם לא ידעתי פחד כזה אשר נפל עלי בראותי לנכחי את הפלנגה”.

כשיצא לזירת-מלחמה גוף-פלנגה גדול (בן אלפים אחדים של חיילים — ואף רבבה או יותר), היה לרוב פירושו של דבר כי אז פעל הצבא במבנהו השלם — אם כי לא תמיד בעוצמתו המספרית המלאה.

היה זה מסע־מלחמה גדול, שבא להכניע־מחדש את פרתייה ובאקטריה, ועל כן היתה כאן הפלגנה. כוחות הפלגנה ושיירת בהמות־המעמס צעדו בתחתית הערוץ, כשחלוץ של „פלסים” מסלק לפנייהן מחסומים ומפנה דרך. על פני המדרונות התלולים לים שמימין ומשמאל התקדמה חטיבת קשתים, קלעים וזור־ק־חניתות מורכבת מבני אזורים הרריים. אנשיה של זו נעו במבנה מפורז, ובטפסים והעפילים במעלה הצוקים איגפו מדי פעם את עמדות אנשי־השבטים, כך שהמצבים נתחלפו, והציגו אבנים וזרקים הומטרו על הללו מאחור ומלמעלה.

עמדה אחר עמדה הודברה — והפלסים שמלמטה יכלו לעשות מלאכתם. אך גייסות־יורים אלה, ספק אם יכלו לעמוד בפני הסתערויות של גושי אנשי־שבטים כאשר ערכו אלה התקפות נגד בנשק־הלם. לפיכך נעה בכל עבר של הערוץ, בינם לבין הפלגנה, חטיבת אנשי־כרתים — קשתים נודעים, אך הפעם חמושים במגנים, ולפי כך מסוגלים, בהיותם ערוכים ביחידות מסודרות, לחפות על גייסות־היורים הפזורים. מאחורי אלה נעו עוד כוח־הלם מכריע, פלגות של „בעלי־שריון־חזה” ו„בושאי־ציננות” — כפי שכונו סוגי חל־רגלים „בינוני” או „בינוני־קל”. הללו נערכו ופעלו כעתודת־הלם מסתעפת (Articulated) וגמישה — בדומה ל„שדרות פלוגתיות” של הופליטים שהפעילו

כיצד רואה היסטוריון צבאי טוב־ישי את מצע חציית האלבורס? החצים במרכז — עיקר הכוחות הסלבקיים. החצים האוגנים מימין ומשמאל — פלגות־האגף והלפיתה הסופית; הקשתות השחורות — עמדות השבטים. הכתוב ליד הדרך המקווקות — „אל הירקניה”.

היסכון. ברם, במאה־השנים שבין 250 ל־150 לפסה״ג ידעו הצבאות ההלניסטיים המובהקים פרקי־לחימה ממושכים. אלא שידוע לנו היטב — לגבי הצבאות המקדוני והסלבקי, למשל — כי היו מלבד הפלגנה גם גייסות אחרים, אשר אופיים והרכיבם החילי איפשרו „חלוקת־עבודה” תכליתית, הן בינם לבין הפלגנה והן בתוך עצמם, היינו בין סוגי־המשנה השונים וה־משתנים מהם הורכבו. גייסות אלה, הם שנשאו בשעת מסעי־המלחמה בעומס מרבית סוגיהן של פעולות הלחימה והאב־טחה, ראשיתו של מצב זה אפשר לראות כבר במסעיו של אלכסנדר הגדול. הדבר „השתלם” למלכים־מצביאים הלניסטיים, שכן גייסות אלה באו בחלקם הניכר מן החוץ או משבטי־ספר, והפעלתם פטרה את המלכים מן הכורח לבזבז את מלאי־החיילים המוגבל שבצבא־היסוד שלהם — הוא הפלגנה. זאת ועוד: צבא־יסוד זה — האפשרות לגייסו היתה בדרך־כלל רק למשך זמן מוגבל, בכל שעה ניתן היה, למעשה, לגייסו. השימוש בגייסות האחרים היה לא פעם גם תכ־ליתי יותר מבחינת צרכיו המבצעיים של כלל־הצבא, ומבחינת מילוי משימותיו. הוא איפשר — לפחות להלכה — להתאים בכל מקרה את הכוחות המופעלים לביצוען של פעולות צבאיות מסוגים שונים ובמימדים שונים, כנדרש; והקטין, כאמור, את הצורך בגיוסים תכופים ונרחבים של צבא־היסוד. את המציאות הצבאית הזו — של גייסות בעלי יכולת „רב־תכליתית”, הפועלים בצד הפלגנה או במשולב עמה — ממחי־שה דוגמה אופיינית מפעולותיהם של הכוחות של אנטיוכוס השלישי, אשר מקבילות לה מצויות לרוב גם בפעולות צבאו המקדוני הנודע של פיליפ־החמישי; ומאלפות ביחוד אותן המתארות את מסעיו של פיליפ בשטח־פרא ובחבלים מנותרים — באיליריה (אלבניה של זמננו), ובאיטוליה שבמערב יוון. אכן, מדבריו של פוליביוס ברור כי קשה למצוא במסעות אלה אחת שתשוה, מבחינת קושי הבעיות הטופו־גרפיות והטקטיות שבה, לדוגמה סלבקית זו. אין כדוגמה זו להמחיש ולהבליט את יכולתו הגמישה של צבא הלניסטי, בעל מבנה רב־חילי מסועף ומאוזן, לגבור על מכשולי ארץ־פרא הררית ועל התנגדות עקשנית של שפעת אנשי־שבטים עזי־נפש.

הקרב בהרי־האלבורס

וכך היו הדברים:

לאחר שגבר, במסעו בצפון־איראן ב־209 לפסה״ג, על תכ־סיסי־מדבר מסורתיים של הפרתים וחבלותיהם במקורות־המים, פנה הצבא הסלבקי צפונה, אל פינתו הדרום־מזרחית של חוף הים־הכספי. היה עליו לחצות את רכס הרי־אלבורס הנישא, וכדרך שימש לו ערוץ צר, מטפס־ועולה (ולעתים יורד, על מנת לשוב ולעלות ביתר־לילות). קירותיו של הערוץ — ההרים שמעבריו — זקופים וגבוהים היו. בכל עמדה הנוחה לגלגול אבנים ולירי לאורך „קירות” הערוץ נערכו המוני לוחמים (כנראה — משבטי הטאפורים, האמונים עלי מלחמה והקנאים לעצמותם); הערוץ עצמו נסתם, פעם אחר פעם, במחסומי אבנים ואילנות. היה זה מעין מארב רצוף לאורך 50–60 קילומטרים — ושמונה ימים תמימים נדרשו כדי לגבור עליו. כיצד נעשה הדבר?

באותה תשלובת גמישה שכבר תוארה לעיל, עק-
 פוהן למרחוק מבעוד לילה; וכשתקפוהו, מראשי-
 הגבעות שלצדו ובעורפו — נודעזע מחנה-הלור-
 חמים ונס. זהו אך דוגמה בודדה, ובצדק העיר
 היסטוריון של התקופה ההלניסטית, ושל אמנות-
 המלחמה בה, ו.ו. טארן, כי „אילו נשתמרו ב-
 דינו קורות הסלבקים, יודעים היינו יותר על
 תפעול גייסות-קלים בלוחמת-הרים**“. כהשור-
 אות ראיות לדוגמה סלבקית זו אפשר להצביע
 על מעשיו של אלכסנדר מוקדון בהתגברות על
 מיצרי-הרים, שהקדימוה ביותר ממאה שנים —
 ועל פעלו של הניבעל בחציית-האלפים, כתשע
 שנים לפניו; והלא שניהם — שיאים קלאסיים
 הם באמנות מלחמת-הרים.
 בתיאור ענייני זה טמונים גם מפתחות להבנת
 מבנה הכוחות בצבא מטיפוס „מקדוני-סלבקי,
 וכן להבנת המציאות הטקטית, הן בתפעולו
 שלו — והן בבעיות שניצבו בפני יריביו.
 מתוך תיאור זה עולים יכולתו לאבטחה עצמית;
 כושרו לנוע אף בשטחים שאופיים הטופוגרפי
 קשה ביותר; הימץ הטקטי שלו לפגוע ביריב
 בכל מצב, ואף בעמדות חזקות ביותר — ול-
 שלב קרב זה במערך מלוכד עם לחימה מק-
 בילה במבנים פזורים. דומה כי תמונה זו
 מחייבת הסקת מסקנות (טקטיות והיסטוריות
 כאחת) השונות משהו מן השגרה-המחשבתית
 ה„מקובלת“ עלינו לגבי יריבי החשמונאים.

במת הקרב

מבנה פני-הקרקע מאפשר השערות קונקרטיביות, בהקבלה לתיאור הטופוגרפי והטקטי שניתן בכתבי פוליביוס. שרידי יישוב מן התקופה ההלניסטית נמצאו בעיקר בסמוך לאגריה — היא פורפיריון המשוערת. בשייטת לטיב הנהר דמור וגדותיו, יש לשער כי ראשית היערכות כוחות סלבקיים בוצעה מדרום לשפכו, תוך התפרסות הדרגתית שמאלה.

מערכת פורפיריון

דוגמה אחרת נתרחשה בקרבת שטחים המור-
 כרים לנו — ובנקודות גיאוגרפיות שאפשר
 להצביע עליהן בבירור על גבי המפה. הכוונה
 היא למעברות הנהר דמור שבחצי-הדרך בין צידון ל-
 ביירות, מקום בו השתהתה שבועות מספר הדיביזיה האוס-
 טרלית התוקפת — בימי יוני-יולי 1941, בפלישת כוחות-
 הברית לסוריה שבשלטון וישי — בשל התנגדות האויב ובשל
 הקשיים הטבעיים הכרוכים בחצייתו (תחת אש) של ערוץ-
 נחל תלול. לבסוף התמוטט המערך הצרפתי רק בעקבות
 חדירה אופרטיבית עמוקה מעבר מזרחה וצפון-מזרחה של
 סוריה, הרחק בשולי המדבר הסורי. אכן, הדוגמה הטקטית
 ה„אנטיוכית“ דנה, שנתרחשה במסע-הפלישה של אנטיוכוס
 השלישי לארץ-ישראל, בשנת 218 לפסה"ג, נערכה בכי-
 רון הפוך לזה של מאמץ-האוסטרלים. היתה זו פלישה שבאה
 מצפון. המשימה שהוטלה על הצבא הסלבקי, העורך מסעו
 דרך בקעת-החוף הצרה מביירות דרומה, היתה הבקעת
 המערך התלמי, אשר נערך בגישות מצפון צידון. מערך
 זה היה נחות, בוודאי, מן הבחינה המספרית — אך בעל
 עוצמה ניכרת, והוא נהנה מיתרונותיה של עמדה הגנתית
 טובה (מכשולים טבעיים נכבדים, שנוספו עליהם ביצורים
 ושיפורים מלאכותיים).
 המסגרת הטופוגרפית היתה: רצועה לא-רחבה של שטח

פסאגופון בהררי ארץ-הכורדים קרוב למאתיים שנה קודם-לכן.
 גייסות אלה, אופי חימושם לא מנע מהם לפעול, בהתאם
 לצורך — אם „במפורז ולפי המסיבות“ (כלשון פוליביוס),
 ואם במבנים טקטיים מלוכדים, בגושים-גושים בעלי כושר-הלם.
 אופיים וזיגם של גייסות מסוג זה מצטיירים בבהירות מספ-
 קת מסעיפים יבשים בהסכמי-ברית וחוזי שכירת-גייסות
 שנמצאו חקוקים באבן*, מתיאורי מערכות בספרות הקדומה,
 וכן מסדרת דמויות היילים על מצבות-קבר קדומות**, שנת-
 גלו בסביבת צידון.

לבסוף, בראש המיצר, נחסם מוצא-הערוץ על-ידי המון צפוף
 של אנשי-שבטים שלחמו גואשות. הוא רותק אז שם על-
 ידי הפלנגה, בלחימה חזיתית מרה — אך הגייסות-הקלים,

* כגון חווה-הסימאכה בין אייטוליה לאקארניה סמוך ל-263/2 לפסה"ג.
 ** ראה, ביחוד, מאקרידי ב"Revue Biblique" 1904, עמ' 550-554; וכן מ. רוטנבצב, „היסטוריה חברתית וכלכלית של העולם ההל-
 ניסטי“, כרך א', בלוחות י"ט, נ"ז, לתצלומי כמה מן הדמויות. כן
 השוה ב„מערכות“ חוב' פ"ב 1954.
 *** בספרו „ההתפתחות הצבאית והציית ההלניסטית“, עמ' 23.

מישורי, הלחצה בין הים התיכון במערב לבין מורדותיו התלולים למדי של הר הלבנון במזרח, ששלוחות מזדקרות אף לתוך השטח המישורי-יחסית. היא דמתה לא במעט למסגרת הטופוגרפית שבה בוצעה בראשית יוני 1941, ליד איסכנדרון שמצפון לראש-הנהקרה, פשיטתו הנועות של משה דיין לעורף כוחות-הספר הצרפתיים.

ההיערכות התלמיית היתה הגנתית מעיקרה; עיקר הכוחות המגנים (לפי כל הסימנים — עיקר הפלנגה של צבא-ניקול-אוס, המפקד מטעם בית לאגוס) ניצבו בקטע המישורי הצר, הסמוך לחוף — שכן קטע זה היה נוח יותר לתקיפה; כוחות אחרים החזיקו בשלוחת-ההר — גבעה זקופה למדי ותחומת ערוץ-ואדי תלול מצפונה — שבמרכזה של החזית; וכן מזרחה משם, ימינה — בגושים הקדמיים של רכס-הלבנון גופן. לאחר סיור אישי מוקדם, בלויית כוחות „קלים” בעיקר, קבע אנטיור-קוס-השלישי את תכנית התקפתו — אותה תיכנן וביצע באמצעות שלושה כוחות-משנה, שפעלו בסמיכות-מקום זה לזה, אך לא-רדווקא במערך רצוף אחד. הוא עצמו, מוגן על-ידי משמר-הראש שלו, תפס עמדת-פיקוד מרכזית (לפי כל הנראה — מדרום לנהר דמור). התכנית התלמיית נתבססה

על סתימה: בקטע-החופי — בעיקר על-ידי היערכות-כוח צפופה, ומזרחית ממנו — על-ידי החזקה בעמדות-גבעיות תלולות, עד ללבנון המזדקף עצמו. למסעי-מעקה מוקדמים לא היתה כל אפשרות טופוגרפית, התכנית הסלבקית בנויה היתה, איפוא, על לחימה חזיתית-לכאורה, אך — במהות-של-דבר — על עקיפה ואיגוף, בכוחות השמאל ה„קלים” של הצבא. שאת מבנם ראינו בבחירות רבה מתוך הדוגמה הקודמת, זו שבצפון-מזרח איראן. מבנם של „כוחות קלים” לא כלל אז גייסות קלים-מובהקים דווקא (בעלי חנית ומגן קטן לכל היותר) ויחידות יורים בלבד — אלא מושתת היה על תשלובת של כוחות קל-יטנועה, ובהם אותם „בעלי שריון חזה” ו„נושאי-צינח”. מרבית הגייסות הלוחמים שם, היו, ודאי, גייסות-שכירים — מיוון ואולי אף מדרום-אנטוליה. כדאי לציין כאן כי החי-פוי שסיפקו לגייסות-הקלים-מהם (כולל יחידות-החירורים) — הפוך היה ביסודו ממושג החי-פוי בן זמננו. לא היה זה חיפוי בירי, כי אם בלחימה בנשק-יד — או לפחות באיום בלחימה כזאת. כוחות אלה יכלו — והשוה בדוגמה הקודמת — להסתער על עמדותיהם הגבעיות וקשות-הגישה של יריביהם גם שלא ביישור החזית המדוקדק המקובל; יישור זה מלכד אמנם את השררות ומחסן את המסתערים — אך גם כובלם בתנועה ובתמרון. הם יכלו לנוע ולפעול הן כפרטים והן בקבוצות לא-גדולות, המסוגלות לנצל את תנאי-ההקרקע ואת נתיבי-הגישה הר-צרים-יחסית, שבילים מתפתלים ומאחזי-סלעים; אולם, עם זאת, עשויים היו גם להתלכד מחדש

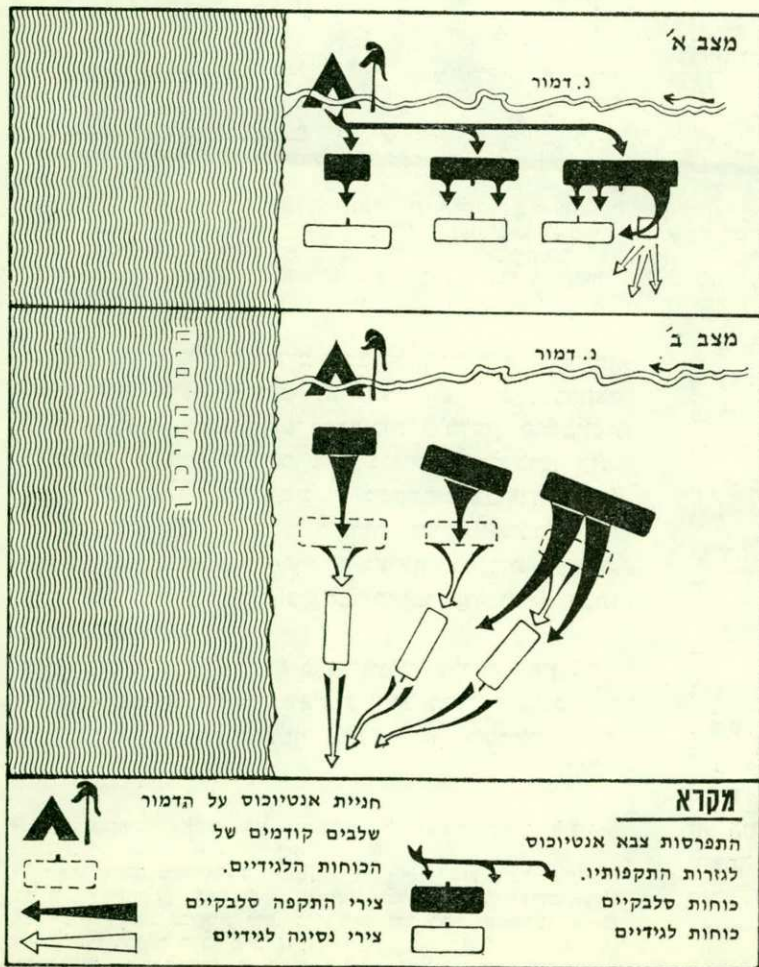
— בהגיעם לשטח כלשהו המאפשר ומצדיק שינוי-נוהג אשר כזה.

צירוף זה בין פעולתן של יחידות-החירורים, שפעלו בירי חזיתי או אוגף-אלכסוני, וגייסות קלים-מובהקים, המסוגלים לטפס אף במדרונות התלולים ביותר של הר-הלבנון ולאגף בדרך זו איגוף מקומי — לבין הגושים הקטנים וגמישי-התפעול של חיל-הרגלים ה„בינוני”, הפועל במצבים כאלה כ„עתודת-הלם” וכמכשיר-הדברה טקטי — הוא שאיפשר לכנף-השמאל ה„קלה” של מערך-ההתקפה הסלבקי לכבוש מידי יריבו את השטח הנישא שבמזרח מערכו. בתנאים הטקטיים של התקור פה היה שטח נישא בבחינת מפתח להחזקת המערך התלמי כולו, או — מן הצד האחר — להכרעתו. מכל מקום, מן המקורות שהגיעו אלינו עולה בעליל כי משהושג יתרון טופוגרפי זה — הפך עצם האיום בהסתערות הגייסות-התוקפים (ויש לשער כי גם ראשיתה של ההתקפה בפועל) לגורם המכריע במהלכה של המערכה כולה.

מן הטכסט שנשתמר אין זה ברור דיו האם הספיק הכוח שבמרכז הסלבקי לבצע, בכוחות-עצמו, את משימת-ההבקעה שלו; אף כי ממסגרת סיפורי-המעשה משתמעת בהחלט האפשר-

התפתחות סכמטית של מערכת פורפיריון

בקרב היבשתי מבלתי מצב א' את ראשית הלפיתה משמאל המבוצעת על-ידי כוחות סלבקיים במדרונות הר הלבנון; ואילו מצב ב' — את תהליך ה„גלילה” (הוא „קיפול” בלשון המדוברת) של המערך הלגנדי על-ידי צבא אנטיוכוס, ואת זרימת הנסוגים, מן המערך הפרוס, אל מצב של שדרת מסע.

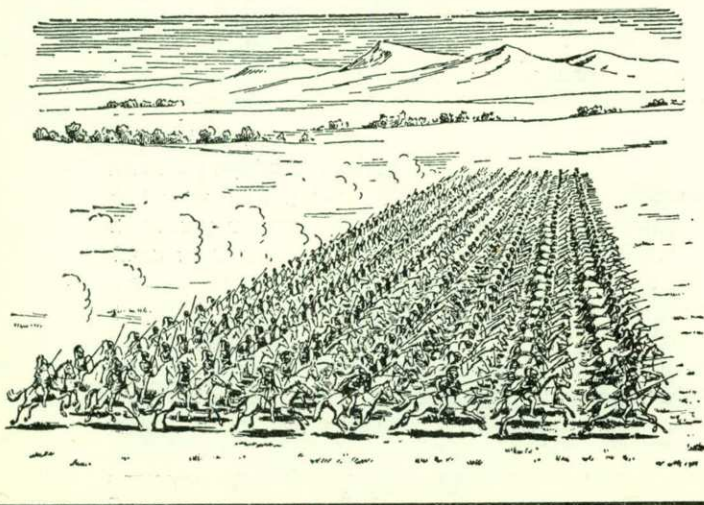
רות כי אכן כך היה הדבר. כוח סלבקי זה שבמרכזו לא יכול היה, לפי המסיבות הטופוגרפיות הברורות, להיות שונה בהרבה בהרכבו החילי (שעליו מרמזו אולי גם טיב פיקודו) מזה שבכנה-השמאל אשר התקיפה, כמתואר, במזרח. לפי תכונת פני-הקרקע מתקבל על הדעת כי הכוחות התלמיים נמצאו כאן בעמדה שהיתה בצורה ביותר על-ידי מכשולי-טבע — ואפשר גם על-ידי מלאכת ביצור ומכשול — וקשה במיוחד לעקיפה, כל עוד לא הוכרעה תוצאת הקרב בכנה המזרחית. אך אף אם לא הדף הכוח הסלבקי הבא על התלמיים כאן את יריביו כליל, מכל מקום נראה כי העפיל על שלוחת-לבנון גבעית זו, שכדברי פוליביוס מצרה את רצועת-המישור, ונלחם שם לחימה חזיתית-בהכרח ביריביו התלמיים. הישג זה נתאפשר לו ודאי בראש-וראשונה הודות לכוחו התוקפני של „חיל-הרגלים הבינוני“, עליו דובר כאן כה רבות. האמת היא שאין יבכולתנו, על פי התיאור המקוצר, כנראה) שבידינו, אפשרות למתוח בבטחה קרי-מבדיל בין לחימתם של כוחי השמאל וכוח-המרכז הסלבקיים. אולם אין להטיל ספק, לפי עדות המקורות (ואף לפי לשונה האילמת, אך רבת-ההבעה, של המפה הטופוגרפית) בטיבה ותוצאתה של לחימה זו.

כאמור, התרכז המערך הרצוף של צבא בית-לאגוס — כמס-תבר, הפלגה התלמיית — באותו קטע בו יכול לסמוך רק מעט על מכשולי הטבע, היינו בקטע מישור-החוף הצר. „הכוחות הכבדים“ של הצד הסלבקי — מתקבל על הדעת (ויש לכך רמז שקוף בלשון-סיפורו של פוליביוס) שפיגרו בתחילה, למשך זמן מה, אחרי התקדמות הכוחות שבמרכז ובמזרח; הם תקפו את המערך התלמי באיחור-מה — איחור שהיה מחושב, ללא-ספק, מראש, ואף מוצדק במסיבות אלו, שכן למולם עמד יריב הנוקט עמידה הגנתית מובהקת, שהיתה סטאטית לפי עצם מסגרתה הטופוגרפית. אין להניח כי התקפה זו שבחוף נערכה בעזרת חיל-הפרשים הסלבקי הלא-קטן, שהיה בעל איכות טובה בדרך-כלל; כי במסיבות אלה לא היתה לפרשים כמעט כל אפשרות להתפרס. הכוחות הכבדים של חיל-הרגלים, שבסדר המסע באו אחרי הכוחות ה„קלים“, נקראו עתה להתפרס להתקפה בלחימה חזיתית-מובהקת — אשר חסרה בה כמעט כל אפשרות שהיא של איגוף (פרט אולי לירי אלכסוני של מסייעיהם ה„קלים“ ממזרח) — כנגד אנשי-הפלגה התלמיים. הללו ניצלו, כנראה, ערוץ-ואדי שלפני חזיתם; ברם, גדותיו של ואדי זה היו תלולות הרבה פחות מאשר מורדות-הצפון של הגבעות שבקטעים המרכזי והמזרחי של המערך התלמי. כפי שמלמד הניסיון בסדרת קרבות אחרים (ובתוך זה — ניסיונותיהם המרים בתחילה, של הרומאים בהתקיפת חזית הגנתית של פלגה מקדונית-סלבקית) לא קל היה להבקיע מערך-הגנה של פלגה בקטע „חסר-אגפטי“, ומתנשא כלשהו, אשר כזה. ואמנם — בתחילה דלים היו הישגיה של הפלגה התוקפת, הסלבקית, ואולם, הכל נשתנה תכלית-שינוי משהחלה מסתמנת ההתקפה על אגף-הימין (שנחשף כבר להתקפה, המונחת על-ידי גייסות קלים-יחסית משטח נישא) והיא איימה לכתר, מימין ומערוף, את המערך התלמי העיקרי, ולנתק את דרך נסיגתו העיקרית. באותו רגע החלה נסיגה כללית תלמיית דרומה — לעבר צידון.

אין זה ברור ביותר אם הצליחו כוחות-המרכז התלמיים לעצור אז, באינו מידה שהיא, את קצב התקדמותם של הכוחות הסלבקיים ה„קלים“, העוקפים והתוקפים — וחיפו בכל על עורק-נסיגתו הראשי של צבא-ניקולאוס, כלומר על דרך-המלך המוליכה דרומה, אל צידון. מספר אבידותיו של הצד התלמי בסיום המערכה — אינו משמש במקרה זה „סימן-מעיד“ נחרץ, ואינו מספק מענה ברור לשאלתנו. הוא היה ניי-כר — אך לא עצום; ומשקלם המבצעי של המספרים שצויינו — „אלפיים שאבדו בנסיגה ואלפיים שנשבו“ — תלוי בשאלה איזה אחוז היוו אותם אלפים מעוצמתו הכוללת של הצבא התלמי, שלא צוינה כלל. הרושם הוא כי צבא זה לא יכול היה למנות הרבה יותר מאשר 15—20 אלף איש; בעוד שה צבא הסלבקי — אשר ללא ספק עדיף היה במספרו — מנה אולי כ-30 אלף איש.

מספרי האבידות מפורזים, אולי, במקצת (כפי שאירע בהרבה תיאורי-קרבות — ולא רק בזמן הקדום); אולם לפי מושגי הזמן — במצב של מפלה ונסיגה נחפזת — אפשר לראותם כ„מתונים“ יחסית. הרושם הוא כי המבנה הטופוגרפי הכביד על צורת-המרדף התכליתית ביותר, המרדף ה„מקביל“ — שהוא תנועת-מרדף באגפו של הכוח הנסוג, הפותחת בפני הרודף סיכוי רב יותר לבוא בעורפו של הנרדף ולנתקו כליל מכוון-נסיגתו. תלילות מורדותיו של רכס-הלבנון, והגיאיות העמוקים המבטרים אותם, האטו ודאי את התקדמותם באגף אף של אותם גייסות בצבא-אנטיוכוס — כגון קשתים פר-סיים, קולעי-אבנים כורדיים וקלי-הזין מהררי-מדי — אשר להם כושר-הלחימה והתנועה-הרב-ביותר בשטח מסוג זה; וכל-כמה שנאלצו הללו לרדת יותר ולשתף עצמם ברדיפה „חזיתית“, עלול היה להיווצר במקום שבו ה„מיצר“, בין הר לים, הופך להיות „פרוודור“ או „מעקה“ דחוק בלבד — בכמחצית הדרך בין פורפיריון לצידון — מעין „פקק“ דחוס, של הנסוג גים ושל הרודפים כאחת. בקרבתה של צידון, לעומת זאת, יכלו ודאי הפרשים, שכוחם בצבא-תלמי לא היה מבוטל (אך שספק אם השתתפו בקרב) לחפות על הנסיגה.

עוצמה קיבוצית דוהרת — הסתערות הלם של פרשים מקדוניים

נוסקר דפניי

של יוסף בן מתתיהו, כיצד הבהיקו בבוקרה של מערכת בית-זכריה מגני הארץ והזהב; והנה, "נושאי מגני-א-ר-ד" היו סוג נפוץ בחיל-פלנגה נוסח-מוקדון — אך "נושאי מגני-ז-ה-ב" מופיעים רק במסקר דפניי; ומספר הפילים הנלחמים באותה מערכה (וזכור מעשה אלעזר!) הוא כמספר פילי-הלחמה במסקר. על כל פנים, "צבא-דפניי" מייצג את טיפוס הכוח-הצבאי הסלבקי עמו נגזר על החש-מונאים להתנגש. עם זאת, אל נשכח כי מסקר-דפניי — שנערך בימי-שלום — וזאי שלא היה כולל, לא נוכחו בו בוודאי כמה וכמה חילות-מצב; ולא מוצה בו "שיא" אפשרויות הגיוס — כגון של יישובי המתנחלים הצבאיים המרוחקים-יותר, או איסטרטיות-עזר משבטי-הספר שבממלכה.

משקלו של כוח צבאי מתמש לא רק במבנהו, בהרכבו לפי סוגים ובאורחות-הטקטיקה שלו — כי אם אף בעוצמה המספרית של כל "סוגי-נשק".

אחדים מתיאורי "סדר-המערכה" של הצבא הפעיל שכונס בהודמנות חשובה כגון מערכה או מפקד מרכזי נשתמרו בידינו; מאלה הקרוב ביותר בזמן אל תקופת ההתמודדות החשמונאית עם כוח סלבקי הוא מסקר-ראוה שנערך בדפניי, ליד אנטיוכיה, כנראה ב-167 לפסג"נ.

הדיו ורישומי של מסקר זה השתקפו, ולו באורח מעומעם, אף בתי-אורי מאורעותיה של מלחמת החשמונאים. נזכיר, למשל, את תיאורו

חיל-רגלים כבד

המקדונים (הפלנגה)
 "בעלי מגני-כסף" — ביטוי העשוי להיות זהה עם "היפאפסיטים", אשר חימושם בין 1,000 ל-20,000 קל יותר, אך עודנו "פלנגי".
 חטיבה "נוסח-רומי" (הדעות הלוקות אם יש לראות גם בה אנשי התנחלות צבאית), 5,000

חיל-רגלים בינוני

הגאלטים (לפי חימושם המסורתי — "נושאי-צינה" המושי חרבות גדולות), 5,000

חיל-רגלים קל

הקיליקים (חימושם דמה, כנראה, לזה של הפלטאטים — אף שאין להוציא מכלל אפשרות כי חלקם הומשו כקשתים מסוג מסויים).
 המוטסים (אף שסוגם לא צויין במיוחד, יש לראותם כחיל-רגלים קל אך יתכן שהיו יחידות-יוריים).
 בספק:

חיל-רגלים, "בינוני — או קל"

התראקים — אשר לגביהם אפשרי בתקופה זו הן חימוש "פלטאטי" והן כזה המתקרב יותר אל החימוש הגאלאטי.

חיל-פרשים כבד

חמש חטיבות בנות-אלף, שלגבי כולן סבירה ההנחה כי נמנו על חיל-הפרשים "נוסח-מוקדון" (בעל שריונות ומגנים, המוש בחניתות להסתערות-הלם), 5,000

חיל-פרשים, "כבד ביותר"

ה"קאטאפראקטים" (שגם לסוסייהם שריון-מטפה) 1,500

חיל-פרשים קל(?)

"פרשי-הערים", או "פרשי-אורחים" (במובן של השתייכות אזרחית-מדינית) — לפי כל הנראה — יחידות מן ה"פוליסים" האוטונומיים שבממלכה. על פי המסופר אצל יוספוס על חלקם בקרב נגד כוח יהודי — יתכן שנמנו על סוג ה"טארנטינים", בעלי חניתות-הטלה קלות, חימוש שהוא אופייני למדי לפרשי-הקלים (גם של פוליסים עצמאיים), בתקופה ההלניסטית.
 המוטסים והתראקים שבמערך זה — ושמה אף הגאלטים — יתכן כי היו מת-ישיבים-צבאיים, בישובים שהוקמו בתחום הממלכה.

וזאת לזכור:

המושג "חיל-רגלים כבד" נקבע בתקופה המקדונית-ההלניסטית — שלא כבימי מאראתון ופלאטיאה ביוון הקלאסית — לא על-פי כובד חימוש-המגן של הרגלי בעיקר, כי אם על-פי אורח-החימתו, אורח-החימה זה, לרוב במבנה צפוף מאוד — הוא, "הפלנגה המקדונית" — שבא כתוצאה מנשק-ההלם הכבד שבידיו של הלוחם, החנית הארוך כה; ובשל כך היו דווקא מגני העגולים של חיל-הרגלים, "הכבד" המובהק קטנים-יחסית — הואיל ומפעילה של ה"סריסה", (שהחזיקה בשתי ידיו!) לא יכול היה לשאת גם צינה גדולה. עם זאת, יכלו לוחמי-הפלנגה להתלכד ל"חומה" רצופה של מגנים, הצמודים ליד-שמאלם. לעומת זאת, דווקא חיל-הרגלים ה"בינוני" נראה תכופות

כנושא צינה גדולה למדי, או כעטוי שריון-חזה לפחות — ולפעמים שניהם כאחד. חימוש-יגן זה הוא שאיפשר לו (בחפזותו עליו גם במבודד) לחימת-הלם גם במבני-קרב צפופים-פחות — ואף במבנים פזורים.

בחיל-הפרשים ה"כבד" היו יחידות ב"נוסח-מוקדון", שהתכוונו העיקרית המציינת אותן היא כושר-ההלם שלהן גם בהסתערות. כן הופיע חיל-פרשים "כבד-ביותר", שבו עטו שריון-מה גם הסוסים — כנראה בהשפעה מזרחית, לעומת חנית-ההלם, שהיתה נשקם הראשי של הפרשים ה"כבדים", בלטו בחימושו של חיל-פרשים קל-יותר חניתות-ההטלה ("זרקים", ג'אולינים בלע"ז), שהתאימו ל"טקטיקת-המתגרים" שלו.

לא כאן המקום לעמוד על מקומה של מערכת-פורפיריון זו במסגרתו הכללית של מסע שנת 218 לכיבושה של ארץ-ישראל, אך מתוך תיאורה מזדקרת עובדת-יסוד טקטית-הילית שאין להטיל בה ספק: כשירותם הכוללת של יסודות צבא הסלבקי לתנועה ולחימה בשטח הררי ומבוטר — ולא רק כנגד שבטי-ברברים פרימיטיביים כי אם כנגד צבא "תר-בתי" בתכלית, בעל חימוש מעולה, והנתון לפיקודו של מצביא רב-ניסיון, תושיה וכישרון (הוא עתיד היה להוכיח את כושרו זה — הפעם בשורות הצבא הסלבקי ובמלחמת-הרים מובהקת — וזאת כעבור פחות מעשר שנים, באותו מסע צפון-איראן עצמו שכבר הוזכר כאן). ודאי שאין במע-רבה זו כל סימן שהוא ל"התאבנות" טקטית. חבל, על-כן, כי כותבי תולדותיהן של מלחמות-החשמונאים מתעלמים מתכונות אלו של הצבא הסלבקי.

מלחמות נוספות

תוארו כאן שתי דוגמאות מלחימתו של צבא אנטיוכוס השלי-שי: האחת — מ"מלחמת-טוריה-הרביעית" (217—201), שבי-מהלכה השתלט זמנית, לשנה ומעלה על ארץ-ישראל*, וה-אחרת — ממסעיו בארצות שמכשוליה-עבירות שבהן קשים פירימה מאדה שבארצנו, כנגד שבטים אמוני-מלחמה ומומחים מובהקים במלאכת פשיטה ומארב. ממלחמתו האחרת בארץ-ישראל ("מלחמת-טוריה-החמישית", כנראה בשנים 198—202) השתמרו רק ידיעות בודדות, והן מספרות בעיקר בשני מעשי-מצור חשובים: על עזה, בתחילתה, ועל הנמל-המבצר צידון, בסמוך לסיימה. אין בידיעות אלה כמעט דבר על מסיבותיהן של הפעילות מסוג זה ביחס לירושלים — אף שזו נלכדה באותה מלחמה לפחות פעמיים: במסע-ה"חזרה" תלמי, ובי-כיבושה הסופי על-ידי אנטיוכוס. בנתונים שנשתמרו ממלח-מת-טוריה-החמישית, מצויות ידיעות מעורפלות למדי על המערכה המכרעת ליד פנאיון (היא באניאס), בסמוך למקור-רות הירדן. עיקר-הלחימה התנהל כאן בעמק, אך בראשיתה נעו כוחות סלבקיים לתפיסת השטח-הנישא והמדורגות שמ-מזרח — כנראה שלוחות החרמון או קצה-הצפון של מורדות רמת-הגולן, הידועים עתה היטב לכולנו.

במלחמה הגדולה של אנטיוכוס-השלישי ברומאים, ניגף אמנם בפני אויביו בשתי המערכות הסדורות; אך דווקא בכמה פעולות-פשיטה, התנפלויות-פתע וכיוצא באלה היתה ידו של הצבא הסלבקי על העליונה — עתים בזכות פרשיו, ועתים כתוצאה מן השימוש בגייסותיו ה"קלים".

נוסקנות

מהן המסקנות העולות מדוגמאות אלה — להערכת יכולתו של צבא כזה לפעול בארץ מבוטרת לא-גדולה וכנגד יריב "בלתי-סדיר"?

דומה, כי לא ניתפס להכללה נמהרת אם נסכם את הראשונה שבמסקנות כך: מופרכת בעליל הדעה הפשטנית, שלפיה צבא סדיר טרף קל הוא בפעלו בחבל מבוטר, נוכח יריב

* יצויין: במלחמה זו לכד את מצודת-תבור באמצעות תחבולת תנועה-ומארב המזכירה לא-במעט את מעשה-י המתואר בספר-ה"הושע".

בלתי-סדיר. ודאי, כל צבא עלול להילכד במארב (כזאת אירע אף לחשמונאים עצמם — למשל, ליונתן בקרב שבסביבת חצור בגליל), וכך הוכרע, כנראה, המצביא הסלבקי סרוך, במבואות-המערב לארץ-הגבעות של דרום-השומרון; אך האמנם מאפשרות הדוגמאות שהובאו להוסיף ולהחזיק בהנחה כי כזאת אירע לו בשל פגיעות מיוחדת כלשהי, שהיתה בגייסות הסלבקיים, במצבים טופוגרפיים כאלה ולפעולות מסוג זה?

מקובל כי הצבא הרומאי היה גמיש מצבאות, "נוסח מוקדון", ולכאורה מחוסן מהם בפני מצבים מפתיעים, אך יוסף בן-מתתיהו ב"מלחמת היהודים" מעלה תמונת השמדה חלקית של גיס רומאי על-ידי "בלתי-סדירים" יהודיים, בעת נסיגתו של צבא קסטיוס גאלוס מירושלים, דרך גבעון ובית-חרון — ואין לך תיאור נוקב מזה להוכחת היפוכו-של-דבר.

אכן, הצבאות הרומאיים, וכמותם הצבאות הסלבקיים, יש וסיפ-קו ליריביהם את העיקר באורח-לחימתם של הבלתי-סדיר-רים — הזדמנות נאותה, והצלחתם של הללו באה כאשר ידעו לנצל הזדמנות זו.

ומכאן המסקנה השניה: הישגי החשמונאים באו להם לא כפרי-ליקוי אורגני כלשהו ביריבם בלוחמה בלתי-סדירה, כי אם בזכות יכולתם ותושייתם שלהם-עצמם. וזאת לזכור: אחוז הכוחות הגמישים — המחפים — שבצבא סלבקי, עלה בדרך-כלל, על זה שבצבא הרומאי; ואמנם, בהתנגשויות האפתעה, הזינוק והמארב — להבדיל מקרב-ערוך — בין שני צבאות אלה, האירה לא-פעם ההצלחה לצד הסלבקי — אף שחיל-הרגלים של הלגיונות, כוח-היסוד שבצבא-רומי, היה זריו מן הפלנגה ה"מקדונית".

לאחר התנגשויות ראשונות, שנערכו ודאי בפלגות-משמר מקומיות, צריך היה יהודה המכבי להתמודד, ברוב מבחניו, עם "תשלובת" כוחות שכללה גייסות כאלה, וכמותו — אף יהונתן אחריו: החל בגיחותיו ונסיגותיו בפאת-המדבר ובי-גדות הירדן-התחתית למול צבא-הכיבוש של בככידס — ועד למסעו בגליל-העליון, כשהוא בשיא-עוצמתו. ודאי, פעמים היתה "תשלובת" הכוחות הסלבקיים מאוונת יותר ומופעלת ביתר-השכל — ופעמים היתה מאוונת פחות, ותפעולה לקוי; והיה בהבדלים כאלה כדי להשפיע לא-מעט על התוצאה.

ב"תשלובת"-חילות כזו נכללו לרוב — מחוץ לפלנגה — סוגי-חיל המשימים זה-את-זה.

ננסה להלן למנותם ולהגדירם. חיל-הרגלים ה"בי-נוני-הקל" — שתכופות גילה עצמו זריו וגמיש — ושהיה מסוגל, עם זאת, גם לקרב-ערוך במבנה סדיר מכונס; לפ-חות חלקו מסוגל היה, על פי חימושו — הניתות וצינות — אף לחימה במערך-הפלנגה בנוסח היווני הקלאסי; ואף שלא השתנה בכוחו לפלנגה ה"מקדונית", המסומרת בחניתות בנות 4.5 מטרים. ומצטופפת לגוש מהודק מאחרי מגניה העגולים הלא-גדולים, אך הנוגעים בכל-זאת זה-בזה.

הפלטאסטים, הקלים אף הם, אמני-האיגוף והמארב — שהיו מסוגלים, עם-זאת, גם ללחימת-הלם, בין בצד הפלנגה ובין בשילוב עם גייסות-קלים.

תובנה על רקע הגורמים — הכלכליים, החברתיים, והתרבו-
תיים-לאומיים — שצרו את עצם צורתו. לא יקשה למצוא
פגמים גם במבנהו הטקטי; אך בשנות מרד-החשמונאים,
שנמשך כ־35 שנה, לא היה אולי בעולם שאינרומאי כוח
השנה לו.

כמעט בכל עת בה גוייסה עוצמת הממלכה — דבר שלא
אירע לעתים קרובות — נפלה ההכרעה לצד הסלבקי (כולל
מערכות-השדה עם פרתיה). התוצאות החזרות-ונשנות במצ-
רים, בארמניה, בפאתי-מסופוטמיה ובמדי — מוכיחות כי
עלינותו טמונה היתה לא רק בעוצמתו המספרית אלא אף
בסכום-יכולתו. על רקע זה יתבהר כיאות גודל פעלם הצבאי
של החשמונאים.

ואל לנו לשכוח כי החזית בה לחמו דורות-חשמונאים כפולה
היתה: לא רק נגד צבא אנטיוכוס — אלא אף כלפי חיל-
תיהם, ביצוריהם והתנגדותם של יישובים הלניסטיים שבתוך
הארץ ובשכנותה.

גניסות-היורים למיניהם, שמסוכנים היו ליריב סדיר-
למחצה, בהיותו מרותק בלחמית-מערך, או נתון בנסיגה, או
מתגונן בעמדה מאולתרת.

ולבסוף — חיל-הפרשים לכל סוגיו השונים אשר,
בניגוד לרושם הנפוץ, רב היה ערכו אף בארץ גבעית, ובמיוחד
בבקעותיה — לסתימת פתחיהן, לעקיפת היריב, לכיתור, למרדף;
ואף בלחמית-ירי מתגרה וממושכת — כפי שנוכחו חיילי שמי-
עון ויונתן לדעת, כך נראה, ב"קרב-התנועה" הארוך בין
יפו ליבנה.

לא כל הסוגים החיליים הללו נמנים, בשמותיהם המפורשים,
באותו מסקר-ראויה גדול שנערך בדפני ליד אנטיוכיה ב־167,
ושנתן — כאמור — ביטוי לחלק נכבד מ"סדר-הכוחות"
הסלבקי בימי מלחמות-החשמונאים; אך יש להניח כי בחלקן
מופיעות חטיבות אלו ברשימה זו בכינויי השבטים או העמים,
אשר חימושם המסורתי אופייני היה לאחד הסוגים שפורטו כאן.
היו בצבא זה נקודות-תורפה ומגבלות — ואף אלו תרמו את
חלקן בעמידת החשמונאים ובהישגם הסופי. אחדות מהן

ביטוי ללוחם הפרט —
איש חיל-הרגלים "בינוני"
א. (משמאל) "עוטה" ה'
שריון;
ב. (מימין) נושאי-הצינה,
ממצודת הקבר של חיילים
הלניסטיים ליד צידון.

מדע וביטחון

אלוף ע. חורב

המשתתפים בפעולה מלחמתית — מופיע גורם ספציפי זה, וחובה להכניסו במכלול השיקולים לשם יעילות יתרה. גם בהשגת משימה מלחמתית, כמו במילוי כל משימה אחרת, יש לבקש דרכים לעשות זאת ביתר יעילות, על-ידי ניצול מושכל יותר של האמצעים העומדים לרשותנו, וקביעת ערכם היחסי בצורה נכונה.

יעודו של צה"ל מחייב קיום עדיפותו ועליונותו על כל אויב קיים או חוזי. עדיפות זו הכרח שתהא עדיפות כוללת, שהרי יש לראות את הצבא כמערכת אחת שלמה, המורכבת מכווץ אדם, מאמצעים ומשיטות לפעולה ולהפעלה.

מאחר שבתחום הביטחון אין המשימה קבועה ויציבה — ברור כי אף אופיה משתנה והולך עם שינוי הנסיבות. מילוי המשימה מה כרוך, בהכרח, בדמותו המשתנה של האויב. הבעיה העיקרית בעניין זה היא כיצד לקיים עדיפות של ממש לגבי הגורם אותו נכנה בשם אויב, שכן עדיפות זו היא בבחינת תנאי להשגת המשימה. אין כוונת הדברים, בהכרח, ליעילות מקסימלית תמיד ובכל תחום ותחום. לעתים מסוגלים אנו להשיג עדיפות גם כאשר איננו מביאים את כל האמצעים לרשותנו למיצויים המלא. אם יצרנו, דרך משל, עדיפות יתר בתחום מסויים, יתכן כי באה לחפות על נחיתות בתחום אחר. ראיתו של גוף צבאי כמערכת אחת מחייבת התאמה (Comparability) בין חלקיה השונים של המערכת — בין כושרו ויכולתו של החייל להפעיל ציוד, למידת מורכבותו של ציוד זה, בין באשר לתנאי הפעלתו והן בתחום תחזוקתו. כושר זה נובע מרמת-חיים, השכלה, מבנה חברתי, מסורת וכיוצא באלה. בהקשר זה יש מקום לשאול אם אמנם תאמה מערכת הציוד הסובייטי המתקדם את הצבא המצרי, ולא היתה לו דווקא לרועץ ביכולתו הכללית.

לכן, בבדקנו את הדרכים לקיום עליונות ועדיפות בתחום המערך הכולל — חייבים אנו לדון ב"אמצעים, כוח-אדם ושיטות" מבלי להפריד ביניהם.

הידיעה וההערכה בדבר כושרו, יכולתו ועוצמתו של האויב בו יהא עלינו להילחם ואשר אותו נצטרך להכריע בקרב, היא תנאי לקיום עליונות צבאית. כפי שזכור, שאיפה זו לקיום

מיותר לנסות להוכיח מחדש את ערכו וחשיבותו של המחקר המדעי ופיתוחו בכל תחום מתחומי חיינו — במעגל הביטחון כבחינו האזרחיים. למעשה אין גם מקום להבחנה פסקנית בין התחומים, שהרי מחקרים ופיתוחים שנועדו למטרות שונות, החל בהרחבת הידע וכלה בפיתוח-המוצר — הגיעו לידי ניצול ביטחוני; ולהיפך: הישגיהם של מחקרים שימוריים, שהיו בעלי תכלית ויעוד ביטחוניים בעת עריכתם, מצאו דרכם לביתו של האזרח בשימוש שונה לחלוטין.

ניתן לומר כי כל אמצעי-הלחימה כולם, ללא יוצא מן הכלל, הם תוצאה של פיתוח ומחקר מדעי שבאו זה בעקבות זה. מן הבחינה ההיסטורית קדמו הפיתוח והתיכון (Design) ההנדסיים למחקר המדעי; ההמצאה, שהיא אומנות השימוש בתורפעות הטבע להשגת מטרות מעשיות, קדמה למדע — אשר כפף את התופעות לניתוח ההגיוני והיפש את הבנתן.

במקרים לא-מעטים הצליח הממציא לבנות מערכת בת-פעולה, אף שנסתייע בטיעון וניתוח שלא היו נכונים. הרעיון והחשיבה שבעקבותיהם באו תכנונו ופיתוחו של המטוס הראשון לא היו מבוססים על הבנה מלאה של חוקי האווירודינמיקה; עובדה היא כי פעולת העילוי (Lift) לא הובנה כראוי אלא זמן רב לאחר שנערכה בהצלחה הטיסה הראשונה — ומוזר אולי לזכור כי בשעתו הוכח, בעזרת ניתוח מתימטי מוקדם, כי מטוסים לא יוכלו לעולם להמריא ולטוס.

אבקה-השריפה, הרובה, הרקטות, התותחים, השריון, המטוס, הטילים ודומיהם — כל אלה הם עדות והוכחה לחשיבותם של ההמצאה, המחקר והפיתוח המדעי והשפעתם על מערכת אמצעי-הלחימה של צבאות העולם.

את תחום הביטחון מייחדת ומבדילה מתחומים אחרים מערכת של מטרות, יעדים ומגבלות, אשר בחלקם אינם שונים מן הבחינה האיכותית מאלה המצויים בתחום הפעילות התעשייתית — אולם שונה משקלם היחסי במערכת-השיקולים שב-תהליך קבלת ההחלטות.

בענפי המדע השונים, כאשר המדובר במשימה שאינה מלחמתית, אין בעיית "חיי-אדם" נמנית, בדרך כלל, על הגורמים המובאים בכלל השיקולים; ואילו כאשר מטפלים באמצעים

העליונות היא הדדית, ולכן נגרמים בעטיה שינויים מתמידים; הבעיה היא איפוא דינמית באופיה, פונקציה התלויה בזמן ומשתנה כל העת.

קצב השינוי וגודלו מכתוב לנו את משך-הזמן העומד לרשותנו לצורך השגת יעדי ההתעצמות. פיגור בלוח-זמנים זה עלול להעמידנו בנחיתות, שתהא אמנם זמנית — אך משמ"עוּתה הכוללת עלולה להיות גורלית.

המשאבים העומדים לרשותנו באמצעים ובכוח-אדם מכתובים לנו את מידת היעילות אליה עלינו לשאוף, וכן נקבעת עליהם מידת העליונות או העדיפות המבטיחה הכרעה. כל עדיפות מעל למינימום הדרוש להשגת המטרה, במסגרת התנאים המוכתבים, היא מיותרת לחלוטין — וכמוה כזבוב. לפיכך מצויים אנו על אופטימיזציה של המערכת, המביאה בחשבון את כל האלמנטים הקבועים והמשתנים — את אלה הנתונים לשליטתנו ואת אלה שאינם בשליטתנו; כוח-אדם, אמצעי-לחימה ושיטות — מחד גיסא, זירה ואויב — מאידך גיסא.

רצוני להדגיש במקום זה את אלמנט התחזית, המצנה עלינו לחזות את התעצמותו של האויב בכלל, ובתחום אמצעי-הלחימה בפרט, על מנת שנוכל לתכנן את התפתחות-נרשלו, כדי לקיים את עדיפותנו, את יכולתנו למלא את המשימה — ואת היעילות המבוקשת.

בהקשר דגן כדאי אולי לציין כי משך-הזמן הדרוש לפיתוחו של אמצעי-לחימה חדש הוא בין חמש לעשר שנים, והיו כלי נשק שמשכי-הזמן אשר נדרשו לפיתוחם היו ארוכים מזה. כאן קבענו, אם כן, את משך-הזמן המינימלי לתחזית; אם נוטלים אנו על עצמנו היום לפתח אמצעי-לחימה אשר יענה על בעיות שנת 1973, ואם תקופת-החיים הנדרשת ממנו למתן העדיפות היא חמש עד עשר שנים נוספות — עלינו לקבל תמונה משוערת בדבר אופי אמצעי-הלחימה של האויב ב-1978 או ב-1980. זוהי, לדעתי, אחת הבעיות הקשות ביותר בכל התהליך של ניצול המדע והפיתוח להשגת היעדים שצויינו לעיל.

יחסי-הגומלין בין שיטות-הלחימה לאמצעי-הלחימה וכן העוב"דה שאין, למעשה, גבול לשיפורים — שני אלה מאפשרים לנו שימוש מושכל במשאבינו. למשל: אמצעי-לחימה שפותחו לאור ראיית צרכים חזויים בעתיד, טומנים בחובם אפשרויות לשימוש שונה מן המתוכנן בראשונה — כאשר משתנים ומת-

חדשים תנאי הארגון וההפעלה. הטנק של מלחמת-העולם הראשונה פותח על מנת לענות על צורך מוגדר בתחום לוחמת החפרות; אך מאוחר יותר פיתחו פולר, דה-גול וגודריאן תפיסה אופרטיבית, אשר ניצלה את יכולתו של הטנק שלא במסגרת יעודו הראשוני — והביאה למיצוי-יתר של אמצעי זה, כפי שבא הדבר לידי ביטוי בעליל במלחמת-העולם השנייה.

יעילות

הגברת היעילות מתבטאת ביכולתנו לבצע פעולות במאמץ קטן דוגמה אופיינית לכך היא פיתוח הנשק-הקל לסוגיו, החל ברובה נטען-לוע לכדור אחד (במשך שתיים-וחצי דקות), וכלה במקלע רב-קני בעל קצב-אש של 6,000 כדורים לדקה ובמערכות החדישות, הנמצאות בשלבי תכנון ופיתוח, שקצב-האש שלהן אולי אף גבוה יותר. השפעתו של שיפור זה על צפיפות הגייסות ומרחב החזית ניכרת היטב: מ-20,000 חייל למיל אחד של החזית בתקופת נפוליאון — עד מאות אחדות בלבד בגזרה כזאת במלחמת-העולם השנייה במדבר הד-מערבי. תמורה זו בין כוח-האדם לאמצעים השפיעה, כמובן, על כמות הנפגעים בקרבות ההגנה וההתקפה. עם זאת חייבים אנו לזכור כי יעילותם של אמצעי-הלחימה ללא ארגון ושיטת-הפעלה נכונים אין בכוחם לשנות שינוי קיצוני את התוצאות הסופיות, וההיסטוריה הצבאית מספקת לנו דוגמ"אות למכביר בתחום זה.

קיימות אלטרנטיבות אחדות להשגת המטרה אותה הצבנו לנו — קיום העליונות על האויב; נושאים מוגדרים מסויימים בשדה-הקרב זכו ליעול. כדי ליעל את האש, דרך משל, עלינו לקבל מידע מוקדם ככל האפשר על-אודות גורמים שונים למדי, ולשם כך פותחו בארצות-הברית, למשל, אמצעים אשר איפשרו השגת המידע במהירות רבה, החל במדי-טווח אופ"טיים, וכלה במכ"מים, ב"לייזרים", ובאמצעים חדישים ביותר כגון לייזרים ודומיהם.

אולם קיימת אף דילמה נוספת; המידע המצטבר איפשר ליעל את האש הארטילרית — אך תהליך-החישוב, אשר תוצאתו הסופית תהא מתן נתונים לסוללת-התותחים עצמה, היה אטי. כאן בא הזינוק לשדה השימוש במחשבים האלקטרוניים, לצורך עיכול נתונים כלליים בתותחנות; בשימוש של צבא ארצות-הברית נמצא כבר המחשב מטיפוס "פידק", אשר נועד למטרה זו.

הודות למחשבים האלקטרוניים הפך פרק-הזמן בו מעכלים את המידע הדרוש ומעבדים את הפקודות ליחידות-האש, להיות אפסי כמעט בהשוואה לפרק-הזמן שנדרש בעבר, כאשר היו אנשים צריכים לערוך במוחם את משימות החישוב ועיבוד הפרטים; נוסף על קיצור הזמן, נמנעת אף האפשרות לטעות. עתה יכולים אנו, למשל, לפקד לא רק על סוללה אחת, אלא אף על סוללות נוספות בגזרות אחרות — ודבר זה מאפשר להעביר את האש מגזרה לגזרה בצורה מהירה, בדוקה ומהימנה.

היתה זו דוגמה שולית למדי של תהליך היעול בעקבות השימוש במחקר המדעי. מדי פעם בפעם נתבעים אנו לפתח אמצעי-לחימה הנועד לענות על אמצעי חדש שבידי האויב. כך, לדוגמה, עובי השריון של כלי-הרכב המשוריינים וכן שיפועו חייבו תמיד להתאים את סוג הפגז הודר-השריון

זמן ההקדם (משך הזמן הדרוש לפיתוח אמצעי לחימה) *Lead Time*

4		תותח-לאירדנע
7		משאית
8		פיל, נייק-איקס"
11		מכשיר קשר
14		רובה מיטטן M-14

נים והערכות כמותיות, ולצמצם את מידת חוסר-הוודאות לגבי העתיד. חקר הביצועים, ניתוח המערכות, החיזוי הטכני-נולוגי, השימוש בנתונים סטטיסטיים וכדומה — כל אלה חייבים למצוא את מקומם הראוי בתהליך החשיבה הצבאית. תחזית זו מאפשרת לנו קביעת „צרכים” — במובנה הרחב של המלה — אשר לאורם ניתן לבחון את האלטרנטיבות השונות ואת דרכי-מימושן.

ומה הן האלטרנטיבות הללו? נצטמצם רק באלה הנוגעות לצרכים המוגדרים כאמצעי-הלחימה.

● ראשית — הצטיידות, דהיינו רכישת אמצעי-הלחימה המספקים את צרכינו לאור התחזית האמורה. דרך זו קלה, לכאורה, כאשר השוקים פתוחים ואפשרויות-הברירה רבות; אך ניסיון ננו בתהפוכות השנים האחרונות מצביע על כך שאין הדברים פשוטים וחלקים כל-כך.

● שנית — שיפור הציוד הקיים, תוך ביצוע מודיפיקציות בו, על מנת להאריך את משך-חיינו היעיל תוך שילוב של ארגון נכון ושיטות-הפעלה חדשות. אפשרות זו היא מחויבת-המצוי-אות לא רק בצבאות בעלי משאבים מצומצמים; שכן כל עוד ניתן למנוע על-ידי שיפור את המעבר הכולל למערכת-אמצעים חדשה, על כל הנובע מכך, יש להיזהר מהיגררות אחר מושגים מטעים של „נשק העתיד” וכדומה. את משמעותם של מושגים אלה יש לבדוק באמות-מידה אובייקטיביות של יעילות בשדה-הקרב ושל מחירי-יעילות (Cost Effectiveness).

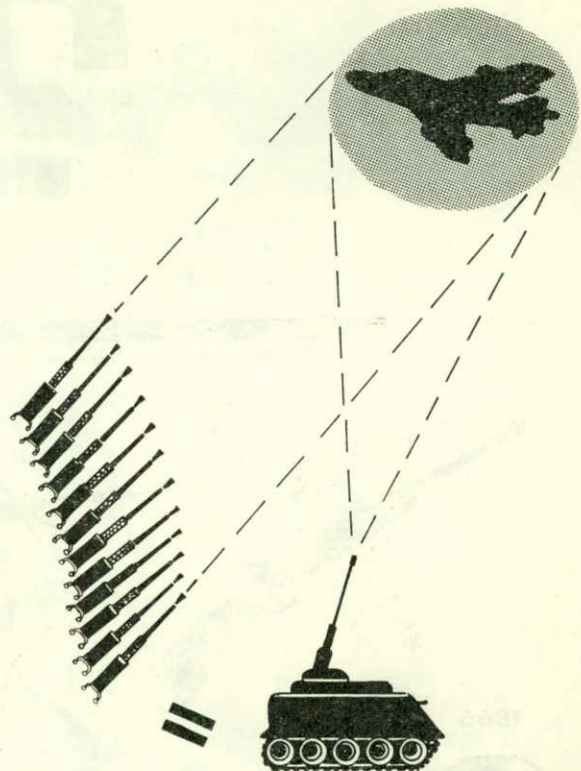
עלינו לזכור כי בעסקנו במערכות-נשק, המדובר הוא בבעיות כספיות חמורות ובאמצעים עצומים של כוח-אדם, והחלטה בלתי-נכונה עלולה להטביע את רישומה על תחומי הכלכלה למשך שנים רבות.

משפחת הטנקים מדגם „מ-47” ו-„מ-48”, למשל, עברה תהליך-כישפור כמספר הדגמים המציינים שריון זה: „מ-48 א-1”, „מ-48 א-2”, „מ-48 א-2 ס״י”, „מ-48 א-3”. השיפורים הוכנסו בנשק העיקרי (התותח) ובמערכת האוטומטיבית. תהליך דומה חל בפיתוח כלי-נשק שונים בכל צבאות העולם.

● שלישית — תכנון פיתוחם וייצורם של אמצעי-הלחימה.

הבחירה בין האלטרנטיבות השונות תיעשה לפי אמות-מידה ברורות:

- א. המצאי הטכני-הפוליטי (Availability);
- ב. ההשקעות הכספיות הנדרשות;
- ג. הזמן; ציון לעיל כי יחסיה-הכוחות דינמיים במהותם כלומר, הם פונקציה של הזמן, וברור כי לזמן-ההקדם (Lead Time) נודעת השפעה מכרעת: אם נגיע להישגים אך במאוחר, יהא פירושו-שלידבר כי לא השגנו, למעשה, דבר.
- לכל אחת מן האפשרויות הללו יינתן המשקל היחסי המתאים, וזאת — לאור ניסיונו בעבר, הצלחותינו וכישלור-נותינו, תנאי-הזירה וכיצוא באלה.
- נשאלת השאלה האם חלוקת-המשאבים כפי שנעשתה בעבר היתה נכונה מבחינת תרומתה המקסימלית לעוצמתנו. לא קל להשיב על שאלה זו, עקב הקושי להעריך באורח כמותי את משמעותם-לשווה-ארוך של הידע שהצטבר והקאדרים של מדענים ואנשי-מקצוע שגובשו — וטרם באו לידי ביטוי מלא. חיים אנו בעידן בו ברור לנו כי אין להפריד בין צבא לעם, לא רק מן הבחינה האנושית אלא אף בכל יתר התחומים —

הגברת קצבי-האש: אתמול — 12 מק"בים; היום — חקלע אחד בעל קצב אש של 6000 כדור לדקה

לעובי השריון החדש ולשיפועו; ואם שינה האויב את תכונות השריון או את עוביו ואת הדרך בה בנה ותיכנן את שריונו, עמדנו מדי פעם מחדש בפני העובדה שבטווחים מסויימים לא הלמו הפגו או התותח-הנ"ט ותחמושתם — את משימתם. על-ידי שילוב שונה של שיטות וניצולן יכולים אנו, לפעמים, לסגור על הפער שנוצר. כך, למשל, היה אותו פגז-נ"ט יעיל, עד מועד מסויים, לטווחים של 2,000 מטרים; החדרת סוג חדש של שריון הקטינה את יעילותו לטווח של 1,000 מטרים, ודבר זה חייבנו להורות ליחידותינו לפתוח באש בטווח זה בלבד; ממילא נתחייב מכך שינוי בשיטת הפעלתו של הכלי — או השלמה עם אחוז גבוה יותר של אבדות. לכן פונים אנו לתהליכים של מחקר ופיתוח, ומשתדלים לפתח אמצעי אשר יענה על התנאים החדשים שנוצרו עם הופעתו של שריון מסוג חדש.

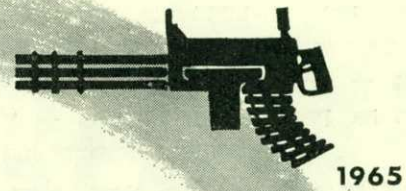
בדרך זו נכנסים אנו למעגל-קסמים, שאינו חדל לעולם: שיפור מתמיד באמצעי-הלחימה שלנו ופיתוח אמצעים חדשים — הבאים לענות על תהליך דומה מעברה השני של הגבעה, בידי האויב.

מכל האמור לעיל ברור הצורך בתחזית ארוכת-טווח, לפרק-זמן שהוא פונקציה של פרקי-הזמן הריאליים לגבי כל אחת מן האלטרנטיבות השונות הפתוחות בפנינו.

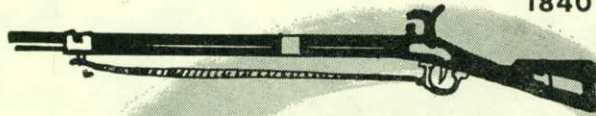
עלינו לשאוף לכך שיהא סוף מעשה — במחשבה תחילה; ויתכן ששלב זה, שלב התחזית, הוא הקשה והמסובך ביותר — כאשר אין המדע והמחקר מסוגלים לתת לנו תשובות ברמת-מהימנות גבוהה.

למרות האמור, פותחו החל ממלחמת-העולם השניה שיטות מתקדמות למדי — המאפשרות לספק לדרגים המחליטים נתון

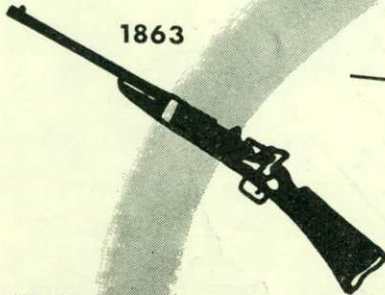
?

1840

1863

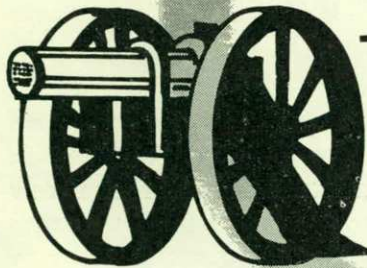
פרהיסטוריה

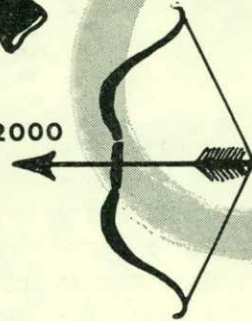
1942

1866

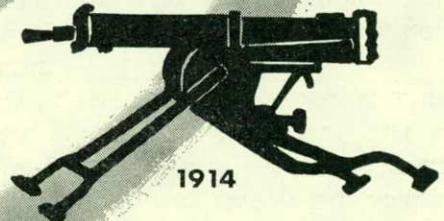
2000

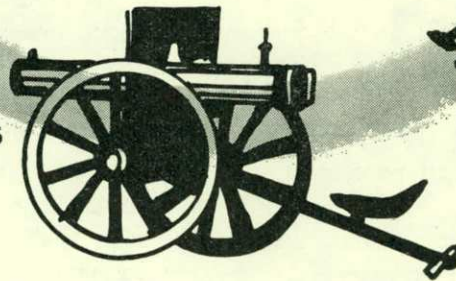
1400

1914

1885

התפתחות קצבי האש

כלי הנשק	קצב האש	שנה
3 לדקה	קנה-חצים	פרהיסטוריה
7-12 חצים לדקה	קשת	2000 לננה"ס
1 כדור ב-2½ דקות	רובה נטען-לוע	1400
5 כדורים לדקה	רובה נטען-מיכנס	1840
8 כדורים לדקה	רובה בעל מחסנית	1863
125 כדורים לדקה	ה"מיטיליז" הצרפתי	1866
300 כדורים לדקה	מקלע "מקסים"	1885
500 כדורים לדקה	מקלע "ויקס"	1914
1200 כדורים לדקה	מקלע "מ.ג.-42"	1942
6000 כדורים לדקה	מקלע "מיני"	1965

ואת הטכנולוגיה הכלכלה, החינוך ודומיהם. במדינה מודרנית ובר
חברה מתקדמת אין אנו מסוגלים ליצור צבא שאיננו בבואה
של העם כולו, מכל הבחינות האפשריות.
בדוננו במדע ובביטחון, אל לנו להתעלם מן הפעילות המדעית
הנעשית במוסדות להשכלה גבוהה ובמכוני המחקר שמחוץ
למערכת הביטחון. המדע והביטחון — כמו הכלכלה והביטח
חון — הם כלים שלובים, הכרוכים זה בזה. ניתן לומר כי
עדיין יש בידינו יתרון ביכולתנו המדעית והטכנולוגית, אשר
מקורה בין היתר בסיבות היסטוריות; ברשותנו מאגר עצום
של ידע — ושל כושר לקלוט ידע ולפתחו; מאחורינו עם
יהודי גדול. כל אלה חיוניים לאינ-ערוך, שכן אין לנו יתרון
מספרי על אויבנו — ולפיכך מצווים אנו להביא את המדע

לסיכום הדברים ייאמר:

מחוץ להשגתנו. האמצעים השונים הופכים מורכבים ויקרים
יותר ויותר — אולם הכמויות בהן דנים אנו קטנות לערך.
יתכן שהאמצעים אכן יהיו יקרים יותר — אך אנו נוכל
להבטיח את איתנותנו ברצוננו, הטוב או הרע, של גורם-
חוץ כלשהו; כך תהא לנו לא רק הרגשה קלה יותר באשר
ליכולתנו לקבוע את דרך-חינו — אלא אף לעשות זאת
הלכה למעשה.

עצמאותו של עם בניצול המדע לצרכיו, הן בתחומי החיים
החברתיים-הכלכליים והן בתחום הביטחוני — היא נכס שאין
לו תחליף, ותנאי ראשוני להגדלת מרחב-התמרון והופש-
פעולתו. הבעיה הנוצרת בעליל, אם כן, אינה ההכרה בחשי-
בותו של המדע — כי אם פרק-הזמן הדרוש להבאתו לידי
שימוש תכליתי.
על אף היותנו עם קטן-יחסית במדינה קטנה — אין הדבר

שכניקות חדשות בשימוש צבאי

ז' פרז'ן, צרפת

טלביזיה

השימוש המעשי בטלביזיה הצבאית החל בשנת 1954, בה הופעל מכשיר זה באחד התמרונים הגדולים של צבא-היבשה של ארה"ב. בעזרתה של הטלביזיה יכול היה מפקד הארמיה לעקוב מעל גבי משקף במפקדה הקדמית אחר פעולותיה של חטיבה משוריינת אשר פעלה במרחק ניכר ממנו. שימוש זה הוכיח מייד ובעליל את ערכה של הטלביזיה למעקב ול-פיקוח אחר ביצוע הפקודות ולתיאום האש. השימוש בטלביזיה ברמות הגבוהות הפך גרתי, והוא מתבצע אף באמצעות לוייני-המודיעין השונים, כגון ה-Samos האמריקאי המסוגל לפעול מגובה של 1,000 ק"מ, וכן באמצעות מספר רב של כלים (בדרך כלל לוייני-תצפית שונים), המעבירים נתונים שנאספו על-ידיהם.

בכל הצבאות הוחל בפיתוחים ובניסויים בתחום הטלביזיה; הדרישות המבצעיות תבעו ציוד קל ועמיד. הניסיון הוכיח כי הדרך היעילה ביותר לניצולה המעשי של הטלביזיה היא השימוש במסוק, המסוגל להתרומם בקלות לגובה הרצוי ול-

בתצלום שבכותרת: מעקב אחר תנועת גייסות באמצעות טלביזיה. החייל האמריקאי היושב בקרון, מסמן על המפה שלפניו את התנועות, המועברות למשקף הטלביזיה שבקרון, באמצעות מצלמת טלביזיה, המותקנת במטוס.

תקופתנו מתאפיינת בהופעתן המתמדת של טכניקות חדשות; בתקופת-מלחמה מקדים, אָמנם, שימושן הצבאי של הטכניקות הללו את שימושן בסקטור האזרחי — כפי שאירע, למשל, בתחום ביקוע החומר, עם פיתוח הפצצה האטומית. אולם בשעת רגיעה מופיעות הטכניקות החדשות לראשונה דווקא בתע"ש. הן האזרחית, ורק לאחר זמן מתכננים הצבאות דגמים שונים המתבססים עליהן — לשימושם שלהם. דגמים אלה הם, לרוב, פשוטים וחזקים יותר מן המקור, כיוון שעליהם לעמוד בטלולים קשים, ועם זאת — להיות קלים ביותר, דווקא מחמת טל-טולים אלה ומחמת צורכי הניידות.

הפער בלוח-הזמנים שבין השימושים הצבאיים וה-אזרחיים הוא לרוב גדול למדי — חמש שנים אם לא למעלה מזה. היו אָמנם מקרים בהם הוחל בשימוש בטכניקה מסויימת בסקטור הצבאי בעת-ובעור-נה אחת עם שימושה בסקטור האזרחי, למשל — השימוש באור תת-אדום. ברור, מכל מקום, כי התחום המדעי והתעשייתי הוא הקובע; הפיתוח הצבאי בא לאחר מכן, אך מקנה לציוד אפשרויות נוספות, ולרוב במגמה לעשותו נייד וקל יותר במש-קלו.

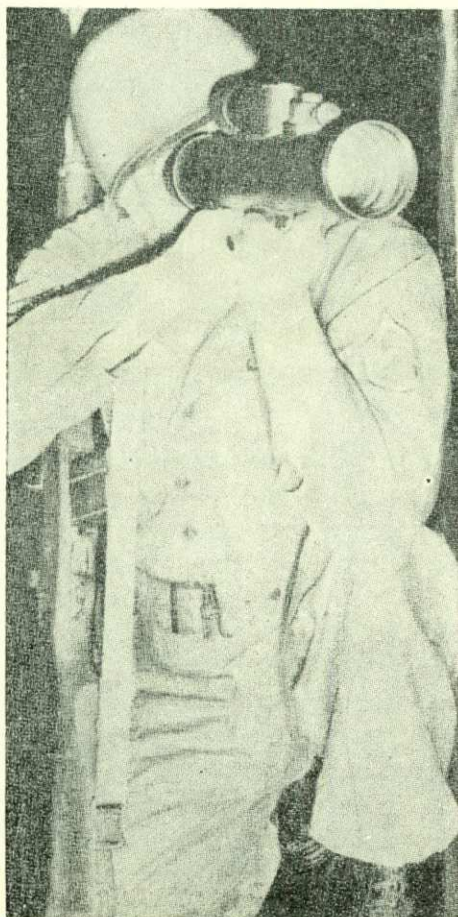
המחקרים לפיתוחה של מערכת אשר מגבירה את האור הטבעי באמצעות שפופרת המכונה „תמונת Orthicon“; תפ- עולה נעשה על-ידי הקרנת התמונה על לוח רגיש בו מת- פרקת היא לנקודות באמצעות אלומה אלקטרונית המגדילה כל נקודה בנפרד.

הפתרון הלילי השני התבסס על תאורה תת-אדומה, ובשי- מושו — שתי שיטות: בשיטה האחת יש להשתמש בזרקור המאיר את האובייקט בתאורה תת-אדומה, ומשום כך קיימת סכנת גילוי עצמי. בשיטה השנייה קיים תהליך מסובך של „טאטוא“ אלקטרוני, המסתייע בפעולותיהן של מראות מס- תובבות. כל נקודה נבחנת באמצעות מגלה, המסתייע במגבר. תהליך זה מאפשר לקבל מעין „מפת-טמפרטורות“ של איזור מסויים או גזרה מסויימת, בה ניתנים העצמים לאיכון ול- הבחנה באמצעות הבדלי הטמפרטורות של כל אחד מהם.

התת-אדום

לקרן התת-אדומה (אינפרא-אדום) רגישות גבוהה ביותר לכל מקור חום. כבר צויינה לעיל האפשרות להשתמש בה לשם מיפוי טמפרטורות-הקרקע, דבר המסייע להבלטת כל העצ- מים בשטח על-ידי הפרשי-הטמפרטורות הזעירים שביניהם.

כל עצם קולט בשעות היום קרינה, המוחזרת בחלקה עם השיכת בצורת קרניים תת-אדומות. למשל: גוף האדם, שחמו הטבעי מגיע ל- 37° מעלות צלסיוס, מקרין בתחום התת-אדום אורך-גל של כ-10 מיקרון; כך מצטיירים העצמים השונים

משקפת לראיית לילה בצבא ארה"ב

זכות בשדה-ראיה נרחב ביותר. אם יש עניין מיוחד בגזרה הנצפית, יכול המסוק לחלוף על פניה בטיסה אטית — ואף להתעכב ו„לרחף“ מעל נקודה מסויימת. את המצלמה ניתן לקבוע בזווית-הטיה מסויימת בתוך המסוק או לכוונה — על- ידי מפעיל — בהתאם לאובייקטים מעוררי-העניין. הטווחים היעילים של השימוש בטלביזיה הצבאית מגיעים כבר ל-50 ק"מ, ויוסיפו ודאי לגדול. עם זאת הוחל גם בפיתוח ציוד חדיש לשימושן של יחידות-שדה קטנות יותר, שתהיינה מסו- גלות לקבל באמצעות הטלביזיה נתונים על המתרחש בגזרה מצומצמת יחסית. הטלביזיה הצבאית היא דוגמה לאמצעי ששימושו בצבא שונה לחלוטין משימושו בסקטור האזרחי; הנורמות הנתבעות ממנה שונות. היא חייבת להיות מותאמת לנסיבות הפעלתה בשדה-הקרב — ולהבטיח את אטימות הציוד ואת הפעלתו ללא תלות ברשת-החשמל. לאיכות התמו- נה, לעומת זאת, נודעת חשיבות משנית בלבד; אין כל צורך שדמות הסנק בתמונה תהא מושלמת, אך הכרח לעקוב אחר כל תנועותיו ואחר התקדמותו.

הטלביזיה הצבעונית היא העומדת על הפרק בשוק האזרחי — אך חשיבותה הצבאית פחותה, שכן יידרש לה ציוד מסובך ועדין הרבה יותר, דבר שיכביד על ניידותה. בתחום הצבאי מנסים, על-כן, לפתח דגם טלביזיה דו-גוונית. אף-כי גם הטלביזיה בשחור-לבן מספקת כדי לאכן את תנועות האויב, יאפשר ניגוד הצבעים בטלביזיה הדו-גוונית לגלות בקלות רבה יותר פרטים מסויימים (כגון פרטי היערכות על המוצב). לשם כך יידרש, כמוכן, צוות-פענוח מאומן מאוד. בצרפת קיים כבר דגם טלביזיה דו-גוונית משביע רצון, העומד להי- כנס לייצור.

לטלביזיה שימושים צבאיים רבים. בעזרתה ניתן יהיה לאכן את פעילותו הכללית של האויב, והיא תשמש אמצעי-מודי- עיני חשוב ביותר למפקדות, בתחומי ההתקפה וההגנה כאחת. מלבד המסוק, אשר השימוש בו כמרכב-הטלביזיה יהיה — כנראה — שכיח ושגורתי, תישלח, במקרים מסויימים, רקטה המצוידת במצלמת-טלביזיה. הרקטה תהא מסוגלת „לבקר“ בגזרה שאין אפשרות להגיע אליה ואשר המצב בה אינו ברור די צורכו. בתחום ההגנה ניתן „לקבוע“ מצלמות- טלביזיה במעברים (כגון במעברים הכרחיים לשריון), והן תופעלנה באמצעות שלט-רחוק, כדי שניתן יהיה לקבוע כרצוננו את משך-הפעולה ולחסוך בשימוש הסוללות. מדובר גם על קביעת תרנים גבוהים שיוצבו במקומות מוסתרים אך בעלי שדה-ראיה רחב, ובראשם תותקן מצלמת-טלביזיה המסוגלת לצפות לטווחים רחוקים.

שימוש צבאי נוסף של הטלביזיה, שיחייב מחקרים מתקדמים יותר מאלה שנערכו עד כה בסקטור האזרחי, הוא הטלביזיה הלילית, אשר תסתפק בתאורה חלשה מאוד, ועיקרה — ניצול הקרניים התת-אדומות.

טלביזיה בתאורה נמוכה מעוררת קשיים-לא-מעטים. פעולות הצבא אינן נפסקות כידוע, עם רדת הלילה, וחיוני איפוא למצוא אפשרות לאיכונו של האויב גם בחשיכה. שני פת- רונות לכך: מצלמת-טלביזיה שתהא רגישה לתאורה רגילה של הירח, החוכבים ווהר האטמוספירה או מצלמת-טלביזיה שתהא רגישה לתאורה תת-אדומה. בפתרון הראשון כונו

משקפת תת-אדומה לנהיגה

הרחקתם של היורים הגרועים במיוחד, מתקבלות תוצאות טובות, עד כדי ממוצע של 3 כדורים מתוך 5 במטרה. אין להניח כי אמצעי זה יהפוך תקני בכל פעולות חיל-הרגלים, אך נראה כי הוא עשוי לשמש במצבים מיוחדים, כגון במארבים, במלחמת-עמדות וכן בתחילתה של פעולת-לילה. אך ישנם שימושים אחרים, אותם ניתן לנצל באורח מקיף יותר. כך, למשל, ניתן להפוך את התאורה התת-אדומה לחלק תקני בצידוד של הטנק, בטנקים הצרפתיים „אמקס-13” ו-„אמקס-30” קיימת מערכת בעלת זרקור בקוטר 464 מ"מ; טווחו מגיע עד 1,000 מטרים. הסוללה נתונה בתוך קופסת-מתכת, המונחת על הטנק. הזרקור קבוע על הצריח, ומאופס לטלסקופ ולתותח. באניות הצי, כולל כלייהשיט של משמר-החופים, הותקנו מכשירים גדולים עוד יותר. קוטר הזרקורים הוא 120 ס"מ, והמשקפות מאפשרות הגדלה פי 12. טווח-המערכת מגיע ל-8 ק"מ, ומאפשר תצפית חודרת ומספקת לשם הבחנה במטרות ימיות.

שימוש נוסף בתאורה תת-אדומה הוא בתחום הנהיגה בלילה. הדבר נעשה על-ידי כיסוי פנסי המכונית במסגן, המאפשר את מעברן של הקרניים התת-אדומות בלבד. הנהג מצויד במשקפת המחוברת לכובעו או הקבועה על גבי השמשה הקדמית של המכונית. תאורה זו מגיעה לטווח של כ-50 מטרים, ומהירות הנסיעה קרובה לזו המושגת בתנועת מכר-נית בלילה לאור פנסים רגילים.

לאיכון בטווחים ארוכים באמצעות תאורה תת-אדומה נעשה תחי-לה שימוש בטלסקופים המצוידים במרכזם ב-*Thermocouple*, המסוגל לאכן — על-ידי שינויים קלים בזרם חשמלי — את חדירתו של כל גוף מקרין לתוך שדה-הראיה שלו. ה-*Thermocouple* מפעיל מערכת אוטומטית, וזו מעבירה כל נקודה בנפרד על גבי סרט-צילום רגיל. בדרך זו מתורגמת כל נקודה חמה לכתם לבן וכל נקודה קרה לכתם שחור; צירוף הנקודות מגבש את צורתו של העצם. מערכת זו איפ-שרה איכונם של כלי-שיט גדולים מטווחים של 25 עד 30 ק"מ. פתחיה-הנמלים ושפכיה-הנהרות צוידו במערכת. המורכב בת מאלומה צרה של קרניים אשר מוקרנת ממשדר למקלט ומחוזרת פעמים אחדות על-ידי מראות — כדי להשלים את חסימתם המלאה של הפתח או השפך. בחצות גוף כלשהו את הקרן — מופעל סימן-אזעקה.

מבחינה צבאית אין אפשרות להסתיר את כל מקורות התאורה התת-אדומה הניתנים לאיכון, כגון חומם של צינורות-הפלי-

על-פי ההבדלים בעוצמת-החום שלהם. מובן מאליו כי עצמים מסויימים מקרינים חום גבוה במיוחד; כאלה הם צינורות-הפליטה של כלי-הרכב הממונעים (ובמיוחד רכב משוריין), הקטרים, ארובות בתי-החרושת, התנורים וכיוצא בהם. ההקרנות הנקלטות והנפלטות יוצרות, בכללותן, מעין מיפוי של כל המצוי על פני הקרקע.

בקרן תת-אדומה לא ניתן להבחין בעין בלתי-מזויינת, כשם שצלילים מסויימים אינם ניתנים לקליטה באוזנו של האדם. לשם תצפית דרושה מערכת בה נכללים זרקור — המאיר את האובייקט אליו הוא מכוון, והניזון ממקור-כוח חשמלי כלשהו; ומשקפת — המאפשרת להבחין בקרן אשר משתקפת מן האר-בייקטים המוארים. אולם, באמצעות מכשירים מתאימים ניתן להבחין בכל קרן מלאכותית של אור תת-אדום, ולפיכך יש להיזהר לערוך תצפיות כאלה באורח מקוטע ובלתי-סדיר, לבל יוכל האויב לאכן את מקור התצפית.

קיימים אף מכשירים המותאמים לשימוש בנשק קל — רובים, מקלעונים ומקלעים. קרבינה אמריקאית, אשר משקלה 3.3 ק"ג, מצוידת במכשיר לראיית-לילה שמשקלו 10.2 ק"ג — כלומר פי 3 ומעלה ממשקלה-שלה. המשקל הרב גובע מכובד מקור-הכוח. טווחו המעשי של ההתקן הוא כמאה מטרים. הצבא הצרפתי פיתח ציוד מיוחד משלו לרובה האוטומטי-למחצה שבשירותו. היא מורכב מפנס בעל עוצמה קטנה ומשקפת אלקטרונית הנושאת גרעין-שעורה זוהר; בכוונת הקדמית נתונות 2 עדשות זוהרות. משקלה של המערכת כ-10 ק"ג, ואילו משקל הסוללה — 4 ק"ג. הסוללה, המחוברת למערכת, מועמסת על הגב, ובידי-האחיזה מצוי מפסק

זרקור-כיוון תת-אדום לתותח-טנק

המאפשר סגירת המעגל. טווח המערכת מגיע ל-250 מטרים, כאשר קוטר הפנס — 160 מ"מ. בשלבי תכנון מצויה עתה מערכת נוספת, המיועדת לנשק אוטומטי קל ובינוני.

לפעולה בתאורה תת-אדומה יש צורך לאמן את החיילים במיוחד. תאורה זו היא בעלת גוון ירקרק מיוחד, ובו אלמנטים צהובים-זהובים. גוון זה אינו קיים בטבע, והוא מכונה בשם צבע „ברימינן”. הירי בנשק האוטומטי בעזרת מערכת תת-אדומה חייב להיעשות בצורות קצרים, כיוון שהבהקי-הירי מפריעים למפעיל; הלה טובל כולו בתאורה מוזרה זו — שכן העצמים מאבדים את צורתם בעיניו, אם אין תאורה תת-אדומה מרוכזת עליהם. האימון בירי זה אינו פשוט כלל ועיקר, ויש לקיים תרגילי-ירי רבים מאוד כדי להגיע להישג-גים. בצרפת מאמנים בירי-הלילה על-ידי החזקת הרובה בין מרכז החזה לכתף, כלומר — בקו אנכי מתחת לעין. לאחר

הדבר בפי הטכנאים — וניתן למצוא באורך-גל זהה. באופן זה נוצרת אלומת-אור מושלמת, „מבויתת“ — יצירת האדם — אשר אין למצוא כדוגמתה בטבע.

קיימים עתה שלושה סוגי „לייזר“: הסוג הראשון הוא ה„לייזר“ הגבישי, שהשימוש בו הוא הנרחב ביותר. האלקטרונים בקרן זו מואצים באמצעות שפופרת-ברקים, המנצלת את אטומי-הכרום. הסוג השני של ה„לייזר“ — מושתת על גז; חימומו מועט יותר ולכן מסוגל הוא לפעול באורח רצוף, בניגוד לקודמו. הסוג השלישי הוא ה„לייזר“ החשמלי, הנתון עדיין בשלבי-פיתוח. הקרן בסוג זה של ה„לייזר“ נוצרת בתוך שפופרת, בה מוחזר האור על-ידי הדפנות; רק אותו חלק מן האור המקביל בדיוק לציר-השפופרת מסוגל להיפלט החוצה. לפיכך צורתה של האלומה היא זו של גליל מושלם, זווית פריסתה — (0.018°) . חדותה של האלומה הופכת אותה למעין כבל, דבר המקנה ל„לייזר“ את תכונתו האופיינית, המיוחדת במינה. האפשרויות הנובעות מתכונה זו משתרעות על-פני טווחים אסטרונומיים — 25 מיליון קילומטר. קרן „לייזר“ המכוונת לירח מצוירת בו, לאחר שעברה 380.000 קילומטר, כתם שכל קוטרו אינו עולה על 3 קילומטר. הקרן מתפשטת אמנם במהירות האור, אך שידוריה קצרים מאוד, 10 עד 25 נגרי שניה (החלק הביליוני של השניה) — והיא ניתנת להכוונה מושלמת. בשימושיה השונים — אלה שכבר פותחו ואלה החזויים — אפשרויות רבות להליכים הקשורים בטלקומוני-קציה על כל סוגיה. למרות שידוריה הקצרים של הקרן, מסר-

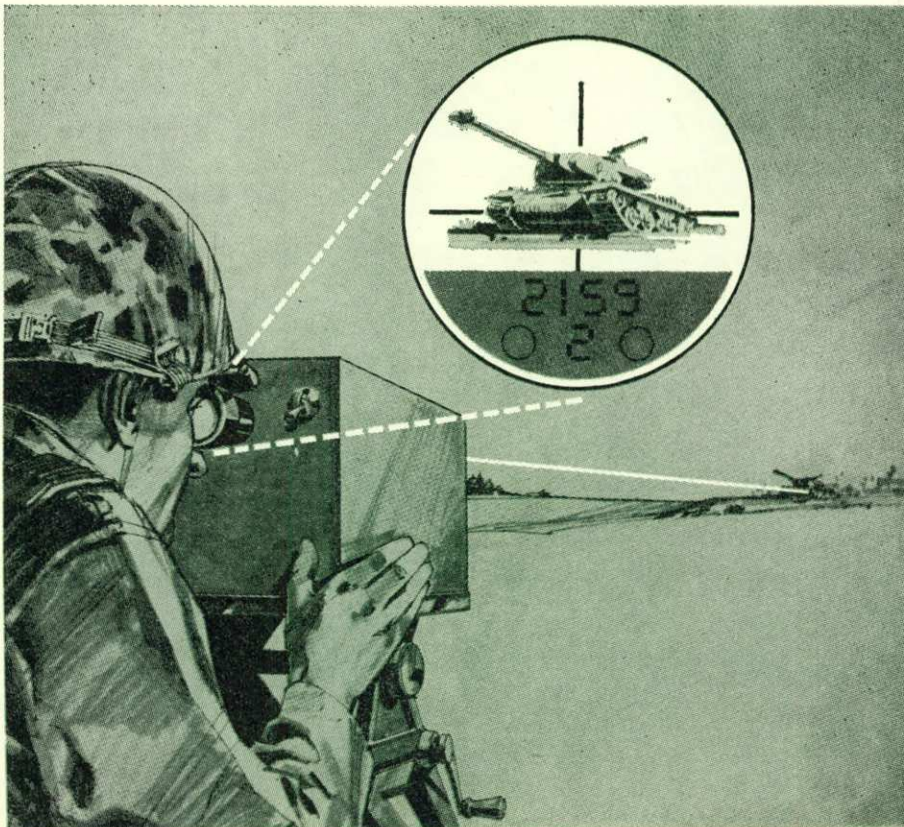
טה ברכב-ממונע. הדרך היחידה לאמנעה היא דרך ההטעיה, כלומר — הצבת מקורות-חום פיקטיביים נוספים כדי לשבש את מערכת-הגילוי של האויב. גם לתנאי מזג-האוויר נודעת השפעה ניכרת על אפשרויות הלחימה בלילה, אף אם נשתמש בתאורה תת-אדומה. אפילו שינויים קלים (כגון ערפילים) משפיעים על הראיה. בהיות מזג-האוויר נאה, תהיינה טיפות-המים דקיקות מאוד (בקוטר של 0.1 מיקרון); במקרה של ערפל מגיעות טיפות-המים עד לקוטר של 100 מיקרון, ואז אין הקרינה התת-אדומה מיטיבה להתפשט.

אפשרויות התאורה התת-אדומה רבות עוד יותר מחוץ לאט-מוספירה. מנועו של מטוס החולף בגובה 6.000 מטרים ניתן לאיכון בטווח של 20 קילומטרים, ותכונה זו נוצלה לשימושי-שים רבים. כך, למשל, מתביתים טילים מסויימים על-פי עקרון הקרינה התת-אדומה; הם מאכנים את המטרה (מטוס או טיל) ועוקבים אחריה, ובפגעם — מתפוצצים הם במפלט הטיל או המטוס. קשה מאוד לפתח אמצעי-נגד בתחום זה.

בסופו של פרק זה מן הראוי להזכיר את ההצלחות הגדולות שהושגו בתחום הלויינים. הלויינים בשימוש צבאי מסוגלים לאכן מגובה 1.000 ק"מ מקורות-חום גדולים על הקרקע ול-הבחין בשיגורם של טילים גדולים, בפיצוצים גרעיניים או אפילו בקיומם של ריכוזי-תעשייה גדולים; ואילו לוייני מזג-אוויר מסוגלים למדוד באורח מדויק את הטמפרטורות בשכ-בות האטמוספירות השונות, ולהסיק מכך מסקנות רבות-ערך בדבר התהוותן של סופות וסערות גדולות.

ה„לייזר“

מד-טווח „לייזר“, המפעיל רואה את המטרה ואת ציון הטווח דרך ועדשה, אשר בתוך מד-הטווח

יסודה של שיטת ה„לייזר“, כשל קודמתיה. הוא השימוש באור, ובמיוחד — באחד מצבעי הספק-טרום. זוהי טכניקה חדישה, שנת-גלתה ב-1960, ולה שימושים מע-שיים אחדים. מרבית המחקרים שנערכו עד כה בתחום זה היו בבחינת גישושים בלבד, בהם נב-דקו האפשרויות המעשיות לני-צול הטכניקה — אך לא הוחל עדיין בפיתוח מערכות, שכן יש עדיין קשיים בקבלת אלומה חדה מאוד ופיזור טוב של הקרן עצמה. מחמת תנאים אטמוספריים הממס-

כים את הקרן התת-אדומה. קשה להסביר טכניקה חדישה זו להדיוטות; ייאמר רק כי האור בטבע הוא „בלתי-קוהרנטי“, הג-לים מתפזרים ללא כל סדר ומש-טר וללא כל קשר ותלות זה בזה בזמן ובמרחב. ואולם, על-ידי תהליך הנקרא „שאיבה“ מקב-לים האלקטרונים תוספת אנרגיה, וזו ניטלת מהם שוב לאחר מכן. על-ידי כך מובאים הם לכלל „עבודת-צוות“ — כפי שמכונה

מהירותו תקנה לו יתרון ברור על הטילים הבליסטיים, הנעים מחוץ לאטמוספירה במהירויות שאינן עולות על 28,000 קמ"ש, כלומר — כעשירית בלבד ממהירות קרן ה"לייזר", הנעה כאמור לעיל, במהירות האור. בארה"ב הוחל כבר בייצורה של מערכת-נשק הנעזרת בקרן ה"לייזר". נמסר, כי מערכת זו משלחת קרן זוהרת היעילה עד טווח של 1,500 מטרים, ואף כי אינה גורמת לפצעים חמורים, מכל מקום מסוגלת היא להצית דליקות ממרחק רב.

סִיכּוּם

הטכניקות החדשות שתוארו כאן קשורות כולן אהדדי במידה זו או אחרת. הן פותחות פתח לשיפורים ניכרים, אשר יאפשרו ללוחמים להיטיב ראות בלילה — מבלי שייראו, ולהשיג ידיעות — מבלי שיתגלו, וכן יספקו לגורמים השונים בשדה-הקרב ומחוץ צה לו קומוניקציה טובה יותר; והרי אלה הם התחומים שעל שיפורם נותן הפיקוד את דעתו.

גלת היא לשאת עשרות רבות של אפיקים, ולהעביר בעת-ובעונה-אחת לא פחות מאלף שידורים, על-ידי "מודולציות" (יש אומרים כי המספרים גדולים בהרבה); ואולם, הקשיים והמכשולים בתחום זה טרם סולקו. עקב חדותה של הקרן ודיוקה הרב, עתיד ה"לייזר" לספק שירותים מצויינים בתחום הטלמטריה. טנקים וכלי-שיט יצויידו במדי-טווח מסוג "לייזר", אשר יעניקו לכלים אלה יתרון חשוב, שכן עקב משכם הקצר של השידורים ודקותה של הקרן — לא יוכל האויב לאכנה. מדובר גם בהעברת אנרגיה על-ידי הקרן, וגם כאן הושגו הישגים אחדים. "הקרן הירוקה" עשויה להשיג כושר-חדירה לתוך המים — למשל, כדי לקיים קשר עם צוללת שקועה. הודות לדקות הקרן, מסוגל ה"לייזר" להשיג ריכוז גבוה ביותר של אנרגיה. לוחמתכת נוקב על-ידי שידור "לייזר" בן חצי אלפית שניה. האם זוהי תחילת פיתוחה של קרן-המוות המפורסמת מספרי המדע הדמיוני — העשויה להפוך למציאות? שימוש נוסף של קרן-ה"לייזר" — הצפוי בעתיד רחוק יותר — הוא כנשק נגד-טילי, בעיקר נגד טילים גדולים.

המחשב האלקטרוני במלחמה

נ. גבעולי

שנכונים אנו להקציב לכל אחד ממרכיבי הבעיה. ברם, מהי רותו — הגם שהיא גבוהה מאוד — נופלת מזו של מחשב-אנלוג.

במחשב הספרתי יש להציג מראש הן את הבעיה והן את הדרך לפתרונה. בראשונה „מזינים“ אותו בדרך הפתרון, הנקראת „תכנית“, אותה חייב הוא לשמור ב„זכרונו“ — ולאחר מכן מקבל הוא את נתוני הבעיה. רק בגמר ההזנה מתחיל המחשב בפעולה, המתבצעת על-ידי טיפול בספרות (שהן בדרך כלל הספרות הבינאריות 0 או 1).

במחשב האנלוג נפתרת הבעיה על-ידי יצירת מצב שהוא זהה מבחינה מתימטית למצב הנחקר. באמרנו „יצירת-מצב“, מתכוונים אנו לשילוב של מתחים חשמליים, שהיחסים המתמטיים ביניהם זהים ליחסים המתמטיים שבין גורמי הבעיה. נמחיש זאת בדוגמה הבאה:

נתאר לעצמנו טיל הנורה בכיוון מסויים, והוא מצוייד במחשב שתפקידו לשמור על כיוון זה. כדי לחוש בסטיות כלשהן מן המסלול, נעזר המחשב בגירוסקופים הקבועים בטיל. הגירוסקופ הוא מעין גלגל כבד המסתובב במהירות עצומה, ושומר משום כך על כיוון קבוע בחלל. ברגע בו סוטה הטיל ממסלולו, נוצרת זווית בין כיוון גוף הטיל לכיוון הציר של הגירוסקופ. זווית זו מתורגמת למתח חשמלי — הנמסר למחשב; כתוצאה מכך מפיק המחשב מתחים חשמליים אחרים, הנמסרים למנועי-ההדף המתאימים ומפעילים אותם. אלה פועלים לצדדים ומשנים את כיוון הטיל. הודות לפעולתם, קטנה זווית-הסטיה של הטיל עד לאפס — ואז מפסיק המחשב את הפעלת המנועים.

שיטות הנחיה ובקרה

בדוגמה דלעיל דומה המחשב למוסת אוטומטי פשוט, כגון תרמוסטט. ניטול עתה מקרה מסובך קצת יותר, בו מוטל על המחשב לתקן את התוצאות של סטיה מן המסלול. נניח שמסיבה כלשהי טס הטיל במשך זמן מסויים בכיוון בלתי-נכון, ועתה אין די באיפוסה של זווית-הסטיה, אלא יש צורך במתן כיוון-טיסה חדש לטיל. במקרה כזה על המחשב לפתור משוואה מסובכת למדי, מן הסוג המכונה בשם משוואה

חלליות בלתי-מאוישות נשלחות בימינו ליעדים שונים בחלל, מונחות בדרכן בהצלחה רבה ומוחזרות אל כדור-הארץ. אין ספק כי המאמצים המושקעים במבצעים אלה יביאו, תוך עשרות שנים לכל היותר, אם ייראה הדבר כדאי מן הבחינה הצבאית, לאפשרות של שימוש במפציצים בלתי-מאוישים — אשר יטוסו במהירות ובגובה בהם טסים לויינים, יגיעו אל מטרותיהם. יפציצו אותן ויחזרו לבסיסהם; ומה שנכון באשר למפציץ — יהיה אולי קל ופשוט עוד יותר באשר לצוללת ואף באשר לטנק. התותחים-הנ"מ אמנם זקוקים עדיין לתותחנים, אך כינונם נעשה כבר היום על-ידי מחשב, ואין כל קושי עקרוני להביא לידי כך שכל פעולת התותח, החל מגילוי המטוס, זיהויו כמטוס-אויב (או אי-זיהויו כמטוס שלנו) וכלה בכינון וביריה — תיעשה באורח אוטומטי לגמרי, או לפחות על-ידי הנחיה מרחוק.

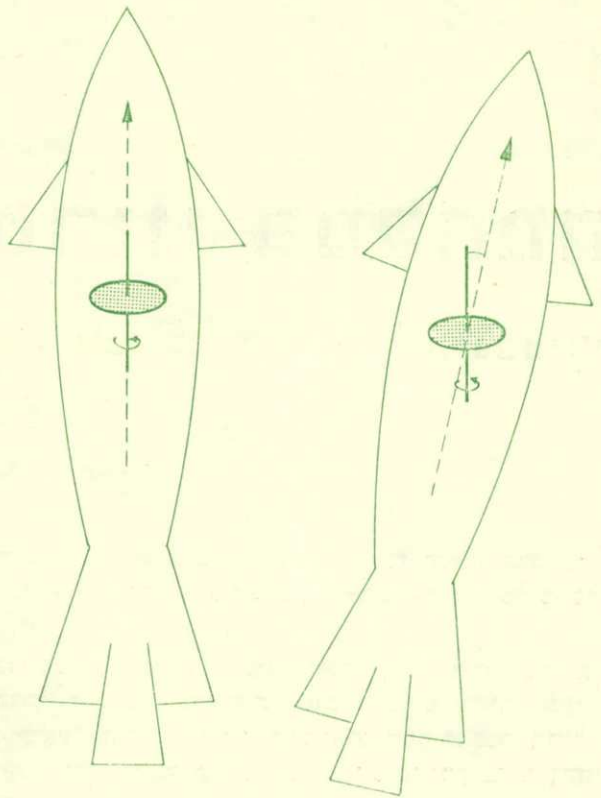
מותר המחשב מן האדם

לאוטומט ולמחשב האלקטרוני המפעיל אותו נועד כבר היום מקום חשוב במלחמה, ותפקידיו עוד ילכו ויתעצמו. איש לא יוכל להתעלם מן העובדה, שהאדם נופל מן המחשב בשתי תכונות, אשר הן מן הגורמים המכריעים במלחמה: דייקנות ומהירות.

שימושי המחשב במלחמה ניתנים לחלוקה לשלושה דרגים. הדרג הנמוך ביותר הוא גם הנפוץ ביותר, ובו משמש המחשב בשימוש טקטי, כשהוא צמוד לכלי כלשהו ומשרת אותו בלבד. זהו המחשב החד-תפקיד, שהוא בדרך-כלל מן הסוג המכונה מחשב-אנלוג*.

המחשב הרווח בשימוש מנהלי ומסחרי, וכן גם בשימושים מדעיים רבים, הוא המחשב הספרתי, בו מובעים כל הגדלים-המשתתפים באמצעות ספרות, בדומה למכונת-סיכום משרדית, וזאת — הן בזמן הגשת הבעיה והן בעת הטיפול בה על-ידי המחשב. יתרונו הגדול של מחשב כזה טמון בכך שמידת-הדייק שלו בלתי-מוגבלת, ותלויה רק במספר הספרות

* המונח העברי למחשב-אנלוג טרם נקבע סופית. המאפיין אותו הוא שבתוך המחשב נוצר מצב מקביל מבחינה מתימטית למצב אותו רוצים אנו לחקור.

חזית הנוצרת בין ציר הסיבוב של הגירוסקופ לבין כיוון הטיל, בשעת סטית הטיל ממסלולו

ביצוע ניסויים אחדים בטיל-של-מש ובמטרה-של-מש. המחשב-האנלוג אינו עוסק, איפוא, בחישובים „אקדמיים“ כביכול — כי אם משתף עצמו במצב שנוצר ומשפיע עליו. פעולתו מיידית כמעט, ואינה כרוכה בפיגור זמן כלשהו, ולוא אף של חלקי-שניה בלבד. אין הוא צריך לאכסן בתוכו „תכנית“, ולפיכך אינו זקוק ל„זיכרון“. גם מחשב-אנלוג רב-תפקידי אינו פועל לפי תכנית; פעולתו נקבעת על-ידי האיש המפעיל אותו, המחליט על צירוף המרכיבים הדרושים בהתאם לנתוני הבעיה.

מחשב-אנלוג חד-תפקידיים משמשים כבר, בין היתר, להגדלת חייט טילים, לכינון תותחים ולניווט ספינות וצוללות. ה„ניוט“ כולל למעשה שתי פעולות: איכונה של הספינה (או המטוס, או הטיל) — ובחירת כיוונה בהתאם לכך. אך פרט לשינוי כיוונה של הספינה, אפשריות גם סטיות ממין אחר: שינוי במהירות או הסטה אל הצד, בלא שינוי בכיוון. הגורמים לסטיות מעין אלה רבים: זרמים, רוחות, קמירותו של כדור-הארץ ועוד. מערכת-הנחיה אינטרית מאפשרת את איכון הכלי וא תכיוונו. המערכת מורכבת מן הגורמים הבאים: מדידת-אוצה בכיוון התנועה, המגלה כל שינוי במהירות; מדידת-אוצה בכיוון מאונך לזה, שבעזרתו מתגלות סטיות או הסטות לצדדים; שני אלה מזינים את המחשבים באבחנותיהם, והללו עורכים אינטגרציה, דהיינו — סיכום של מידת הסטיה המצטברת במשך הזמן. לצורך זה כלול במערכת גם מדי-זמן, שהוא שצון המחובר למחשבים. המחשבים מצדם מוסרים למכשירי-הניווט האוטומטיים את מסקנותיהם לגבי הדרך בה יש לתקן את מסלול הספינה.

ניווט ארוך-טווח

שיטת-ניווט מפורסמת אחרת היא „לוראנג“ (Long Range Navigation), דהיינו — „ניווט ארוך-טווח“. כאן נעזרת הספינה בשידורים בגל קבוע מתחנות המצויות על החוף. טווח השידור מגיע כיום עד ל-1,900 ק"מ, והספינה מסוגלת לאכן את מקומה בעזרתו עד לדיוק של 400 מ'. לאחר שאוכנה הספינה יכול המחשב להחליט על תיקונים במסלול.

הזכרנו לעיל גם כינון תותחים והנחיית טילים. כבר במלחמת-העולם השניה היו תותחים-נ"מ מצוידים במחשבים, שנקראו „חזאים“ (predictors); תפקידם היה לכוון את התותח לא למקומו הנוכחי של המטוס, כי אם למקום אליו יגיע כחלוף השניות הדרושות למעוף פגז. החיזוי נעשה על-ידי המחשב בהסתמך על הנתונים הבאים: מהירות-הלוע של הפגז, שהיא נתון קבוע; המרחק אל המטוס, אשר נקבע בעזרת מדי-טווח המחובר למכשיר ומופעל על-ידי אדם; ומהירות המטוס וכיוונו, אשר נקבעים תוך-כדי עיקוב אחרי המטוס בכוונת הצמודה למכשיר. שני הגורמים האחרונים יכולים כמובן להיקבע אוטומטית על-ידי מרכז-מכ"מ או בדרך אחרת.

בקרה מרוחקת וביות

הנחיית טילים יכולה להיעשות בשתי שיטות: על-ידי בקרה מרוחקת (remote control) או על-ידי ביות (homing). בשני המקרים תפקידו של הטיל הוא לרדוף אחרי מטרה נעה ול-שנות את מעופו בהתאם לתנועתה-שלה. בשיטה הראשונה

דיפרנציאלית, שבה מופיעים גורמים כגון זווית-הסטיה, המרחק שעבר הטיל, מהירותו, התאוצה שתימסר לו על-ידי סילוני-הצידוד — ועוד. הגורמים הללו הם ברובם פונקציות של זמן. במחשב מתורגמים כל הגדלים למתחים חשמליים, שה-קשר המתמטי ביניהם זהה לקשר בין אותם גדלים במשוואה, ומשמראה היא על תיקון תוצאת הסטיה — נפסקת הפעלת הסילונים.

בדומה לכך משמש המחשב גם לצורכי מחקר וחישוב מראש של פעולתו של כלי-נשק (כגון טיל) ומידת-יעילותו, בעת היותו בשלב-יפיתוח. אם עוסקים אנו בטיל שתפקידו לעקוב אחר מטרה נעה, חשוב לדעת מראש מה יהיו סיכויי הפגיעה שלו בנסיבות שונות, ומהם התנאים הגבוליים — מרחקה של המטרה, כיוון תנועתה ומהירותה — שבהם עדיין קיים סיכוי סביר לפגיעה. כדי לענות על שאלה זו יש צורך, לכאורה, לערוך מספר רב של ניסויים, תוך שיגור טילים למטרות נעות בכל צירופי-הנסיבות האפשריים. במקום זה מזינים את המחשב-האנלוג בנתונים המתאימים לצירופים השונים של מהירויות, מרחקים וכיוונים; במלים אחרות — יוצרים במחשב סימולציה (חיקוי) של צירוף-נסיבות מסויים. בתגובה על כך משנה המחשב, כביכול, את מהירות הטיל או את כיוונו, ויוצר צירוף-נסיבות חדש. החוקרים העוקבים אחר הנתונים אותם פולט המחשב ברציפות, מסוגלים לקבוע אם באותם תנאים יפגע הטיל בסופו של דבר במטרה — אם לאו. פעולה כזאת יכולה להיעשות לגבי מספר רב של תנאים התחלתיים, ואת המסקנות הנובעות מכך אפשר לבקר על-ידי דגימה, תוך

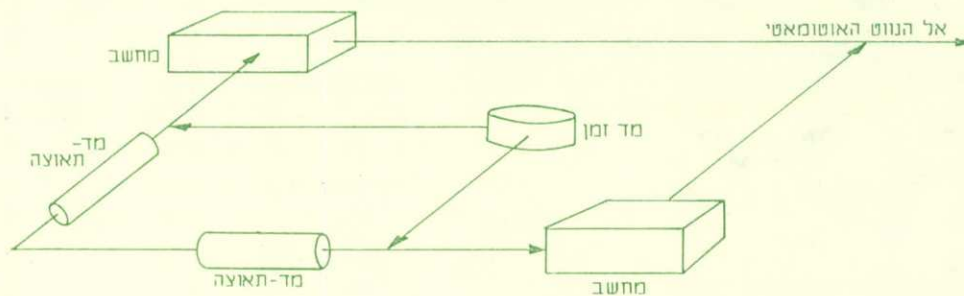
בים במלחמה. ישנן כבר התחלות של שימושים ברמה גבוהה יותר, שאפשר להגדירם כשימוש מדיני, או מדיני-למחצה ואסטרטגי-למחצה, בהם מסייע המחשב לקבוע קרמדיניות ולהחליט החלטות אסטרטגיות עקרוניות. הכוונה לניהול „משחקי-מלחמה“ בעזרת מחשב — עיסוק שהוא שגור למדי בפנטאגון, ולפי ההשערה — גם במטכ"ל הסובייטי. ישנה סברה הטוענת, למשל, כי כתוצאה ממשחקים כאלה הגיעו הסובייטים למסקנה שמוטב להשקיע מאמצים רבים יותר בלוחמה ימית בעזרת צוללות, מאשר לפתח נושאות-כיסוסים.

הבה נשחק במלחמה

נביא כאן דוגמה לשימוש דומה במחשב, אך עם השלכות בתחומים רחבים יותר. כוונתנו למחקר המתנהל עתה מטעם „המוסד הקנדי לחקר השלום“, תוך שימוש במחשבים ספרתיים מטיפוס יב⁷⁰⁹⁰, הנעשה בלידס שבאנגליה ובשטוק הולם שבשבדיה.

תפקידו של המחקר הוא לגלות ולנתח את ההתפתחויות האפשריות של המצב בוויאטנאם מן הבחינה הצבאית ומן הבחינה המדינית כאחת. המטרה היא הסקת מסקנות לעצם העניין, וכן בדיקת האפשרויות הטמונות בשיטה זו של שימוש במחשב ופיתוחה.

המחקר מבוצע תוך ניהול מלחמה מדומה, „על-גבי הנייר“, בהשתתפות צוותי אנשים בעלי תפקידים מוגדרים, המקבילים לתפקידים שונים במציאות. בסימולאציה זו של מלחמת

מערכת הנחיה אינרטיית

ויאטנאם מיוצגים: ארה"ב, בריה"מ, סין, דרום וויאטנאם, הויאט-קונג. כל צוות כזה מורכב לפחות מ-4 אנשים: ראש-ממשלה, שר-ביטחון, שר-חוץ ושר-כלכלה. כן מיוצגות מדינות כמו הודו וצרפת, שהקשר ביניהן לזירה זו עקיף יותר. „הצגה“ כזאת מורכבת מ„מערכות“ בנות שעתיים כל-אחת. ונמשכת 20 עד 30 שעות. בסך-הכל משתתפים בה כ-40 איש, וכן — כמונבן — המחשב. בתחילת כל מערכה מקבל כל צוות נתונים מפורטים, כמותיים ואיכותיים על המצב בזירה מבחינה מדינית, חברתית, כלכלית וצבאית, ובכלל זה פרטים על כוחות, משאבים, עתודות, אפשרויות ומגבלות. תפקיד הצוות הוא להגיע, על-סמך נתונים אלה, להחלטות בתחום סמכויותיו. ההחלטות מתורגמות על-ידי החוקרים (שאינם כלולים בצוותים המשתתפים במשחק) לגדלים הניי-תנים להזנה למחשב, והמחשב מעבד את הנתונים שהוא מקבל בהתאם לתכנית השמורה בתוכו, ומפיק מהם את מסקנותיו; אלו נמסרות מחדש לצוותים — וחוזר חלילה.

נתון הטיל לפיקוח מתמיד של יחידת-בקרה, העוקבת אחרי המטרה ואחרי הטיל כאחת, ומשדרת לו הוראות לשינוי תנועתו על-פי הצורך. בשיטה זו משתמשים גם לגבי חלליות, שמטרתן היא גרם שמימי כגון הירח או המאדים. בשיטה השנייה, הנקראת „ביות“, נעשים העיקוב אחרי המטרה ושינוי כיוון הרדיפה על-ידי הטיל עצמו.

העיקוב יכול להיעשות בדרכים אחדות: בעזרת גלי-גול או קרינת אור או חום (גלי תת-אדום) הנפלטים מן המטוס הנרדף ונקלטים על-ידי הטיל הרודף („ביות סביל“); דרך אחרת — בעזרת גלי-מכ"מ המשודרים על-ידי יחידת-הבקרה ונקלטים על-ידי הטיל („ביות פעיל-למחצה“); ולבסוף — על-ידי גלי-מכ"מ המשודרים על-ידי הטיל עצמו („ביות פעיל“). יחידת-הבקרה בשיטת הביות יכולה להימצא בעמדה על הקרקע או במטוס ששיגר את הטיל.

בדוגמה שהבאנו לעיל משמשים מחשבי-אנלוג חד-תפקידיים (לפעמים יחד עם מחשבים ספרתיים) בדרגות-תפעול שונות. במקרים פשוטים יותר אפשר לראותם כמווסתים אוטומטיים גרידא; אך לאמתר-של-דבר אין הבדל מהותי בטווח המשי-מות בין מווסת אוטומטי לבין מחשב אנלוג חד-תפקידי.

תכנון אסטרטגי ומדיני

שתי אלה הן הצורות השגורות-ביותר של ניצול המחשב במלחמה כיום — אך הולכים ומתרבים גם השימושים בדרג גבוהה יותר, שבו דרושים מחשבים רב-תפקידיים, הן ספרתיים

והן מחשבי-אנלוג. תפקיד המחשבים כאן הוא אסטרטגי במהותו: לסייע בתכנונם של מערכי הגנה ו-התקפה, לחשב מראש את מיקומם ונתיביהם של טילים בליסטיים בין יבשה-תיים, לקבוע את מיקומם של ביצורים מסוגים שונים וכדומה. אותו מערך-הגנה אמריקאי, הנקרא ב-תרגום מילולי „קו-הטל“,

מעסיק מאות רבות של מחשבים אלקטרוניים מסוגים שונים. קו זה נחנך לפני עשר שנים, והוא משתרע על 4,800 ק"מ לאורך גבולה של קנדה. עיקרו — שרשרת של תחנות-מכ"מ, שתפקידן לגלות מטוסים או טילים עוינים בנתיבי-התקפה ולזהותם. הקו הוצב במרחק רב מן האיזור עליו מיועד הוא להגן, כדי שתינתן האתראה מוקדם ככל-האפשר. ברגע הינתן האתראה, נכנסים לפעולה מחשבים שתפקידם לקבוע את מקור העצם התוקף, מהירותו, יעדו, סוגיהת-גוננות המתאים ביותר והבסיס או הבסיסים שמהם יש להזר-ניק את מטוסי-ההירוט. כן מדריכים המחשבים את מטוסי-ההירוט מרגע ההזנקה עד לרגע בו מופיע הגוף העויין על מסכי-המכ"מ של המטוסים עצמם.

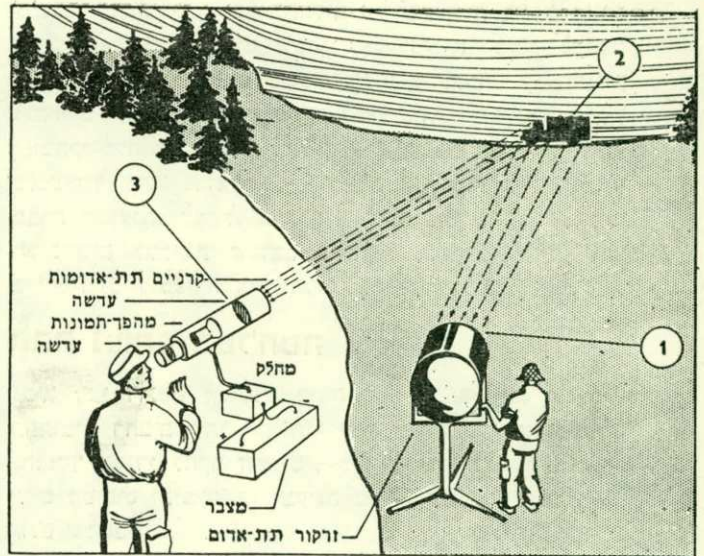
ברם, זה עדיין איננו הדרג הגבוה ביותר של שימוש המחש-

* קו-הטל — „מערכת האתראה המוקדמת מרחק“ (Dew — Distant Early Warning)

הורמת כוח־אדם ומשאבים ככלכליים יתרים לחזית, יוכל המחשב לקבוע, על־סמך הנוסחות והמקדמים המוחסנים בו, אם תרד רמת־המחיה, כתוצאה מכך, באורח קיצוני אל מתחת לרמה הנורמאליו. באותו איזור. במקרה זה, אם הצד שהחליט על כך הוא גוף דמוקראטי אמתי, בו נודע משקל לדעת־הקהל ולפיכך חופש ההחלטה של השלטון איננו בלתי־מוגבל, עלול המחשב להודיע כי תוצאת אותה פעולה תהיה נפילת הממשלה. דוגמה אחרת: אם כוחות צפון ויאט־נאם, למשל, מחליטים לעבור ללוחמה חזיתית בעיקרה ולהמעיט בלוחמת־גריליה, תהא התוצאה — עליה מסויימת במספר האבידות. מסקנות אלה אינן נמסרות לצוות כאזהרות מראש, כי אם אך לאחר מעשה — כעובדות מוגמרות. הצוות אינו יכול לדעת מראש מה תהיינה התוצאות המדוייקות של החל־טותיו. גם אילו ידע הצוות את הנוסחות שלפיהן עובד המחשב, לא היה מסוגל להגיע מראש למסקנות המדוייקות, שכן נוסף למקדמים ולנוסחות הנזכרים הוכנס למחשב גם גורם אקראי בעל משקל מסוים, כדי לשוות לדברים צביון מציאותי, שכן גם במציאות נודע למקרות ערך רב; לא תמיד נובעות התוצאות מן הגורמים הידועים לנו לפי נוס־חות מתמטיות מדוייקות.

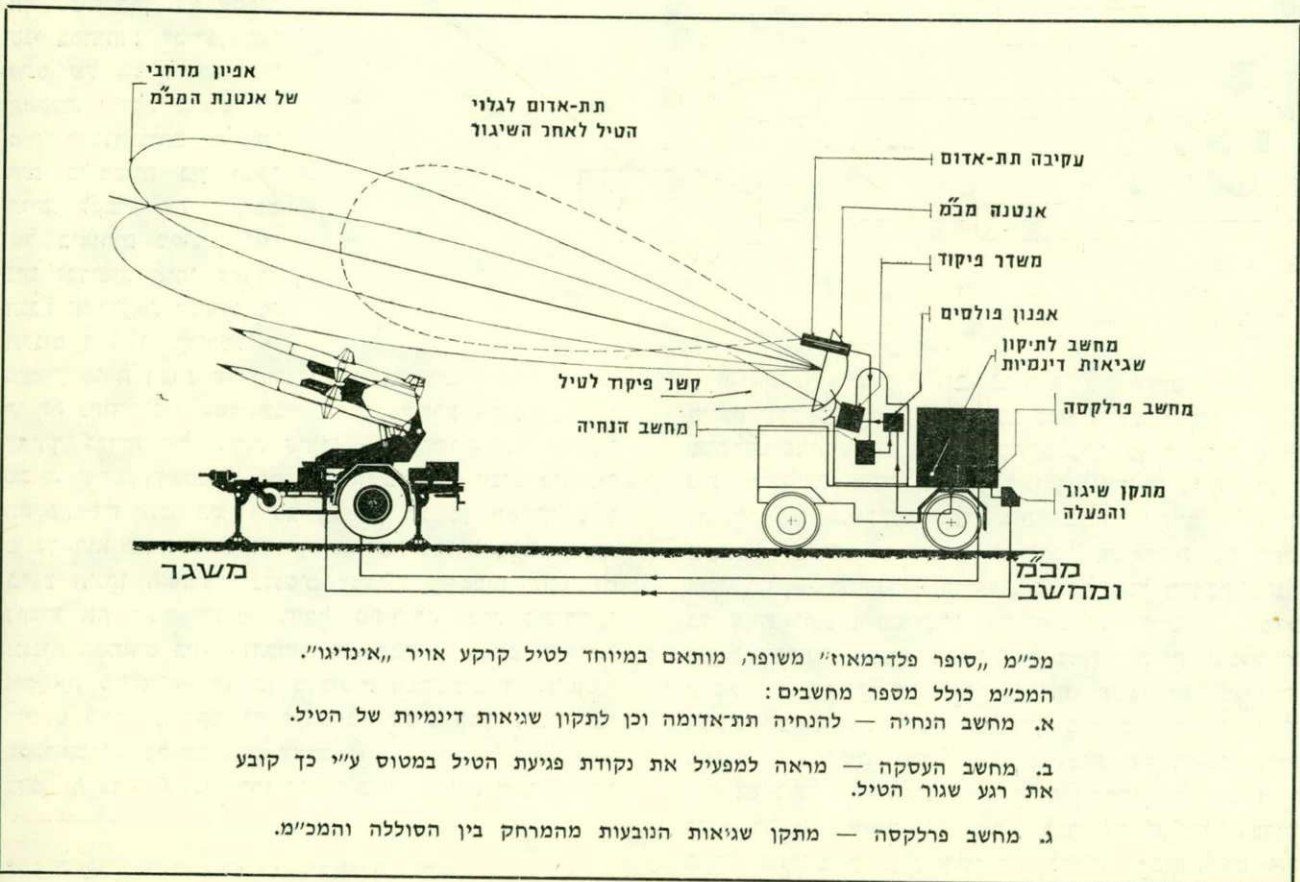
השתלשלות המאורעות, כפי שהיא נקבעת בעזרת המחשב, סבירה ומציאותית ביותר — ודומה במקרים רבים להתרח־שויות שבמציאות.

מתוך „מדע“, גליון י"ב 4

תיאור סכימתי של ראיין, בליה בעזרת מכשיר ראייה אינפרא־אדום, זרקור אינפרא־אדום (1) מקרין אור בלתי נראה לעין על עצם (2), ממנו מוחזרות קרניים הנקלטות על ידי מהפך (3) אשר הופך אותם לתמונה שעין האדם מסוגלת לראות.

ב"תכנית" המחשב גלומים גורמים כגון "דעת הקהל", "חופש ההחלטה", "רמת־מחיה נורמאלית" וכדומה. אם, לדוגמה, מחליט אחד הצוותים להגביר את המאמץ המלחמתי על־ידי

הרקע למלחמת ששת הימים בעיני הערבים

(המשך מעמ' 40)

על קו חזית הקרב בצפון ובדרום, כדי להיכנס למלחמה חדשה אשר תשלים את מערכת סואץ משנת 1956...".

במסגרת איומים אלה משתבצת גם קריאתו של שייח' אל-אזהר, הסמכות הדתית העליונה של מצרים, אותה שידר רדיו קהיר ב־22 במאי; הוא קרא למוסלמים "להתלכד כנגד הסכנה הציונית... ולזכור את מעשי־הזוועה שנעשו בפלשתיין; רצח הנשים, הילדים והזקנים, גירוש שני מיליון ערבים מאדמתם והחילוּל המקומות הקדושים". שייח' אל-אזהר קרא לכל איש ואיש להחדיר לעצמו, ולבני־משפחתו, את תודעת מלחמת־המצוה (הג'יהאד) למען אללה.

לשם דיוק יש להעיר, כי איומים מעין אלה לא היו בבחינת חידוש; הם נשמעו לעתים קרובות עוד קודם לכן, ובעיקר בשנים האחרונות. אולם אין ספק כי מידת האינטנסיביות בהן הושמעו בפעם זו חרגה מעבר למימדיה בעבר.

לעומת זאת היה, ללא ספק, משום חידוש בנושא נוסף שהור פיע בשידורי רדיו קהיר אותו יום, ואשר יש בו כדי להצביע על שינויים בהלך־הרוח של צמרת־השלטון במצרים; וכך אמר רדיו קהיר בשידורו משעה 1345 ב־22 במאי:

"הננו להבהיר ל**ארה"ב** ו**לישראל**, כי הפדאיון הם בעליה של **פלשתיין**, ואין ישראל זכאית לערער על זכותם לאדמותיה... פעולות הפדאיון בתוך השטח הכבוש של פלשתיין הן לגיטימיות... זו היא מלחמת־השחרור של הפלשתינאים, ובמלחמה זו יסתיעו עלידי כוחה הצבאי והמדיני של מצרים ועלידי הכוחות המהפכניים".

העיתון "אל־גומהוריה", בטאון "האיחוד הסוציאליסטי הערבי" (אס"ע), מפלגתה החוקית האחת של מצרים, הוסיף בגיליונו מיום 21 במאי:

"אין אנו כופים את אפוטרופסותנו על העם הפלשתינאי; אין אנו מתאריכים לעצמנו כי בני העם הפלשתינאי, הניצבים ליד גבולות ארצם... כאשר בטווח ראייתם מצויים רכושם, אדמותיהם וגני־הפרי שלהם, לא יפעלו כדי לזכות בזכותם הטבעית. אין אנו רואים כמסתנן את המבקש לשוב אל ביתו; אין כוח המסוגל למנוע מבעל־הזכות להיאבק, עד אשר ישיג את זכותו השדודה...".

מצרים מתייצבת, איפוא, באורח גלוי וחד־משמעי לצד פעולות הפדאיון (בגרסתם החדשה — ארגון ה"פתח"), לאחר שהביע עזה במשך שנים את התנגדותה הנמרצת לפעולות מעין אלה, בהנמקה כי שחרור פלשתיין מחייב פעולה מאורגנת ומאוחדת של הכוחות המזוינים של כל מדינות ערב — וכי המועד לפעולה כזאת עדיין לא הגיע⁸. בהקשר לכך חשוב לזכור, כי מדיניותה זו של מצרים היתה מקור לסכסוכים ולחילוקי־דעות פומביים עם סוריה, אשר דגלה ב"מלחמת־שחרור עמ' מית" נגד ישראל, בה ישמש ה"פתח", חלוץ העובר לפני המחנה. מדינות ערב שונות ניצלו, לעתים קרובות עמדה זו של מצרים — כדי לתקפה על מחדליה.

ואולם, בין אם התעוררה לפתע בקרב ההנהגה המצרית התחור־שה, כי עברה את הגבול באיומיה ובמתחות שיצרה ובין אם מקרי הדבור, מכל מקום הופיעה בעיתון "אל־אח'באר" ב־22 במאי, בין השאר, הפיסקה הבאה:

ממרכז האו"ם הגיעה תשובתו של ארתאנט לאיגרתו של שר־החוץ המצרי מיום 17 במאי בה דרש זה האחרון את פינויו המוחלט של כוח־החירום. לדברי רדיו קהיר, בשידורו מיום 19 במאי, כללה תשובתו של ארתאנט את הנקודות הבאות: א) כוחות האו"ם הגיעו למצרים בהסכמתה של ממשלת מצרים, והמשך שהייתם בה אינו אפשרי בלא שתמשיך מצרים להסכים לכך.

ב) לאור האיגרת שנתקבלה משר־החוץ המצרי, ייענה המזכיר הכללי לדרישתה של ממשלת מצרים, והוא עוסק כבר במתן הוראות לנקיטת הצעדים הדרושים להנצחתם של הכוחות ללא דיחוי.

בימים 18—19 במאי פינו כוחות האו"ם את המוצבים בהם החזיקו, ויחידות מצריות תפסו את מקומם לאורך הגבול. כך יכול היה קריין צוֹת־אל־ערב" להודיע בשידורו ב־19 במאי בערב:

"כוח־החירום של האו"ם שוב אינו קיים מאז היום, בשעה 1700 לפי שעון קהיר. שעה זו נקבעה לנסיגת כוחות האו"ם ממוצביהם וממרכזי־התצפית שהיו תפוסים עלידיהם. לאחר מכן ינועו כוחות־החירום לקסרקטיניהם לקראת פינוים".

ואכן, בשעה 1700 נערך במחנות כוח־החירום ברצועת עזה טקס הורדת דגל האו"ם — ובמקומו הונף דגלה של מצרים.

כדי לשוות לכל הפרשה אופי מכובד, שיגר שר־החוץ המצרי ב־20 במאי את האיגרת הבאה לארתאנט:

"לרגל פינוים של כוחות האו"ם משטחי מצרים ורצועת עזה, ברצוני להביע לך בשם ממשלתי את תודתנו והערכתנו למאמצים שהשקיעו האו"ם וכוחותיו, ועל שיתוף־הפעולה הנאמן שגילו בעת הימצאותם בשטחי מצרים. אנא, מסור לקצינים ולחילי האו"ם את מלוא הערכתנו למאמציהם; כן העבר־נא את תודתי למדינות אליהן משתייכים כוחות אלה...".

עם פינוי כוח־החירום של האו"ם והתמקמותן של יחידות־צבא מצריות לאורך הגבול עם ישראל, נוצר מצב חדש, אשר טמן בחובו — מנקודת־מבטה של מצרים — אפשרויות־פעולה חדשות. ביטוי לכך נתן המושיר עבד אל־חכים עאמר בראיון לעיתון "אל־ארהאם", שפורסם ב־19 במאי:

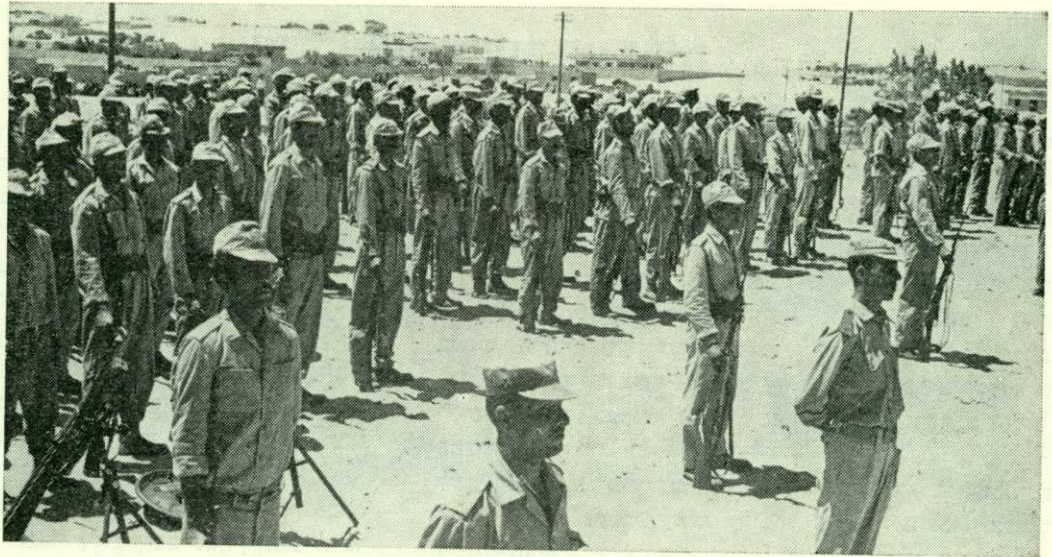
"הכוחות המצריים תפסו בימים האחרונים עמדות, המאפיינות להם תגובה והרתעה. איש אינו צריך להטיל ספק כי מצרים תהלוס בכל כוחה בכל ניסיון לפעולות־איבה...".

נימת שופרות־העמולה של מצרים לבשה אופי תוקפני ומאיים יותר ויותר ככל שחלפו הימים. אופייניים לכך דבריו של פרשן רדיו קהיר בצהרי 19 במאי:

"ישראל חשה עתה שוב כי כלואה היא בין המלתעות הפעורות — מצרים וסוריה... היוזמה נתונה עתה בידינו, ואנו יודעים את אשר יש לעשות. אנו יודעים, כי נמחץ את ישראל וננצח... דע כיצד לחסל את ישראל ונרמוס את כל מי שיעמוד בדרכנו... ובשידור נוסף בשעות אחר־צהריים של אותו יום אמר הפרשן:

"ישראל יצרה בעברנו את שעת־הכושר להחזיר בכוח מזויין את אשר גולה לפני 11 שנה... הכוחות הערביים עומדים עתה

האם אפשרי?
פ'
ס' 1956

מסדר יחידה פלשתינאית לפני היציאה לחזית

בארצו, שכן יהא בכך משום אישור לאיחוד הערבי. כבר ב-21 בחודש — יום לפני כן — נדונו, לדברי העיתון, פרטי העברת הכוחות העיראקיים למצרים.⁹

היתה זו הראשונה מבין ההצעות אותן קיבל נשיא מצרים לסיוע צבאי ממדינות-ערב אחרות, שאינן גובלות עם ישראל. במשך הימים הבאים הצטרפו לעיראק גם כוויית, סודאן, אל-ג'יריה, מרוקו, לוב ותימן.¹⁰

„ברור, כי פינוי כוחות האו"מ אינו משפיע כמלוא הנימה על הגבולות, וכי אין לאקט זה כל קשר עם שינוי הגבולות.“
בינתיים התכנסה בקהיר ב-20 במאי ההנהגה המדינית המשור תפת של מצרים ושל עיראק, כדי לדון במצב.⁹ לדברי „אל-אהראם“, מיום 22 במאי „הביאו חברי הממשלה העיראקית לעבר אנ-נאצר איגרת, בה הציע נשיא עיראק, עבד א-ררחמן עארף, לשלוח כוחות חי"ר, שריון ואויר עיראקיים למצרים. נאצר הודיע כי יקביל בגאווה את פניהם של כוחות עיראקיים

האולי
שאלות
אחרות

ירדן	סוריה	מצרים	
	<ul style="list-style-type: none"> • שר-החוץ הסורי מבהיר לנציגי המדינות החברות במועצת-הביטחון את חומרת האיומים הישראליים בדבר „חיסול המשטר המהפכני בסוריה וכיבוש דמשק“, וכי סוריה „מטילה על ישראל ועל העומדים מאחוריה את האחריות לכל העלול להתרחש באזור“. 	<ul style="list-style-type: none"> • בידי מצרים ידיעות בדוקות לפיהן עומדת ישראל לערוך ב-17 במאי פעולה בקנה-מידה נרחב כנגד סוריה. • מכותרות עיתוני מצרים: „ישראל מאיימת לפלוש לסוריה“. • העיתון „אל-אהראם“ כותב, כי סוריה אינה בודדה בעמידתה בפני התוקפנות הישראלית. 	13 במאי 1967
	<ul style="list-style-type: none"> • סיכום דיונים של ההנהגה המדינית והצבאית עם רמטכ"ל מצרים, שהגיע לדמשק. 	<ul style="list-style-type: none"> • משלחת חברי מועצת האומה חזרה מביקור בבריה"מ. • הרמטכ"ל הפריק-אואל מוחמד פאווי, יצא לדמשק. • המושיר עאמר מכנס את הפיקוד ה-צבאי העליון לדיונים. • הכרזה על כוננות-לחימה החל משעה 1430, ומתן פקודה לכוחות לנוע לסיני בהתאם לתכנון. • פקודה לראש מנגנון הגיוס הכללי לגיוס מילואים, ציוד כבד ורכב. 	14 במאי
		<ul style="list-style-type: none"> • המושיר עאמר קיים „כינוס חשוב מאוד במפקדה הקדמית של כוחות-האויר“. • תנועות הפגנתיות של כוחות-צבא גדולים דרך קהיר לעבר סיני. • שגריר בריה"מ אישר נכונות הידיעות בדבר כוונת ישראל לתקוף את סוריה. 	15 במאי

לעומת זאת דחתה מצרים ב־21 במאי את הצעת ירדן לכי-
נוסה הדחוף של מועצת-ההגנה של הליגה הערבית, שכן
בשלב זה של המאורעות עדיין שרר האנטגוניזם בין מצרים
ועמה המדינות הערביות ה"מהפכניות" — לבין ירדן ויתר
המדינות ה"ריאקציוניות".

כאמור, הביעו מרבית מדינות ערב את ברכותיהן הנלהבות
לצעדיה של מצרים שהביאו לסילוק כוח-החירום של האו"מ.
אך בתוך מקהלה זו נשמעו גם דעות אחרות: פרשן רדיו
רב־תעמול, בשידורו מיום 19 במאי, הביע אמנם את סיפוקו
מכניסת הכוחות המצריים לסיני, "דבר שהחזיר לערבים את
האמון והתקווה", אך הוסיף, כי על מצרים להחזיר את התותר
חיים למיצרי טיראן ולמנוע את השיט הישראלי בים־סוף —
"שאם לא כן תהיה מטרת צעדיה הצבאיים מוטלת
בספק". והעיתון הלבנוני "אל-חיא" כתב ב־21 במאי:
"ההמונים הערביים מקוים כי מטרתה של מצרים בסלקה את
כוח-החירום הבין־לאומי היא נקיטת צעד נמרץ, אשר ימחה
אחת־ולתמיד את תוצאותיה השליליות של מלחמת סואץ ויח-
זיר את ישראל למאורתה החסומה עלידי עקבה — מאורה שבה
תיחנק במוות טבעי. שום דבר לא ימנע בעד מצרים מלבצע צעד
זה, לאחר שהסכים ארתאנט לדרישתה, כי כוח-החירום יסיים
את תפקידו".

ההשתלשלות בתחום הצבאי

בטרם נדון בהמשך התפתחותם של המאורעות, נסקור להלן
בקצרה את ההתפתחויות שחלו מאז 14 במאי בתחום הצבאי.
כבר ראינו כי היחידות הראשונות חצו בליל 14—15 במאי

את תעלת סואץ, והתקדמו מזרחה לעבר גבול ישראל. זרימת
הכוחות לתוך סיני הלכה וגברה, וכפי שלמדים אנו משידורו
של רדיו בגדאד בשעות הלילה המאוחרות של יום 16 במאי,
"פיקה המושיר עאמר אישית על העברתם של כוחות מקהיר
לסיני דרך תעלת סואץ עד שעה מאוחרת בלילה". עיתון
בוקר קהירי מסר למחרת לקוראיו: "כוחות־צבא נעו לסיני
בהתאם לתכנית הצבאית, ויחידות נוספות של מטוסי־קרב
סילוניים הצטרפו אל הכוחות בסיני".

לפני יום 14 במאי נמצאו בסיני כוחות־צבא שלא עלו על
דיביזיית־חי"ר¹¹ ועוד כחטיבה משוריינת, וכן נמצאו ברצועת
עזה שתי חטיבות־חי"ר פלשתינאיות¹², כוחות אלו מנג, יחד
עם יחידות־השירותים הנספחות אליהם, כ־30 אלף איש. העוצ-
בות המצריות נערכו במערכים חפורים ומבוצרים היטב באזורי
אל־עריש, אוס־כתף וקסיימה. עתה, במשך כשבוע ימים,
הוכפלו כוחות אלה, משנוספו אליהם שתי דיביזיות־חי"ר וכן
כוחות משוריינים. לכהונת המפקד הכללי של הכוחות בסיני
מונה, כבר ב־16 במאי, הפריק אואל (גנרל) עבד אל־מוחסן
כאמל מורתגי¹³, מורתגי הכריז בראיון מוקלט, אשר שודר
ברדיו קהיר ב־18 במאי, כי "הכוחות נערכו בגבול בהתאם
לתכניות שהוכנו מראש".

במקביל לכוננות שהוכרזה בכוחות המזויינים של מצרים
הוכרזה כוננות דומה גם ברצועת עזה. לדברי רדיו קהיר
מערב 17 במאי, "הועמד צבא־השחרור הפלשתינאי (להלן
צ"ש"פ) בכוננות מלאה מאז שחר יום 16 במאי... אחמד שו-
קיירי הכריז, כי כל הצעירים שהשלימו את אימוניהם, נקראו
לשאת נשק כדי לקדם פני כל התפתחות". ימים אחדים לאחר

עיראק	לבנון	מדינות צפון־אפריקה	מדינות ערביות אחרות
<p>• שר־החוץ, עדנאן פצ'צי, הו- דיע כי "עיראק מעמידה את כל משאביה להגנה על האדמה ה- ערבית בסוריה נגד התוקפנות הישראלית".</p>			

מכן, ב־20 במאי, הודיע רדיו קהיר: „כוחות צש״פ תפסו את המקומות שנקבעו להם; כן תפסו חלק מן המוצבים בהם היו מוצבים כוחות־החירום בעזה“. עתה, משפונה כוח־החירום של האו״מ מעמדותיו לאורך הגבול עם ישראל, לא ראתה מצרים עצמה כבולה עוד בהחלטת עצרת האו״מ, שאסרה הכנסתם של כלי נשק כבד לרצועה. העיתון „אל־אח׳באר“ סיפר, אם כן, ב־22 במאי:

„צש״פ — שתפס ליד קוי שביתת־הנשק עמדות, החולשות ברובן על הארץ הכבושה ממרחק של פחות מק״מ אחד — תוגבר בנשק כבד, לרבות טנקים ותותחים...“

בשבועיים שנתרו עד פרוץ הקרבות קיימו הכוחות הפלש־תינאים פעילות אינטנסיבית של התחפרות, ביצור ומיקוש, וכפי שנראה להלן, פתחו ב־29 במאי באש לעבר חקלאים שעבדו בשדות קיבוץ נחל־עוז.

חפיסת שרם אש־שייח' וחסמת המצרים

ב־18 במאי נכנסה יחידה מחיל־הגבולות המצרי למחנה האו״מ שבשרם אש־שייח' והשתלטה על מתקניו. ב־20 במאי צנח באיזור זה גדוד־צנחנים. בעקבות פעולות אלה, דיווחה סוכנות־הידיעות „רויטר“:

„כוחות מצרים תפסו את מוצב שרם אש־שייח' המבוצר, השוֹט לט על נתיב הספנות הישראלית שבמצרי טיראן, ובכך נתהוותה סכנה לספנות הישראלית“.

ב־20 במאי שידר רדיו בגדאד בהבלטה ידיעה זאת, ואילו קהיר התייחסה לנושא זה לראשונה רק בחדשות השעה 1900 ב־21 במאי, בהן בישר קריין הרדיו לשומעיו:

„כוחות־החירום של האו״מ החלו יוצאים מאיזור שרם אש־שייח', פינוים יושלם ב־22 במאי. כוחות מצבא קע״מ הגיעו היום לשרם אש־שייח' ותפסו עמדות במפרץ עקבה“.

ושב היתה „רויטר“ סוכנות־הידיעות הראשונה שדיווחה בליל 21—22 במאי:

„מקורות מהימנים בקהיר מסרו כי סירת, ארבע סירות־טורפדו ושתי צוללות של כוחות־הים המצריים עברו לאחרונה בתעלה לכיוון ים־סוף“.

גם ידיעה זו שודרה על־ידי רדיו בגדאד, ואילו קהיר שמרה על שתיקתה במשך 24 שעות. ב־23 במאי בשעה 0530 שידר רדיו קהיר את ההודעה הבאה:

„עבד אינאצר הכריז אתמול רשמית על חסימת מפרץ עקבה בפני השיט הישראלי, ועל הטלת איסור על מעבר חומרים אסתי־רטגיים אל ישראל דרך מפרץ זה גם באניות לא־ישראליות. משמע, מצרים מקיימת עתה במפרץ עקבה את אשר קיימה עד מלחמת סואץ ב־1956“.

לאחר הודעה זאת, שודר ברדיו נאומו המוקלט של עבד אינאצר, אותו נשא ב־22 במאי בפני סגל המפקדים בבסיס־האוויר ביר־גפגפה שבסיני. נשיא מצרים פתח את נאומו בתיאור השתלשלות המאורעות מאז 13 במאי עד פינוי כוחות־החירום של האו״מ; לאחר מכן דן בהווה, ובמשמעותה האפשרית של פעולת חפיסת המיצרים לגבי העתיד.

„הכוחות המזוינים תפסו אתמול את שרם אש־שייח'... פירוש של מעשה זה הוא המחשת זכויותינו וריבונותנו במפרץ עקבה. מפרץ עקבה נחשב למים הטריטוריאליים שלנו — של מצרים — ולא נרשה בשום פנים ואופן לדגל הישראלי לעבור במפרץ עקבה.“

מצרים	סוריה	ירדן
<p>16 במאי</p> <ul style="list-style-type: none"> ● רדיו קהיר מודיע „כי הכוחות המזוינים הועמדו בכוננות מקסימלית החל מ־16 בחודש, שעה 0600“. ● דיוני הפיקוד הצבאי העליון בהשתתפות המושיר עאמר, הרמטכ״ל ושר־המלחמה. ● המושיר עאמר מינה את מפקד כוחות היבשה לכהונת „מפקד כללי של כוחות החזית המצרי עם ישראל“, ומינויים דר־מים הוענקו למפקדי כוחות האוויר והים. ● על־פי הוראתו של המושיר עאמר, דרש הרמטכ״ל במכתב למפקד כוח־החזית 	<p>רומ, את נסיגת כוח־החירום מקו שביתת־הנשק ואת ריכוזו במחנות ברצועת עזה.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● המושיר עאמר חזה במבצע העברתה של אחת מדיביזיות־השריון לתעלת־סואץ, בדרכה לסיני. ● ישיבת־החירום של ממשלת מצרים. ● צבא־השחרור הפלשתינאי ברצועת עזה בכוננות מלאה. 	
<p>17 במאי</p> <ul style="list-style-type: none"> ● נאצר קיבל לשיחה את שר־החוק ה־סוריה. ● כוחות מצרים החלו בתפיסת נקודות־התצפית לאורך הגבול עם ישראל שפוגו על־ידי כוח־החירום. כוח־החירום מתרכז במחנות ברצועת עזה. ● מצב־החירום במגננוני־הג״א ובמוסדות השירות הרפואי. ● שר־החוק נפגש עם נציגיהן של שבע המדינות המשתתפות בכוח־החירום ותבע את הוצאת כוחותיהן. ● באיגרת לאר־תאנא דרש שר־החוק, מח־מוד ריאד, את פינויים המלא של כוחות־החירום. 	<ul style="list-style-type: none"> ● רדיו דמשק הודיע, כי הכוחות הסורי־יים נמצאים בכוננות מלאה. ● שר־החוק, איברהים מאחוס, יצא ל־קהיר. 	<ul style="list-style-type: none"> ● כוננות מלאה בצבא הירדני.

היהודים מאיימים במלחמה, ואנו אומרים להם, אהלן וסהלן — אנו מוכנים למלחמה". למחרת, ב־24 במאי בשעה 0500, מסר "צות אל־ערב", כי החלטת המצרים בדבר סגירת מפרץ עקבה נכנסה לתוקפה ב־23 במאי בשעה 1200. כן מסר השידור על מיקוש נקודות אחדות בתוך המים הטריטוריאליים המצריים¹⁵. בגיליונו מאותו יום מסר "אל־אהראם" על פרטי ההסגר, ועל ההוראות שנמסרו לכוחות המוצבים בשרם אש־שייח' בדבר הדרך בה עליהם לטפל באניות המגיעות למפרץ:

"א. סירות־טורפדו יחסמו את הדרך בפני ספינה ישראלית ויאותרו לה, כי מימי מפרץ עקבה הם מים טריטוריאליים של מצרים וכי אסור לה לעבור בהם; אם לא תענה האניה לאיתות צפויה לאש נגדה.

ב. הטרפדות יחסמו את הדרך בפני כל אניה שמטענה אינו מזהה וזו תידרש להיעצר לשם ביקורת. על סיפונה תעלה קבוצת אנשי־משטרה כדי לבדוק את נירותיה ואת מטענה, ותוצאות־הביקורת תקבענה אם תורשה לעבור; אם לאו".

עם חסימת המיצרים נכנסו המאורעות לשלבם המכריע. דומה כי הראשון שעמד על משמעותו של צעד זה, מבחינתן של מדינות ערב ומבחינתה של ישראל כאחת, היה העיתון "אל־חיאת", שכתב ב־24 בחודש:

"אם תיכנע ישראל למדיניות המצור הערבי נגדה ותשלים עם חזירת פדאיון לאדמותיה מן הצפון, מן המזרח, ומן הדרום — יביא הדבר לחיסולה, ללא קרבות־של־מש מצד מדינות־ערב. אם תתהדק הטבעת סביב ישראל, עשויה היא להיחנק עם ניתוק קשריה המסחריים והכלכליים עם המדינות המייבאות

את סחורותיה באפריקה ובאסיה, ועם אלה המייצאות אליה נפט וחומרי־גלם שהם חיוניים לתעשייתה".

ניתוח מעמיק ויסודי של משמעות הצעד המצרי לגבי עצם קיומה של ישראל ויחסי ישראל־ערב נמצא במאמרו השבועי של מוחמד חסנין הייכל, עורך "אל־אהראם" ויועצו הקרוב של נשיא מצרים, ביום 26 במאי. בגלל ראייתו המפוקחת והמעניינת של הייכל דומה כי יש עניין בהבאת דבריו בהרחבה:

"אין מנוס מהתנגשות מזוינת בין קע"מ לבין האויב הישראלי. התנגשות מזוינת זו עשויה להתרחש בכל עת ובכל מקום לאורך קו־העימות בין הכוחות המצריים לבין האויב הישראלי ביבשה, באוויר ובים; באיזור המשתרע מצפון רצועת עזה עד לקצהו הדרומי של מפרץ עקבה — בשרם אש־שייח'".

בנמקו קביעה חד־משמעית זו אומר הייכל כי לסגירת המיצרים, אמנם, השפעות מרחיקות־לכת על כלכלתה של ישראל בהווה ובעתיד, אולם חשוב מן הגורם הכלכלי הוא "הגורם הפסיכולוגי המחייב את ישראל להשיב על אתגר המלחמה,

שכן הוא לגביה כורח של ביטחון או כורח קיום. הסיבה לכך היא אחת וברורה: פירושה של חסימת מפרץ עקבה בפני השיט הישראלי הוא כי האומה הערבית, המיוצגת על־ידי קע"מ, הצליחה — זו הפעם הראשונה ביחסיה עם ישראל — לשנות בכוח עובדה קיימת (השיט הישראלי במפרץ)

שנכפתה עליה (על מצרים) בכוח (תוצאות מבצע "קדש")... אין זו, איפוא, שאלת מפרץ עקבה אלא שאלה גדולה הימנה — זו של פילוסופיית־הביטחון הישראלית כולה — הפילוסופיה עליה התבסס קיומה

מדינות ערביות אחרות	מדינות צפון־אפריקה	לבנון	עיראק
	אלג'יריה: משרד־החוץ הודיע על סולידריות עם סוריה "נגד הפרו־בוקציות והאימים הצבאיים ה־ציוניים".	<ul style="list-style-type: none"> ראשי־משלה, רשיד כראי מה, מודיע כי לבנון תנקוט בכל הצעדים הדרושים לבלימת כל סכנה מצד ישראל. שר־החוץ, ג'ורג' חכים, הודיע על סולידריות מלאה של לבנון עם סוריה נגד תוקפנות ישראלית. 	<ul style="list-style-type: none"> שר־החוץ חוזר על נכונות ארצו להשתתף באורח פעיל במערכה לצד סוריה אם זו תותקף.
		<ul style="list-style-type: none"> משלחת בת שלושה קצינים יצאה לקהיר. 	<ul style="list-style-type: none"> כוחות היבשה והאוויר הועמדו במצב הכן. משלחת צבאית נשלחה ל־סוריה כדי להבטיח תיאום בין שני הצבאות.

של ישראל מאז לידתה, ואשר עליה יתבסס בעתיד. מכאן, כי אין לישראל מנוס אלא השימוש בנשק והתנגשות מזויינת עם קט"ח". בהמשך דבריו קובע הייכל, כי "האסטרטגיה של שלב זה (שלב סגירת המיצרים) כבר השיגה את מטרתה הראשונה — סיכול המזימה לפלוש לטוריה¹⁶, וכן השיגה מטרה חשובה נוספת — המתבטאת בשובם של הכוחות המצריים לעימות ישיר עם ישראל וחסיתתו של מפרץ עקבה בפני ישראל". הייכל טוען כי פרשת העימות עם ישראל לא הסתיימה בסגירת המיצרים — אלא אך החלה בה. בתורו לראשית דבריו, הוא קובע:

"ישראל אינה יכולה לעבור בשתיקה ולהשלים עם מה שאירע עד כה... הצעד הבא יהיה שלה. יהיה עליה להגיב — ועלינו לצפות למהלומה נגדנו. תפקידנו להפחית במידה רבה ככל האפשר את האפקטיביות של מהלומה זו, ולאחר מכן צריכה לבוא המהלומה השניה מצדנו — מהלומה שתהיה אפקטיבית במידה מקסימלית".

הייכל סיים מאמרו המאלף בשאלה שהוא התיחס אליה ב"וודאי בעת כתיבתה כאל שאלה רטורית; אך כיום יש בה משום משמעות נבואית, אשר ספק אם כותבה התכוון אליה בשעתו:

"האמנם תתחיל ישראל (במלחמה) והאם תהיה המהלומה השניה מצידנו מהלומה ניצחת? מנאמו של עבד אנגאצר ומאמרו של חסנין הייכל מש"תמע בבירור, כי בהחליטה על חסימתם של המיצרים, ידעה הנהגת המדינית של מצרים, כי צעד זה טומן בחובו סכנה מוחשית ביותר לעימות צבאי בהיקף מלא עם ישראל¹⁷."

בעוד שעד כה בנו המצרים בסיני מערך שנועד בעיקרו להרתיע את ישראל מתקיפת טוריה, עמדו עתה בפני ההכרח לתגבר את הכוחות המרוכזים בסיני ואף לשנות את היעדרותם, כדי שיוכלו לקדם את סכנת המלחמה.

זרימתם של הכוחות לסיני גברה אם כן. ב-22 במאי הודיע רדיו בגדאד, בהסתמכו שוב על סוכנות הידיעות "רויטר", כי "האיזור הסמוך לאיסמאעיליה היה למחנה צבאי עצום, הומה ברבבות חיילים, טנקים, שריוניות ומשאיות הנמצאים בדרכם לסיני". למחרת היום שידר רדיו ביירות ידיעה של סוכנות הידיעות "וינייטד פרס" מפי מקורות מצריים: "למעלה מ-100 אלף חיילים מצרים ערוכים עתה בסיני ודרוכים למלחמה בישראל". בפתחת רפיח אורגן כוח-משימה, המסתכם בחטיבה משורינית בקירוב, בפיקודו של הליוא (מיורגנרל) סעד אשר שאדלי¹⁸, עליו הוטלה המשימה למנוע כיבוש אפשרי של רצועת עזה על-ידי צה"ל; זאת — בהנחה, כי ישראל עלולה לבצע צעד מעין זה, וכי תהא נכונה לפנות את הרצועה — כדוגמת מה שאירע לאחר "קדש" — רק תמורת הסרת ההסגר מעל המיצרים, כדי להגביר את כושר העמידה של הכוחות בסיני, הוכנסה לסיני ב-25 במאי הדיביזיה המשורינית הרביעית¹⁹ — כוח-המחץ המשוריין העיקרי של מצרים — ורוכזה באיזור ואדי מליח. בעקבות מהלכים אלה יכול היה שאדלי, אשר מונה — בתוקף היותו הקצין הבכיר באיזורו — כמפקד גזרת אל-עריש, להכריז במסיבת-עיתונאים ששודרה ב-26 במאי ברדיו ביירות: "מצרים השלימה את ריכוז הכוח הצבאי הגדול בסיני, וכוח זה נכון לבצע כל פעולת הגנה או התקפה אשר תוטל עליו".

מצרים	טוריה	ירדן
<ul style="list-style-type: none"> ● לדברי העיתון הלבנוני הפרו-מצרי "אל-אנואר" הוכרז מצב כוננות ביהדות הטילים המצריים, אשר ישוגרו מבטיסיהם הסודיים נוכח כל תזווה ישראלית. ● יחידה השייכת לחיל-הגבולות השתל-טה על מחנה האו"ם בשרם אש-שייח'. 	<ul style="list-style-type: none"> ● שר-החוץ חזר מביקורו בקהיר. ● שר-החינוך יצא לאלג'יריה ועמו אי-גרת לנשיא בומדיין. ● תרגיל-הג"א בחלב — ראשון בסדר-רת תרגילים שיבוצעו ברחבי טוריה. 	<p>18 במאי</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● רדיו קהיר מודיע על תמיכה מלאה בפעולות הפדאיון בשטח ישראל. ● הושלמו פינוי כוח-החירום מנקודות-התצפית לאורך הגבול וריכוזו במחנות בעזה. ● באיגרת לשר-החוץ מודיע ארתאנט, כי הורה לנקוט בצעדים הדרושים להוצאה מיידית של כוחות-החירום משטח מצרים. 	<ul style="list-style-type: none"> ● שר-החינוך הכריז באלג'יריה כי גיוסי-המילואים הושלם. ● בשעה 1700 נתקיים טקס הורדת דגל האו"ם במחנות כוח-החירום ברצועה. ● עוצמת הכוחות המרוכזים בסיני עולה על שלוש דיביזיות. 	<p>19 במאי</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● בקהיר התכנסה הנהגה המדינית ה-משותפת של מצרים ושל עיראק. ● גדוד צנחנים צנח בשרם אש-שייח'. ● כוחות צבא השחרור הפלשתינאי תפסו חלק מן המוצבים ברצועה בהם היו ממוקמים כוחות-החירום. ● המושיר עאמר סייך אצל הכוחות בסיני. ● המושל הכללי של הרצועה, הליוא עבד-אלמוג'עם חסני, מונה כמושל צבאי ומפקד הכוחות הצבאיים ברצועת עזה. 	<ul style="list-style-type: none"> ● הרמטכ"ל נפגש עם המשלחת הצבאית העיראקית. ● טוריה מתגברת את כוחותיה המוצב-בים לאורך הגבול עם ישראל, שמספרם מגיע ל-40 אלף חיילים. ● שר-ההגנה הכריז, כי הגיעה השעה לפתוח במלחמת-השחרור. ● מועצת האומה קיימה ישיבה סגורה בהשתתפות שר-החוץ מחמוד ריאד. ● נאצר נפגש עם המשלחת העיראקית. 	<p>20 במאי</p>

ב-26 במאי נאם עבד אנ-נאצר בפני חברי המועצה המרכזית של ההתאחדות הבינ-לאומית של איגודי הפועלים הערביים, שערכו כנס-חירום בדמשק בימים 22-24 במאי ובאו לקהיר כדי לברך את נשיא מצרים על חסימת המיצרים. העניין שבו נאום זה כפול: עבד אנ-נאצר מנגח בו את מאשימיו בעולם הערבי, אשר טענו כנגדו, כי אינו נכון להשתתף במערכה לשחרור 29 שתי, בהסתרתו מאחורי חומת-המגן של כוח החירום. הוא לא התעלם בנאומו מטענות אלה — כי אם הציגן אחת לאחת ושללן. תשובתו הכוללת להאשמות קבעה כי בעבר לא היתה מצרים מוכנה להתמודדות עם ישראל ולפיכך — במקום להתרברב בדיבורים בעלמא — "עדיף היה להקים את צבאנו ולאמנו בעוד כוח-החירום הבינ-לאומי מצוי בעמדותיו, עד כי תושלם המלאכה". אותה סיבה מנעה, לדבר ריו, את חסימת המיצרים בעבר, שהרי סגירת שרם אש-שייח' פירושה עימות עם ישראל. היה עלינו להתכונן כך, שרק כאשר נהיה מסוגלים להיכנס למלחמה כוללת עם ישראל — נלך לשרם אש-שייח' "20.

ואולם, עתה השתנה הכל: „לאחרונה חשנו, כי כוחנו מספיק, וכי בהיכנסנו למערכה עם ישראל נוכל, בעזרת האל, לנצח“.

כל אשר היה על מצרים לעשות היה להמתין לזמן המתאים, כדי להעמיד את כוחה במבחן. והזמן המתאים היה האיום בתוקפנות על סוריה. כאן מגיעים אנו לאספקט הנוסף ב-נאומו של עבד אנ-נאצר:

„אם תפתח ישראל בפעולה תוקפנית נגד סוריה או נגד מצרים, תתנהל מערכה כוללת נגד ישראל. לא תהא זו מערכה שת-

טמצם לגור שמול סוריה או מצרים, כי אם מערכה כוללת — ומטרתה היסודית תהא השמדת ישראל“.

כך ולא אחרת! דברים אלה לא נאמרו על-ידי אחמד סעיד או אחמד שוקיירי, על-ידי נשיא סוריה או נשיא עיראק — מהם הורגלנו במשך שנים לשמוע אימים והצהרות מסוג זה, דברים אלה השמיע נשיא מצרים, שתואר בפי כל כאדם שקול וריאליסטי, שאינו נגרר אחרי סיסמאות-ההסתה של עמיתיו יריביו. בשובו לנושא העוצמה אמר עבד אנ-נאצר:

„דברים כאלה לא יכולתי לומר לפני חמש שנים או שלוש שנים, שכן לא הייתי מסוגל לבצעם ולכן לא הייתי נכון לאמרם. כיום, אחת-עשרה שנה אחרי סואץ, אומר אני דברים אלה, בידעי את אשר עומד לרשותנו במצרים ואת אשר עומד לרשות סוריה. כן יודע אני את עמדתן של יתר מדינות ערב כיום: עיראק הכניסה כוחות לסוריה, אלג'יריה וכוויית תשלחה כוחות אלינו... זהו כוח ערבי! זוהי התחיה הערבית האמתית!“

עבד אנ-נאצר סיים את נאומו בדברו על בעיית היחסים עם ירדן:

„הצבא הסורי והצבא המצרי מהווים כיום חזית אחת — ואנו מייחלים ליום בו תהא כל החזית סביב ישראל לחזית אחת. בדרכנו עומדים עדיין מכשולים. מובן מאליו כי וצפי את-תל (ראש-משלת ירדן לשעבר) הוא מרגל לטובת האמריקאים והאנגלים, ואין אנו יכולים לשתף פעולה עם מרגלים, שכן זוהי מערכה גורלית“.

לא לזמן רב היה על נשיא מצרים להמשיך ולייחל עד אשר תוגשם שאיפתו לחזית אחת, בפקוד אחיד, סביב ישראל; ארבעה ימים בלבד לאחר שנשא נאום זה, נחתם בקהיר

casas
belli

עיראק	לבנון	מדינות צפון-אפריקה	מדינות ערביות אחרות
<ul style="list-style-type: none"> • שר-ההגנה הודיע, כי יחידות הצבא נכונות לתזווה כדי לסייע לסוריה. 	<ul style="list-style-type: none"> • כוחות-צבא יתגברו את הר מערך לאורך הגבול עם ישראל. • משלחת צבאית יצאה לדמשק לתיאום התכניות הצבאיות. 	<p>אלג'יריה: הנשיא בומדיין הביע, באיגרתו לנאצר ולנשיא סוריה, סולידריות מוחלטת עם מאבקם.</p>	<p>כוויית הודיעה כי העמידה את צבאה במצב הכן ולפקודת המפקדה הערבית המאוחדת.</p> <p>תימן: הנשיא סלאל הודיע, כי ממשלת תימן מעמידה את צבאה ואת כל אפשרויותיה לצדה של סוריה במאבק עם ישראל.</p>
			<p>סודאן: יו"ר מועצת הריבונות הודיע על תמיכה במאבק של סוריה.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • משלחת צבאית בראשותו של עוזר הרמטכ"ל יצאה לדמשק. • סגן ראש-משלת עיראק בראש המשלחת שיצאה לשיחות בקהיר. 		<p>לוב: שר החוץ מסר, כי ממ-שלחו רואה בכל תוקפנות נגד מדינה ערבית — תוקפנות נגדה.</p>	<p>סודאן: מנהיג מפלגת-העם הי דמוקרטית הודיע על תמיכה מלאה בצעדי סוריה ומצרים. סעודיה „מתיצבת לצד העם הי סורי נגד כל תוקפנות המאיימת על ביטחוננו ועל שלומנו“.</p>

זכויותיה הלגיטימיות של ארצו על-ידי חסימת המיצרים, הגיע לכדי הצהרה ברורה בדבר השאיפה להגשים את המטרה הסופית — השמדתה של מדינת ישראל.

ב-28 במאי ערך עבד אנ-נאצר מסיבת-עיתונאים בקהיר. מסיבה זו שודרה בשידור חי ברדיו קהיר ובתחנות-שידור נוספות. את דבריו של הנשיא בה איפיינה תחושת ביטחון עצמי רב. תשובותיו לשאלות העיתונאים היו שחצניות באורח בולט, וכללו פגיעות אישיות בחלק מן העיתונאים הנוכחים, וכן התקפות חריפות כלפי מדינות המערב, ובמיוחד ארה"ב ובריטניה. כמקובל על עבד אנ-נאצר בפגישותיו עם עיתונאים זרים היו דבריו בשאלת היחסים עם ישראל מתונים יותר לכאורה, אך היתה זו מתינות רק בבחירת המלים, ולא בתוכן או במהותן. הוא לא הזכיר במפורש את השמדת ישראל, אך מטרה זו השתמעה מדבריו באופן שאינו משתמע לשתי פנים. בפתח דבריו קבע נשיא מצרים:

נאצר ועמאר בין הטייסים בבירגנאס

הסכסוך-ההגנה עם ירדן, וזו פסקה בן-יום מלהיות קר-מרגלים למען המערב. אין להתרגש מדברים אלה, שהרי זו היא מהותם של היחסים הבין-ערביים מזה שנים. אולם אל נקדים את המאוחר למוקדם.

חשיבות רבה נודעת לבדיקת תוכן נאומיו של נשיא מצרים, שכן מלבד היותו הדובר המוסמך ביותר בדבר קוי-היסוד של מדינות ארצו, משקפים נאומיו בעליל את ההתפתחות שחלה בדרישות מצרים ובהקשחת עמדתה. מבט השוואתי רופף בשני הנאומים שכבר נסקרו מורה כיצד — במשך ארבעה ימים בלבד — גדל ביטחונו העצמי של עבד אנ-נאצר וגברה והלכה קיצוניותו: מקביעה תמימה-לכאורה בדבר החזרת

האספקה
העולמית

„הבעיה בה מתעניינים כולנו כעת אינה בעיית מיצרי טיראן או הוצאת כוח-החירום של האו"מ, שכן כל אלה אינם אלא ענייני-לוואי שאינם מהותיים לשאלה חשובה וגדולה הרבה יותר — בעיית התוקפנות והאיום המתמיד לגבי אחת מארצות ערב, היא פלשתיין. לא נסכים לצמצם את הבעיה לעניין מיצרי טיראן או פינוי כוח-החירום, שכן לגבי שני אלה אין מקום לוויכוח: כוחותינו נכנסו לסיני כדי לבלום את התוקפנות, ואנו החלנו על מיצרי טיראן את זכויות הריבונות המצרית.“
להלן עבר נאצר לסקירת ההבדל בין יחסי-הכוחות בעת משבר 1956 לאלה שבמשבר הנוכחי:
„ישראל הלכה, למעשה, שולל אחרי ניצחון מזויף. ב-1956

מצרים	סוריה	ירדן
<ul style="list-style-type: none"> פורסם צו לגיוס מלא של כוחות המילואים. רדיו קהיר הודיע על תפיסת שרם אש-שיח'. ישיבת-החירום של הוועד הפועל של האיחוד הסוציאליסטי הערבי בראשותו של נאצר. לדברי סוכנות „רויטר“ עברו כוחות-צבא מצריים את התעלה בכיוון ים-סוף. נדחתה הצעה ירדנית לכינוס מועצת ההגנה של הליגה הערבית. נאצר הודיע על הסכמתו לקבל יחידות מצבא עיראק. 	<ul style="list-style-type: none"> שגריר בריה"מ נפגש עם ראש-ממשלת סוריה. 	<ul style="list-style-type: none"> ממשלת ירדן החליטה על שליחת הרמטכ"ל לקהיר. המלך חוסיין ביקר במפקדת החזית המזרחית; כן ביקר בבסיסי כוחות-האוויר. שירותי-התעמולה של ירדן ממשיכים לתבוע ממצרים לסגור את המיצרים.
<ul style="list-style-type: none"> בנאום בבסיס כוחות-האוויר בסיני הודיע נאצר על חסימת המיצרים בפני שיט אניות ישראליות וכן בפני אניות זרות המובילות חומרים אסטרטגיים לישראל. „רוו אל-יוסף“ מודיע, כי ברשות מצרים כלי-נשק יבשתיים ואוויריים, אשר טרם השתמשו בהם עד כה. „שיח' אל-אזהר“ קרא להחדרתה של תודעת מלחמת-המצוה (ג'האד) למען אלה. נאצר נפגש עם שגריר בריה"מ וקיבל איגרת-תמיכה ממשלת בריה"מ. ברצועה הוחל בהקמת גדודי-הג"א. 	<ul style="list-style-type: none"> איחוד הפועלים הערבים החליט, בישיבת-החירום שהתכנסה בדמשק, לפוצץ את צינורות-הנפט במקרה של תוקפנות נגד מדינה ערבית כלשהי. נשיא סוריה הכריז על תמיכה מלאה בצעדיה של מצרים בשאלת סילוק כוח-החירום. 	<ul style="list-style-type: none"> הרמטכ"ל חזר מביקורו בקהיר, שם נפגש עם מפקד המפקדה הערבית המאוחדת ועם ראש-מטהו.

רכושם (ומצב זה יש לשנות). מכל מקום, עניין זה של "השלכת הכפפה" לישראל נראה כה חשוב לעבד אננאצר, עד שחזר אליו בשניה:

"...החזרנו את הזכויות, שהיו לנו בשנת 1956, למקומן הטבעי. אנו משאירים, כפי שאמרת לי, את היוזמה לישראל. אם היא רוצה להשיב בכוח, או ללא כוח, על כך שאנו משתמשים בזכויותינו. (אזי) אנו — צבאנו, האומה הערבית — מוכנים".

במסיבת העיתונאים עסק עבד אננאצר בנושא נוסף — תעלת סואץ — והיה בדבריו יותר מאשר איום מוסנה כאשר הצהיר, בתשובה לשאלה, כי "אם תפרוץ המלחמה עם ישראל לא ישתנו התנאים בתעלת סואץ; אך אם תתערבנה מדינות אחרות בסכסוך — לא תהיה עוד תעלת סואץ". כיום, לאחר מעשה, יודעים אנו כי אכן הגשים את איומו זה — אם כי שום מדינות אחרות לא התערבו בסכסוך.

בימים שעברו מאז הכריז עבד אננאצר ב־22 במאי על חסימת המיצרים, נוצרה בקהיר בהדרגה איריה של ערבי־מלחמה — זו, על־כל־פנים, התמונה שהצליחו ליצור שופרות התעמולה של מצרים. כבר ב־21 במאי, יום לפני חסימת המיצרים, הודיע רדיו קהיר בחדשות־הצהריים כי המושיר עאמר פירסם צו לגיוס־המילואים. תרגילי התקפות־אוויר והפעלת שירותי־הג"א ברחבי מצרים הפכו, מאז 24 במאי, לתופעה יום־יומית. ב־27 במאי התפרסמה ברדיו קהיר קריאה פומבית לסטודנטים — להתנדב לשירותי־הג"א ולשירותים הרפואיים, ולאוכלוסיה — לתרום דם. ב־29 במאי הודיע רדיו קהיר כי "מועצת־האומה אישרה חוק לפיו מוסמך גישא

לא לחמנו בישראל כי אם בתוקפנות הבריטית־צרפתית. אנו הוצאנו את כוחותינו מסיני, כדי לעמוד בפני בריטניה ובפני צרפת. כיום עומדים אנו לבדנו מול ישראל, ואם רוצים הם במלחמה — ברוך הבא! היום חזר צבאנו לעמדותיו הטבעיות בסיני: כיום נמצאים אנו בשנת 1967. כמובן, אנו נקבע את הזמן ואת המקום בהם נאמר ברוך הבא... כל מה שהשיגה ישראל ב־1956 בפעולה התוקפנית הבלתי מקורבלת — הוחזר כבר לקדמותו. אם תהא לאחר זאת תוקפנות — תהא זו תוקפנות מצד ישראל, ואנו נראה בה מלחמה כוללת בינינו לבניה".

עבד אננאצר הבהיר באורח חד־משמעי כי לדידו יכול המצב להישאר כפי שהוא: כוחות מצרים יישארו, או לא יישארו, מרוכזים בסיני, אבל המיצרים יישארו חסומים ו"בשום תנאים לא יעברו אניות ישראליות במים הטרי־טוריאליים של מצרים; זוהי עמדה שלא אזוז ממנה כמלוא הנימה!" — תפיסתו של גישא מצרים העולה מדבריו היא, כי עד כה לא עשתה מצרים מעשה־תוקפנות כלשהו, אלא פעלה בהתאם לזכויותיה ותיקנה מציאות שנוצרה על־ידי תוקפנות ישראלית. כמובן, אם מצב־עניינים זה אינו מוצא חן בעיני ישראל — חייבת היא לנקוט ביוזמה כדי לשנותו. עבד אננאצר אך יברך על התפתחות כזאת, כך אמר, באשר היא תספק לו את ההזדמנות לחסל אחת־ולתמיד את החשבון הנושן עם ישראל, שהרי "אנו לא נסכים לשום דריקום עם ישראל".

מה שהיה ב־1948 היה תוקפנות על העם הפלשתינאי — ישראל גירשה את הפלשתינאים מעל אדמתם, גולה את

עיראק	לבנון	מדינות צפון־אפריקה	מדינות ערביות אחרות
<ul style="list-style-type: none"> גישא עיראק הציע לנאצר לקבל כוחות חי"ר, שריון ואויר למצרים. נאצר קיבל את ההצעה. 	<ul style="list-style-type: none"> שיתוף־פעולה וחילופי־ידים עות עם מפקדת הכוחות הסורי־ריים, בעיקר בכל הקשור בתי־אום פעולות אויריות. העיתון "אל־חיאת" קורא למצרים לחסום את המיצרים בפני שיט ישראלי. 		<p>כוית: ראש־הממשלה הודיע על מגעים עם עיראק, במגמה ל־אפשר לכוית להעביר כוחותיה דרך עיראק לחזית הישראלית.</p>
<ul style="list-style-type: none"> הוחל ברישום פליטים פלשתינאים, המתנדבים לשחרור ה־מולדת הגדולה. הרמטכ"ל הודיע, כי הושלמו ההכנות לתנוות יחידות־צבא לסוריה. 	<ul style="list-style-type: none"> נשלחו נציגים לקהיר ול־דמשק לתיאום העמדה הצבאית. גיוס חלקי של המילואים. התעוררות דעת־הקהל הלא־מנית והפגנות בדרום־המדינה. העיתון "אז־מאן" קובע כי המלחמה בלתי־נמנעת, ומשתפר רוצ — תהא מלחמת־קודש לשחרור פלשתינ. 	<p>אלג'יריה: 500 אזרחים אלג'יראים ו־500 פלשתינאים המתגוררים באלג'יריה, כבר התנדבו למלחמה בישראל.</p>	<p>לוב: שר־החוץ מסר, כי ממ־שלתו רואה בכל תוקפנות נגד מדינה ערבית — תוקפנות נגדה. סודאן: ראש־הממשלה הכריז על תמיכה בהחלטת מצרים לפנות כוחות האו"ם משטחה. סעודיה: המלך פייצל הודיע בלונדון, כי יופסק ייצוא הנפט, אם תתערבנה מדינות המערב במלחמה. תימן: גיוס כללי של הכוחות המזוינים.</p>

● „אזרח חופשי! הנשק הונף על צוואר האויב; המוות וההרס הם מנת-חלקו של צבא ישראל“ (רדיו קהיר — 25 במאי);

● „במסגרת ההכנות לפעולות הצבאיות, הוכנו כלי-נשק יבשתיים ואוויריים, שפעולתם תהא בבחינת הפתעה לאויב הציוני. כוחות-האוויר, המצויידיים במטוסי-הקרב ובמפציצים החזקים ביותר בעולם כולו — המסוגלים לבצע את פעולתם ולשוב לבסיסהם בלא שייזקקו לתדלוק — נקטו הכנות התקפיות לרוב“ (רוז אליינסף — 22 במאי);

● „בקרב יתנוססו דגלי הערבים מעל תל-אביב“ (צות אל-ערב — 21 במאי);

● „שעת-האפס הולכת וקרבה; העם הערבי מחכה לה מזה 19 שנה, והוא לא ייסוג ממסע השחרור... אלה החיים בארצנו (קרי: פלשתינ) הם קבוצה של אנשי-צבא וכנופיות משטרתיות מיובאות ממדינות האימפריאליזם השונות. קשר ירשם היחידים עם ארצנו הם קשרי התוקפנות, ההרג וה' פשע. על אלה לחזור למקומות מהם באו. באשר ליהודים שהתגוררו בפלשתינ — הרי הללו חיו עמנו בעבר בשלום, ורשאים הם להישאר ולחיות עמנו בשלום לאחר השחרור“ (אחמד שוקיירי במסיבת-עיתונאים — 28 במאי).

✱

במישור הפעילות הדיפלומטית, נדמה היה כי קהיר הפכה לפונע למרכז העולם. ב־23 במאי הגיע המזכיר הכללי של האו"ם, או תאנט, וניהל במשך 36 השעות הבאות שיחות עם עבד אנ-נאצר ועם שר-החוץ של מצרים, בניסיון נואש למצוא מוצא מן המשבר (שהוא עצמו סייע לא במעט להיווצרותו) — אך לשווא. ב־25 במאי עזב ארתאנט את קהיר ושב לניו יורק; לא נותר לו אלא לדווח למועצת-הביטחון על כישלון שליחותו, אף שבדו"ח אותו הגיש למועצה הוסיף כי העמיד

המדינה לפרסם החלטות בעלות תוקף חוקי בתקופת-החירום הנוכחית... ככל שימצא לנחוץ, ופירושו-של-דבר הוא כי לנאצר הוענקו סמכויות-חירום דיקטטוריות מלאות. באותו יום, 29 במאי, הוקמה מועצה עליונה להתגוננות עממית²¹, בראשותו של סגן הנשיא זכריא מוחי אד-דין. בישיבתה הראשונה של המועצה, שנערכה באותו יום, הכריז מוחי אד-דין: „החזית הפנימית זקוקה לכל מי שמסוגל לשאת נשק... חובה עלינו לארגן את כל משאבינו האנושיים ליטול חלק בפעולה הלאומית, ולהשתתף בהגנה על המטרות החיוניות והאסטרטגיות בעריה וכפריה של מצרים — נגד כל ניסיון של חבלה. הרס והטרדה מצד כוחות-האויב או סוכני הציונות והאימפריאליזם“. ב־1 ביוני שודרה ברדיו קהיר קריאה פומבית לאוכלוסייה בגיל 18—50 שנה להתנדב לארגון ההתנגדות העממית, אשר אורגן בגדודים ובחטיבות מחוזיות ואזוריות. יומיים לאחר מכן פורסם צו להנהגת האפלה מלאה ברחבי מצרים.

דברי העיתונות, הטלביזיה והרדיו המצריים לבשו אופי תוקף פני ומאיים, שהלך וגבר מדי יום ביומו. ב־25 במאי, לראשונה מאז פרוץ המשבר, החל רדיו קהיר משדר לסירוגין, שלא במסגרת שידורי החדשות והפרשנויות, סיסמאות מלהיבות, מנגינות-לכת צבאיות, קטעים מנאומי נאצר ותיאורים בדבר עוצמתה הצבאית הרבה של מצרים²². גוייסו גם אמניה הידור עים של מצרים, ביניהם הזמרת הנודעת אום כלת'ום, שהחלה משדרת בכל יום סיסמאות לאומיות לחיילים בחזית — דבר חסר-תקדים במצרים. להלן דוגמאות אחדות לשידורים מ־סוג זה:

מצירים	סוריה	ירדן
<p>● רדיו קהיר שידר את נאומו של נאצר, בו הכריז על חסימת המיצרים.</p> <p>● מנהל משרד-החוץ המצרי ביקש מ־נציגי ירדן וסעודיה בקהיר, כי ממשל־ותיהם תבקשנה מפרס להפסיק את הור־מת הנפט לישראל.</p> <p>● המזכיר הכללי של האו"ם הגיע ל־קהיר.</p> <p>● נאצר נפגש עם ראש-ממשלת סוריה ועם הרמטכ"ל הסורי.</p> <p>● שר-החוץ הכוייתי הגיע לקהיר, ונפ־גש עם שר-החוץ המצרי ועם נאצר.</p>	<p>● שגריר ארה"ב מסר לראש-הממשלה איגרת, שבעקבותיה יצאו ראש-הממשלה והרמטכ"ל לשיחות בקהיר.</p> <p>● שגריר ארה"ב העביר לנאצר איגרת אישית מן הנשיא ג'ונסון.</p> <p>● שר-החוץ נפגש עם שגריר ארה"ב בקהיר, אשר מחה בפניו על סגירת ה־מיצרים.</p>	<p>● ישיבת-חירום של הממשלה בראשות המלך חוסיין.</p> <p>● גיוס מלא של הרופאים ועובדי השי־רותים הרפואיים, המהנדסים ועובדי מע"ץ.</p> <p>● הוראה לכוננות הג"א ברחבי ירדן.</p>
<p>● לדעת „אל-אהראם“ צפויה מלחמה ב־כל עת, בעקבות חסימת המיצרים בפני שיט ישראלי.</p> <p>● הרמטכ"ל האלג'ירי הגיע לקהיר ונפ־גש עם נאצר.</p> <p>● „צות אל-ערב“ מודיע על מיקוש מבואות מפרץ עקבה.</p> <p>● שר-ההסברה הסובייטי הגיע לקהיר.</p> <p>● תרגילי התקפות אויר והג"א ברחבי מצרים.</p> <p>● „אל-אהראם“ פירסם את פרטי ההס־גר במפרץ עקבה, הכוללים פתיחה באש על אניות המסרבות להיעצר לביקורת.</p> <p>● ארתאנט נפגש עם שר-החוץ המצרי ועם נאצר.</p>	<p>● ראש-הממשלה והרמטכ"ל חזרו מקהיר.</p> <p>● עיתון בעתי קורא למחות את ישראל מעל פני האדמה.</p> <p>● עוזר הרמטכ"ל הלבנוני הגיע לקהיר, לשיחות עם מפקד המפקדה הערבית ה־מאוחדת.</p> <p>● נציג אישי מטעם מלך מרוקו הגיע לקהיר, כשהוא נושא איגרת אל נאצר.</p> <p>● גיוס-מילואים ברצועת עזה.</p> <p>● שגריר צרפת מסר לנאצר איגרת מן הנשיא דהרגול.</p> <p>● שגריר יוגוסלביה מסר לנאצר איגרת מן הנשיא טיטו.</p> <p>● שר-החוץ של תימן הגיע לקהיר.</p>	<p>● תרגילי הג"א ברבת-עמון.</p> <p>● הושלם הגיוס הכללי; כוחות הצבא הירדני נפרסו בעמדותיהם בגדה המער־בית.</p> <p>● המלך חוסיין נפגש עם שגריר מצרים.</p> <p>● רדיו ביירות הודיע, כי ירדן התירה כניסת כוחות סעודיים ועיראקיים לשטחה.</p> <p>● ראש-הממשלה הודיע על תמיכה מל־אה בסגירת המיצרים על-ידי מצרים.</p>

עם הנשיא דהגול; משם המשיך לארצות אמריקה הלטינית. שליה אחר נשלח להודו ולמדינות נוספות בדרום-מזרח אסיה — במטרה דומה.

במישור הבין-ערבי היו אותם ימים ימיהוזהר של עבד אני-נאצר; העולם הערבי כולו ציפה למוצא פיו, ודומה כי איש לא עירער עוד על מנהיגותו. בזה אחר זה הגיעו לקהיר מנהיגיהן המדיניים והצבאיים של מדינות ערב השונות: ב־23 במאי הגיעו ראש ממשלת סוריה ורמטכ"ל צבאה; ב־24 במאי הגיעו רמטכ"ל צבא אלג'יריה; נציגו האישי של מלך מרוקו; שר-החוץ של תימן ועוזר הרמטכ"ל של צבא לבנון; ב־27 במאי הגיע רמטכ"ל צבא כוויית — וכן באו רבים אחרים²³. כל אלה הביעו את תמיכתם המלאה במדיניותה של מצרים, דנו בשיתוף-פעולה עמה ובתיאום המאמצים המדיניים והצבאיים — וחלקם אף הציעו, כנוכח, סיוע צבאי ישיר. בגיליונו מיום 25 במאי כותב „אל-אהראם": „הנשיא נאצר הודיע כי מצרים תקדם בברכה כוחות מזוינים מכל מדינה ערבית שהיא". ב־30 במאי כותב אותו עיתון: „הוחלט שיחיי דות-הצבא של המדינות הערביות, העומדות להגיע למצרים, תוצבנה דווקא בשרם אש-שייח', דבר שישימש סמל לאחדות ההחלטה הערבית"²⁴. תמיכה בלתי-מסוייגת באה לא רק ממדינות ערב הרואות עצמן „מהפכניות", כי אם אף מאלה ה„ריאקציוניות". כבר ב־23 במאי הודיע פייצל מלך סעודיה, שביקר באותה עת בלונדון: „חילוקי-הדעות לא יעמדו למכשול בקידום פני הסכנה הישראלית"; ושמו שמים: אפילו תוניסיה של הנשיא בורגיבה, „הכבשה השחורה" בעולם הערבי בשאלת ישראל, הודיעה ב־29 במאי על החלטתה

את נשיא מצרים על העובדה „שבשל העמדות המנוגדות של ישראל ושל מצרים, מהנה בעיית מיצרי טיראן סכנה גדולה לשלום. סגירת המיצרים עלולה לגרום להתלקחות בין שתי המדינות, וזו עלולה להביא, בתנאים הקיימים, לתבערה כל-לית במזרח-התיכון". בזו אחר זו הגיעו לקהיר איגרות-עידוד והזדהות ממרבית מדינות הגוש האפרי-אסייתי, וכן, כמובן — מכל מדינות הגוש-המזרחי. ב־26 במאי העביר שגריר ברית-המועצות בקהיר איגרת מראש-ממשלת ברית-המועצות, קוסיגין, בה הביע תמיכה מלאה במדיניות מצרים בשאלת המיצרים. בבוקר 27 במאי שידר רדיו קהיר, כי במסיבה שנערכה במוסקבה לכבוד שר-המלחמה המצרי, שמס בדראן, אשר יצא לברית-המועצות, ב־25 במאי, בראש משלחת קצינים בכירים, הביע קוסיגין בפומבי את תמיכתו במדיניות מצרים. שגרירי מדינות-המערב נתקבלו בזה אחר זה על-ידי עבד אנ-נאצר ועל-ידי שר-החוץ שלו — אולם לא הביעו את תמיכתם במדיניותה, כי אם ניסו לפעול להשגת הסדר כלשהו. כך העביר שגריר ארה"ב לנאצר ב־23 במאי איגרת אישית מן הנשיא ג'ונסון — אולם זו נענתה רק כ-10 ימים לאחר מכן. יועץ מיוחד של משרד-החוץ האמריקאי הגיע לקהיר ב־30 במאי, אך נתקבל על-ידי נשיא מצרים רק ב־3 ביוני. כל המאמצים הללו לנסות להפיג את המתחות בדרך כלשהי, נדחו כולם על-ידי מצרים — והפכו נושא ללעג בפי שופרות-התעמולה. המאמצים הדיפלומטיים של מצרים לרכוש תמיכה בעמדתה-שלה התבטאו בשליחת נציגים אישיים מטעם עבד אנ-נאצר: חוסיין אל-פקאר צברי — יועצו של נאצר לענייני-חוץ — עזב את קהיר ב־31 במאי, ובו בלילה נפגש בפריז

עיראק	לבנון	מדינות צפון-אפריקה	מדינות ערביות אחרות
<ul style="list-style-type: none"> • שר-ההגנה הכריז, כי בקרוב יגיעו כוחות עיראקיים למצרים. • המשלחת העיראקית שבה משיחותיה בקהיר. • המשלחת הצבאית העיראקית שבה משיחותיה בדמשק. 	<ul style="list-style-type: none"> • בית-הנבחרים הביע תמיכתו המלאה במצרים ובסוריה, והודיע על נכונותה של לבנון להצטרף למערכה בכל כוחה ומשאביה. 	<p>אלג'יריה: הרמטכ"ל יצא לשיחות בקהיר ובדמשק.</p> <p>אלג'יריה: שר-החוץ הודיע, כי ארצו תתערב אם תותקפנה מצרים או סוריה.</p>	<p>סעודיה: המלך פייצל הודיע על תמיכה מלאה במצרים.</p> <p>כוויית: שר-החוץ יצא לשיחות בקהיר, והכריז על נכונות ארצו להפסיק את הפקת הנפט במקרה של תוקפנות כנגד אחת מ'ארצות-ערב.</p> <p>עדן: נערכה הפגנה נגד ישראל.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • הממשלה החליטה על שיגור כוחות יבשה ואויר למצרים ולסוריה. • לדברי רדיו ארגון השחרור הפלשתינאי הודיע עוזר הרמטכ"ל על תחילת תנועתו של צבא עיראק. • הנשיא עארף נועד עם שגריר ברית-המועצות. • העיתון „אל-פג'ר אל-ג'דיד" קובע, כי חסימת המיצרים היא ראשית הדרך לשחרור פלשתיין. 	<ul style="list-style-type: none"> • גדוד בן 500 חברי פלנגות הועמד לרשות הצבא להגנת לבנון. • פורסמה הודעה על גיוס-ימי לואים. 	<p>מרוקו: נציג אישי של המלך יצא בשליחות לקהיר.</p>	<p>סעודיה: הוכרו על גיוס כללי. תימן: שר-החוץ יצא לקהיר, ועמו איגרת מסלאל אל נאצר.</p> <p>כוויית: שר-החוץ חזר משיחותיו בקהיר, בהן דן על התסדרים להעברת כוחות כווייתיים למצרים.</p>

„להפסיק באורח זמני את חרמת ישיבותיה של הליגה הערבית, ולהשתתף בוועידות של מדינות ערב בהן יידון המשבר הנוכחי במזרח-התיכון“. שריהגנה של תוניסיה הודיע „כי אם ידרדר המצב או אם תיפתחנה פעולות צבאיות נגד ישראל — יתפוס צבא תוניסיה את מקומו ליד הצבאות הערביים“. הנשיא בורגיבה עצמו הכריז ב־30 במאי „על סולידריות עם כל עמי ערב להחזרת פלשתיין“. ואילו שר-החוץ של תוניסיה, חביב בורגיבה הבן, הודיע ב־2 ביוני „כי ארצו רואה במפרץ עקבה רכוש ערבי, וכי ניתן לסגור את מיצרי טיראן בפני כל הספנות, כאשר מחייב זאת הביטחון הערבי“.

השלב האחרון: הסכם-ההגנה מצרים-ירדן

ב־24 במאי שידר רדיו רבת-עמון את הצהרתו הבאה של ראש-ממשלת ירדן, סעד ג'ומעה: „ממשלת ירדן תומכת תמיכה מלאה בעמדת מצרים, כפי שהתבטאה בהחזרת ריבונותה על המים הטריטוריאליים של מפרץ עקבה ומניעת מעברן של ספינות ישראליות במפרץ זה. פירוש הדבר הוא השבת הזכויות הלאומיות הטבעיות של מצרים ושל האומה הערבית... הממשלה חפצה להדגיש, כי בעיית הספנות במפרץ עקבה אינה עומדת בפני עצמה, כי אם מהנה חלק מן הבעיה הכוללת של הציונות, שהיא בבחינת איום לאומה הערבית כולה“. למעשה, היתה תגובה זו מחוייבת-המציאות; שכן היה זה, כזכור, רדיו רבת-עמון, אשר דרש כבר ב־10 במאי את חסימת המיצרים, אחרת — כך טען — „תהא מטרת צעדיה הצבאיים של מצרים מוטלת בספק“.

מאמציה של ירדן להשתלב בהתעוררות הכללית של מדינות ערב נתקלו בקשיים. לא רק סוריה המשיכה להוקיעה כסוכנת האימפריאליזם ולהזכירה בנשימה אחת עם ישראל, כי אם אף מצרים לא גילתה „אהדה“ רבה יותר אליה; ב־21 במאי נשלח הרמטכ"ל הירדני לקהיר, כדי לקבל „הכשר“ מן המצרים, אולם נאלץ לחזור כעבור יום אחד בידיים ריקות. וכא־מור, אף עבד אנ-נאצר, בנאומו ב־26 במאי, טען כי אין בקהל המדינות המהפכניות מקום למדינה בה שורצים מרגלים אמריקאים ובריטים. ואז, ב־30 במאי בשעות הבוקר, נחת מטוס קטן בשדה התעופה אל-מאט'ה שליד קהיר, וממנו יצא המלך חוסיין, אשר החליט, כנראה, כי הגיעה השעה לעלות ל„קאנוסה“. בשעה 1530 באותו יום, שידר רדיו קהיר את פרטי הסכם-ההגנה המשותף, שנחתם בין חוסיין לבין עבד אנ-נאצר, וסעיפיו החשובים היו כלהלן:

- סעיף 1: שתי המדינות החתומות תראינה כל התקפה מזויינת על אחת משתייהן, או על כוחותיהן, כהתקפה על שתייהן כאחת... שתי המדינות מתחייבות לחוש לעזרת המדינה המותקפת... כדי להדוף את התוקפנות.
- סעיף 3: אם תיערך התקפת-פתע על אחת משתי המדינות החתומות, תחלטנה שתי המדינות החתומות מייד — בנוסף לצעדים הצבאיים שיינקטו כדי לעמוד בפני תוקפנות זו — על הצעדים האחרים, אשר נועדו להוציא לפועל הסכם זה.
- סעיף 7: במקרה של פתיחה בפעולות צבאיות יקבל ראש מטה הכוחות המזויינים של קע"מ את הפיקוד על המבצעים בשתי המדינות.

מצרים	סוריה	ירדן
<ul style="list-style-type: none"> ● שר המלחמה יצא בראש משלחת לשיחות מוסקבה. ● אורתאנט עזב את קהיר, לאחר שנסיימו שיחותיו בכישלון. ● פרשן רדיו קהיר הודיע, כי מצרים לא תפתח ראשונה במלחמה. ● נתקיימה ישיבת המפקדה העליונה של הכוחות המזויינים בהשתתפות נאצר. ● רדיו קהיר קובע כי „נחושה החלטתו של העם הערבי למחוק את ישראל מן המפה ולהחזיר לפלשתיין את הכבוד הערבי“. ● דיביזיה משוריית מס' 4 נכנסת לסיני. 	<ul style="list-style-type: none"> ● רמטכ"ל צבא אלג'יריה הגיע לדמשק בסיום שיחותיו בקהיר, ונפגש עם הנשיא ועם הרמטכ"ל. ● חלוקת נשק ותחמושת לאנשי הצבא העממי ברחבי סוריה. ● ראש-הממשלה נפגש עש שגריר בר-ה"מ. ● תרגילי הג"א בערי סוריה. ● משלחת קצינים הגיעה מעיראק כדי לפקח על כניסת כוחות-צבא עיראקיים לסוריה. ● חכמי-הדת קראו למלחמת-מצוה (ג'האד) נגד ישראל והאימפריאליזם. ● חיל-המשלוח העיראקי החל עובר לסוריה. 	<ul style="list-style-type: none"> ● לדברי רדיו ארגון השחרור הפלשתינאי התקמו 20 אלף חיילים סעודים בקרבת עקבה.
<ul style="list-style-type: none"> ● נאצר מכריז בנאומו, כי תפיסת שרם אש-שייח' פירושה עימות עם ישראל, ואם תתקוף ישראל, תהא זו מערכה כוללת, שמטרתה הסופית השמדת ישראל. ● במאמרו השבועי קובע הייכל, כי לאחר סגירת המיצרים אין לישראל ברירה אלא לפתוח במלחמה — וזו עלולה לפרוץ בכל יום. ● הרמטכ"ל נפגש עם המשלחת הצבאית מלבנון, ודן עמה בתיאום שיתוף-הפעולה. 	<ul style="list-style-type: none"> ● ראש-הממשלה נפגש עם רמטכ"ל צבא אלג'יריה. ● נאצר נפגש עם שר-החוץ של תימן. ● הליוא סעד שאד'לי הכריז בפני עיתון נאים מאל-עריש, כי הושלם ריכוז הכוח בסיני. ● שגריר ברה"מ בקהיר מסר לנאצר על תמיכת ברה"מ במצרים בנושא הערבי-מיצרים. 	<ul style="list-style-type: none"> ● המלך חוסיין סייר בכוחות המוצבים בגדה המערבית. ● המטיפים במסגדים קראו למלחמת-קודש (ג'האד) בישראל.

השודדים ברחו מפתח. הם מחפשים בחשיכה חורים כדי להסתתר בהם מפני הסערות הבאות עליהם; הם בורחים מהרייגועש היוקדים. אך לשווא יחפשו; הם לא ימצאו דבר, זולת חצי ניצחוננו ואש כוחותינו המנצחים".

דומה, כי נערכה מעין תחרות סמויה בין מדינות ערב השור-נות — מי מהן תצליח לעלות על חברתה במתן פורקן לשנאה ולרגשות הלאומניים; תחרות דומה שררה בין העיתונאים והשדרנים השונים במדינות עצמן. כך למשל, קוראים אנו בעיתון-החצר הירדני „אד-דוסתור“ (שכל המתפרסם בו עור-בר צנזורה קפדנית מוקדמת) בבוקר 1 ביוני:

„את ההזדמנות הראשונה, שניתנה להם ב-1948, איבדו הערבים — אך אל להם לאבד את השניה. המצור סביב ישראל שלם, והזעם כלפיה מצד הערבים גדול עתה יותר מאשר בעבר... הגיעה העת לחסל את ישראל“.

נשיא עיראק, עבד אר-רחמן עארף, הכריז בנאום אותו נשא ב-1 ביוני בטקס-הפרידה מן הטייסים שיצאו משדה-התעופה חבאניה לחזית:

„קיומה של ישראל הוא משגה שיש לתקנו... מדינות ערב נמצאות כיום במצב טוב, שכן במישור הפנים קיימת בכולן המטרה הברורה למחוק את ישראל מן המפה... אני שואל באיזו זכות באו לכאן הפיראטים לגזול חלק ממולדתנו... כלום אין להם מקום באוסטרליה או בקנדה?... אנו סבלנו חרפה זו 20 שנה, ועתה עלינו לפעול יחד לחסל אותה... יום זה הוא יום המערכה והנקם לאחייכם שנפלו ב-1948 — ויום חיסול החרפה. בעזרת השם ניפגש יחדיו בתל-אביב ובחיפה“.

ועיתון „את-ת'ורה“ — ביטאונה של ממשלת סוריה — כתב ב-4 ביוני:

המעגל נסגר; וכבר ב-1 ביוני כתב „אל-אהראם“, כי ברבת-עמון הוקמה מפקדה ירדנית-עיראקית-מצרית משותפת, אשר בראשה יעמוד הפריק (לויט-גנרל) עבד אל-מונעם ריאד²⁵. היה אמנם, שחלקו על ברית בלתי-קדושה זו בין מנהיג הלאומיות הערבית, הנשיא נאצר, לבין „סמל הריאקציה ושליח האימפריאליזם, המלך חוסיין“ — ולהרגעתם של אלה יצא ב-31 במאי סגן-נשיא מצרים, זכריא מוחי אד-דין, לדמשק וקיים שיחות עם נשיא סוריה, נור אד-דין אל-אתאסי; לאחר מכן יצא, ב-2 ביוני, לאלג'יריה, וקיים שיחות עם הנשיא בומדיין. ב-4 ביוני הגיעה לקהיר משלחת עיראקית, בראשותו של סגן ראש-הממשלה, טאהר יחיא, וזו התמה עוד באותו יום על הסכם-ההגנה עם מצרים; בכך הפך ההסכם המשותף שבין מצרים לירדן להסכם משולש.

לאחר חתימת הסכם-ההגנה, הגיעה השתוללותה של ההתלה-בות הלאומנית במדינות ערב — לשיא חדש. כבר ב-30 במאי בערב הצהיר קריין רדיו קהיר כי „נוכח סגירת מפרץ עקבה ניצבות בפני ישראל שתי אפשרויות, שכל אחת מהן תהא טבולה בדמה: מיתה בחנק מן המצור הערבי — או מוות ברירות הכוחות הערביים, המכתרים אותה מדרום, מצפון ומי-מזרח“. ב-2 ביוני הרחיק קריין רדיו קהיר לכת בהכריו כי „על-ידי חתימת הסכם-ההגנה המשותף בין קהיר לבין רבת-עמון הושלמה טבעת ההסגר הערבי סביב ישראל — ולא נותר לה מוצא מלבד הים“.

רדיו רבת-עמון לא פיגר אחרי רדיו קהיר, ושדר בערב חתימת ההסכם את הדברים דלהלן:

„הגיבורים נפגשו; הכנופיה הציונית איבדה את עצביה;

מדינות ערביות אחרות	מדינות צפון-אפריקה	לבנון	עיראק
<p>סודאן: הפגנת-אהדה המונית לפעולתן של מדינות ערב נער-כה בח'רטום.</p> <p>סעודיה: כוננות מקסימלית ל-מלחמה הוכרזה בצבא.</p> <p>עדן: בהפגנות-תמיכה במצרים ובסוריה נהרגו שני יהודים.</p>	<p>תוניסיה: במברק למוזכר הכל-לי של הליגה הודיע שר-החוץ על תמיכת ארצו בכל מדינה ערבית שתהא נתונה לסכנת-התקפה מצד ישראל.</p> <p>אלג'יריה: הרמטכ"ל הודיע כי קהיר כי בקרוב יגיע למצרים חיל-משלוח אלג'ירי.</p>		<p>● חיל-המשלוח העיראקי החל עובר לסוריה.</p>
	<p>אלג'יריה: הוכרז על כוננות כללית.</p>	<p>● הפגנות סטודנטים בבירות נגד ישראל וארה"ב.</p>	<p>● עיראק הודיעה על הסכמתה למעבר כוחות כווייתיים בשטחה בדרכם לחזית.</p> <p>● שר-המדינה בממשלה הודיע, כי עיראק תנתק את קשריה הדיפלומטיים והכלכליים עם כל מדינה שתתמוך בישראל במשבר הנוכחי.</p> <p>● הוחל ברישום מתנדבים פ-לשתינאים.</p>

בסיום חלק זה בסקירתנו דומה כי יש מן העניין במובאה הבאה, שנכתבה בידי משקיף זר:

„הסכס-ההגנה המצרי-ירדני מיום 30 במאי היה, ללא ספק, המפנה משלום למלחמה. מבחינה אסטרטגית לא יכלה ישראל לשאת את עובדת קיומה של ברית מצרית-ירדנית... על-פי הסכם הגנה זה אמור היה הרמטכ"ל המצרי לפקד, במקרה של מלחמה, על כוחות ירדן וקע"מ כאחת — וכך נוצרים מלקחיים, אשר יופעלו על-ידי קהיר”²⁶.

השקפה כזאת משותפת למשקיפים זרים רבים, אשר ניסו לנתח את הגורמים למלחמת ששת הימים²⁷. דומה כי משקיפים אלה לא עמדו על המשמעות הרבה של אקט חסימת המיצרים, עליה עמד בבהירות רבה חסניין הייכל — כפי שראינו לעיל. לנו נראה, על כן, כי נקודת-המפנה חלה עוד שמונה ימים לפני שנחתם הסכס-ההגנה בין המלך חוסיין לבין עבד אנ-נאצר. הערכה דומה מצאנו גם בדברי העיתון הלבנוני הפרו-מצרי „אל-אנואר”, אשר כתב ב-28 במאי — יומיים לפני שנחתם הסכס-ההגנה — את המשפט הבא:

„השבוע יתא המכריע באשר למלחמה בין ישראל לערבים; המלחמה אינה יכולה להידחות ליותר משבוע אחד; ישראל אינה יכולה להשלים עם חסימת מפרץ עקבה ועם המשך הפעולות הפיזיאיות”.

כתב ולא ידע את אשר ניבא!

ההתכתחויות הצבאיות עד כרוך המלחמה

כבר עמדנו על כך, כי עיקר בניינו של הכוח המצרי בסיני נעשה עד 26 במאי. למרות זאת שידר רדיו רבת-עמון בשעות

„הציונות אינה אך ורק בבחינת סיוט, הקיים על אדמתנו הכבושה, כי אם מין תמנון, הפושט את זרועותיו הנסתרות ומנסה לפגוע בכוחות המתקדמים באירופה ובשאר המקור מות. דווקא משום כך אין מלחמתנו בציונות אך ורק מער-כה לשחזור, ומערכה כל-ערבית לאומית — כי אם אף מערכה הומניסטית, שכן מפנה היא את המהלומה הניצחת לעבר הציונות... אנו יכולים לעמוד בפני הציונות ולכוון לעברה מהלומה אחר מהלומה, עד אשר נעקור את שורשיה ממולדתנו — ומן העולם”.

עבד אנ-נאצר אף הוא חזר, באורח מעודן יותר, על אותם דברים — בנואמו בפני מועצת האומה ב-29 במאי: „אם הצלחתי להחזיר את המצב כפי שהיה לפני 1956, הרי אין ספק שאלהים יעזור לנו ויניע אותנו להחזיר את המצב כפי שהיה לפני 1948”.

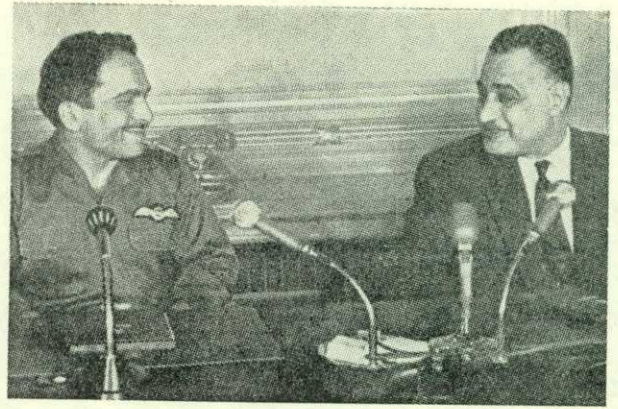
בינתיים, „עוד אלה מדברים”, עלתה ב-27 במאי מכונית-סיוור של צה"ל על מוקש ליד רצועת עזה — ושבעה מחייליה נפצעו; ב-29 במאי פתחו כוחות פלשתינאים, שהיו מוצבים ברצועה, באש לעבר עובדים בשדות נחל-עוז; ורדיו קהיר, בשידורו בעברית ב-30 במאי, מסר כי יום קודם לכן פתחו יחידות של צי-המלחמה המצרי באש לעבר מיכלית-נפט מניפה דגל ליבריה, אשר ניסתה להיכנס למפרץ עקבה מבלי להיעצר לביקורת — למרות שנדרשה לעשות כן. לדברי הקריין, שינתה המיכלית את כיוונה לאחר שנורתה לעברה אש — ושבה דרומה. אכן, נדמה היה כי צדק עבד אנ-נאצר, והמצב לאורך הגבול עם ישראל ובאיזור המיצרים שב להיות כפי שהיה לפני 1956!!

ירדן	סוריה	מצרים	
<ul style="list-style-type: none"> מתוגברים הכוחות המוצבים בגדה המערבית. ראש-המשלה תקף את ארה"ב על תמיכתה בישראל. ירדן הפסיקה תעמולתה נגד מדינות ערב, ובמיוחד נגד סוריה. 		<ul style="list-style-type: none"> נאצר קיבל איגרות מקוסיגין ומן הנשיא דה-גול. התכנסה מועצת האומה והביעה תמיכה במדיניותו של נאצר. רמטכ"ל צבא כווי, הגיע לקהיר. קריאה לסטודנטים להתנדב לשירותי הג"א ועזרה ראשונה. מכונית-סיוור ישראלית עלתה על מוקש ליד רצועת עזה; נפצעו שבעה. מצרים ביקשה לכלול בסדר-היום של מועצת-הבטחון דיון במדיניות-האיבה של ישראל. 	27 במאי
<ul style="list-style-type: none"> הוחל בחימוש תושבי הכפרים הנמצאים בקרבת הגבול עם ישראל. השירותים הרפואיים הועמדו תחת פיקוחה של מפקדת הכוחות המזוינים. רדיו רמאללה החל בשידור סיסמאות לאומיות, הקוראות למלחמה. 	<ul style="list-style-type: none"> שר-החוץ של תימן הגיע לדמשק לאחר שסיים את שירותיו בקהיר. בדמשק נחתם הסכם לתיאום הפעולה בין צבאות סוריה ועיראק. 	<ul style="list-style-type: none"> נאצר ערך מסיבת-עיתונאים משודרת, בה איים — בין השאר — בחסימת התעלה. לדברי סוכנויות-החדשות תוגברו הכוחות במרחב אל-עריש. שודרה ברדיו קהיר קריאה לאזרחים לתרום דם. בסביבות ניצנה נתפס ג'יפ ובו חמיי שה קצינים וחיילים מצרים, שעברו בטעות את הגבול. סגן-הנשיא, זכריא מוחי אד-דין, מונה כמפקד ההתנגדות העממית. שר המלחמה, שמש בדראן, חזר מביקורו במוסקבה, בה נפגש עם ראש-המשלה, שר-החוץ, שר-ההגנה והרמטכ"ל הסובייטים. 	28 במאי

- במרכז מישורי הקוריה הוקם מערך-בלימה, שהתבסס על ג'בל חרים מצפון ועל ג'בל מטלה מדרום; מערך זה כלל שתי חטיבות-חי"ר, גדוד-טנקים מוגבר וכחטיבת-ארטילריה בסיוע²⁹.
- בדיעבד התברר, כי היערכות הכוחות בסיני בי 5 ביוני היתה כלהלן:
 - א. רצועת עזה: שתי חטיבות-חי"ר פלשתינאיות ועוד כ-30 טנקים;
 - ב. איזור רפיח — אל-עריש — ביר-לחפן: מפקדת דיביי-זיית-חי"ר מס' 7, שתחת פיקודה שלוש חטיבות-חי"ר ועוד כ-80 טנקים;
 - ג. מתחם אוס-כתף: חטיבת-חי"ר מוגברת ועוד כ-80 טנקים;
 - ד. איזור ג'בל-ליבני: שתי חטיבות-חי"ר ועוד כחטיבת טנקים בינוניים, בסך-הכל כ-60 טנקים;
 - ה. מתחם קסיימה: מפקדת דיבייזית-חי"ר מס' 2, חטיבת חי"ר מוגברת ועוד כ-70 טנקים;
 - ו. ציר קסיימה — איזור חסנה: מפקדת דיבייזית-חי"ר מס' 3, שתי חטיבות-חי"ר ועוד חטיבת טנקים בינוניים — בסך-הכל כ-100 טנקים;
 - ז. איזור הקוריה: כוח-המשימה המשוריין — שני גדודי חי"ר/קומנדו מוסעים על-גבי נושאות-גייסות משורינות, ועוד שני גדודי-טנקים וכוחות נוספים — בסך-הכל 50—60 טנקים.
 - ח. איזור ג'בל חרים: כוח-המשימה של שתי חטיבות-חי"ר ועוד כ-50 טנקים;
 - ט. איזור הציר הדרומי כונתילה — נח'ל: מפקדת דיבייזית חי"ר מס' 6, שתחת פיקודה שלוש חטיבות-חי"ר, ובסיוע

- אחר-הצהריים של יום 28 במאי את הידיעה הבאה, שהתבססה על דיווח סוכנות-הידיעות „אסושיאייטד פרס“, „מצרים שיגרה במשך הלילה והבוקר שיירות ארוכות של כוחות חדשים למוצבים באיזור אל-עריש... מאופיים של הכוחות המרוכזים בסיני ניתן להבין, כי מצרים תתקוף את ישראל, אם תנסה זו להפר את המצור, אשר הוטל על מיצרי טיראן“.
- בינתיים הגיע הפיקוד הצבאי העליון של מצרים למסקנה, כי הכוחות העומדים לרשותו במצרים אינם מספיקים כדי לבצע בהצלחה את המשימות שתוטלנה עליהם — ולכן הוחל בהחזרת כוחות מתימן. לדברי רדיו לונדון ב-29 במאי, מסר רדיו עדן מפי כתבו בתימן, כי „היילים מצרים הועברו במטור סים לארצם; כן הועברו תותחים כבדים מנמל חודיידה למצרים“²⁸.
- בדיעבד התברר, כי לקראת סוף חודש מאי חלו שינויים בהיערכות הכוחות בסיני, ולפחות חלק מהם עתידים היו להתגלות — עם פרוץ הקרבות — כבעלי השפעה גורלית על תוצאות המלחמה. החשובים שבהם היו:
 - כוח-המשימה המשוריין של הליוא שאדלי הורד מאיזור ריכוזו שבין רפיח לבין שייח-ח'ויד לעבר פתחת ואדי קוריה. במקומו הוצבה בשייח-ח'ויד מפקדת דיבייזית-חי"ר 7, אשר קיבלה את הפיקוד על הכוחות הערוכים מפתחת רפיח עד למבואותיה המערביים של אל-עריש ועד ביר-לחפן דרומית לאל-עריש.
 - מפקדת דיבייזית חי"ר 6 התמקמה בתמד, ועוצבותיה — שתוגברו בחטיבת טנקים בינוניים — תפסו מערכים לאורך הציר הדרומי מכונתילה עד לנח'ל.

מדינות ערביות אחרות	מדינות צפון-אפריקה	לבנון	עיראק
<ul style="list-style-type: none"> כוויית תרמה מיליון דולר לכור-חזית המזויינים של מצרים. ● הרמטכ"ל יצא לקהיר. סודאן: שרי-הפנים הודיע, כי סר-דאן תתקוף את ישראל מייד עם תחילת המערכה בינה לבין הערבים. ● הוכרו על גיוס כללי. סעודיה: שרי-הפנים הודיע, כי כוחות סעודיים תפסו עמדות ל-אורכו של מפרץ עקבה. 		<ul style="list-style-type: none"> ● רמטכ"ל אלג'יריה הגיע ל-לבנון. ● הפגנות בביירות בזכות נא-צר ובגנות ארה"ב. ● חומר-נפץ התפוצץ ליד שג-רירות ארה"ב בביירות. ● ראש-הממשלה הודיע על פתיחת משרד-הרשמה למתנד-בים. ● שרי-החץ הודיע על תמיכה מלאה במדיניות מצרים בשאלת המיצרים. 	<ul style="list-style-type: none"> ● מדמשק נמסר על משלוח כוחות-צבא עיראקיים לרצועת-עזה. ● העיתון „אלי-ג'ומהוריה קורא לחיסולה של ישראל, באשר עצם קיומה מפריע לאיחוד העולם הערבי“.
<ul style="list-style-type: none"> כוויית: חטיבת ה„ירמוך“ יצאה למצרים. תימן: הפגנה המונית בצנעא לתמיכה במדיניות מצרים. סעודיה: השגריר בביירות הצ-היר, כי סעודיה תפסיק את אס-פקת-הנפט לארה"ב ולבריטניה אם יתגלע הצורך בכך. 	<ul style="list-style-type: none"> אלג'יריה: הרמטכ"ל שב בתום ביקורו במצרים, סוריה ולבנון. 	<ul style="list-style-type: none"> ● הנשיא וצמרת השלטון ביק-רו בקוי-החזית הקדמיים. ● העיתון הפרו-מצרי „אל-אנו-אר“ מתנבא כי תוך שבוע ימים תפרוץ מלחמה. 	

עבד אנ־נאצר וחסיין לאחר חתימת החוזה

- איזור התעלה בבוקר 5 ביוני היתה כלהלן³¹.
- אל־עריש — 7 מטוסי „מיג־17“;
- ג'בל־ליבני — 2—3 מטוסי „מיג־17“;
- ביר־גפגפה — טייסת מטוסי „מיג־21“, מטוסי „מ־6“ אחדים;
- ביר־תמאדה — 4 מטוסי „מיג־17“, מסוקי „מ־6“ ו„מ־4“ אחדים;
- פאיד — טייסת „מיג־19“, טייסת „מיג־21“ וטייסת „סו־חוי 7“;
- כברית — שתי טייסות „מיג־15“ וטייסת „מיג־17“;
- אבו־טוויר — שתי טייסות „מיג־21“ ולמעלה מטייסת מפציצים קלים „איל־28“.

לכאורה עלולה פריסת הכוחות בסיני, כפי שנסקרה לעיל, ליצור את הרושם שלפנינו מערך־הגנה גרידא; אולם הת־רשמות כזאת מוטעית ביסודה. עצם ריכוזו של כוח צבאי בעל עוצמה כזאת בקרבה רבה כל־כך לגבול, היה בו משום איום ישיר לביטחונה של ישראל — איום שלא נשא אופי אקדמי גרידא. יש לזכור את הצהרתו של עבד אנ־נאצר מיום 29 במאי, בה קבע כמטרה „להחזיר את המצב לקד־מותו, כפי שהיה ב־1948“. המערך שנבנה בסיני נועד, אם כן, לספק את הכיסוי האופרטיבי־הצבאי למטרותיו המדיניות של נשיא מצרים.

לסיום פרק זה נביא קטע מפקודת־יום אותה פירסם מפקד החזית המזרחית, הפריק־אואל מורתג'י, ב־3 ביוני:
„אתם נכנסים למערכה המקודשת ביותר נגד התוקפנות הישראלית והאימפריאליסטית... העולם מצפה לסיום

חטיבת טנקים — בסך־הכל כ־130 טנקים;
י. איזור ואדי עקבה: חטיבת טנקים בינוניים (מהדיביזיה המשוריינת מס' 4) — כ־70 טנקים;
יא. איזור תמאדה: מפקדת הדיביזיה המשוריינת מס' 4 ועוד חטיבת טנקים בינוניים וחטיבה ממוכנת — בסך־הכל כ־90 טנקים.

בשחר 5 ביוני נערכו בסיני כ־20 חטיבות־ח״ר וחטיבות משוריינות, שהיו מאורגנות בארבע דיביזיות־ח״ר, דיביזיה משוריינת ועוד שני כוחות משימתיים על־חטיבתיים. כוח זה מוערך בכ־100 אלף חיילים, שלרשותם עמדו כ־900 טנקים ומספר דומה של קנים ארטילריים³⁰.
פריסת כוחות־האיור של מצרים בשדות־התעופה בסיני וב־

ירדן	סוריה	מצרים	
<ul style="list-style-type: none"> ● הממשלה התליטה לשלוח לקהיר את שר־הפנים ואת הרמטכ״ל. 	<ul style="list-style-type: none"> ● הנשיא ושר־החוזן יצאו למוסקבה. ● שגריר ברה״מ מסר איגרת לראש־הממשלה. 	<ul style="list-style-type: none"> ● בנאום בפני חברי מועצת־האומה קבע נאצר כי המטרה היא להשיב את המצב לכפי שהיה לפני 1948. ● מועצת־האומה העניקה לנאצר סמכו־יות־חירום מלאות. ● שר המלחמה, שמש בדראן, דיווח לנאצר על המגעים שקיים בברה״מ. ● הלוח חיל־המשלוח הכוייתי הגיע ל־מצרים. ● הכוחות הפלשתינאים ברצועה פתחו באש לעבר פועלים בשדות נחל־עוז. ● הוקמה מועצה עליונה להתגוננות עמ־מית, בראשותו של זכריא מוחי אד־דין. ● כוחות־צבא מצריים מוחזרים מתימן. ● יחידות־צ״י פתחו באש לעבר מיכלית נושאת דגל ליבריה, שניסתה להיכנס למפרץ אילת ללא ביקורת. ● נאצר הודיע על נכונותו לקבל כו־חות־צבא מסודאן. 	<p>29 במאי</p>

מאבקם המקודש להשבת הגולה הגדולה (לבעליה). אתם תשיגו זאת, אם ירצה האל, בכוח הצדק, בכוח הנשק ובכוח האמונה."

שלב יסוד

האירועים וההתפתחויות בעולם הערבי בשלושה השבועות שקדמו למלחמת ששת הימים, נחלקים — באורח ברור וחד-משמעי — לשני שלבי יסוד אסטרטגיים (ושלבים אלה עצמם מתחלקים חלוקה משנית לשלבי-ביניים אופרטיביים ו/או טקטיים):

(א) שלב ההרתעה: 14—20 במאי 1967.

(ב) שלב הנכונות למלחמה: מאז קבלת ההחלטה לחסום את המיצרים ואילך.

הרקע והנסיבות המיידיות שונים משלב אחד למשנהו: בעוד שאת הרקע לשלב הראשון יש לראות בראש-וראשונה במערכות שיקולים הקשורים במעמדה הבינ-ערבי של מצרים, הרי שבשלב השני היתה לגורם הבינ-ערבי השפעה משנית בלבד. עצם נכונותו של עבד אבנאצר למלחמה בישראל, אותה ביטא במשפט שזכה לפירסום מאז אמרו ב־22 במאי, כאשר הודיע על חסימתם של המיצרים בפני השיט הישראלי: „הם מאיימים במלחמה, היהודים, ואנו אומרים להם, אהלן וסהלן — אנו מוכנים למלחמה" — נכונותו זאת עומדת, לכאורה, בסתירה למדיניות הזהירה שאיפיינה את נשיא מצרים במערכת-יחסיו עם מדינת ישראל בעשר השנים שחלפו מאז מבצע

„קדש". כדי להבין את אשר אירע במאי 1967, עלינו לבחון מאורעות אלה על רקע התפיסה הביטחונית-האסטרטגית של מצרים כלפי ישראל, כפי שהתגבשה בשנים שקדמו למלחמת ששת הימים. חשוב לבחון תפיסה זו גם כדי לבדוק, בהמשך הדברים, את משקלם של השיקולים הכרוכים במעמדה הבינ-ערבי של מצרים בהחלטות שנתקבלו בקהיר מאז אמצע מאי 1967 ואילך.

התפיסה הביטחונית-האסטרטגית של מצרים

עוד בנאום שנשא ב־26 ביוני 1962 בפני חברי המועצה המחוקקת של רצועת עזה, נתן נשיא מצרים ביטוי-פומבי תמציתי ביותר להשקפתה של הנהגת מצרים בשאלת האפשרות להתמודד עם ישראל:

„כל הרוצה להילחם חייב, לפני כן, להתכונן — ולא להמר על חשבון גורלה של ארצו וגורלם של אחרים... המפקד שאינו בוטח בניצחון ומשלה את אנשיו כי הניצחון קרוב — הריהו בוגד... אם אומר שיש לי תכנית לשחרור פלשתיין — אשקר בכך ואלעג לכם... אני רוצה להתכונן לעניין זה בכל הכוח החומרי והמוסרי. בשנת 1952 היה התקציב הצבאי של מצרים — 50 מיליון לירות מצריות; בשנת 1962 מסתכם התקציב הצבאי ב־130 מיליון לירות מצריות. מדוע הגידול הזה בתקציב? רא־שית — כדי להגן על עצמנו וכדי שלא יישנה מה שאירע ב־1948, ושנית — כדי להתעצם ולחכות לרגע המתאים... ואולם הכנות צבאיות כשלעצמן, אינן מספיקות, שכן כיום, כאשר קיים הפיצול יכולים הם (ישראל והאימפריאליזם) להשתמש... בפיצול ובריאקציה ולהפיק מהם תו-

עיראק	לבנון	מדינות צפון אפריקה	מדינות ערביות אחרות
<ul style="list-style-type: none"> המשלחת הצבאית חזרה מ־דמשק. שר־החוק יצא לניו־יורק כדי להשתתף בדינוי מועצת־הביטחון. שר־הנפט הודיע על הפסקת ייצוא הנפט לכל מדינה אשר תיטול חלק בתוקפנות נגד הערבים. 	<ul style="list-style-type: none"> שר־החוק יצא לניו־יורק, ל־רגל כינוס מועצת־הביטחון. 	<p>מרוקו: נציגו האישי של המלך הכריז בחזרו מקהיר, כי הסכסוך המזויין עם ישראל הוא בלתי־נמנע.</p> <p>תוניסיה הודיעה כי תפסיק ב־אופן זמני את החרמת הליגה הערבית ומוסדותיה.</p> <p>אלג'יריה: הממשלה החליטה על משלוח כוחות צבא לעזרת מדינות ערב.</p>	<p>סודאן: משלחת שרים, הכוללת את הרמטכ"ל, יצאה לקהיר.</p> <p>כוויית: הרמטכ"ל סיים ביקורו בקהיר.</p> <p>לוב: ראש־הממשלה הודיע, כי לא יורשה השימוש בבסיסים ב־לוב נגד הערבים. צבא לוב הועמד בכוננות.</p>

עלת. דרכנו היחידה היא דרך האיחוד, בה נגן על לאו-מיותנו ובה נתכונן להחזיר את זכויותינו...³²

* * *

היה צורך במידה לא מבוטלת של אומץ-לב אישי כדי לצאת בפומבי בתיאוריה מעין זו, אשר הריאליזם שבה עומד בניגוד מוחלט לסיסמאות הלאומניות ולקריאות-הקרב המזוייפות, בהן הולעטו מדינות ערב במשך השנים על-ידי מנהיגיהן. קרוב לוודאי כי נאצר בחר במתכוון בפורום זה, שכלל גם נציגים של הפליטים הפלשתינאים, כדי להבליט כי אכן מתכוון הוא לדברים אותם השמיע. כאן באים לידי ביטוי חלק מן היסודות המאפיינים את התפיסה הביטחונית של מצרים כלפי ישראל, ואשר הוגשמו על-ידיה הלכה למעשה במשך השנים האחרונות: בניית כוח-ההגנה — כצעד ראשון; התעצמות נורפת, לשם השגת העליונות ביחסי-הכוחות עם ישראל; וב-עיקר — איחוד ערבי, בהנהגתה של מצרים, כתנאי בסיסי, ראשון והכרחי, שבלעדיו לא יתכן לעבור משלב המגננה לשלב המתקפה.

הבסיס התיאורטי שהונח בנאום זה בשנת 1962, נשאר איתן ובלתי מעורער במרוצת השנים — אף כי נוספו לו הדגשים חדשים בהתאם למצב הבין-ערבי הכללי, שהשתנה מדי פעם בפעם מנקודת-מבטה של מצרים.

בנאומו ב-31 במאי 1965, בפני ועידה של נציגים מטעם „ארגון השחרור הפלשתינאי“ שנערכה בקהיר, אמר נשיא מצרים, בין השאר:

„דרך הישיבה לפלשתינאי אינה סוגה בשושנים — כי אם עקובה בדם וקשה, שכן ישראל אינה לבדה; עמה יחד

עומדים אלה אשר הקימוה. ישראל אינה מתקשה בהשגת נשק, אנו משיגים נשק והיא משיגה נשק — אך לנו יש רעיונות מהפכניים ומשאבי כוח-אדם; אנו יכולים לגייס 2—3 מיליון איש, כיוון שמונים אנו מאה מיליון ערבים...³³ אנו עם שגורש מעל אדמתו ומטרנתו היא לשוב לאדמתנו. האם נוכל להילחם בצורה ספונטנית? לא ולא! עלינו להיערך, להצטייד ולהתכונן כדי לעמוד מול ישראל ומול אלה העומדים מאחוריה...“³⁴

ובהמשך נאומו אמר:

„עלינו להיות גלויים ולקבוע, כי קודם כל יש להבטיח הגנה ערבית, ובעת-ובעונה-אחת — להתכונן להשגת מטרתנו העיקרית. מטרה זו לא תושג אלא באמצעות הפעילות המהפכנית הערבית, ועל-ידי קביעת תכנית ההתקפה נגד האימפריאליזם ונגד הציונות... ואכן פורסם בוועידת הפסגה השנייה, כי יש לנו שתי מטרות: המטרה הראשונה — תגבור ההגנה הערבית במדינות בהן נערכות הפעולות להטיית הירדן (דהיינו — בלבנון, בסוריה ובירדן); המטרה השנייה — חיסול האימפריאליזם הישראלי ושובו של העם הפלשתינאי (לארצו). אומרים לנו: סלקו את המשטרה הבין-לאומית (דהיינו — את כוח-החירום הבין-לאומי של האו"ם)! טוב, נסלק את המשטרה הבין-לאומית; אך מה נעשה לאחר מכן? האם יש לנו תכנית כלשהי לביצוע? אם, למשל, תותקף סוריה — אתקוף אנוכי את ישראל, ואז ייצא כישראל היא אשר תקבע לי את מועד ההתקפה... אנו נקבע את מועד המערכה לפי מצבנו ואנו יכולים להעריך את מצבנו. אומרים לנו כי יכולתנו בלתי-מוגבלת ולכן — הילחמו! מדוע חייבים אנו להילחם בישראל היום — הלא יתכן כי ישראל מקוה שנילחם בה היום...“

בעת ביקור בברית-המועצות בחודש אוגוסט 1965, נשא עבד

מזרים	סוריה	ירדן
<p>30 במאי</p> <ul style="list-style-type: none"> המלך חוסיין הגיע במפתיע לקהיר, נפגש עם נאצר וחתם על הסכם-ההגנה משותף עם מצרים. יועץ משרד-החוץ האמריקאי לענייני המזרח הגיע לקהיר. „אל-אחראם“ מודיע, כי הכוחות מ-מדינות ערב יוצבו בשרם אש-שיח'. 	<ul style="list-style-type: none"> אנשי צבא ומשטרה בדימוס נקראו להתגייס. הנשיא שב מביקורו במוסקבה. 	<ul style="list-style-type: none"> הוכרו על גיוס מתנדבים ילידי 1940 ומעלה לצבא. המלך חוסיין שב מקהיר לאחר ש-חתם על הסכם-ההגנה המשותף. נלווה אליו לרבת-עמון אחמד שוקיירי. המלך חוסיין הזמין כוחות-צבא עיראקיים להיכנס לירדן. הפגנות ברחבי ירדן כתמיכה בהסכם חוסיין-נאצר.
<p>31 במאי</p> <ul style="list-style-type: none"> זכריא מוחי אדי-דין יצא לבגדאד ולי-דמשק כדי לדווח על הסכם חוסיין-נאצר. בערב שב לקהיר. אחמד שוקיירי הכריז על פתיחת „שבוע למען שחרור פלשתינ“. יחידות-הלווץ של חיל-משלוח עיראקי הגיעו למצרים. ראש-מטה המפקדה הערבית המאוחדת יצא לבגדאד. שליח מיוחד מטעם נאצר נפגש עם דה-גול. נאצר נפגש עם שגריר בריה"מ. כוחות נוספים מכוית הגיעו למצרים. בדבריי-פרשנות ששודרו בטלביזיה נא-מר, כי לאחר חתימת הסכם-ההגנה עם ירדן לא נותר לישראל מפלט אלא הים. 	<ul style="list-style-type: none"> ישראל-החוץ יצא לפרוץ להיוועד עם דה-גול. קריאה לאוכלוסיה לתרום דם. הגיעה משלחת רשמית מסודאן. זכריא מוחי אדי-דין הגיע לדמשק, לאחר שסיים את שיחותיו בבגדאד, ונפגש עם הנשיא. 	<ul style="list-style-type: none"> רדיו רבת-עמון קורא לחיסול ישראל ולהשמדת תושביה. תרגילי-הג"א, כולל תרגילים ליליים, נערכו ברבת-עמון. חברי הוועדה המבצעת של ארגון ה-שחרור הפלשתינאי מתכנסים בירושלים. הרמטכ"ל יצא לבגדאד, לתאם כניסת כוחות עיראקיים לירדן. שוקיירי מסייר בקוים הקדמיים. מועצת האומה אישרה את ההסכם חוסיין-נאצר.

אנ-נאצר ב-29 באוגוסט נאום במועדון הסטודנטים הערביים במוסקבה, אותו הקדיש רובו ככולו לשאלת המאבק בישראל. בנאום זה חזר פעם נוספת לעניין המטרות או השלבים בשחרור פלשתיין וכך אמר:

„בעמדנו מול ישראל חייבים אנו לפעול בשלבים: השלב הראשון הוא לחזק את כוח-ההגנה שלנו כך שישראל לא תוכל לתקוף שום ארץ ערבית ובו בזמן יהיה לנו כוח ערבי מרתיע... זוהי המטרה המיידית³⁵. השלב השני הוא המטרה הלאומית — שחרור פלשתיין, לקראתה עלינו להתכונן באופן מושלם — לשם כך חייבות להיווצר נסיבות בין-לאומיות מתאימות“.

בבואנו לסכם את יסודותיה של התפיסה הביטחונית-האסטרטגית של מצרים, כפי שמצאה את ביטויה בדבריו של נשיא מצרים בהודמנויות השונות, ניווכח כי תפיסה זו נשענת על הנחות-יסוד אחדות:

- המלחמה בישראל, העתידה לשחרר את פלשתיין, טעונה תכנון מפורט ומדוקדק, מלווה בהכנות ממושכות להתעצמות צבאית; זו תביא לידי ביטוי את העדיפות המכרעת של הערבים על ישראל בכוח-אדם.
- המלחמה בישראל אינה מלחמה בה בלבד, כי אם בעיקר במדינות המערב העומדות מאחוריה, והדואגות להמשך קיומו של מאזן-הכוחות בינה לבין מדינות ערב.
- המלחמה הסופית אפשרית רק במצב של איחוד מלא בין מדינות ערב, בהנהגתה של מצרים.
- מצרים ומדינות ערב הן אשר תקבענה את המועד ואת המקום בו תפרוץ המלחמה לשחרור פלשתיין.

● ביחסיה-הכוחות הקיימים אין למצרים לבדה, ואף לא למדינות ערב יחד, הכוח לצאת להתקפה יוזמה על ישראל.

● למצרים אמצעים מספיקים להגנתה; אך מדינות ערב האחרות, הגובלות בישראל, זקוקות לתוספת כוח כדי שתגעה לרמת כוונות הגנתית מספקת — שהיא חיונית להבטחת עורפה של מצרים.

● במצב-הביניים משמשת עוצמתו של צבא מצרים ערוכה לביטחונן של יתר מדינות ערב, בשמשה כוח-הרתעה נגד התקפה ישראלית כללית עליהן³⁶.

המסקנה הנובעת מהנחות-יסוד אלה, היא כי יש למנוע בכל מחיר התנגשות מזויינת בקנה-מידה מלא עם ישראל, בטרם נוצרו התנאים המוקדמים הנחוצים לכך, שהם, כפי שנוסחו על-ידי המצרים עצמם:

(א) נסיבות בין-לאומיות מתאימות, אשר תבאנה לבידודה של ישראל בזירה הבין-לאומית, כולל ניטרולה מקבלת סיוע צבאי ממדינות המערב.

(ב) השגת עדיפות כלל-ערבית מכרעת על ישראל, על-ידי חיזוק צבאות ערב וארגונם תחת מפקדה ערבית מאוחדת — בעלת סמכויות מבצעיות מלאות — בהנהגתה ובשליטתה של מצרים³⁷.

קודם שייווצר אותו צירוף-נסיבות נחוץ, על מדינות ערב להתעצם ולהתכונן — אך לא לתקוף. כל פעולה פזיזה ומוקדמת אך תדחה את המועד בו תוכלנה לצאת למלחמה הטוטאלית לשחרור פלשתיין. על רקע זה יש להבין את התנגדותה של מצרים לפעולות ארגון ה"פתח", או לתיוזה של "מלחמת שחרור עממית" — בה דגלה טוריה, בניגוד לתפי-

עיראק	לבנון	מדינות צפון-אפריקה	מדינות ערביות אחרות
<ul style="list-style-type: none"> ● פורסמה קריאה לטייסים ב-דימוס להתנדב לשירות. ● יחידות-צבא עיראקיות נמצאות בדרכין למצרים. ● פורסם צו לגיוס-מילואים. ● הנשיא עארף נפגש עם זכריא מוחי אדידין. ● כנס בהשתתפות ראש-מטה המפקדה הערבית המאוחדת ו-רמטכ"ל צבא ירדן נפתח ב-בגדאד. ● הנשיא עארף הכריז, כי כוחות-צבא עיראקיים יוצאים מייד לירדן. 	<ul style="list-style-type: none"> ● נפתחו מרכזים לרישום מתנדבים שגילם 18-30 שנה ל-צבא. ● הנשיא הודיע לשוקיירי על הסכמתו לאמן פלשתינאים ב-לבנון. ● תרגיליה-ג"א נערכו בבירות. 	<p>מרוקו: הודיעה על העמדת כוחות-צבא לרשות מצרים.</p> <p>● המלך חסן הציע לערוך ועידת-סגה ערבית לדיון במצב, תוניסיה: הנשיא בורגיבה הצהיר על סולידריות עם מדינות ערב, למרות הניגודים הקיימים ביניהן.</p> <p>אלג'יריה: מועצת-ההגנה דנה בפרטי המשלוח של כוחות צבא לעזרת מדינות ערב.</p>	<p>סודאן: יו"ר מועצת הריבונות בירך את נאצר על הסכם ההגנה עליו התם עם המלך חוסיין.</p> <p>עדן: התקפות של יהודים ופגעי עזה ברכושם.</p> <p>תימן: הוחלט על משלוח יחידות-צבא למצרים.</p> <p>לוב: שר-החוץ יצא לשיחות ב-קהיר, רבת-עמון ודמשק.</p> <p>● הממשלה מודיעה לארה"ב ולבריטניה על איסור השימוש בבסיסהן.</p>

סה הביטחוניית של מצרים כפי שבאה לידי ביטוי בשלוש השנים שקדמו למלחמת ששת הימים.

שלב ההרתעה

במשך עשר שנים הקפיד עבד אנ-נאצר על קיום המסקנות העולות מן התפיסה הביטחוניית-האסטרטגית אותה פיתח; הוא הפעיל את כל השפעתו כדי לקיים במקביל את עקרון ההכנות הצבאיות ובחירת העיתוי לקראת המלחמה ה"בלתי-נמנעת", לא רק ביחסיה של מצרים עם ישראל כי אם גם ביחסים בין העולם הערבי כולו לישראל. אולם דבקו בעקרונות אלה יצרה את "עקב אכילס" של מדיניותה הבין-ערבית של מצרים. מתנגדיה של מצרים לא החמיצו שום הזדמנות לנגח את עבד אנ-נאצר ואת תביעותיו לכתר המנהיגות הערבית, בהצביעם על מחוליו בתחום היחסים עם ישראל. כדי להתגונן בפני טענות אלה יצרו המצרים "אידיאולוגיה" סביב אופיה של ההתמודדות העתידה עם ישראל, בהדגישם את עוצמתו ואת עליונותו של הצבא המצרי על צה"ל, ואת תרומתו לביטחון הכלל-ערבי, ככוח-הרתעה עיקרי במקרה של ניסיון-התקפה ישראלי כלשהו נגד מדינות ערב (כאישור בפועל ליכולתם לממש את כוח-ההרתעה שברשותם, חזרו המצרים והציגו את מאורעות פברואר-מרס 1960).

ואולם, גם התיאוריה בכללותה וגם הנכונות המצרית לממש הלכה למעשה את כוחה המרתיע של מצרים, הועמדו במבחן חנים חוזרים-ונשנים במשך השנים שקדמו למלחמת ששת הימים. מנהיגי הבעת' בסוריה דרשו עוד ב-1963 לצאת למלחמה נגד ישראל לאלתר כאמצעי-סחיטה נגד מצרים —

בהשתמשם בנימוק של פעולה ערבית למניעת פעולות-ההטיה הישראליות. מטרתם העיקרית היתה לזכות בהכרה מצרית במשטר הבעת' העצמאי בסוריה. הרצון לנטרל את דרישותיו המלחמתיות של נשיא סוריה, הגנרל אמין אל-חאפז, היה אחד השיקולים שעמדו בפני נאצר שעה שקרא, בדצמבר 1963, לכינוס ועידת-הפסגה הראשונה של שליטי מדינות ערב. זו היתה ועידת-הפסגה בה הסכימו מנהיגי ערב במשותף "להמיר" את המלחמה המיידית בהכנות מאורגנות ובתכניות הטייתם של מקורות-הירדן. אולם, כאשר במהלך ביצועה של תכנית-ההטיה הפעילה ישראל כוח נגד הסורים, נאלץ נאצר להכריז, במאי 1965, כי "בגלל טרקטור אחד או שניים בגבול הסורי, אין מצרים מוכנה לפתוח במלחמה".

אותה תפיסה ביטחוניית של מצרים שקבעה כי יש להימנע מכל התנגשות עם ישראל עד אשר תיווצרנה הנסיבות המתאימות, עוררה מאז המחצית השניה של שנת 1966 ביקורת גדלה-הולכת בקרב מדינות-ערב האחרות, שכן חוסר-המעש של מצרים בעניין זה החל מעמיד בסופן שאלה את הלגיטימיות שבתביעתה לכתר המנהיגות של העולם הערבי. ההתקפות על מצרים החריפו לאחר פעולת-התגמול שערך צה"ל כלפי הכפר הירדני סמוע בנובמבר 1966 ובעקבות ההתנגשויות בין סוריה לבין ישראל, שהגיעו לשיאן בקרב האזורים ב-7 באפריל 1967 — בו איבדו הסורים שישה מטוסי קרב. כבר קודם לכן הועלו ספקות באשר לאמינות כוח-ההרתעה אותו מקיימת, לפי דבריה, מצרים; ואילו אחרי 7 באפריל הועמד בספק עצם חוזה-ההגנה המצרי-סורי, שנחתם באוקטובר 1966.

	מצרים	סוריה	ירדן
1 ביוני	<ul style="list-style-type: none"> • שר-החוץ של לוב הגיע לקהיר. • בקהיר הוחלפו מסמכי-האישור של הסכם-ההגנה נאצר-חוסיין. • קריאה פומבית לגברים בגיל 18—50 להתנדב לארגוני ההתנגדות העממית החל מיום 3 ביוני. • שליח מיוחד מטעם נאצר הגיע להודו, ויסביר למנהיגיה את המתרחש באזור. • מצרים הציעה בדיוני מועצת-הביטחון, כי ישראל תחזור לוועדת שביטחון-הנשק. • פקיד בכיר מטעם ממשלת ארה"ב הגיע לקהיר לשיחות עם נאצר. 		<ul style="list-style-type: none"> • "אל-אהראם" הודיע, כי ברבת-עמון הוקמה מפקדה משותפת מצרית-ירדנית-עיראקית בראשותו של ראש-מטה המפקד דה הערבית המאוחדת. • עיתון החצר "אד-דסתור" קורא לחי-סול ישראל. • המלך חוסיין מסר בראיון עם "אל-חית" כי מצפה הוא לשיתוף-פעולה נור-סף עם מדינות ערב, להסרת הקלון ול-שחרור פלשתיין. • מפקד צבא השחרור הפלשתינאי הגיע לרבת-עמון.
2 ביוני	<ul style="list-style-type: none"> • מתגלעים חילוקי-דעות עם סוריה ואל-ג'יריה באשר להסכם ההגנה שנחתם עם ירדן, זכריא מוחי אד-דין יצא למסע-שכנוע לאלג'יריה, ונפגש עם הנשיא בומדיין. • ישיבת הפיקוד הצבאי העליון בראשו-תו של נאצר. 	<ul style="list-style-type: none"> • שר-החוץ הגיע לאלג'יריה. • 300 אלף מגויסי הצבא העממי נקראו להתיצב בבסיסיהם. • ראש-הממשלה נפגש עם שגריר בר-ה"מ. 	<ul style="list-style-type: none"> • המלך חוסיין תומך בהצעת מלך מרוקו לכינוס ועידת-פסגה ערבית. • הפגנות המוניות בירושלים בעת ביי-קורו של שוקיירי בעיר.

חוסר-תגובה מצד מצרים גם עתה, במאי 1967, עלול היה להוכיח לעולם הערבי — ובמיוחד למתנגדיו של נשיא מצרים — כי אמרתו של צלאח שבל לפיה עלולה מדיניות אי-התגובה להפוך את מצרים ל"גמרי-שליניר" — היא יותר מאשר אזהרה אקדמית גרידא. לא היה לעבד אנ-נאצר ספק, כי דימיו כזה — באם ימשיך להתקיים — יכביד בצורה חמורה על המשך מאבקו לרכישת הגמוניה בעולם הערבי. מעמדה של מצרים בעולם הערבי בתקופה שקדמה למלחמה טעון ליבון נוסף, שכן לשאלה זו גודע משקל רב במערכת השיקולים של נשיא מצרים בהכרעתו באמצע מאי 1967, הצלחותיהן הראשונות של ועידות-הפסגה — ובמיוחד בכל הכרוך ביצירת חזית אחת נגד ישראל — החזירו למצרים, לכאורה, את המנהיגות הערבית. אולם, עד מהרה גילה עבד אנ-נאצר, כי שיתוף-הפעולה הערבי נוצל על-ידי יריביו לא רק לחיזוק מעמדם בתוך ארצותיהם (כך, למשל, עלתה קרנו של המלך חוסיין בירדן, כאשר הוצגה עצם ישיבתו בצוותא עם נאצר כאילו קיבל "הכשר" מנשיא מצרים, מנהיגה של הר לאומיות הערבית), אלא אף להתארגנות גלויה, שנועדה לבלום את השאיפות הנאצריות בחלקים שונים של האיזור. כן נכשלה מצרים בניסיונה לפתור באמצעות ועידות-הפסגה את בעיית תימן בדרך שיהא בה כדי להבטיח את האינטרסים שלה במדינה זאת. במצב זה לא ראו עוד המצרים הצדקה בהמשך קיומה של מסגרת הפסגה, אשר חייבת גם לבלום את ההתקפות על יריביהם, ומשום כך הודיע עבד אנ-נאצר ב-25 ביולי 1966, בנאום המסורתי אותו נשא באלכסנדריה, בחגיגות לציון גירושו של המלך פארוק ממצרים, על נטי

שתו את הפסגה — על כל המשתמע מכך. אולם, בעקבות פי-רוק מסגרת הפסגה, מצא עבד אנ-נאצר את עצמו נתון במערך המפוקפק של המדינות "המהפכניות" האחרות (סוריה, אלג'יריה, עיראק ותימן הרפובליקנית) שהשכילו להבין את מידת היוקקותה של מצרים לתמיכתן, והחלו לדרוש לעצמן מעמד שנה לזה של מצרים. הסורים שוב היו אלה אשר יצאו בראש סחטנות זו.

בחדשים הראשונים של 1967, אם כן, נוצר בעולם הערבי המצב הבא:

● הוקם והופעל הציר רבת-עמון — ריאד כחזית אנטי-מצרית מוגדרת ופעילה.

● חזית זו נתמכה — פעמים בגלוי ופעמים בסתר — על-ידי משטריהן האנטי-מצריים של מרוקו ושל תוניסיה.

● כתוצאה ממצב זה זכתה קבוצה שלישית של מדינות — לבנון, כויית, סודאן ולוב — בהקלה ניכרת מן הלחץ המצרי עליהן, ויכולתה של מצרים לא לצנן לנקוט במדיניות הנוחה לה פחתה במידה ניכרת.

● במחנה ה"מהפכני", בלטה, כאמור, הניסיונות למעט בעל-ינות המצרית.

משום כך, כאשר נמסר לקהיר מדמשק על ריכוזי כוחות צה"ל בגבול ועל כוונות ישראל לתקוף את סוריה במועד כלשהו אחרי 17 במאי — ולאחר שאושרה ידיעה זו, כאמור, גם ממקור רות סובייטיים, וסבירותה חזקה לכאורה על-ידי "הכרזותיהם המלחמתיות" של מנהיגי ישראל — הועמד נאצר בפני סכנה חמורה לערעור נוסף של מעמדו בעולם הערבי, אם לא יפעל הפעם. אין להתפלא, על כך, כי הוא החליט להעדיף את הרור

עיראק	לבנון	מדינות צפון-אפריקה	מדינות ערביות אחרות
<ul style="list-style-type: none"> הנשיא עארף קרא למחיקתה של ישראל מן המפה. 	<ul style="list-style-type: none"> העיתון "אל-ג'רידה" קובע, כי תוקפנות כלשהי מצד ישראל תפתח לכדי מלחמה כוללת, שתסתיים בתל-אביב. 		<p>סודאן: סגן ראש-הממשלה הור דייע כי יחידות-החלוץ של חיל-המשלוח תגענה למצרים בשבוע הבא.</p>
<ul style="list-style-type: none"> כוחות מן הדיבזיה הראשוני נעו מארביל לחזית. יחידות-החלוץ של הכוחות הר-מיועדים לירדן עזבו את עיראק. 	<ul style="list-style-type: none"> ראש-הממשלה נפגש עם שגריר ארה"ב. 	<p>תוניסיה: שר-החוץ הכריז, כי מפרץ עקבה הוא רכוש ערבי.</p> <ul style="list-style-type: none"> הותר מעברם של כוחות אל-ג'יריים הנמצאים בדרכם למצרים. אלג'יריה: הנשיא בומדיין נפגש עם זכריא מוחי א-דיין. 	<p>עדן: שביטה כללית בנמל, כאות הזדהות עם מדינות ערב.</p> <p>לוב: הפגנות לתמיכה במצרים נגד ארה"ב ובריטניה נערכו ב-עיר טריפולי.</p> <p>סודאן: ראש-הממשלה הכריז על גיוס מתנדבים לחיל-משלוח ל-עזרת מדינות ערב, וכן על מש-לוח יחידות-צבא למצרים.</p> <ul style="list-style-type: none"> מפקד צבא סודאן חזר מבי-קורו במצרים ובסוריה. סעודיה: המלך פייצל נפגש עם הנשיא דה-גול לדיון במצב ב-מזרח התיכון.

הכוחות בסיני יגרור בעקבותיו פינוי מלא של כוחות האו"ם — ובכך ייווצר באיזור מצב חדש, שונה לחלוטין. קרוב לוודאי כי עבד אנג'נאצר הניח — על יסוד היכרותו האישית עם אר-תאנט והיחסים המסורתיים הטובים בין מצרים לבין האו"ם — כי דרישתו לפינוי חלקי זמני, בעל אופי סמלי בלבד, תיענה בחיוב על-ידי המזכיר הכללי. הפירסום המידי ברדיו קהיר של הדרישה לריכוז כוח האו"ם במחנות שברצועת עזה נבע גם הוא, כנראה, מן ההערכה המוטעית באשר לתגובתו הצפויה של אר-תאנט.

עמדתו הנוקשה של המזכיר הכללי היוותה הפתעה מוחלטת למצרים: היא הובנה על-ידי עבד אנג'נאצר כהצגת אולטי-מטום, שיש בו משום פגיעה ביוקרתה של מצרים ובריבונותה. עתה הסתבר לו, כי הפירסום המוקדם של הדרישות שהופנו לאו"ם לא הותיר לו מרחב-בסיסה כלשהו. עמדה בפניו עתה הברירה להיכנע לאר-תאנט ולבטל את הדרישה, דבר שפיר-רושו הוכחה הותכת לחוסר-נכונותה של מצרים ליטול על עצמה אחריות צבאית כלפי ישראל — או להסתכן ולדרוש את פינוי הסופי של כוח-החירום. למעשה, עמדה בפניו דרך אחת בלבד, ולכן נשלחה ב-17 במאי האיגרת לאו"ם, ובה הדרישה לפינוי מוחלט של כוח-החירום בהקדם האפשרי.

הנכונות למלחמה - חסימת המיצרים

סילוק כוח-החירום של האו"ם יצר מצב חדש, לא רק משני עבוייו של גבול סיני אלא אף באיזור המיצרים. חיל האו"ם — הערובה הסמלית לחופש השיט במפרץ אילת — סולק, ואת מקומו תפסו יחידות של חיל-הגבולות המצרי.

חיים הצפויים מן הפעולה הנועזת, אך המחושבת, של ריכוז כוחות בסיני להרתעת ישראל — על ההפסדים הוודאיים של מחדלו, אם ימומש האיום הישראלי נגד סוריה — והוא לא יפעל מראש לביטולו. כפי שראינו לעיל, קבעה התפיסה הביט-חונית כי עצם ריכוז כוחות מצריים גדולים בסיני יהייב את ישראל לרכוז עוצמה מתאימה בנגב כדי לקדם איום פוטנ-ציאלי. הגתונים שהתפרסמו לגבי עוצמתו של צה"ל — כפי שנראה להלן — הביאו את עבד אנג'נאצר למסקנה, כי אין צה"ל מסוגל לפצל את מאמציו בין שתי חזיתות. מכאן שה-צורך בבניית מערך-הגנה נגדי לריכוז כוחות מצריים בסיני שולל מראש את יכולתה של ישראל לפעול בחזית הסורית, גם לוא היתה לה כוונה כזאת.

בפעלו, כך הניח עבד אנג'נאצר, כי יוכיח „קבל עם ועדה" את נכונותו לחוש לעזרתה של מדינה ערבית הנמצאת בסכנת-איום מצד ישראל; וכן יוכיח את אמינותו של כוח-ההרתעה של צבא מצרים כלפי ישראל, זאת — מבלי שיעמוד בפני הצורך לממש את נכונותו המלחמתית הלכה למעשה. על-אחת-כמה יוכמה נראתה לו דרך-פעולה זו כרצויה, הואיל והיה לו יסוד רב להניח כי האזעקות הנשמעות מצד סוריה אינן אלא אזעקות-שווא, כפי שכבר אירע יותר מפעם אחת בע-בר⁸⁸. מכל מקום כדי לתת משנה תוקף להחלטה להתייצב לצד ה„אחות" הערבית, הנתונה בסכנה, הפנתה מצרים למפ-קד כוח-החירום של האו"ם את הדרישה, כי על חיילי האו"ם לפנות את העמדות אותן הם מחזיקים בקרבת הגבול עם ישראל.

ב-14 במאי לא הביאה קהיר בחשבון את האפשרות, כי ריכוז

אלו
ס'16
ס'27
ס'10
ס'10
103

מזרים	סוריה	ירדן
<ul style="list-style-type: none"> ● זכריא מוחי אר-דין חזר מפגישתו עם נשיא אלג'יריה. ● נאצר נפגש עם שר-החוץ של לוב. ● הפגנות בפורט-סעיד בעת מעברת של משחתת אמריקאית בתעלה. ● יחידות הנמנות על הטיבת-ח"ר 1 העיראקית נמצאות במצרים. ● האפלה ברחבי מצרים. ● שר-החוץ נפגש עם שגריר ברה"מ. ● ישיבת הפיקוד הצבאי העליון ברא-שות נאצר. ● נאצר נפגש עם יועץ משרד-החוץ האמריקאי ועם שגריר ארה"ב, ומעביר איגרת לנשיא ג'ונסון, כתשובה לאיגרתו מיום 23 במאי. 	<ul style="list-style-type: none"> ● לדעת מפקד איזור המרכז מסוגלות מצרים וסוריה לחסל את ישראל תוך 4 ימים. ● שר-החוץ חזר מביקורו באלג'יריה. ● הושלמו הסדרי הג"א בדמשק. ● ראש-המשלה נפגש עם שגריר בר-ה"מ. 	<ul style="list-style-type: none"> ● לדברי כתב „אלי-חיאת" שוררת אוי-רת-מלחמה ברחבי ירדן. ● ראש-המשלה נפגש עם אחד שר-קירי. ● כוננות-הג"א ברחבי המדינה. ● השגריר בבון נקרא לשוב לירדן, כמחאה על עמדת גרמניה בסכסוך. ● שני גדודי-צנחנים מצריים הגיעו ל-ירדן.
<ul style="list-style-type: none"> ● משלחת בראשותו של זכריא מוחי אר-דין יצאה לשיחות בכויית. ● נאצר נפגש עם שר-החוץ של ירדן. ● בקהיר נחתם הסכם בו הצטרפה עי-ראק להסכם ההגנה המשותף מצרים-ירדן. ● יועץ משרד-החוץ האמריקאי עזב את קהיר. ● פורסמה הזמנה לזכריא מוחי אר-דין לבוא לשיחות בווינגטון. נקבע כי יעזוב 	<ul style="list-style-type: none"> ● שר-החוץ של לוב הגיע לביקור בתום שיחותיו בקהיר. <p>את מצרים ב-5 ביוני.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● נאצר קובע בנאום, כי מצרים תראה בהצהרת המדינות הימיות על חופש-שיט במיצרים פעולה תוקפנית והקדמה לפעו-לה מלחמתית. 	<ul style="list-style-type: none"> ● סוכנות „רויטר" מוסרת על בוא כור-הזר ומטוסים עיראקיים לירדן. ● המלך חוסיין קיים מסיבת-עתונאים משודרת, על-דבר הסכסוך-ההגנה אותו חתם עם מצרים. ● המלך חוסיין נפגש עם נציגי המדי-נות הזרות ודן עמם במשבר.

מנית במדינות ערב, לאחר סילוקו של כוח-החירום — אכן דרשה פעולה נוספת מצד מצרים³⁹.
 אם נבחן את חסימת המיצרים בהקשר היחסים הבינ-ערביים בלבד, נוכל לראות בצעד זה תוצאה ישירה מתהליך ברור של הידרדרות, שהחל עם הפניית הדרשה למפקד כוח-החירום של האו"ם לפנות את מוצבי התצפית ואת עמדות-הפיקוד בהם החזיקו כוחותינו לאורך הגבול עם ישראל — ולרכו את הכוחות במחנות שברצועת עזה. אין ספק, אמנם, כי לגורם ההידרדרות נודע משקל מסויים בחסימת המיצרים — אולם לא היה זה בשום פנים ואופן גורם יחיד, ולדעתנו גם לא החשוב ביותר, במסכת השיקולים שהניעו את נשיא מצרים לקבל את החלטתו.

כבר הזכרנו, כי במהלך המשפטים — המתנהלים בקהיר מאז חודש פברואר 1968 נגד המואשמים בתבוסה — התגלה, כי בישיבת ההנהגה העליונה של מצרים לפני חסימת המיצרים הוזכר עבד אנ-נאצר, כי משמעות צעד זה, אם יוחלט לבצעו, תהא הגברתה של סכנת המלחמה מ-80 אחוזים ל-100 אחוזים. ואכן, נשיא מצרים לא הסתיר הערכה זו, ונתן לה ביטוי פומבי בנאומו ב-22 במאי, בו הכריז כי מצרים נכונה למל-חמה. גם המהלכים הצבאיים בסמוך להצנחת הצנחנים בשרם אש-שייח' ב-20 במאי ולאחריה, כגון קידומה של הדיביזיה המשורינית, בפיקודו של הליוא סעד אש-שאד'לי, והצבתה בפתחת רפיח — מהיום הוכחה ברורה לתרגום אפשרות המלחמה. לשפת ההכנות האופרטיביות. נכונותו של עבד אנ-נאצר למלחמה בישראל נמצאת, לכאור-רה, בסתירה למדיניותה של מצרים לא רק בשנים שקדמו

עמדתו הנוקשה של המזכיר הכללי של האו"ם והתעקשותו בדבר "פינוי מלא או לא כלום", העמידו כאמור את עבד אנ-נאצר במצב, אשר לא זו בלבד שלא ציפה לו וספק אם רצה בו מראש, אלא אף יכולתו לתמרן בו היתה מצומצמת ביותר. מחד גיסא, כאילו ייצב סילוקו של כוח-החירום מחדש את מנהיגותו בעולם הערבי, דומה היה לו, כאילו נמצא העולם הערבי לפתע בתהליך האיחוד המיוחל. אולם, מאידך גיסא, ההכרה המחודשת במנהיגותו של נשיא מצרים עדיין היתה, בשלב זה, בבחינת הכרה-על-תנאי. הימנעותו מחסימת המיצרים — כצעד טבעי והכרחי מנקודת-המבט של הלאומיות הערבית — עלולה היתה להציגו פעם נוספת בדמות "המלך במערומיו". מאי חסימת המיצרים תיתכן מסקנה אחת בלבד — נאצר אינו רוצה, או אף אינו מסוגל, להתיצב נוכח אפשרות של עימות צבאי ישיר עם ישראל.

מצבו של עבד אנ-נאצר היה הפעם קשה יותר מאשר בעבר, בגלל האופי ההפגנתי של ריכוזי הכוחות בסיני וההצהרות על הנכונות לחוש לעזרתה של סוריה אם תותקף — אשר ליוו את פעולת ריכוז-הכוחות. ההימנעות מחסימת המיצרים, לאחר שמחנה האו"ם בשרם אש-שייח' נתפס על-ידי יחידה מחיל-הגבולות, היתה מוכיחה את צדקת הטיעון הירדני, לפיה "תהא מטרת צעדיה הצבאיים של מצרים מוטלת בספק" אם לא תשיב זו את התותחים למיצרי טיראן, ובכך תחסום את המעבר בפני השיט הישראלי מנקודת-מבט זו, של מעמדה הבינ-ערבי של מצרים, יכלה רק פעולה נוספת מצד נשיא מצרים לבטל סכנות אלה ולהבטיחה, אחת ולתמיד, את מנהיגותו בעולם הערבי. ואמנם, אין ספק כי ההתערורות הלא-ר

140
ההחלטה

עיראק	לבנון	מדינות צפון-אפריקה	מדינות ערביות אחרות
			<p>כוויית: ראש-הממשלה הכריז, כי בנשק הנפט ייעשה שימוש במקרה של מלחמה.</p> <p>כוויית: שר-החוץ קרא למדינות ערב לחסל את הרפת 1948.</p> <p>לוב: הודיעה על הסכמתה למעבר כוחות אלג'יריים שמגמתם מצרים.</p> <p>סודאן: לדברי סוכנות "רויטר" ייצאו 1200 חיילים סודאנים למצרים בקרוב.</p> <p>לוב: השר לענייני נפט הכריז, כי תופסק אספקת-הנפט למדינות שתשתפנה בתוקפנות נגד הערבים.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • משלחת בראשותו של סגן ראש-הממשלה ובהשתתפות שר-ההגנה יצאה לקהיר. • נפתחה ועידת המדינות הערביות המפסיקות נפט, לתאום עמדתן באשר להפסקת ייצוא הנפט במקרה שתפרוץ מלחמה. • הנשיא עארף נפגש עם שגריר בריה"מ. 		<p>אלג'יריה הודיעה, כי תפסיק את אספקת-הנפט למדינות שרשתתפנה בתוקפנות נגד הערבים.</p> <ul style="list-style-type: none"> • הנשיא בומדיין הכריז, כי המערכה העתידה חייבת להביא לחיסול ישראל. <p>מרוקו: שר-החוץ יצא לקהיר.</p>	<p>לוב: שר-החוץ מסר על שליחת כוחות-צבא לעזרת מצרים.</p> <p>כוויית: נסיך כוויית נפגש עם זכריא מוחי א-דין.</p> <p>סודאן: בוטלו החופשות בצבא.</p>

גם הצהרות פומביות בגנות הצעד המצרי, תוך הצבעה על הסכנה לשלום שהוא טומן בחובו — הושמעו רק במועד מאוחר יותר. מאידך גיסא, נלוותה לחוסר-התגובה ב־20 במאי הודעה חד־משמעית, שנמסרה בנפרד בפרס ובלונדון, לפיה הצהרת שלוש המדינות (בריטניה, צרפת וארה"ב) משנת 1950, בה ערבו לשלמות הטריטוריאלית של כל מדינות האי־זות — אינה מחייבת עוד את בריטניה ואת צרפת⁴⁰.

כאן יש להזכיר, כי ב־20 במאי כבר הצביעו רוב העיתונים המערביים החשובים על סגירת המיצרים כדרך־הפעולה הסבירה ביותר בה ינקוט עבד אנ־נאצר; כן עמדו העיתונים בהרחבה על כך, שבהתאם להכרזותיה המסורתיות של ישראל, צפויה פעולה צבאית מיידית מצדה כנגד מצרים אם תסגור זו את המיצרים. השפעה חשובה במיוחד נודעה לעמדתה של צרפת, אשר גילתה בשנים האחרונות עניין גדלו־הולך בטיפוח קשרים עם מצרים. האם לא יכלה מצרים לראות בהתייחסותה של צרפת להכרזה משנת 1950 יותר מרמז כי הפעם — בניגוד לשנת 1956 — לא תצטרף צרפת לצדה של ישראל במקרה של סכסוך באיזור? באשר לארה"ב, פורש במצרים חוסר תגובתה כסימן מעיד למידת הסתבכותה בוויאט־נאם, המגבילה את חופש־פעולתה באזורים אחרים. (תגובתה הרשמית הראשונה של ארה"ב באה רק ב־23 במאי, בנאומו של הנשיא ג'ונסון בו גינה את חסימת המיצרים; רק באותו יום העביר שגריר ארה"ב בקהיר איגרת לשר־החוץ של מצרים, בה הזהיר בפני התוצאות העלולות לנבוע מחסימת המיצרים). תגובות קלושות אלה של מעצמות המערב הביאו את עבד אנ־נאצר למסקנה, כי זו הפעם הראשונה נוצרה הקונסטלציה הבין־לאומית המת־אימה, בה ניצבות מצרים וישראל זו מול זו לבדן, ואילו מעצמות המערב נטשו את ישראל לנפשה — כל אחת מסי־בותריה שלה. מאידך־גיסא האמין נשיא מצרים כי מובטחת לו תמיכה מדינית בלתי־מסוייגת מצד ברית־המועצות, שכן זו הזדרזה להודיע בפומבי על תמיכתה בפניו כוח־החירום של האו"ם מאדמת מצרים. עבד אנ־נאצר הניח, על־כן, כי עמדה חד־משמעית מצד ברית־המועצות תספיק כדי לנטרל כל פעילות של ארה"ב לצד ישראל, אם אכן יתפתח המצב לכלל התנגשות מזויינת (דומה, עם זאת, כי ספק אם נועץ עבד אנ־

חיילי צבא סוריה בחזית הישראלית

למאי 1967, אלא אף למדיניות של ריכוז הכוחות בסיני מאז 14 במאי. בעצם ריכוז הכוחות, ואפילו בהכרזות התוקפניות שליוו צעד זה — עדיין לא היה משום הכרזת מלחמה מצד מצרים. אל לנו לשכוח כי המצרים ביצעו פעולה דומה על רקע דומה בפברואר 1960 — ודבר לא אירע אז. יתר־על־כן: נשיא מצרים ידע, כי אין בנמצא כל ריכוזים של צה"ל לאורך גבול ישראל—סוריה, וכי זעקות הסורים אינן אלא זעקות־שווא. הסכנה, כי יהא עליו לממש את התחייבותו לחוש לעזרתה של סוריה היתה, אם כן, קטנה הפעם מאשר בפברואר 1960. לפיכך יכול היה לתת פומבי מלא לכניסת הצבא לסיני — ובד־בבד לא מצא לנכון וגם לא ראה, עדיין, הצדקה לרכוז את מלוא עוצמתה הצבאית של מצרים בסיני כבר מן ההתחלה (ראינו בפתח דיוננו כי עד 19 במאי הסתכמו הכוחות שרוכזו בסיני בכשלוש דיביזיות־חי"ר וללא הדיביזיה המשוריינת — דהיינו, מחצית העוצמה בה נתקלו כוחות צה"ל ב־5 ביוני).

אפילו בדרישה שהופנתה לאו"ם לרכוז את כוח־החירום במחנות, לא ראה עבד אנ־נאצר, כאמור, אקט מלחמתי ישיר כלפי ישראל. גם המהלכים הצבאיים עצמם, בזירה־המיצרית, נערכו בזהירות רבה — רדיו קהיר אישר את תפיסתה של שרם אש־שייח' רק בשעות הערב של 21 במאי, דהיינו, קרוב לארבעה ימים אחר כניסת יחידת חיל־הגבולות המצרי למחנה האו"ם, וכ־36 שעות לאחר שצנחו הצנחנים במקום; וזאת — אף כי ידיעות על פעולות אלה פורסמו בעולם על־ידי סוכנויות הידיעות בסמוך לעריכתן. מהלכים אלה, הנמצאים בסתירה לפומביות ההפגנתית, שליוותה את המהלכים בשלב הראשון של התפתחות המאורעות, ניתן לדמותם לאלה של מפקד בסיוור השולח „גששים קדימה“ כדי לאבטח את התקדמותו של הגוף העיקרי. רואים אנו, איפוא, כי לפנינו שורת צעדים שבוצעו תוך זהירות מרובה, בזה אחר זה, ושהצלחתו של הצעד הראשון בהם גררה בעקבותיה את הבא אחריו.

אולם כבר עצם גירושו של כוח החירום משרם אש־שייח' טמן בחובו סכנה גדולה. כלום לא דחה נשיא מצרים אך כמחצית השנה קודם לכן את הצעת סגנו הראשון — המושיר עאמר — לתפוס את איזור המיצרים מבלי לחסמם? מה השתנה מבחינתו של עבד אנ־נאצר במשך תקופה קצרה כל כך?

המצב הבין־לאומי

המבחן הראשון לעמדת המעצמות היה, ללא ספק, ב־16—17 במאי, כאשר הגיעה למרכז האו"ם הדרישה המצרית לפינוי כוח־החירום מן המוצבים בהם החזיקו חייליו לאורך הגבול וריכוזו במחנות. תגובת מעצמות המערב, ובעיקר ארה"ב, בריטניה וצרפת — התפרשה על־ידי המצרים, בצדק, כא־דישות יתרה. התגובה לדרישה המצרית הבאה — פינוי מלא של כוח־החירום מאדמתה של מצרים — היתה זהה. אף לא אחת מן המעצמות דרשה את כינוס מועצת־הביטחון, שלא לדבר כלל על כינוס העצרת הכללית למושב־חירום מיוחד (היתה זו העצרת הכללית אשר החליטה, כזכור, בנובמבר 1956 על הקמת כוח־החירום) — למרות שהתוצאות הבלתי־נמנעות של סילוק כוח־החירום היו ללא ספק, ברורות להן.

- 14 חטיבות-חי"ר מילואים — מהן 7 חטיבות בקו ראשון;
- 8 חטיבות הגנה-מרחבית;
- 6 חטיבות של כוחות מתנדבים או נח"ל.

כוחות-אוויר

- 70 מטוסי-קרב מסוג „מיראז'“;
 - 250 מפציצי-קרב — חציים מדגם ישן והיתר חדישים ומהירים;
 - 30 מפציצים קלים.
- שנה לאחר מכן, הוקדשה חוברת יולי 1965 של „המכון ללימודים אסטרטגיים“ לניתוח יחסי-הכוחות הצבאיים בין מדינות האיזור⁴². בהתאם לנתונים אלה היה המאזן הצבאי כלהלן:

נאצר בסובייטים לפני שהחליט על חסימתם של המיצרים. יש רושם די ברור, כי הוא הודיע על כך לסובייטים רק בדיעבד, ועצם המהלך המצרי הזה היה בבחינת הפתעה ל-ברית המועצות.

יחסי-הכוחות

במאמרו מיום 25 בספטמבר 1964 קבע חסניין הייכל „כי הערכת כוחות האויב (ישראל) הקרובה ביותר למציאות היא כלהלן⁴¹ :

כוחות-יבשה

- 3 חטיבות-חי"ר סדירות;
- 2 חטיבות-צנחנים;
- 5 חטיבות משורינות;

עיראק	ירדן	סוריה	מצרים	ישראל	
82,000	38,000 (ד)	50,000 (ג)	300,000 (ב)	250,000 (א)	עוצמה כוללת של כוח-אדם
2 דיביזיות	4 חטיבות	5 חטיבות, גדוד צנחנים	3 דיביזיות	3 חטיבות סדירות, מהן אחת צנחנים; 24 חטיבות מילואים.	כוחות-יבשה עוצבות-חי"ר
דיביזיה	2 חטיבות	3 חטיבות	2 דיביזיות (אחת בהתארגנות)	?	עוצבות משורינות
כ-500, מהם: 375 ט-54/34; 120 סנטוריון.		400 מהם: 200 ט-34; 150 ט-54.	1,200 מהם: 400 ט-34; 350 ט-54; 60 סטלין-3; 150 ט.א. 100.	600	סך-הכל סגקים
כ-200, מהם: טייסת מיג-21; טייסת מיג-19; טייסת מיג-17; טייסת האנטר; טייסת מפציצים טופולוב-16; טייסת-מפציצים קלים איל-28; 2 טייסות-תובלה.	טייסת-קרב האנטר; טייסת-תובלה.	160—150 מהם: טייסת מיג-21 (26 מטו-סיים); טייסת מיג-19 (24 מטו-סיים); 2 טייסות מיג-17 (48 מטוסים).	כ-500 מהם: 2 טייסות מיג-21 (52 מטוסים); 3 טייסות מיג-19 (80 מטוסים); 4 טייסות מיג-17 (עד 100 מטוסים); 2 טייסות-מפציצים טופולוב-16 (25—30 מטו-סיים); 4 טייסות מפציצים קלים איל-28 (72 מטו-סיים); 60 מטוסי-תובלה; 40 מטוסים.	כ-450 מהם: 3 טייסות מיראז' (72 מטוסים); 3 טייסות מיסטר; 55 מטוסי קרב-הפצה אורגן; טייסת מפציצים טקטיים ווטור; טייסת תובלה; טייסת מסוקים.	כוחות-אוויר סך-הכל מטוסים

הערות הבררה: א — עוצמה כוללת הניתנת לגיוס; ב — 180,000 סדירים, 120,000 מילואים מאורגנים ביחידות ובמשמר-לאומי; ג — יש להוסיף 40,000 מילואים; ד — יש להוסיף 30,000 חיילים במסגרת המשמר הלאומי.

המיצרים; ולמרות שהצביעו על עליונות מספרית ברורה של הכוחות המזויינים הערביים על צה"ל, העריך עבד אנ-נאצר, כפי שראינו לעיל, כי ביחסי-כוחות אלה עדיף להימנע מעימות מזויין עם ישראל. הוא הביא בחשבון כל העת, בהערכת יחסי הכוחות, את תגבור כוחות צה"ל בכוחות זרים מן החוץ (אם כתגבור ישיר, ואם בצורת התקפה על מצרים דוגמת ההתקפה האנגלו-צרפתית ב-1956). המסקנה הטבעית היתה כי מלחמה בישראל משמעותה גם מלחמה בכוחות העומדים מאחוריה. עתה, כאשר ניצבה ישראל, לדעתו, בדרך — שכן

נתונים אלה פורסמו בהבלטה רבה בעיתונות הערבית, כהז' כחה לעליונותן הצבאית של מדינות ערב על ישראל. עבד אנ-נאצר יסגל הפיקוד הצבאי העליון שלו לא נזקק, כמובן, לנתונים זרים לגבי עוצמתם של הכוחות המזויינים של מצרים או של צבאות מדינות ערב האחרות; אולם, כפי שהתברר לא-חר המלחמה, נתקבלו הנתונים לגבי עוצמת צה"ל כמעט ללא שינוי על-דעת המודיעין הצבאי של מצרים, ושימשו בסיס להערכת יחסי-הכוחות מצדה. נתונים אלה לגבי עוצמת צה"ל היו ידועים לנאצר, כמובן, זמן רב לפני שהחליט לסגור את

„מערכות“ 191—192, יוני 1968
 ק"ק 510
 נסאן (1966) 155

— מבלי להסתכן במלחמה כוללת עם ישראל. עם זאת לא מנעה אותו הערכה זאת, כאמור, מתגבור מערך ההגנה והבלימה של כוחותיו בסיני.

ההתכתחויות עד פרוץ המלחמה

משהחליט נשיא מצרים, על פי הערכותיו, כי אכן נוצרו הנסיבות המוקדמות הדרושות וכי יוכל לבצע גם את השלב הבא — נותרה עדיין שאלת העיתוי. ב־21 במאי כינס עבד אַנְנָאצַר את הועדה המבצעת העליונה של האיחוד הסוציאליסטי הערבי — הגוף המדיני העליון של מצרים. בפורום זה תיאר הנשיא את התפתחות המאורעות מאז 14 במאי ואת ההישגים שהושגו, והודיע על החלטתו לחסום את המיצרים. הועדה המבצעת סמכה, כמובן, את ידיה על החלטתו של ה"ראיס" — והשאירה לשיקול דעתו את קביעת העיתוי. באותו יום התפרסמה בניו־יורק ההודעה על החלטתו של אר־טאנט לטוס למצרים כדי לנהל שיחות עם עבד אַנְנָאצַר; כמועד לביקורו נקבע 23 במאי. מועד זה הכריע בקביעת עיתוי חסימת המיצרים, שכן נשיא מצרים רצה לדון עם המזכיר הכללי של האו"ם על בסיס עובדות מוגמרות.

האירועים במצרים ובאיזור כולו מאז התפרסמה ההודעה על חסימתם של המיצרים ועד בוקר 5 ביוני הם פונקציה ישירה של צעד זה. כל אשר אירע מאז 23 במאי לא היה בו מבחינתה של מצרים כדי לשנות את כיוון ההתפתחות — שכן בחסימת המיצרים נורתה היריה הראשונה, אם גם היתה זו יריה "עליבש". לאחר 23 במאי איבד נשיא מצרים, שהיה שרוי בשכרון ההצלחה המדומה (שנראתה בשעתה כאמתית) — את השרידים האחרונים של שליטה עצמית. ארבעה ימים בלבד לאחר נאומו בבירג־גפנפה הפך השיט במיצרים להיות שאלה משנית בעיניו. עתה הכריז, כי אין המדובר עוד בחיי סול תוצאות התוקפנות של 1956 — אלא "בהחזרת זכויותיו של עם פלשתינ".

המערכה העתידה להתפתח לא תהיה מוגבלת לגזרה אחת, כך אמר, כי אם "מערכה כוללת, ומטרתה היסודית תהיה השמדת ישראל". על מטרה זו חזר עבד אַנְנָאצַר והכריז לפחות שלוש פעמים נוספות עד ליום בו פרצו הקרבות. שינוי המטרה חייבו לשנות את היערכות הכוחות בסיני, ולרכו אגרוף משוריין בסמוך לגבולה הדרומי של ישראל. המטרה החדשה תורגמה לשפת ההוראות האופרטיביות בפקודות המבצע לכוחות־האוויר, שהורתה להרוס את אילת על מתקניה הצבאיים ועל אזורי־המגורים האזרחיים שבה.

דומה לכך היתה גם התפתחות המצב בעולם הערבי; שלהוב הרוחות והיצרים הרקיע שחקים, וכל מדינות ערב — כולל יריביו המושבעים ביותר של עבד אַנְנָאצַר, דוגמת נשיא תוניסיה — התאחדו מאחורי מצרים. אולי לראשונה בחייו הפך עבד אַנְנָאצַר עתה למנהיגו הבלתי־מעורער של העולם הערבי. אין ספק כי החזית המלוכדת מול ישראל — אשר הביטוי הדרמטי ביותר שלה היה בחתימת הסכם ההגנה ירדן־מצרים — נבע מהצלחתו של עבד אַנְנָאצַר בשורת מהלכיו עד 23 במאי, ומן העובדה כי המלחמה לא פרצה במועד מוקדם מאשר 5 ביוני.

נוצרו הנסיבות המתאימות, שהביאו לבידודה של ישראל בזירה הבינ־לאומית" — קיבלה שאלת יחסי־הכוחות משמעות שונה וחדשה מבעבר. עתה היה לו כל היסוד לבטוח בעליונות מוחלטת של מצרים ביחסי־הכוחות כלפי ישראל. יתרה מזו. כבר בשלב זה יכול היה עבד אַנְנָאצַר להביא בחשבון, במאזן־הכוחות הכולל, גם את כוחותיה המזויינים של סוריה, כשהם מתגברים בחיל־משלוח עיראקי, הכולל גם מטוסים. עם זאת, קרוב לוודאי כי במועד זה עדיין לא חשב נשיא מצרים על אפשרות של מתקפה יזומה — אם גם מוגבלת ביעדיה הראשונים — נגד ישראל; אולם הוא היה משוכנע כי יש ביכולתם של כוחות מצרים לבלום מתקפה ישראלית, אם תבוא כזו בתגובה לחסימת המיצרים.

עמדת ישראל

להשלמת מסכת השיקולים אשר הניעו את נשיא מצרים לחסום את המיצרים, הכרחי להזכיר את שאלת נכונותה של ישראל להפעיל את כוחותיה המזויינים כתגובה למאורעות שהתפתחו בזירה מאז ה־14 במאי, ובמיוחד מאז פינוי כוח־החירום של האו"ם. לצורך ענייננו, נודעת למצב האובייקטיבי ששרר באותם ימים בישראל חשיבות משנית בלבד. בסקירה תנו זו נעמוד רק על השתקפות המצב בעיניהם של המנהיגים הערביים בבירותיהן של מדינות האיזור. אופייניים לנימת ההתייחסות לישראל הם דברי הפרשנות אשר שודרו ברדיו קהיר ב־20 במאי:

"אלו אשר רצו בהצבת כוחות־החירום הבינ־לאומיים לאורך קו־שביתת־הנשק (דהיינו, ישראל) נדהמים עתה מכך, שכוחות־החירום בסיני חדלו מהתקיים... לפי דיווח סוכנות־הידיעות הצרפתית מתל־אביב שורת מבוכה ברורה בישראל, לאחר שהגיעו אליה ידיעות על זרימתם של כוחות חדשים לסיני, האימה גברה עוד יותר בהגיע הידיעות לפיהן הוצבו הכוחות המצריים בעמדות־התקפה, דבר שמפניו חששה ישראל... ישראל מיהרה להתקשר עם המעצמות הגדולות כדי שיצילוה מהסתבכותה. ההתמוטטות בעמדת ממשלת ישראל הרחיקה לכת עד כדי כך, שהאחראים הישראליים נסוגו בהם מאיומיהם הקודמים להשתמש בכוח נגד סוריה, באמנם כי לא היה כלל בכוננתם לבצע פעולה מסוג זה..."

ופרשן רדיו דמשק הוסיף ב־22 במאי:

"בהלה ופחד אחזו את המדינה הציונית בעקבות עמדתן המהפכנית של סוריה ושל מצרים. נאמו של אשכול בכנסת מצביע על נסיגה בעמדתה של ישראל. מדינת הכנופיות איננה בטוחה עוד בכוחה, והיא מבקשת עתה את המעצמות המערביות להגן עליה". עבד אַנְנָאצַר נטה לקבל דברים אלה כמשקפים את המצב האמיתי השורר בישראל, ובמיוחד — כיוון שהללו תאמו את הדימוי המסורתי, בעיניו ובעיני מנהיגים ערבים אחרים, בדבר תלותה המוחלטת של ישראל בסיוע מצד המערב.

יצויין עוד, כי דווקא על יסוד הגורמים שהוזכרו לא איבד עבד אַנְנָאצַר את תקוותו, כי המלחמה לא תפרוץ. אמנם, הוא עשה את כל ההכנות כדי לקדם אפשרות של התקפה מצד ישראל, אולם הניח, כי מנהיגיה של ישראל לא יהיו נכונים להסתכן במלחמה כשיחסי־הכוחות שליליים לגביהם, והם מנותקים מעורפם שבמערב. הערכה זו חיזקה את החל־טתו לחסום את המיצרים, כאשר נראה בעיניו כי רבים סיי־כוייו לזכות במלוא ההישגים המדיניים המשתמעים מצעד זה

סיכום

המהלכים שנעשו על-ידי מצרים בשני שלבי-היסוד בהתפתחות המאורעות, הם צירוף של תכנית-פעולה ברורה ומבוקרת — מחד גיסא, ושל הידרדרות — מאידך גיסא; קביעה זו נכונה בראש-וראשונה לגבי השלב הראשון — שלב ההרתעה. נשיא מצרים האמין, על בסיס הערכת מצב שקולה ומפורטת, כי ריכוז הפגנתי של כוחותיו בסיני יספיק להשגת ההישגים היוקרתיים בזירה הבינ-ערבית, אותם השיג במהלך דומה שערך כשבע שנים קודם לכן. בשלב זה עדיין הקפיד להימנע מהתמודדות צבאית עם ישראל. על כך יעידו דרישתו ההתחלתית לאו"מ לפנות פינוי חלקי בלבד את כוח-החירום; היקפם המוגבל-יחסית של הכוחות שקודמו לסיני והרכבם; ההוראות החמורות שניתנו לשלטונות ברצועת עזה למנוע פעילות כלשהי כלפי ישראל שתהא עלולה לגרום בעקבותיה תגובה מצד כוחות צה"ל — ועוד. אולם, ההתפתחויות המהירות והבלתי-צפויות מבחינתה של מצרים, ובמיוחד — עמדתו של המזכיר הכללי של האו"מ, חייבו את נשיא מצרים לבצע מהלך נוסף, בו לא רצה בראשונה כלל, ולדרוש את פינויו המלא של כוח-החירום מאדמת מצרים. עתה נמצא עבד אנינאצר, אם כן, במצב חדש — שחייב הערכת-מצב מחודשת. מחד-גיסא התעוררו בעולם הערבי ציפיות ודרישות כי מצרים תבצע את הצעד הבא ותחסום את המיצרים. אולם, מאידך גיסא, ידע עבד אנינאצר היטב את משמעותו של צעד מעין זה מבחינת סכנת המלחמה עם ישראל, אותה הצליח למנוע במשך קרוב לעשר שנים על-ידי היצמדות עקבית למדיניות ריאליסטית, שנבעה מניתוח קר ושקול של המערכה הכוללת של יחסי-הכוחות בין ארצו לבין ישראל. הכרח לזכור בהקשר זה, כי נשיא מצרים המשיך לדבוק במדיניותו למרות הביקורת שעוררה בעולם הערבי. ולפיכך, אם החליט עתה את אשר החליט, עשה זאת לא משום שמצא עצמו — כביכול — נתון במצב בו לא יכול היה לפעול אחרת; בסופו-של-דבר הצליח לעמוד במשך השנים גם מול התקפות ערביות שכיוונו נגדו על רקע קיום השיט החופשי של ישראל במפרץ אילת, ובסוף שנת 1966 עדיין דחה הצעה להיענות להלכי-הרוח הערביים ולסלק את חיילי האו"מ משרם אש-שייח'. למרות הירידה ביוקרתו בשנים הקודמות, עדיין היה עבד אנינאצר המנהיג בעל היוקרה הרבה ביותר בעולם הערבי, משכמו ומעלה מעל עמיתיו-יריביו, הן בזכות אישיותו הכריזמטית והן בתוקף היותו מנהיגה של המדינה הערבית הגדולה והחזקה ביותר.

אם נבחן את המאורעות מנקודת-מבט כזאת — לא נוכל אלא להסיק, כי אפילו באמצע מאי 1967 יכול היה עדיין להימנע מחסימת המיצרים, לוא אך רצה בכך; אילו עשה כן, מסוגל היה להתגבר על גל חדש של התקפות מצד מנהיגים ערביים נחותים ממנו במעמדם ובכוחם, דוגמת מנהיגי הבעת' של סוריה או המלך חוסיין. לא הגורם הבינ-ערבי הוא אשר הכריע, אם-כן, בהערכת המצב המחודשת של עבד אנינאצר.

דומה כי לא ניתן להפריז במידת ההשפעה שנועדה לתגובתן הפושרת של מעצמות המערב, בשלב הראשון של התפתחות המאורעות, על שיקוליו של נשיא מצרים; ומשנוסף לכך הרושם של חוסר-תגובה מצד ישראל — לא יכול היה הוא, מבחינתו, תו, אלא להגיע לכלל מסקנה, כי צדק בהערכתו הבסיסית, לפיה עוצמתה ואף עצם קיומה של ישראל מותנים בסיוע מן המערב. תוצאה טבעית מהצטרפותם של שני גורמי-יסוד אלה, היתה מסקנתו בדבר העליונות הברורה של מצרים מבחינת יחסי-הכוחות הצבאיים עם ישראל — וודאי סייעה להערכה זאת גם העובדה שהיא התבססה על נתונים מוטעים באשר לעוצמתה הממשית של ישראל. גורמים אלה אשר עיקר משמעותם היא בהצטרפותם זה לזה תוך ימים ספורים הביאו את עבד אנינאצר למסקנה כי יוכל להעז ולבצע את המהלך הבא — חסימת המיצרים בפני השיט הישראלי, צעד שעלול היה להביאו לכלל מלחמה עם ישראל. בניגוד ל-14 במאי היה עבד אנינאצר עתה נכון לאפשרות המלחמה, שכן — על-פני הערכותיו-שלו — היה לו יסוד להניח כי תוצאתה תהיינה שונות מאלה שהיו למעשה.

סגן המפקד העליון של הכוחות המזויינים

אל הקצינים, הנגדים והחיילים של הכוחות המזויינים!

כל אחד מכם יודע, כי מצרים היא בסיס ההשתחררות והעצמאות בעולם הערבי. המדינות האימפריאליסטיות והריאקציוניות זוממות להנחית מהלומה על תנועת השחרור הערבית. הן ניסו זאת בתוך מצרים באמצעים שונים, שהאחרון שבהם היה הלחץ הכלכלי של ארה"ב. כל הניסיונות האלה נכשלו, לרבות ניסיונותיהם לחסל את מהפכת תימן ולשים קץ למהפכת דרום-ערב.

חיילי מצרים יעמדו בראש המאבק לשחרור, שהסתיים תמיד בניצחון עמנו הערבי וכוחותינו המזויינים. במשך השנה הנוכחית ומאז ראשית מאי 1967, נעשה ברור כי ישראל ניצלה הזדמנות זו. דבר זה נעשה, כנראה, בהשראת המדיניות האימפריאליסטית, המדורבנת על-ידי התגברות הסכנה — וישראל מנסה להנחית מהלומות צבאיות על העם הערבי בסוריה.

בימים האחרונים מסרו דו"חות מהימנים, כי קיימים ריכוזים ישראלים עצומים על גבולות סוריה, וכי מטרתם היא לבצע פעולות תוקפניות בתוך סוריה במטרה:

1. להפיל את שלטון השחרור הערבי ולכוון שלטון ריאקציוני, סוכן, בסוריה.
2. להפסיק את תנועת השחרור למען פלשתיין.
- דברים אלה אושרו בהצהרות התוקפניות החצופות של ראש ממשלת ישראל ושל הרמטכ"ל הישראלי, שיש לראות בהן התגרות גלויה בכוחות הערביים המשוחררים, ובראשם מצרים...

אני סבור, כי הגורמים שהניעו את ישראל לנקוט עמדה זו הם:

1. מדיניותה של ארה"ב, הרוצה למצוא הזדמנות מתאימה לפגוע בתנועות השחרור בעולם הערבי.
2. כישלון המדיניות האמריקאית-האנגלית לפגוע במהפכה בתימן.
3. כשלון המדיניות הבריטית בדרום-הכבוש והתגברות ההתנגדות העממית המזויינת.
4. חולשת מעמדם של פייצל וחוסין ופחדם של הכוחות האימפריאליסטיים כי שני הסוכנים הללו יופלו על-ידי הזרם המהפכני הערבי המשתחרר.

מאחר שידענו כי המדיניות המערבית האימפריאליסטית שואפת להנחית מהלומה על כוחות השחרור בעולם הערבי, כדי שמדינות אלה תוכלנה לבסוף לכתר את מצרים ואת המדינות הערביות המשוחרות — חייבים היינו לעמוד בפני כל פעולות התוקפנות נגד כל מדינה ערבית משוחררת, שהרי מדינות אלה הן, למעשה, קו-ההגנה הראשון של מצרים.

מכל האמור מתברר, כי ישראל מצאה את השעה כשרה להנחית מהלומה צבאית מכרעת על סוריה, על התנועה הלאומית הערבית ועל בעיית פלשתיין.

תוך הכרה מלאה של כל התנאים העולמיים והנסיבות הבין-לאומיות הקשורות במצב ובעמדת הכוחות האימפריאליסטיים המסייעים לישראל, ותוך הערכה שהאויב עשוי לשער, כי אנו עלולים להסתבך במערכה בשעה שאינה מתאימה לנו, אולם לאחר עיון בכל האפשרויות, החלטנו לנקוט עמדה תקיפה כנגד איומיה הצבאיים של ישראל ולהתערב מייד במקרה של תוקפנות ישראלית נגד סוריה.

אנשי הכוחות המזויינים.

לאור האמון המלא של עמנו בכם, לאור אמונו המוחלט של חלוץ הלאומיות הערבית, הנשיא גמאל עבד א-ניאצר, בעמידתכם האיתנה, באמונתכם בבעיות האומה הערבית וביכולתכם — קצינים וחיילים — להשיג ניצחון, נתתי את הפקודות הבאות:

1. גיוס הכוחות המזויינים.
2. העלאת דרגת הכוננות של הכוחות המזויינים לכוננות מלאה לקרב החל ב-14.5.67 שעה 1430.
3. העוצבות והיחידות שנקבעו בתכנית-המבצעים ינועו ממקום חנייתם הנוכחי לאזורי-הריכוז שנקבעו.
4. הכוחות המזויינים יימצאו בכוננות מלאה לביצוע משימות הקרב בחזית ישראל, לאור התפתחות המצב.
- לאור הכרתי אתכם ואמוני בכם, הריני מצפה מכולכם לפעולה נעלה למען ההיסטוריה של עמנו וגבורת כוחותינו המזויינים. אללה ינחה דרככם וישמור עליכם.

מושיר עבד אל-חכים עאמר

סגן המפקד העליון של הכוחות המזויינים

סגן המפקד העליון של הכוחות המזויינים

אל הקצינים, הנגדים והחיילים של הכוחות המזויינים!

ישראל ניסתה והיא ממשיכה לנסות לרכוש תמיכה ישירה מארה"ב לפעולותיה הצבאיות נגד מצרים. ברור עתה, כי ארה"ב לא תיכנס להרפתקה של פעולה ישירה לצד ישראל, בשל עמדתה התקיפה של ברית-המועצות והחלטתה להתערב במקרה של תוקפנות מצד מעצמה נגד הרפובליקה הערבית המאוחדת.

ישראל אינה יכולה לשאת בנטל הגיוס במשך תקופה ארוכה. הגיוס גרם שיתוק מלא לכלכלתה. בתקופה האחרונה אירעו שני מאורעות חשובים:

1. הצטרפות ירדן להגנה משותפת.

2. השתתפות הכוחות העיראקיים בכוח גדול במערכה בגבול ירדן.

ניתוח המצב בעיני — ובמיוחד לאחר שהוקמה ממשלת-חירום בישראל שבה משתתפים קיצונים הקוראים למלחמה — היא שישראל סבורה, כנראה, כי הכוחות העיראקיים לא יהיו אפקטיביים בחזית הירדנית לפני שיעברו שבועיים. יתכן שישראל תתקוף את קע"מ במהירות, לפני שריכוז זה יושלם.

לפיכך התויתי את תכניתי ונתתי הוראות לארגן את המבצעים.

אני קורא לכל אחד מכם להילחם בעוז מקסימלי ולמלא אחר הפקודות וההוראות במסגרת התכנית הכוללת, כדי שהמפקדה תשיג את מטרתה.

מטרתנו תהיה להרוס את הכוחות המזויינים העיקריים של ישראל.

כוחותינו המזויינים יכולים לעשות זאת באמצעות אפשרויותיהם העצומות.

הריני מברך את כולכם, והנני סמוך ובטוח, כי כל איש ימלא את החובה במלואה וכי תחשבו רק על תפקידכם הישיר ועל ביצוע התכנית שהוטלה עליכם.

המערכה הינה על גורלה של הרפובליקה הערבית המאוחדת ושל האומה הערבית כולה.

בידכם נתון כבוד הכוחות המזויינים הערביים.

אני סמוך ובטוח בניצחון.

אללה ינחה דרככם וישמור עליכם.

מושיר עבד אל-חכים עאמר

סגן המפקד העליון של הכוחות המזויינים

הערות

1. מוחמד פאוזי, יליד 1915, קצין תותחנים בהכשרתו הצבאית. השתתף במלחמת 1948, ובשנים 1957-1964 שירת כמנהל המכללה הצבאית (בית הספר להכשרת קצינים). ברי באפריל 1964 מונה למפקד הכוחות המזוינים, ולאחר מלחמת ששת הימים - מפקד כללי של הכוחות המזוינים; מכהן מאז ינואר 1968 כשר המלחמה של מצרים.
2. פקודה זו, וכן פקודת הקרב מס' 2 מצורפות כנספה בסוף המאמר.
3. דיווח - לפחות חלקי - על נוהל גיוס המילואים והתייצבותם ניתן למצוא בדברי כתב "אל-אחראם" ב-19 במאי, האומר כי גיוס המילואים בשלושה שלבים:
 - א. ב-14 במאי הוצאה פקודת הגיוס מן המפקדה העליונה של הכוחות המזוינים לראש מנהלת הגיוס הכללי;
 - ב. בהסתמך על רשימות מוכנות מראש, הוציאה מנהלת הגיוס צוויקריאה להיילים ולצידו (רכב, ציוד מכני הנדסי ועוד), אותם מסרה למשרד הפנים, וזה העבירם לתחנות המשטרה המקומיות. שוטרים הפיצו את הצוים בשני הלילות הבאים (כתב העיתון מצייק, כי במועד זה חולקו צוויקריאה רק לאג"שימילואים תושבי קהיר והתחנות, אלה האחרונים גויסו - תושבי מצרים עליות, אלה האחרונים גויסו - כך נראה - רק בעקבות הצו לגיוס כללי של המילואים אותו פירסם המושיר עצמו ב-21 במאי.
- ג. התייצבות הרכב והציוד החלה ב-16 במאי שעה 0600; ואילו ההיילים שגויסו התייצבו ביחידותיהם בהתאם ללוחזמנים שנמסר להם עם צוהקריאה.
4. "צוה אל-ערב" (קול הערבים) היא התחנה השידורית מכוונים בעיקר לתושבי מדינות ערב. שידורי "צוה אל-ערב" מצטיינים בקיצוניותם, בתקופותם ובשונם הארסית בהשוואה לקול קהיר" - תחנת השידור הרשמית של מצרים, שלושן שידוריה מאופקת יותר. אחמד סעיד - מנהל "צוה אל-ערב" מאז 1957 - הודה מתפקידו מיד לאחר המלחמה במסגרת מגמתם שלטונות מצרים לשוות לתעמולתה אופי "מתון" ו"תרבותי" יותר.
5. ידיעות "מבוססות" אלה, נשענו על שלושה מקורות: מטוסים מצריים שחדרו - כפי שגילה נשיא מצרים בנאומו ב-26 במאי - לשטח ישראל לסיור ולצלום. היקפו המוגבל של מצעד "צוה אל-ערב" בירושלים ביום העצמאות ה-19 של ישראל. פרשן רדיו קהיר התייחס לנושא בשידור בבוקר 16 במאי ואמר: "במצעד הצבאי הישראלי, שנערך בירושלים ב-15 במאי, אף הופיעו מטוסים ולא נטקו מסוג סטטוריון, או פטון, כן לא הופיעה ארטילריה כבדה, מקר רות יודעי דבר מסור, כי הנשק הכבד לא הופיע במצעד משום שהוא מרוכז לאורך הגבול הישראלי עם סוריה". לקוראים בישראל זכור בודאי, כי היקפו המוגבל של המצעד הצבאי נבע מהחלטה מפורשת של ממשלת ישראל לכבד את הסכם בית-החשק עם ירדן, שקבע איסור להכניס נשק כבד לתחומי העיר ירושלים. כן זכור היטב, כי החלטה זו - לה ניתן בזמנו פומבי רב - עוררה ביקורת חריפה ביותר בדיונים שנערכו בכנסת ומעל דפי העיתונות. אולם מסתבר, כי עצם ההחלטה והביקורת שנמתחה עליה לא הגיעו, משום מה, לידיעת הגורמים האחראים במצרים. הידיעות שמסרו הסובייטים למשלחת חברי "מועצת האומה".
6. "אל-אחראם" כתב ב-18 במאי, כי הכוחות המצריים היו בדרום לנקודות הביקורת לאורך הגבול, כבר ב-16 במאי בשעות הערב; לדינו - זמן קצר לאחר שהגנרל ריקיה קיבל את איגרתו של הרמטכ"ל המצרי, כלומר, בטרם נתקבלה תשובה כלשהי לדרישת הפינוי.
7. המדינות ששלחו חיילים לאיוש כוח-התירום הן: הודו, יוגוסלביה, קנדה, ברזיל, שבדיה, נורבגיה ודנמרק.
8. כך, למשל, אמר קריין רדיו קהיר ב-28 בינואר 1965: "הפעולה הערבית מאוחדת בכל התחומים, ולפיכך חייבות פעולות הפדאיון להיות מתואמות עם כל התכניות הערביות - כדי שתוכינה להשפעה הדרושה... פעילות ערבית מסוג כלשהו בתחום שחרור פלשתינה חייבת להיות מתואמת עם התכנית הכללית של הפיקוד המאוחד... ברוח דומה התבטא כמאל רפעת (חבר מזכירות "האיתוח הסוביאליטי הערבי" והאידיאולוג של המפלגה) בהור פעתו בפני כנס סטודנטים מצרים הלומדים מחוץ למצרים, שנערך באלכסנדריה בראשית אוגוסט 1966: "השקפתנו היא, כי גם פעולות פדאיון טעונות תכנון מוקדם, וכן אין בהן משום סכנה לקיומה של ישראל... פעולות הפדאיון חייבות להיות מתואמות עם התכנון הערבי הכולל לשהור פלשתינה... מלחמת השחרור זקוקה לבסיסים פנימיים לפעולתה בתוך המור לדת הכבושה או מחוץ לגבולותיה... כיום אין כל בסיס פנימי ממנו תצא הפעילות הפידאית... כל עוד לא יהיו הבסיסים מהם

1. יוצאים כוחות הפדאיון חזקים דיים כדי להגיב על כל פעולה ישראלית - צויה פעילות זו לכישלון..."
2. במאי 1964 סיכמו הנהגותיהן המדיניות של מצרים ועיראק על שורת צעדים לקראת איחוד ביניהן, כשלב-ביניים וכאחת מדרכים אלה הוחלט, כי פעמיים בשנה תתכנסנה הנהגותיהן המדיניות המשותפות של שתי המדינות לסידרת דיונים לשם תיאום מדיניותן.
3. עד 5 ביוני הגיעו למצרים יחידות צבא מכויות ומעיראק, אולם אלה לא השתתפו בפועל בקרבות. לאחר מכן נוספו אליהן יחידות מאנג'יריה ומסודאן.
4. דיביזיית ה"ח"ר מצרית כללה, בעת המלחמה, שלוש חטיבות ח"ר (ככל הטיבה - גדוד טנקים וגדוד תותחניים), ועוד חטיבה משוריינת מוקטנת וחטיבת תותחניים, וכן יחידות מסייעות ושירותים. בסך הכל היו בדיביזיה כמאה קנים ארטי-לריים (כולל מרגמות 120 מ"מ) ולמעלה ממאה טנקים.
5. סגל-הפיקוד של החטיבות הפלשתיאיות היה - בעיקרו - מצרי, רק כעשרה אחוזים מן הקצינים היו פלשתיאיים.
6. הפריקראול מורתג'י השתתף במלחמת 1948 כמפקד-גדוד, ונפצע בעלות מכוניתו על מוקש ליד עזה. מנובמבר 1963 עד מרס 1964 היה מפקד חיל-המשלוח בתחום; באפריל 1964 מונה לכהן-נת המפקד הראשון של כוחות היבשה, וכלל בקבוצת הקצינים הבכירים שהודחו על-ידי נאצר אחרי התבוסה.
7. מבחינה כרונולוגית ומבחינה עניינית, יש להבחין היטב בין הפסיסת שרם אש"שיח' על-ידי כוחות מצרים - פעולה שהיתה חלק בלתי-נפרד לשלב סילוקו של כוח-החירום - לבין הפסיסת המיצרים, פעולה שפתחה שלב חדש במהלך המאורעות. על אף "העניות ההיסטורית" - העדפנו, למען רציפות התיאור, לדון יחד בשתי הפעולות.
8. בחוף-הזמן התברר, כי ההודעה על מיקוש מבואת המפרץ - בשקר יסודה: המצרים לא מיקשו את האיזור. אולם, במשך ימים אחדים התקבלה הרדעה זו ברחבי העולם כנכונה, וגרמה דאגה בחוגי-ספנות בינלאומיים.
9. מסתבר מדבריו של הייל, כי מטרת ריכוזם ההפגנתי של הכוחות בסיני היתה להרתיע את ישראל מתקיפתה של סוריה. כבר ב-18 במאי טען, "אל-אחראם" כי מטרה זו הושגה. בתגובה לצעדה של מצרים החלו חלק מן הכוחות הישראליים שהיו מרוכזים בצפון, סמוך לגבול סוריה, לנוע בכבישים המובילים לדרום. חטיבת-שריון מוגברת ושלוש חטיבות-ח"ר ישראליות החלו נעות במהירות מקסימלית לעבר הקוים המקבילים לגבולות מצרים, נאצר התייחס גם הוא לנושא בנאומו ב-26 במאי, בקבעו כי עד לאמצע מאי "לא היתה מולנו שום חטיבה ישראלית - כל החטיבות הישראליות היו מול סוריה. היום חונות כולן מול מצרים, להוציא ארבע חטיבות ישראליות החונות מול סוריה".
10. חסן אש-שאפעי - אחד מסגניו של נשיא מצרים ואב בית-הדין המהפכני שבפניו מתברר משפטם של הנאשמים בקשרת קשר נגד נאצר - מסר בפברואר 1968, כי בישיבה שנערכה לפני שהוחלט לדרוש את פינוי כוח-החירום אמר נאצר, כי פירושה של הצעת-הפינוי הוא החמרתה של הסתברות העימות הצבאי עם ישראל 50' אחוזים ל-80' אחוזים. שאפעי המשיך ואמר, כי בישיבה נוספת בה הוחלט על הסתמם של המיצרים, הנהיר הנשיא, שפעולה זו תעלה את הסתברות העימות הצבאי למאה אחוזים.
11. הליוא סעד אש-שאד'לי התפרסם לראשונה בעולם שעה ששקד על הכוח המצרי אשר נשלח לקונגו בשנת 1960, במסגרת כוח בין-לאומי של האו"ם, שיועד לשים קץ למלחמת האזרחים בקונגו. כידוע נטל הכוח המצרי חלק פעיל בסכסוכים הפנימיים, בנקטו עמדה חד-משמעית וברורה לצדו של פטריס לומומבה (ראש ממשלת קונגו שנרצח), דבר שימש אחת הסיבות לכישלונם של האו"ם בפרשת קונגו. לאחר מכן מונה שאד'לי כנספה צבאי של ארצו בלונדון - אולי כתגמול על שירותו והצלחתו בקונגו.
12. דיביזיית משוריינת בצבא מצרים כללה, ערב המלחמה, שתי חטיבות טנקים בינוניים, חטיבה ממוכנת, חטיבת תותחניים ועוד יחידות מסייעות ושירותים.
13. שר המלחמה המודח - שמש בדראן - סיפר בפברואר 1968 לבית-הדין המהפכני, שבפניו נשפט על השתתפותו בניסיון לקשור קשר נגד עבד אנינאצר, כי בדצמבר 1966 הציע המושיר עצמו לעבד אנינאצר לטקל את כוח-החירום משרם אש"שיח', ולהציב במקומו כוחות מצריים מבלי שאלה יחסמו את המיצרים בפני שיט חופשי; מטרת ההצעה היתה להתגונן בפני האשמות מצד ירדן ומצד מדינות ערביות נוספות. בדראן המשיך וסיפר כי נשיא מצרים דחה את ההצעה בהתמקק, כי לא ניתן להציב

בשרם אש"שי"ח כוחג-מבלי שאלה יחסו את המיצרים; חסי"מ
מתם פירושה מלחמה, ולכן עדיין אין מצרים נכונה.
21. המושג "התנגדות עממית" מתקשר מייד באוזני השומעים המצ-
רים עם התנגדות האוכלוסיה בפורט-סעיד, בעת כיבושה על-
ידי הבריטים והצרפתים ב-1956.
22. רדיו דמשק החל בכך כבר ב-23 במאי; רדיו רמאללה, אחת
משתי תחנות-השידור של ממלכת ירדן, הצטרף למקהלה ב-28
במאי.
23. פרוט מלא של רשימת הבאים נמצא בלוח-האירועים הכרונולוגי.
24. אולי היתה זו הכוונה, אף כי נוטים אנו לפקפק בכך ולראות
בהודעת "אל-אהראם" תעמולה בלבד. מכל מקום, עד היום בו
פרצו הקרבות לא הוצג בשום אש"שי"ח ולוא חייל אחד
ממדינה ערבית וזה.
25. אחד מן הקצינים-הבכירים המוכשרים ביותר בצבא מצרים
כיהן כראש המטה של ה"מפקדה הערבית המשותפת" מאז הק-
מתה בשנת 1964. לאחר מלחמת ששת הימים מונה לכהונת
רמטכ"ל הכוחות המזוינים של מצרים.
26. רנדולף וינסטון צ'רצ'יל, "מלחמת ששת הימים" (עברית: א.
השביח), הוצאת "המסדה", ת"א, 1967, עמ' 41.
27. דוגמה בולטת לכך מצויה במאמרם של
M. Howard, R. Hunter: "Israel and the Arab World —
The Crisis of 1967", Adelphi Papers No. 41, The Institute
for Strategic Studies, London, October 1967, p. 24—25.
(אספקטים אחדים מאלה שהועלו במאמר זה נסקרו עליידי
אבידן ב"מערכות", חוברת קפ"ה, עמ' 50 ואילך).
28. המצרים מצאו לנכון להכחיש ידיעה זו. רדיו ביירוט ציטט
בשידורו מערב 4 ביוני מקור מצרי רשמי, שאמר באותו יום:
"אף לא חייל מצרי אחד הוחזר מתימן בשלושת החודשים האחר-
ונים. מצרים אינה מתכוונת לוותר על חזית אחת כדי לחזק
חזית אחרת. שתי החזיתות — בתימן ובסני — חיוניות למצרים".
הכחשה זו, שנועדה להפגין את עוצמתה הכוללת של מצרים,
המאפשרת לה לקיים שתי חזיתות ככוננות למלחמה, אינה נכונה
וצדק כתבו של רדיו עדן בתימן, שכן יהדות אחדות, שהספיקו
לחזור מתימן — הוצבו בסני והשתתפו בקרבות.
29. המערך כונה בפי חיילי צה"ל בשם "מערך-הרפאים", כיוון
שגיבש עליידי הכוח המצרי שהחזיק בו. הכוחות המצריים
נסוגו ממנו לפני שהגיעו למקום כוחות אוגדתו של האלוף
שרון, ובעת נסיגתם אף לא ניסו לתבל בנשק ובציוד שרוכזו
במקום.

30. מבחינה מספרית היתה הכוח שרוכזו בסני רק כ-40% מעוצמתם
הכוללת של הכוחות המזוינים המצריים. אך בהתחשב בעובדה
כי פרוץ הקרבות נמצא עדיין בתימן כ-40 אלף חיילים,
ברור כי הכוחות בסני היו רוב רובו של הכוח המבצעי של
צבא מצרים. מערבית לתעלת סואץ נמצאו בעיקר יחידות-משמר,
ובן כוחות-מילואים בהתארגנות ראשונית. בהקשר לכך מצויה
בהוברת אוקטובר 1967 של "המכון למחקרים אסטרטגיים"
בלונדון, עמ' 50, ההערכה הבאה לעוצמת צבא מצרים, שתאריך
ערובה הוא 4 ביוני 1967: עוצמה כללית של כוחות היבשה —
180 אלף (כולל כוחות-מילואים מגויסים); כוחות מילואים
נוספים — 60 אלף; כוחות בתימן — פחות מ-50 אלף. עוד
נשוב לתזונים אלה ביתר פירוט בפרק הסיכום.
31. תזונים אלה לקוחים מספרו של שואל שגב, "סדני אדום",
הוצאת טברסקי תל-אביב, אוגוסט 1967, עמ' 22—23. מחבר
הספר מציינ, כי ימים מספר לפני פרוץ המלחמה נמצאו אמנם
בסני מטוסים רבים יותר — אולם, "ביממה האחרונה ממש
הבריח נאצר משם חלק ניכר ממטוסיו".
32. זהו גם הנאמר בו העלה עבד אנינאצר לראשונה את התיזה
המפורסמת שלו, המעמידה במרכזה הקבלה עם התקופה הצל-
בנית. בה נימק את קריאתו לדחיית המאבק בישראל לרגע
המתאים, וכך אמר: "ברצוני להזכיר, כי במאה ה-12, כאשר
כבשו הצלבנים האימפריאליסטים את ירושלים — לא שכחו
זאת הערבים; הם זכרו זאת היטב למשך 70 שנה, ורק אז
נחלצו לכבוש חזרה את עיר-מולדתם".
33. העדפות המספרית המוחלטת של הערבים על ישראל משמשת
אחת מאבני-היסוד החשובות בתפיסתו של עבד אנינאצר. היא
נימזה כבר בתיאורית ה"צלבנים", ונשיא מצרים ועוזריו שבו
אליה לעתים תכופות. בצורה ברורה ובהירה התייחס עבד אני-
נאצר לעיקרון זה בנאום אותו נשא בעיר אסייט שבמצרים
העילית, ב-8 במרס 1965: "צריך שיהיה לנו כוח עצמי. הם
שני מיליון יהודים והם עושים הכל כדי להשיג יתרונות כל-
ליים, יתרונות מדיניים ויתרונות צבאיים על פני הערבים, המר-
נים מאה מיליון... עלינו להשיג עליונות על ישראל; אם נשיג
200 או 300 טנקים — הם ישיגו 200 או 300; אם כך, עלינו
למצוא את הדבר שהם לא יוכלו לעשות. נגייע המישה מיליון
זאת את יוכלו לעשות". ובנאום שנשא ב-26 ביולי 1966 אמר:
"לרשותנו עליונות בכוח-אדם, שהודות לה נוכל להקים צבא

34. ערבי של 2—3 מיליון חיילים; אמריקה והמערב לא יוכלו
לספק לישראל 2—3 מיליון חיילים. יתכן כי הם יכולים לספק
לה מטוסים וטנקים, אך לעולם לא יוכלו לספק לה כוח אדם..."
עמידתו של האימפריאליזם מאחורי ישראל היא אבן-יסוד נוס-
פת בתפיסתו האסטרטגית של עבד אנינאצר כלפי ישראל. וכך
הגדיר נשיא מצרים — בנאום שנשא ב-22 בפברואר 1967 באר-
ניברסיטת קהיר — את הקשר שבין ישראל לבין המערב:
"הקשר של האימפריאליזם עם ישראל אינו זקוק להוכחה. אמרי-
קה ואנגליה הן שהקימו את ישראל והן המגנות עליה. האימ-
פריאליזם מחזק את ישראל; כלכלתה נשענת על הכספים הבאים
מארה"ב, מגרמניה ומבריטניה... האימפריאליזם שואף ליצור
איון בין ישראל לבין ערב... עמדתה של אמריקה בשאלת
פלשתינ ידועה... בכל יום היא מכריזה על עמדתה... — חסר
רק שיאמרו כי אמריקה היא ישראל..."
35. בדמים אלה נאמרו אמנם גם להתנגשויות שפרצו לאורך
גבול ישראל-סוריה, על רקע ההתדרדרות הסורית ועל רקע
פעולות צה"ל לסיכול התכניות להטיית מקורות הירדן. אולם
מעבר לרקע האקטואלי המידי, מעלים הדברים את זכר המצב
ששרר בעת מבצע "קדש", בו הופקדה מצרים למעשה עליידי
מדינת ערב הצפונית. ב-15 באוקטובר 1965 כתב הסניין הייכלי,
עורכו של "אל-אהראם", כי "דרושה כוננות בכל החזיתות
הערביות — בסוריה, בירדן, בלבנון — כדי למנוע פריצת פתע
באחת מהחזיתות אלה. הפעילות העיקרית תתנהל בחזית המצרית,
אך יוזמן חיבת יתר החזיתות להימצא לפחות במצב בו
תוכלנה להגן, שאם לא כן, עלול כל ניצחון ערבי בחזית כל-
שהי — לדרת לטמיון בחזית אחרת".
36. מוחמד הסניין היכל ניסה באורה תמצית ובהיר את התיזה
המצרית בדבר כוח-ההרתעה נגד ישראל במאמרו מיום 2 בספ-
טמבר 1964 — שהוקדש כולו לשאלת יחסי-הכוחות בין מצרים
לישראל — ואשר בו כתב, בין השאר, "מאז 1961 עד היום
הגיעו הכוחות המצריים לעליונות, ההופכת אותם בכל החזיתות
הערביות לכוח מרתיע נגד התוקפנות; דבר זה מחייב את האויב
לשקול היטב בטרם יתקוף שטה ערבי כלשהו בארבע החזיתות
הסובבות אותו — בלבנון, בסוריה, בירדן ובמצרים. בכך
הצלחה הצבא המצרי, למעשה, להפוך את ארבע החזיתות לחזית
אחת". תיזה זו מתבססת על ההנחה, כי פעולה צבאית בקנה-
מידה גדול נגד אחת ממדינות ערב הצפוניות מחייבת את
הפעלתם של עיקר כוחות צה"ל, כן שהחזית הדרומית של
ישראל נותרת, בהכרח, חשופה לאיום מצד מצרים. על דיילה
למצרים לרכז כוחות גדולים בסני, כדי שישראל תימנע מתקי-
פת מדינה ערבית כלשהי.

37. צלחה שבל (פלשתינאי תושב הלבנון, בוגר האוניברסיטה האמ-
ריקנית במדינת-מדינה; נמנה על "תנועת הלאומנים
הערבים" בלבנון — תנועה בעלת זיקה ברורה למצרים) סיכם
תנאי מוקדם זה ומשמעותו באורה ברור ביותר בעיתון הלבנוני
"אל-מהרר" מיום 7 ביוני 1965: "בידי מצרים עליונות צבאית
לאורך כל החזית המצרית-ישראלית. אולם, לעליונות זו אין
המשך לאורך יתר החזיתות הערביות-ישראליות... אין בידי
מצרים הופש-תנועה לאורך צדו השני של קו שביתת הנשק...
מצב זה היה משתנה לוא היו כוחות מצריים מוצבים בגדה
הערבית של הירדן, כשוק 18 ק"מ מפרידים ביניהם לבין
הים... העליונות הצבאית של מצרים קשורה קשר הדוק עם
הכוחות הצבאיים העומדים לרשות ירדן, סוריה ולבנון; לכן,
כשמדברים על עליונותה של מצרים מניחים מראש כי יש
ביכולת יתר החזיתות הערביות לעמוד בפני כל תוקפנות יש-
ראלית על אחת מהן... בידי מצרים יש אמנם כוח-הרתעה
ערבי, אך מחובתן של יתר מדינות ערב לשמור על כוח-הרת-
עה ולהגן על עורפו. גורם התיאום אצל הערבים הוא תנאי סודי
למלחמה... הצעד הראשון העשוי לשנות את המצב לטובת
הערבים הוא הקמת בסיס חומי ומוסרי אחד, המסוגל למחון
את ישראל".
38. ברור, כי מסקנה כזאת מעמידה בספק את אמיתותן של הידיעות
אותן העבירה מוסקבה לקהיר באמצע מאי 1967 ומציגה באור
שונה את התפקיד שמילאה בריח-המועצות, ביועצין או בלא-
יודעין, בהתפתחותם של המאורעות שהובילו למלחמת ששת
הימים. דיון רבי-עינין בשאלה זו נמצא במאמרו של זאב לאקר
ב-6 ימים ששינו מפת המזרח-התיכון, "הארץ", 4 באוקטובר
1967, וכן במאמר הנזכר לעיל שהתפרסם מטעם "המכון ללימוד-
דים אסטרטגיים" בלונדון, חוברת מס' 41, אוקטובר 1967.
39. במאמר על מלחמת ששת הימים שפורסם בחוברת אוקטובר
1967 של "המכון ללימודים אסטרטגיים" בלונדון, נכתב בהקשר
לכך: "ההתעוררות בעולם הערבי (אחרי הדרישה לסילוק כוח-
החירום) הקיעה שחקים — שאלת פלשתינ עלתה מחדש לסדר-
היום. דומה היה כי נודמנה שעת-יכושר לשנות את הסדרי
1956, ואולי אף את אלה של 1949. רגשות אלה היו חזקים

בשרם אש"שי"ח כוחג-מבלי שאלה יחסו את המיצרים; חסי"מ
מתם פירושה מלחמה, ולכן עדיין אין מצרים נכונה.
21. המושג "התנגדות עממית" מתקשר מייד באוזני השומעים המצ-
רים עם התנגדות האוכלוסיה בפורט-סעיד, בעת כיבושה על-
ידי הבריטים והצרפתים ב-1956.
22. רדיו דמשק החל בכך כבר ב-23 במאי; רדיו רמאללה, אחת
משתי תחנות-השידור של ממלכת ירדן, הצטרף למקהלה ב-28
במאי.
23. פרוט מלא של רשימת הבאים נמצא בלוח-האירועים הכרונולוגי.
24. אולי היתה זו הכוונה, אף כי נוטים אנו לפקפק בכך ולראות
בהודעת "אל-אהראם" תעמולה בלבד. מכל מקום, עד היום בו
פרצו הקרבות לא הוצג בשום אש"שי"ח ולוא חייל אחד
ממדינה ערבית וזה.
25. אחד מן הקצינים-הבכירים המוכשרים ביותר בצבא מצרים
כיהן כראש המטה של ה"מפקדה הערבית המשותפת" מאז הק-
מתה בשנת 1964. לאחר מלחמת ששת הימים מונה לכהונת
רמטכ"ל הכוחות המזוינים של מצרים.
26. רנדולף וינסטון צ'רצ'יל, "מלחמת ששת הימים" (עברית: א.
השביח), הוצאת "המסדה", ת"א, 1967, עמ' 41.
27. דוגמה בולטת לכך מצויה במאמרם של
M. Howard, R. Hunter: "Israel and the Arab World —
The Crisis of 1967", Adelphi Papers No. 41, The Institute
for Strategic Studies, London, October 1967, p. 24—25.
(אספקטים אחדים מאלה שהועלו במאמר זה נסקרו עליידי
אבידן ב"מערכות", חוברת קפ"ה, עמ' 50 ואילך).
28. המצרים מצאו לנכון להכחיש ידיעה זו. רדיו ביירוט ציטט
בשידורו מערב 4 ביוני מקור מצרי רשמי, שאמר באותו יום:
"אף לא חייל מצרי אחד הוחזר מתימן בשלושת החודשים האחר-
ונים. מצרים אינה מתכוונת לוותר על חזית אחת כדי לחזק
חזית אחרת. שתי החזיתות — בתימן ובסני — חיוניות למצרים".
הכחשה זו, שנועדה להפגין את עוצמתה הכוללת של מצרים,
המאפשרת לה לקיים שתי חזיתות ככוננות למלחמה, אינה נכונה
וצדק כתבו של רדיו עדן בתימן, שכן יהדות אחדות, שהספיקו
לחזור מתימן — הוצבו בסני והשתתפו בקרבות.
29. המערך כונה בפי חיילי צה"ל בשם "מערך-הרפאים", כיוון
שגיבש עליידי הכוח המצרי שהחזיק בו. הכוחות המצריים
נסוגו ממנו לפני שהגיעו למקום כוחות אוגדתו של האלוף
שרון, ובעת נסיגתם אף לא ניסו לתבל בנשק ובציוד שרוכזו
במקום.
30. מבחינה מספרית היתה הכוח שרוכזו בסני רק כ-40% מעוצמתם
הכוללת של הכוחות המזוינים המצריים. אך בהתחשב בעובדה
כי פרוץ הקרבות נמצא עדיין בתימן כ-40 אלף חיילים,
ברור כי הכוחות בסני היו רוב רובו של הכוח המבצעי של
צבא מצרים. מערבית לתעלת סואץ נמצאו בעיקר יחידות-משמר,
ובן כוחות-מילואים בהתארגנות ראשונית. בהקשר לכך מצויה
בהוברת אוקטובר 1967 של "המכון למחקרים אסטרטגיים"
בלונדון, עמ' 50, ההערכה הבאה לעוצמת צבא מצרים, שתאריך
ערובה הוא 4 ביוני 1967: עוצמה כללית של כוחות היבשה —
180 אלף (כולל כוחות-מילואים מגויסים); כוחות מילואים
נוספים — 60 אלף; כוחות בתימן — פחות מ-50 אלף. עוד
נשוב לתזונים אלה ביתר פירוט בפרק הסיכום.
31. תזונים אלה לקוחים מספרו של שואל שגב, "סדני אדום",
הוצאת טברסקי תל-אביב, אוגוסט 1967, עמ' 22—23. מחבר
הספר מציינ, כי ימים מספר לפני פרוץ המלחמה נמצאו אמנם
בסני מטוסים רבים יותר — אולם, "ביממה האחרונה ממש
הבריח נאצר משם חלק ניכר ממטוסיו".
32. זהו גם הנאמר בו העלה עבד אנינאצר לראשונה את התיזה
המפורסמת שלו, המעמידה במרכזה הקבלה עם התקופה הצל-
בנית. בה נימק את קריאתו לדחיית המאבק בישראל לרגע
המתאים, וכך אמר: "ברצוני להזכיר, כי במאה ה-12, כאשר
כבשו הצלבנים האימפריאליסטים את ירושלים — לא שכחו
זאת הערבים; הם זכרו זאת היטב למשך 70 שנה, ורק אז
נחלצו לכבוש חזרה את עיר-מולדתם".
33. העדפות המספרית המוחלטת של הערבים על ישראל משמשת
אחת מאבני-היסוד החשובות בתפיסתו של עבד אנינאצר. היא
נימזה כבר בתיאורית ה"צלבנים", ונשיא מצרים ועוזריו שבו
אליה לעתים תכופות. בצורה ברורה ובהירה התייחס עבד אני-
נאצר לעיקרון זה בנאום אותו נשא בעיר אסייט שבמצרים
העילית, ב-8 במרס 1965: "צריך שיהיה לנו כוח עצמי. הם
שני מיליון יהודים והם עושים הכל כדי להשיג יתרונות כל-
ליים, יתרונות מדיניים ויתרונות צבאיים על פני הערבים, המר-
נים מאה מיליון... עלינו להשיג עליונות על ישראל; אם נשיג
200 או 300 טנקים — הם ישיגו 200 או 300; אם כך, עלינו
למצוא את הדבר שהם לא יוכלו לעשות. נגייע המישה מיליון
זאת את יוכלו לעשות". ובנאום שנשא ב-26 ביולי 1966 אמר:
"לרשותנו עליונות בכוח-אדם, שהודות לה נוכל להקים צבא

מכדי שניתן יהא להתעלם מהם או לדכאם. כלפי חוץ לפחות, נראה כאילו התאחד העולם הערבי לפתע, תוך ציפיה לפעולה מצד מצרים. ספק אם בתנאים כאלה מסוגל היה מנהיג ערבי כלשהו לפזר את ההפגנות. לטרב להצעות לקבל סיוע צבאי, ולהצהיר כי מטרתו (בהפעלת כוח ההרתעה לעזרתה של סוריה) כבר הושגה. התמיכה הכללית במדיניותו והעידוד אשר שאב ממנה — תוך ההכרה, כי אם לא ינצל הוא את הסיטור אציה יעשו זאת אחרים — יש בהם כדי לתרום להבנת פעור לותיו הבאות של עבד אני-נאצר" (שם, עמ' 17). גם אם אין אנו מקבלים ניתוח זה במלואו, מכל מקום אין ספק כי צודקים המחברים בקבעם, כי ההתעוררות בעולם הערבי היתה אחד הגורמים שהצטרפו לחשובים ממנו, הניעו את גשיא מצרים להסוס את המיצרים.

40. ב-25 במאי 1950 פירסמו ממשלות בריטניה, צרפת וארה"ב הצהרה משותפת, בה הביעו את התנגדותן למירוץ-החימוש במזרח-התיכון. ההצהרה קבעה לאמור: אם תיוכחנה שלוש המעצמות, כי אחת ממדינות האיזור מתכוונת לבצע פעולת-

איבה בגבולות או בקוי שביתת-הנשק, תפעלנה בהתאם להת- הייבויותיהן כחברות האו"מ באורח מידי — במסגרת האו"מ או מחוצה לו — על מנת למנוע פעולות איבה כאלו. בהקשרנו חשוב להזכיר כי בפברואר 1960 אישרו שלוש המעצ- מות מחדש את תוקפה של ההצהרה, וזאת — כאשר בעקבות פעולת תאופיק ריכזו המצרים כוחות בסיני, וצה"ל ריכז בתגובה את כוחותיו בנגב — מצב שדמה מאוד לזה שנוצר בזירה מאז 14 במאי 1967 ואילך.

41. במאמר זה איפיין הייכל את צה"ל כמקיים "רמה נאותה של החייל הלוחם, הודות להכשרה חומרית ופסיכולוגית, המתבססת על הפילוסופיה לפיה מפלה בשדה הקרב אינה מאפשרת נסי- גה, שכן פרושה קץ המדינה וחסוּלה".

42. D. Wood: The Middle East and the Arab World — The Military Context; Adelphi Papers No. 20; The Institute for Strategic Studies, London

הנתונים לגבי מצרים פורסמו בהרחבה בחוברת "מערכות" קע"א, דצמבר 1965.

ברכותינו לצה"ל ליום העצמאות ה-20

ה מ ר כ ז ה ח ק ל א י

הסתדרות הפועלים החקלאיים

תל-אביב, רח' אלנבי 126, טל. 614681

לשכת המס המרכזית

בית הועד-הפועל

תל-אביב, רח' ארלוזורוב 98

מועצה אזורית מרום הגליל

שולחת ברכות חזק לצה"ל

המועצה המקומית קרית-ביאליק

מ ב ר כ ת

את צה"ל ואת כל בית ישראל

בברכת הנצחון והשלום

ועד עובדי יכין חקל

לצה"ל ולכל בית ישראל — ברכה נאמנה

ועד עובדי הלואה וחסכון

תל-אביב—יפו

ועד עובדי שקם

בחג העצמאות תשכ"ח

בהיות מדינת ישראל בת כ'

ברכתנו שלוחה

לממשלת ישראל, לצבא הגנה לישראל,
לציבור העובד:

לקיים בידינו הישגי מערכות ישראל ולקרב השלום,
חידוש העליה מכל הארצות,
ביצור המשק וקיום עצמנו בעמל כפינו,
להתעצמות אחדות פועלי ישראל.

ההסתדרות הכללית של העובדים בא"י

הוועד הפועל

לצה"ל,

לאחינו גבורי הנצחון

ביבשה, בים ובאוויר

למגינים על הצדק, על הנפש והעמל

ברכת רבבות חברי ההסתדרות

בתל-אביב—יפו

יחד אתכם הולם לבנו ברטט,

באהבה ובאיחולי הצלחה

ח ז ק ו א מ צ ו !

מועצת פועלי ת"א-יפו

לצה"ל עטור הנצחון

ב ר כ ת ח ז ק

ביום העצמאות ה-20 של מדינת ישראל
אחוד הקבוצות והקבוצים

ב ר כ ת

הנהלת תנובה אכספורט

ו ע ו ב ד י ה

לצבא הגנה לישראל

ליום העצמאות ה-20

הסתדרות המורים

תל-אביב רח' ארלוזורוב 98

תנובה

תנובה משווקת למעלה מ-73 אחוז מכל
תוצרת המשק החקלאי העברי המעורב

ה מ ש ר ד ה ר א ש י :

„תנובה“, מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל,
בע"מ, בית „תנובה“, רח' יהודה הלוי 17, ת.ד. 265,

טלפון: 7—59511

ברכותינו לצה"ל ליום העצמאות ה-20

תנועת המושבים

תל-אביב, רח' ריינס 6,

טלפון. 246241

מפלגת הפועלים המאוחדת

ה מ ר כ ז

ת"א, רח' יהודה הלוי 20, טל. 57171 — 52028

עירית אשקלון

מועצת פועלי רמת-גן וגבעתיים

רחוב הרצל פנת רחוב יהלום.

מברך את צה"ל ליום העצמאות ה-20

המועצה המקומית

א ז ר

לצה"ל הבלתי מנוצח — חזק ואמץ!

אשדות-יעקב הקבוץ המאוחד

מועצה מקומית

ע ר ד

טירת צבי „טיב”

ביה"ר לנקניק ובשר מעושן

דואר נע, עמק בית שאן

מועצה מקומית

י ר ו ח ס

ס פ נ ב ע " מ

ייצור לוחות בידוד, ציפוי וספנית

ביהח"ר: עמק הירדן, טלפון כנרת 50053/4

משרדים: ת"א, רחוב לינקולן 17, טל. 31263/4

המועצה המקומית

ט י ר ת - ה כ ר מ ל

לחיילי צה"ל ולמפקדיו

תרועת נצחון וברכת יישר כוח

המחלבות המאוחדות בע"מ

מנפטת הנגב בע"מ

מרהבים ליד אופקים

טלפון: 246 אופקים

טסקו בע"מ

חיפה, רחוב המגנינים 52, ת.ד. 425

ועד עובדי סקטור הפקידים

של סולל-בונה

ברכותינו לצה"ל ליום העצמאות ה-20

אליעזר סקר בע"מ

הספקה טכנית

המפיצים הבלעדיים למלגזות

טאומוטור

חיפה, דרך העצמאות 33, ת.ד. 91, טלפונים: 41177 (3 קווים)

פניקיה בע"מ

אזור התעשייה ירושלים — טלפון: 27508, 24775

אסקר בע"מ

חיפה, רח' הנמל 55

טלפון: 67715

וולקו, מפעלי מצברים בע"מ

חיפה, ת.ד. 318, טלפון: 71073

ד"ר מירון חרושת כימית בע"מ

שרות ארצי להדברה

חיפה, טל. 71963, 71464 — ת.ד. 1630

קדמה בע"מ מכונות וציוד

תל-אביב, רח' בן-אביגדור

טלפון: 31466

"האורטופדים"

חיפה, רח' גדעון 2, פנת רח' הרצליה 15, טלפון: 522068

ייצור פרומזות ומכשירים אורטופדיים

אחים שורץ

תכנון וכיוצא עבודות עץ ומתכת בע"מ

כביש עיר גנים, דואר קרית אתא טל. 722117

איחולינו הנאמנים והלבביים

לחג העצמאות של מדינתנו

ולעמנו הגיבור

תודתנו העמוקה נתונה לצה"ל כולו באוויר ביבשה ובים!

"רכב חיפה" בע"מ

חיפה, רח' יפו 32, טל. 523359, מנהל: חיים שמורק

סוכנות "רנו", חיפה והצפון חיפה, כבר ההגנה 6

הנמל החדש בע"מ

קואופרטיב להובלת משאות

חיפה, רח' הנמל 45, ת.ד. 1221, טל. 64281

מכונות ומכשירים שויצריים

ב. את ל. טרנר, מהנדסים בע"מ

חיפה, ת.ד. 1292

חברת י. מילר בע"מ

חברת מילר ושות' בע"מ

כלמוביל בע"מ

חיפה, ת.ד. 243

ברכותינו לצה"ל ליום העצמאות ה-20

מפעלי דפוס פלאי

פי. אי. סי.

המפעל: רחוב אלוף שדה 11, ת.ד. 171 גבעתיים.

טלפון: 740811

חברה ימית להובלת פרי בע"מ

חיפה, המגנינים 53, טלפון 533181

לצה"ל ולכל בית ישראל — ברכה נאמנה

החומה, חב' לבטוח בע"מ

תל-אביב, רחוב הרצל 14, טלפון 59647

ב. בולמש - א. לפידות

ק ב ל ן ב נ י ן

רח' ברודצקי 4, נתניה

מפעלי ים המלח בע"מ

באר-שבע, בית האשלג, ת.ד. 75, טלפון 5311

יפ"אורה בע"מ

תעשית מוצרי לנוי מפירות הדר

טלפון 951285 — ת.ד. 40

רחובות,

יזרום

תעשית מוצרי חשמל בע"מ

ירושלים, אזור התעשייה רוממה

ת.ד. 1414, טלפון: 28438

„מילואית“

חב' לפיתוח משקי מפרץ חיפה בע"מ

חיפה, שער פלמר, טלפון 69976

לצה"ל הבלתי מנוצח — חזק ואמץ

מדיטרד בע"מ

נציגי אמריקן אקספרס

תל-אביב, רחוב אלנבי 33

בית-ספר לפעילי ההסתדרות

תל-אביב, רחוב נהרדעא 5, טלפון: 224220

מועצה אזורית מגידו

ד. נ. חבל מגידו

תעשיות „וולטקס“

גרוזנברג 18, תל-אביב

לצה"ל

עטור הנצחון

ברכות מאלופות

החברה לבנין לעבודות צבוריות

מיסודו של סולל בונה בע"מ

ברכותינו לצה"ל ליום העצמאות ה-20

לצה"ל

ביום העצמאות ה-20

למדינת ישראל

ברכות מנצחון לנצחון

הסתדרות העובדים הלאומיים בארץ ישראל
הועד הפועל

לחג העצמאות ה-20

ברכות לבביות לצה"ל

ולכל בית ישראל

בני ג'ורג' שוקחה

מכולת בסיטונות

דרך העצמאות 58, טל. 67951

למדינת ישראל,

ולצבא הגנה לישראל

האמיץ והבלתי מנוצח —

ברכות לבביות לחג העצמאות ה-20

אהרון רוזנפלד חיפה

לצבא הגנה לישראל

ולכל בית ישראל

ברכה נאמנה

לחג העצמאות ה-20

מפעלי תעשיה חקלאיים בע"מ

חיפה — מפרץ, טל. 721060

ברכות לבביות

לצה"ל

ולכל בית ישראל,

לחג העצמאות ה-20

אילון השבחת מים בע"מ

חיפה — תל-אביב

למדינת ישראל,

לצה"ל

ולכל בית ישראל,

ברכות לבביות

ליובל ה-20 של מולדתנו

ארז קרור והנדסה בע"מ, חיפה

חברה לשיווק וקניות בע"מ

מפיצים בלעדיים

של תוצרת מפעלי כור

המשרד הראשי:

ת"א, רחוב בן-יהודה 99, טל. 248241

שולחת ברכות ליום העצמאות

למדינת ישראל, לצבא הגנה לישראל,

ולעם בארץ ובתפוצות,

ברכות מאליפות לחג העצמאות ה-20

מפעלי הנדסה של „וולקו" (1956) בע"מ

חיפה

לחיילינו האמיצים

ברכות ותודה על הצלת המולדת

פניציה בע"מ, חיפה

לצה"ל ולכל בית ישראל,

ברכות לבביות לחג העצמאות

דידוביץ משה בע"מ

מהנדס, קבלן כללי, חיפה, רח' פבזנר 17

לצה"ל עטור הנצחון

יישר כוחכם

מסקו בע"מ

פיגומי מתכת וציוד לבנין

חיפה, כביש חיפה עכו, טל. 73251, ת.ד. 1617

מסעדה עבד — חיפה

ככר פריז, טלפון 63723

מברכת את מדינת ישראל

צבא הגנה לישראל

וכל בית ישראל

ליובלה ה-20 של המדינה

ברכותינו לצה"ל ליום העצמאות ה-20

לצה"ל הבלתי מנוצח — חזק ואמץ!

גד כימיקלים בע"מ כרמל כימיקלים בע"מ

יצרני: פרה — פורמלהייד
אוריאה פורמלהייד ומלמין פורמלהייד
אבקות יציקה פלסטיות ושרפים
ע ת ל י ת

מצות ישראל דנוברג

חברה בע"מ
פרדס כץ, בני ברק

☆
טלפון 721451, ת.ד. 2574 תל-אביב

ט ר ה

אגודה שתופית חקלאית בע"מ

נחלת-יצחק
רח' גבורי ישראל 65, טל. 31286

ארגון מגדלי פירות

ת ל א ב י ב
רחוב יהודה הלוי 4, טלפונים: 58595, 58504

ל ה ב בע"מ

תל-אביב, דרך פ"ת 28, טלפון 36423
מבחר רובים קליבר זעיר,
נשק ספורט ומגן

הקופה המרכזית לתגמולים ופנסיה לפקיד בע"מ

רח' אלנבי 113, תל-אביב, טלפון 623545

לצה"ל ולמדינת ישראל

כה לחי!

אליהו חברה לבטוח בע"מ

לצה"ל הבלתי מנוצח — חזק ואמץ

אחים גולדשטיין

חב' לשכון ופתוח בע"מ

רמת-גן, רח' ביאליק 145, טל. 729178

לצבא הגנה לישראל

ברכת כל הכבוד!

חזקו ואמצו!

נור, חברה לתעשיות גפרורים, חיפה

לצבא הגנה לישראל, לנצחון המפואר

ב ר כ ת ח ז ק

מצקין ושות' בע"מ

תל-אביב, נחלת בנימין 44, טל. 50611

ברכות לצה"ל ולכל בית ישראל

„גדות" מיכליות ומאגרים לכימיקלים בע"מ

תל-אביב, רח' נהדרעא 5, טלפון: 224220

לצה"ל, ברכת יישר כוח

N C R

י. א. מיטווד ובניו בע"מ

תל-אביב, רח' בלפור 1, טל. 623571

ברכותינו לצה"ל ליום העצמאות ה-20

פלתורס „פל”

המשרד הראשי:

תל-אביב, רחוב אחד העם 28
טלפון 50851

א. קופמן בע"מ

צילום סוכנות ישיקה

תל-אביב, רחוב החשמונאים 105, טל. 39075

אנידה

ניר פחם • פרטים למכונת כתיבה
שעוניות • צבע להכפלה • נוזל לתקון
מהלקה מיוחדת לניר רציף
ומפסים משרדיים אחרים

„אנידה”, בית"ר לניר פחם
ד"ר אינג' ו. ריזה ובנו בע"מ
ת"א, ת.ד. 1700, טלפון: 32177
המפיץ הראשי: מכשירי כתיבה
ת"א, רח' לבונטין 26, טל. 622156

„מכשירי תנועה” בע"מ

תל-אביב, דרך פתח-תקוה 78, טל. 36115

... **ארכזה** ...
תעשיית ניר רגיש להעתקות
האחים כאהן ושות' בע"מ
ירושלים, תל ארזה בית-חרש' טל. 61873

לתכנון • לבנין • להנדסה • לתעשייה • ולפיתוח

רח' לבונטין 26, טל. 622165, תל-אביב
הסוכנות הראשית למכשירי כתיבה
ברכת יישר כוח לצה"ל ושנה טובה

בנק אגוד לישראל בע"מ

משרד ראשי — תל-אביב

רחוב אחוזת בית 6, טלפון: 51011

טפחות

בנק משכנתאות לישראל בע"מ

ת"א, רח' החשמונאים 123, טל. 39811

בנק נושכנתאות לשיכון בע"מ

תל-אביב

שדרות רוטשילד 50, טל. 623211

„דיור לעולה” בע"מ

תל-אביב

רח' מזא"ה 22 ♦ טל. 622881

בנק אדנים למשכנתאות והלוואות בע"מ

תל-אביב, רח' אחד-העם 108

ת.ד. 4294, טלפון: 231704

„דופלו”

תעשיית אריגים והלבשה בע"מ

המשרד:

תל-אביב, רח' הרצל 4, טל. 56079

ביתה"ר:

רחוב לוינסקי 127, טלפון: 32656

ברכותינו לצה"ל ליום העצמאות ה-20

„שפיים“

דאר שפיים, טלפון 938071

מועצה מקומית

רכסים

לצה"ל ולמדינת ישראל

ברכות נאמנות

קרגל בע"מ, ת.ד. 45 לוד

„גלעם“ בע"מ, גלוקוזה ועמילן

כרכור, טלפון 7042—063

לצה"ל הבלתי מנוצח

חזק ואמץ

נכמא, חברה ישראלית לנפט בע"מ

תל-אביב, ת.ד. 20188, טלפון 6—37931

„דליה“

דאר דליה, טלפון 933103

אנגלו אפריקן אסושייטד ישראל בע"מ

תל-אביב, רחוב אבן גבירול 68

טלפון 245197, ת.ד. 16177

„יסודות“, משק שיתופי

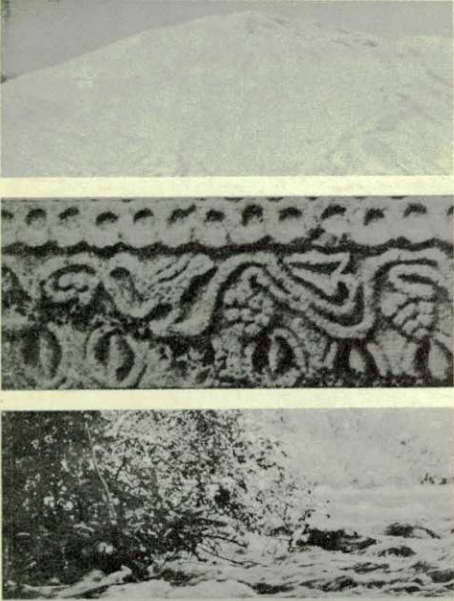
ד.נ. עמק שורק, טלפון 951057

תמיד על שולחןך
שמורי פירות
וירקות
משקאות קלים

מתוצרת
יכין

הופיעו

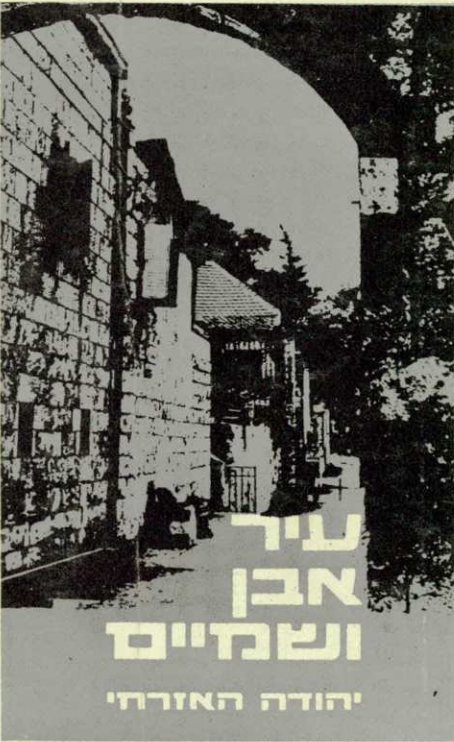

הגולן
מדרכי ניישטט

במעגלות סין

**נוכה
סין
האדומה**
ה. סולסברג

**עיר
אבן
ושחיים**
יהודה האזרחי

